Codex Juris Bohemici.

Tomi IV. pars 5:

Scripta jurisconsultorum saeculi XVI.

Auspiciis

I. R. Ministerii cultus ac publicae instructionis

edidit

Hermenegildus Jireček.

Pragae.

Apud Fried. Tempsky, bibliopolam.

1883.

Typis C. Gorischkianis, Vindobonae.

Saeculo XVI. in Bohemia duo codices magni nominis sunt confecti: Regni Constitutiones a. 1549 et iterum a. 1564 (nostrae collectionis tomi IV. pars 1.) et Jus Municipale (nostrae collectionis tomi IV. pars. 3). Volumine, quod nunc lecturis tradimus, complectuntur scripta Jurisconsultorum ejusdem saeculi, quae sunt:

Processus juris municipalis Pragensis. Auctore Vito Ophthalmio Straconiceno 1585 (pag. 1—88).

Vitus Ophthalmius anno circiter 1550 Straconicii antiqua Bohemiae urbe natus nomine paterno Okáč appellatus esse videtur. In academiis peregrinis omni artium et doctrinarum genere eruditus et a. 1575 in universitate Vindobonensi baccalaureatum artium liberalium adeptus, Pragam se contulit. Pragae a. 1576 socius facultatis artium liberalium adscriptus in Veteri Urbe Pragensi scholae ad s. Aegidium rector praefuit. Illo tempore quum aliorum tum praeprimis Pauli Christiani a Koldin, qui „Jus municipale regni Bohemiae“ conscripserat, familiaritate usus est. Anno 1579 in Nova Urbe Pragensi sedem stabilem et domicilium collocavit et quod erat civis locupletissimus, compluribus urbanis muneribus administratis tandem judex imperatorius (1590) et ejusdem urbis praeses seu primas est nominatus (1594).

Juris Bohemici peritus erat ita ut consuleretur quum „Jus municipale“ a Koldino in codicem digestum cum Regni Constitutionibus conferrentur; ad dirimendas quoque de possessionibus terminisque lites frequenter arbiter vocabatur.

Nominis nobilitas diplomate Rudolphi II. a. 1591 ei tributa est; cognomen „Ab Oskořín“ gerebat communiter cum mag. Trojano Nigello et cum cive Pragensi Ioanne Hruška, viris sibi amicitia junctis.

Mortuum esse putamus a. 1597—98, quo tempore Praga gravi pestilentia conflictabatur.

Libellum illum qui „Processus“ inscribitur, edidit a. 1585, „Jure Municipali regni Bohemiae“ et „Constitutionibus Regni“ materiam suppeditantibus. Libellus hic praeprimis usui discentium erat aptus et iis refellendis opportunus, qui tunc temporis laudibus juris Bohemici obtrectabant. In lumen editus est primum ex officina typographica mag. Danieli. a Veleslavina, iterum Jenae a. 1608.

Rarissimum editionis Pragensis exemplar, ut denuo typis exscribendum curaremus, ab Antonio Rybička Vindobonae nobis est commodatum. Bohemicae consuetudini tradidit Ophthalmii librum 1607 Georgius Bydžovský civis et notarius urbis Juveno. Boleslaviensis, cujus exemplum manuscriptum nuper inventum in bibliotheca Musei Bohemici Pragae asservatur, habetque hoc proprium, quod interpres locos ex Jure Municipali et ex Regni Constitutionibus integros adfert, quae in Ophthalmii opere solummodo commemorantur (Cf. Additamenta et variationes ex versione „Processus“ boemica, pag. 89—97).

Extrakt hlavnějších a přednějších artikulův z Práv Saských anebo Magdeburských (1571). Srovnání Práv Pražských s Právy Magdeburskými (pag. 98—147).

Jus Municipale in Bohemia et Moravia quasi e duobus est propagatum capitibus, quorum alterum erat jus Saxonicum seu Magdeburgense a semptemtrionalibus Bohemiae et Moraviae oppidis receptum, idque in Bohemia praesertim Litomericii, in Moravia Olomucii; alterum autem jus Suevicum, quo utebantur oppida in meridionalibus partibus sita, ex quo numero erant Bruna et Urbs Vetus Pragensis. — Ad haec duo juris municipalis genera accessit genus tertium, quod erat domesticae originis atque ipsum illud quod mag. Koldinus excellentissimo codice suo complexus est.

Koldini codex a. 1569 scriptus pro lege propositus erat, qua Bohemicae civitates tenerentur omnes, illis etiam inclusis, quae jure utebantur Magdeburgensi. At hae civitates, praeeunte

Litomericeno scabinorum collegio, codicem Koldinianum recipere recusabant, quod jus Magdeburgense et jus Koldinianum inter se differrent multis magnisque rebus. Quas differentias perscriptas cives Litomericenses Maximiliano I. imp. tradiderunt hac inscriptione: „Extrakt hlavnějších a přednějších artikulův z Práv Saských anebo Magdeburských". At Pragenses quum statum quaestionis libello „Srovnání Práv Pražských s právy Magdeburskými" luculenter explanassent, causam obtinuerunt, Koldinique „Jus Municipale" ab Ordinibus regni a. 1579 publice approbatum est.

Jakuba Menšíka z Menšteina O Mezech, hranicech, saudu a rozepří mezní i příslušenství jich v království českém (1600) (pag. 148—218).

Jacobus Menšík, in urbe Prachaticio natus, annos ineuntis adolescentiae apud dominum Guilielmum de Rosenberg transegit. A. 1577 in ordinem equestrem receptus, a. 1584 factus est notarius judicii burgraviatus Pragensis; a. 1586 nominatus est praefectus Minoris Urbis Pragensis, quo tempore nactus est possessionem vicorum Mokropsy et Vonoklasy prope Pragam sitorum. A. 1593 in praefectura arcis Pragensis munus quoddam gerebat. A. 1593 factus est vicejudex regni Bohemiae, quam dignitatem usque ad a. 1601 tenuit.

Illo tempore scripsit libellum „de limitibus et terminis nec non de judicio limitari in Bohemia", cujus contextus a comitiis a. 1600 est comprobatus et pro juris norma designatus.

A. 1601 ad munus consiliarii et procuratoris regii est promotus, simul inde ab a. 1603 munere burgravii arcis Pragensis fungebatur. A. 1613 a publicis negotiis se removit. Obiit a. 1636 nulla liberorum stirpe relicta. Bona sua legavit ecclesiis, scholis, aliisque institutis saluti publicae providentibus.

Judicii limitaris consuetudines Menšík jam tum quum notarius judicio burgraviatus additus esset, didicisse videtur; nam judicium hoc ad supremum burgraviatum spectabat. Tum quoque regestis judicii limitaris continua lectione pernoscendis operam dedit, quorum etiam testimonio frequenter utitur:

I. Stará Červená Registra Mezní neb Veypovědní = Staré Cervené: A. 1 = 1508, C. 15 = 1511, B. 15 = 1512.

II. Stará Registra Mezní: A. 5 = 1526, A. 7 = 1529, A. 11 = 1532, A. 14 = 1529, A. 17 = 1534, B. 6 = 1538, D. 8 = 1553, E. 11 = 1563.

III. Nové Veypovědní Mezní: E. 15 = 1589.

Liber in officina Vetero-Pragensi heredum Ioannis Šuman a. 1600 editus est, habetque in pag. I. effigiem judicii limitaris xylographicam et in extrema pagina autoris insigne.

Simeona Podolského z Podolí Knižka o měrách zemských v království českém 1617 (pag. 219—234).

Vergente saeculo XVII. Samuel Globičius de Bučín, regni Bohemiae geometra, quum comperisset exstare librum manuscriptum Simeonis Podolský de mensuris in regno Bohemiae usitatis, quem Bohemus quidam exul bello tricenario in Misniam secum abstulerat, rem ad summum terrae gubernatorem detulit, commemorans, in renovatis Regni Constitutionibus G. 27 funiculi publici et mensurarum fieri mentionem, sed quonam modo iis utendum esset, non doceri; simulque rogans, ut illum libellum foras dare sibi liceret.

Simeon Podolský a Podolí civis Pragensis, natus esse videtur Pragae, ubi in Nova Urbe domum habebat dictam Ramhof. Metiendi artem didicit apud geometram publicum, Matthaeum Ornys de Lindperk, cui jam puer tredecim annorum erat traditus; eo autem mortuo munus geometrae publici ad ipsum est translatum. Qui quum nec in Terrae Tabulis nec in Constitutionibus Regni quidquam firmum de mensuris publicis esse perscriptum videret, ab Ordinibus regni petiit ut hac de re aliquid sciscerent edicerentque. A. 1615 quum ei datum esset negotium, ut pro sua artis et rerum scientia commentarium de mensuris conficeret, libellum a. 1617 conscripsit, qui tamen propter turbulentissima illius aetatis tempora manuscriptus remansit.

Liber tandem, Globičio procurante, a. 1683 in lucem editus est Pragae apud Georgium Černoch; dein iterum a. 1828 Reginaehradecii cura Josefi Devoty. A. 1705 Andreas Bernardus Klauser

in libello suo: „Ausführliche Beschreibung der Landmasz des Königreichs Böheimb“ (Sulzbach), de libro Globičii, recte Podolskii, mentionem fecit.

Ex Pauli Stranskii opere: „De republica Bojema“ caput XII—XVI. 1633 (pag. 235—272).

Paulus Stranský natus est a. 1583 in vico Zapy prope Pragam, unde nomini suo verba „ze Zapské Stránky“ adscribere solebat. Litteris operam dedit in universitate Pragensi. Ibi postquam a. 1607 ad gradum magistri artium liberalium est promotus, Litomericii primo in scholis docuit, dein notarius civitatis factus, tandem a. 1614 in senatum allectus et simul aerarii regii in urbe et in regione vicina quaestor est nominatus.

Eorum qui se fratres Bohemicos appellabant, sectae erat studiosissimus, Ferdinandi II. autem imp. etiam post proelium Albomontanum adversarius acerrimus, ita ut etiam per manipulum militum domi suae collocatum in ordinem cogeretur. Tandem a. 1627 solum vertere coactus, peregre primo Pernae, dein Dresdae, Lipsiae et aliis in urbibus Germaniae habitavit, denique Thorunii ad Vistulam domicilium constituit.

„Patria extorris“ circa a. 1633 confecit librum „De republica Bojema“, qui a. 1634 iterumque a. 1643 Lugduni Batavorum ex celeberrima officina Elzeviriana in lucem prodiit.

Hoc libro Stranský apud homines illius aetatis doctissimos magnum nomen est adeptus, ita ut Thorunii a. 1647 professor et rector gymnasii factus, denique etiam in numerum civium ibidem adeptus esset.

Bona, quae Litomericii satis ampla reliquerat, direpta sunt et dissipata.

E vita excessit Thorunii a. 1657, posteaquam per decennium civis probissimi muneribus est perfunctus.

„Respublica Bojema“ typis iterum exscripta est a. 1713 Amsterodami, nec non apud Goldastium in „Commentario de regni Boemiae incorporatarumque provinciarum juribus et privilegiis“ 1719.

In germanicum convertit eum notisque illustravit anno 1792—1803 professor Pragenus Cornova.

Index capitum „Reipublicae Bojemae“ hic est: I. De situ qualitatibusque Bojemiae. II. De Bojemiae districtibus, oppidisque et locis potioribus. III. De statu B. IV. De incolis B. et eorum moribus. V. De regimine politico in B. VI. De religionis mutationibus et regimine ecclesiastico in B. VII. De provinciis coronae unitis. VIII. De principibus regibusque B. IX. De principibus reginisque B. X. De regnum B. liberis. XI. *De Ordinibus regni B.* XII. *De Bojemorum legibus* (deest in editione a. 1634). XIII. *De Bojemorum comitiis.* XIV. *De muneribus seu officiis publicis in B.* XV. *De consilio seu consistorio regio.* XVI. *De tribunalibus juri dicundo in B. constitutis.* XVII. De opulentia et potentia regni B. XVIII. De re nummaria et computandi ratione. XIX. De regiis reditibus. XX. De regum apud Bojemos funeralibus (deest in editione a. 1634).

Eodem saeculo (a. 1562) confecta est versio boemica Justiniani „Institutionum“, quam in lucem edidimus Pragae a. 1867.

Processus

Juris Municipalis Pragensis,

per

inclytum Bohemiae regnum hoc tempore usitatus et cum Jure Provinciali ac Civili Romano, quoad ejus fieri potuit, collatus.

Autore

Vito Ophthalmio Strakoniceno,

Novae Urbis Pragensis cive et ibidem in decemviratu notario.

M . D . XXC . V.

1

Seneca 105. epist.

Securitatis magna portio est, nihil inique facere.

Seneca ad Paulinum „De brevitate vitae.“

Vita ad consummationem maximarum rerum satis large nobis data est, si tota bene collocaretur. Sed ubi per luxum ac negligentiam defluit, ubi nulli bonae rei impenditur, ultima demum necessitate cogente, quam ire non intelleximus, transisse sentimus. Non accepimus brevem vitam, sed fecimus; nec inopes ejus, sed prodigi sumus. Vita itaque, si scias uti, longa est.

Si modo pauper eges, ne plus egeas, lege leges;
Grandia lucra leges, fertilis illa seges.
Baldus equo vehitur, vehiturque Avicenna quadrigis;
Solus Aristoteles cogitur ire pedes.

Sapientibus, amplissimis, circumspectis et praestantibus viris, qui Pragae triurbi et per augustissimum Boemiae regnum status civilis dignitate, immunitatibus et privilegiis celeberrimis fruantur, dominis et amicis suis cum observantia honorandis:

Salutem et omne bonum.

Quantum societatis humanae praesidium, quantum decus et emolumentum sint leges, ex eo maxime apparet, quod Justinianus Imperator per illas et divinas et humanas res bene disponi ac omnem iniquitatem, natura jubente, penitus expelli affirmat. Haec enim priusquam eam primi homines offuscarunt, et honestatem vitae, nulliusque laesionem et aequam ac competentem cuique isonomiam sine ullis scriptis legibus dictare solebat; ita ut haud immerito dixerit Paulus Tharsensis, vas illud electum, gentes quae legem, videlicet scriptam, non habent, naturaliter ea quae legis sunt, facere, ipsasque sibi leges esse, opus legis ostendentes scriptum in cordibus ipsarum.

Non solum autem ex jure naturae, verum et iam ab ipso Deo immortali, glorioso et a nihilo in infinitum elongato, judiciorum ordo procedit. Nam is cognoscens de lapsu nostrorum parentum primum judicium in paradiso, servata omni solennitate juris, peregit. Quis n. inficiabitur, citationem verbis his „Adam, ubi es“ praemissam? accusationem „arboris vetitae fructum comedisti“ institutam? probationem „quia scis te nudum esse“ factam? litem per modum excipiendi „mulier de ligno interdicto praebuit“ contestatam? et tandem justissimam sententiam, qua Adam, Eva et serpens condemnati sunt, legitimo et debito ordine esse latam?

Hujus rei plurima ex sacris exempla adferri possent, nisi clarum, apertum et notorium, ut dicitur, esset, quod Deus, misertus generis humani, plurimos post lapsum Adae, et praecipue Moysen, divino spiritu afflaverit, qui relictam juris scintillulam exsuscitarent et nos paulatim, jure hoc reddito, ex beluina illa caecitate, quam primi parentes nobis pepererunt, ex parte in integrum restituerent. Ac profecto juris scripti, cujus Deus et natura, ut dictum est, primarii sunt autores, inventores et perfectores, tanta est necessitas, út nulla vitae pars, neque publicis neque privatis, neque forensibus neque domesticis in rebus, neque si tecum agar quid, neque si cum altero contrahas, legibus vacare possit. Sed ne multis obtundam, ad mei instituti rationem descendo.

Cogitanti mihi, hoc praesertim funesto et fatali tempore, (in quo „Dat carmen stramen, dat quoque Musa famem"), de Bohemia, patria mea dulcissima, cui et vivo et vivens omne acceptum refero, videtur in ea tantisper mansura mediocris forma reipublicae, donec florebunt antiquarum legum nostrarum studia et earum voce judicia curiaeque regentur. Ideo pro felici earum conservatione hoc Enchiridion, quod Processum Juris Municipalis Pragensis appellari placuit, latino sermone conscribere et typis mandare volui: non ut ingenium meum ostentarem, aut laudem aliquam inde venarer, sed ut amorem meum erga patriam et leges domesticas exponerem, et bono alicui fideli ac perito jureconsulto ad aliquam laude dignam Juris Bohemici oeconomiam edendam occasionem darem, eaque ratione rempublicam nostram cum aliis pro virili juvarem.

Etenim si non vernacula, sed romana in conscribendo hoc Juris Processu utor lingua, me ipsum cum iis qui fructuose in scholis versantur, exerceo, et ad agnoscendarum legum non quidem exoticarum, verum domesticarum ichnographian, more architectorum, deduco. Ea enim ratione judico, per haec legum prima incunabula universum jus nostrum etiam inter juventutem scolasticam propagari, remque publicam nostram aliquando reflorescere posse, dum ex scholis, quae sunt seminaria reipublicae, viri docti et prudentes prodibunt, qui legum nostrarum cognitione,

linguis et artibus honestis instructi, causas in foro defendendas suscipiant, et mechanicos viros ac Thersitas, quorum imperitia ut publicam ita et privatam commoditatem affligit, ad munia vocationis suae cum multa utilitate repellant.

Praetereae per hanc linguam tanquam notiorem pluribus innotescet iniquitas calumniantium gentem Bohemam, inprimis vero Antonii Coccii Sabellici et Johannis Aubani Teutobohemi, qui praeter id quod Bohemos varie reprehendunt, et jam sycophantica injuria adversus nostras leges et consuetudines, quod sint barbarae, feroces, inhumanae et ab omni ratione ac aequitate alienae, indignissime invehuntur. Horum omnium contrarietatem testabitur Juris Communis autoritas, quae de omnibus civilibus officiis, de hereditatibus, contractibus et judiciis ita praecipit, ut nusquam a natura, nusquam a ratione discedere videatur, et quam ego in hoc opusculo quantum fieri potuit, allegavi. Unde candidus lector facile poterit agnoscere, leges nostras a Jure Communi parum aut nihil diferre, praesertim ex notabilibus, quae et textui nostro inserta et margini illius sunt addita; nisi forte alicubi diversitas vel publicam vel privatorum utilitatem concernat, vel odium negligentis et malefici hominis respiciat.

Tales igitur obtrectatores, sine dubio, visis his nostris conticescent, ubi animadverterint, se non leges gentis Bohemae, verum Juris Communis dignitatem, quam nos imitamur, quaque forsitan et ipsi nituntur, calumniatos esse, jura honesta iniquitatem et consuetudines laude dignas barbariem beluinam appellantes.

Vobis autem, sapientes, amplissimi, praestantes et circumspecti viri, qui Pragae triurbi et per augustissimum Bohemiae regnum status civilis dignitate, immunitatibus et privilegiis jure fruimini, opusculum hoc prae caeteris dedicare visum est. Nam Processus hic ac Jura quae in eo continentur, et vestra sunt et vestrum forum respiciunt. Et quod vobis defensoribus, laborem hunc meum ab omni calumniantium iniquitate tutiorem fore, mihi persuadeam.

Sit licet exiguum, quod nunc pro tempore dono,
Si fortuna volet, poterit supplere, quod opto.

Quod restat, Filium Dei ardentibus votis oro, ut civitates vestras et scholas, quae sunt seminaria ecclesiae et rerumpublicarum, diu salvas et incolumes servare, spiritu suo consilia vestra regere ac felices successus circa administrationem publici boni donare dignetur, ut si non centesimum, saltem quinquagesimum Deo nostro sancto et glorioso fructum adferre valeatis. Amen.

His me vobis reverenter commendo.

Ex aedibus meis in Nova Urbe Pragensi, in die Catharinae anno 1585.

Vitus Ophthalmius Strakonicenus.

Processus

Juris Municipalis Pragensis per inclytum Bohemiae regnum hoc tempore usitatus et cum Jure Provinciali ac Civili Romano, quoad ejus fieri potuit, collatus.

De judicio et personis in eo legitime comparentibus.

Titulus I.

Cum ea, quae in controversiam veniunt, plerumque judicio decidantur, haud immerito a titulo judicii praesens opusculum auspicamur.

Est enim judicium decidendorum, quod dicitur, μετρον ἄριστον, mensura optima, et inde appellatur medium inter actorem et reum.

Verum ut definiendo procedamus, judicium nihil aliud esse dicimus, quam actum legitimum trium personarum, judicis, actoris et rei, super civili vel criminali causa contendentium. *(Vide Jus Municaple Pragense sub lit. B. 87. dist. 2.)*

Judex contendit, ut veritatem inquirat; actor contendit, ut reus sibi condemnetur; reus vero contendit, ut absolvatur. *(30. q. 5. c. judicantem et 4. q. 4. c. 1.)*

Judex dicitur vir bonus, disceptandae rei causa datus. (De cujus officio vide *Jus Prag. a lit. A. 4. usque ad A. 40.)* Ubi inter caetera haec potissimum in judice requiruntur:

I. Ut consuli, quem nos magistrum civium appellamus, cum reverentia obsequatur *(A. 4 et 5.)*

II. Ut arcana sub poena capitis caelet. *(Jus Prag. sub lit. A. 8 et Const. Regni sub lit. B. 28.)*

III. Ut fidejussionem contra rempublicam nemini praestet. *(A. 13.)*

IV. Ut δωροδοκίαν uti justitiae pestem fugiat. *(A. 11.)*

V. Ut actiones et exceptioones partium attentus audiat. *(A. 14.)*

VI. Ut nullam obligationem in rempublicam absque tribunorum sive seniorum juratorum plebis assensu inducat. *(A. 21.)*

VII. Ut viduas et pupillos clientum loco habeat et in facultatibus eorum fidelem ac paternam curam praestet. *(A. 29, C. 58 et D. 21.)*

VIII. Ut ἀγορανομίαν fideliter administret. *(A. 31 et in seq. usque ad A. 35.)*

IX. Ut secundum allegata et probata pronunciet, ab actis non recedendo. *(A. 39. Dist. 1.)*

Justinianus Imp. inquit: „Optamus ergo, ut omnes judices nostri, secundum voluntatem et timorem Dei et nostram electionem, sic suas administrationes gubernare studeant, ut nullus eorum aut cupiditati sit deditus, aut violentias aliquas vel ipse inferat vel judicibus aut officiis eorum aut quibuscunque aliis collateralibus inferre permittat." Et paulo post: „Ergo jubemus violentias et omnem avaritiam cessare et justiciam atque veritatem circa nostros tributarios servari. Sic enim et Deus placatur, et ipsi possunt celerius relevari ac florere." (Cum his consonat et nostrum *Jus Prag. sub lit. A. 35.)*

Actor est is, qui ad judicium provocavit *(A. 44. Dist. 1.)*. In eo requiruntur:

I. Ut judicem competentem adeat, eumque de citando reo compellet. *(A. 45. Dist. 1.)*

II. Libellum accusatorium secundum fori consuetudinem contra reum coram judice edat. *(A. 45. Dist. 3.)*

III. Ut deductis legitimis probationibus judicis sententiae sese subjiciat et sententiam pro se ferri petat. Judex enim nonnisi imploratus officium suum impertitur.

De Jure Canonico et Caesareo quatuor (sic) sunt actoris officia: I. Ut cum amicis et jurisperitis consulat et deliberet, an sibi agere expediat, vel non. *(3. q. 8. c. Si aut. et L. Si avia, C. de ing. manumissione.)* II. Ut videat, num probare possit, quod intendit *(2. q. 8. c. si aut etc. L. eum qui ff. de judiciis)* IV. Ut praemoneat amice eum, contra quem intendit agere *(L. debitores, C. de pignoribus)*.

Reus dicitur is, cum quo agitur. *(A. 44. Dist. 2.)*

(Nonius Marcellus reos dici vult, non solum crimini obnoxios, sed et voti ac promissi debitores. Cicero 2. *de orat.* Reos appello, inquit, non eos modo qui arguantur, verum omnes, quorum de re disceptatur. Reus ergo dicitur a re, non a reatu.)

In reo desideratur, ut primo aut secundo citatus compareat et libello contra se instituto vel statim vel post datas sibi ad deliberandum inducias, respondeat. *(A. 45. Dist. 4.)* Nam excipiendo reus fit actor, et exceptionem suam probare tenetur. *(L. in exceptionibus ff. de prob.)*

Exceptione et jure suo probato, similiter uti actor, judici sese submittat, quia ambo aequalis debent esse conditionis.

Et cum contrariorum eadem sit juris dispositio, eadem disciplina, non debet reo licere, quod actori licitum non est, et e contra. *(A. 44. Dist. 3.)*

Jure Communi duplex est reus: Aut necessarius, qui ex certa obligatione pro se in jus deducitur et accusatur, aut voluntarius, qui non pro se, sed pro suo interesse vel reipublicae emolumento sese judicio immiscet. *(Abb. Felin. et Innoc. in c. cum inter. de except.)*

Has tres personas, de quibus nunc diximus in judiciis intervenire, est de illorum essentia. *(Vide Jus Prag. B. 87. Dist. 2.)*

Quod vero et aliae personae, ut sunt testes, auditores, advocati, procuratores et id genus, in judiciis multoties existunt, id non est de judiciorum substantiali esse, sed quandoque necessitatem, quandoque utilitatem partium concernit.

Est autem judicium aliud ordinarium, aliud extraordinarium. *(A. 41, A. 43.)*

Ordinarium dicitur, in quo sunt ea, quae in legitima causarum cognitione ex constitutionibus imperatorum et consuetudine cujusque fori observari solent, ut sunt citatio, libelli oblatio, satisdatio, litis contestatio, dilationum assignatio, juramentum, testium et instrumentorum productio, et id genus alia, de quibus in hoc Processu.

Hujusmodi ordinarium judicium quoad statum oppidanorum et in metropolitana urbe Pragensi agentium, est triplex:

I. Senatorium, cui praesidet consul cum XVII senatoribus fide dignis, praesente aliquando capitaneo et judice caesareo. (De horum legibus vide *A. 4.)*

II. Decemvirale, a numero judicum sic appellatum, in quo praecipue deciduntur controversiae emergentes occasione debitorum.

III. Sexvirale seu aedilitium. Est autem aedilium officium, non solum operam dare, ne in civitate ruinosae domus vel inordinate dispositae fiant, sed etiam, ut bonis soli publici diligenter praesint. *(De his vide Jus Prag. K. 19. Dist. 2 et in seqq.)*

Quoad status superiores in hoc inclyto regno judicium ordinarium est quintuplex:

I. Provinciale maius, cui praeest supremus regni judex, cum baronibus quatuordecim et octo nobilibus. *(Vide Const. regni sub lit. A. 35.)*

II. Provinciale minus, cui praesidet vicejudex regni, cum quinque nobilibus personis. *(In Const. L. 60.)*

III. Curiae, cui praesidet supremus curiae regni judex, cum baronibus et nobilium numero ad minimum denario. *(In Const. A. 35, M. 36.)*

IV. Camerae, cui praesidet supremus curiae magister, cum baronibus et nobilibus ad minimum duodecim. *(In Const. O. 5.)*

V. Burgraviatus, cui praesidet burgravius Pragensis ad minimum cum sex personis nobilibus. *(In Const. O. 19.)*

Versus, qui indicant, quando haec judicia celebrantur:

Post Cineres decimo, sexto post Pneuma, supremus
Judex jus dicit, Remigiique die.
Quarta Quasi ex damnis vocat in jus jure citatum,
Proxima Marg. et Lin., Fabianique sacris.
Provocat ad lites lux proxima Bartolomaeo,
Martino, Paulo, Relliquiisque sacris.
Tertia post Paulum, Martinum, Bartolomaeum,
In jus post Pascha lux quoque nona vocat.

Quodlibet horum judiciorum habet sua certa subjecta et attributa, in quibus judices intra metas praescriptas sese contineant necesse est *(De quibus vide cum Const. Regni, tum quoque Jus Municipale Pragense suis locis.)*

Extraordinarium judicium est, in quo recepta fori consuetudo non observatur, et ad quod judices sine juramento diversis ex locis accersuntur, vulgo hraničný saud nuncupatum. *(A. 43.)*

Extraordinarium judicium in Jure Communi multis ex causis sic dicitur: Primo, si fit coram judice delegato *(c. induciae 3. q. 3 & spatium, vers: Sic ei aut.)* Secundo, quando non proceditur in figura judicii, sed ex judicis officio per modum inquisitionis vel denunciationis *(c. superbis c. qualiter de accus.)* Tertio in causis electionis, postulationis et aliis. *(Et de hoc judicio vide Abb. in rubr. de judic. et Bar. in L. si maritus. §. sin. autem extraneus ff. ad legem Juliam de adult.)*

Causa efficiens judiciorum est Deus, qui de lapsu primorum parentum in paradiso primum judicium peregit, et legumlatores, qui modum ac formam judiciis praescripserunt.

Subjectum judiciorum est justitia et mens judicis recte judicantis.

Objectum sunt lites atque controversiae, quae in judiciis deciduntur.

Forma est modus atque processus, qui ex lege et cujuslibet fori consuetudine introductus observatur.

Finis est justa judicis sententia, qua suum cuique, κατά τὸ ἀντιπεπονθός, aequabiliter tribuitur.

Ut finem judiciorum assequamur, necesse est id per legis actionem et judicis officium, tanquam per causam juris universi efficientem, praestemus. Quae legis actio et judicis officium praecipue pertinet ad executionem rei judicatae. Res judicata pendet a sententia; sententia a judicio; judicium a litis contesta-

tione; contestatio ab actoris intentione et rei depulsione; intentio denique et depulsio seu potius actio et responsio ab obligatione (quae quasi mater est omnium actionum *B. 10, B. 11,* sive eae personam concernant, sive rem, sive factum, in quibus tribus materia juris versatur) originem suam traxerunt.

In processu ordinarii judicii apud nos requiritur: Primo, ut consul adeatur et citatio rei petatur. Deinde, ut reo comparente in judicio, libellus accusatorius edatur, ad quem ille potest vel statim vel post datas deliberandi inducias, respondere. Et tandem judex interloquitur, et actor suam intentionem probat et adversarii exceptiones replicando elidit, donec in causa concludatur. Et si forte post latam interlocutoriam vel definitivam judicis sententiam, pars aliqua se gravatam sentit, poterit intra XIV dies ad superiorem judicem, deposita tamen prius pecunia, quae loco mulctae temerariae provocationis deponi solet, provocare. Quo facto, intra sex hebdomadas literas dimissorias sive apostolos petat, appellationem suam justificet et cum actis ac actitatis judici appellationem offerri procuret. (Haec omnia ex sequenti tabula plenius cognoscere licebit.)

Tabula continens divisionem actuum judiciariorum.

- Actus judiciarii coincidunt, vel
  - ante sententiam, et aut sunt
    - praeparatorii, ut
      - judicis aditio
      - citatio
      - comparitio
      - contumacia
      - libelli oblatio
      - procurotorum missio
      - dilatio
      - satisdatio
      - responsio et exceptio
    - principales, ut
      - litis contestatio
      - probatio, de qua versa pag. sig ⊙
      - conclusio in causa
      - consultatio judicum
      - sententia
  - post sententiam, ut sunt
    - provocatio ad superiorem judicem, quando sententia non acceptatur;
    - executio rei judicatae, quando sententia aut / arrestum
      - acceptatur
      - appellationis praesidio confirmatur.
    - expensarum refusio

⊙ Probationes in judiciis fiunt aut per

- ἄτεχνα, pro cujusque fori consuetudine. Probatur nempe factum aut per
  - evidentiam facti
  - confessionem
  - testes
  - instrumenta
  - successiones ab intestato
  - praesumptiones
  - delationem juramenti
  - transactiones etc.
- ἔντεχνα, quando destituti legitimis probationibus ad conjecturas ex arte acquisitas confugimus. Et hae constant ex signis τῶν εἰκοτῶν, non ex signis τῶν τεκμήριῶ, ex quibus sunt probationes facti.

Nota. Hi actus ostendunt, quo modo sit procedendum ad litem, et quibus modis ictus adversariorum perimi possint.

De judicis aditione.

Titulus II.

Processurus judicialiter adversus aliquem, inprimis judicem competentem adeat et coram eo, quîcum litigare velit, declaret, eumque in jus vocari petat. Omnium enim actionum instituendarum principium ab ea parte edicti proficiscitur, qua praetor edicit de in jus vocando. Quae vocatio fieri non potest, nisi judex competens prius adeatur. *(A. 45. Dist. 1.)*

Competens autem judex dicitur, sub cujus territorio (id est jurisdictione) reus domicilium habet, in quo eum conveniri oportet. Namque ordo requirit, ut actor forum rei sequatur. *(Vid. Jus Prag. A. 44. Dist. 4. — Jus Prov. C. 21.)*

Excipiuntur quinque casus, in quibus actor forum rei non sequitur:

I. Ratione emphyteuseos; ubi enim reus domum, praedium vel emphyteutica bona habet, ibi quoque conveniri potest. *(A. 44. Dist. 4 ad finem, et A. 47, B. 3. — Jus Prov. X. 2. 3, 4, et sqq.)*

II. Ratione contractus, quia ubi quis contrahit, ibidem etiam arrestari et conveniri potest. *(L. 19. et 26. – Jus Prov. S 3)*

III Ratione fugae; nam si reus suum judicem fugit et divagatur, ubique locorum convenitur. (In quo casu locum habent rescripta imperatorum, quae vulgo literae patentes appellantur.)

IV. Ratione delicti; ubi enim delinquitur, ibi etiam punitur, praecique vero si forensis (id est extraneus) delinquit *(N. 43.)*; verum incola delinquens Constitutioni Carolinae subjacet. *(N. 39. N. 40. — Jus Prov. A. 6. A. 7. K. 34.)*

V. Ratione consensus; nam si reus in non suum judicem consenserit, coram eo quoque conveniri potest. Quilibet enim

conventionibus sponte consentientibus tenetur stare, juxta illud: Pacta conventu rata sunto, ut docet *Jus Prag. sub lit. A. 41, Dist. 4.*

Causa efficiens aditionem est obligatio et mora rei in satisfaciendo facta.
Subjectum est consilium et deliberatio adeundi.
Objectum est persona judicis.
Forma est, ut judex recte et praemeditato adeatur.
Finis est, ut mandato judicis reus in judicium vocetur.

De citatione.

Titulus III.

Citatio, quae dicitur quoddam substantiale et praeparatorium judicii, nihil aliud est, quam rei ad judicem vocatio. Et sine hac processus judicii ipso jure est nullus. *(Vide Jus Prag. A. 45.)*

Modus autem citandi in foro Pragensi, consuetudine introductus, talis est:

Ipsa citatio apud consulem ad petitionem citantis in librum publicum, quem nos Manuale appellamus, inscribetur. Ex quo postea fit transsumptum cum omnibus circumstantiis et datur ministro publico, quem vulgo consuli amanuensem vel fratrem juratum dicimus; is citando domi suae, jussu consulis, denuntiat, a quo et ad quem judicem sit citatus, quandoque in judicio sese sistere debeat. *(B. 6. Dist. 1. & 2.)*

Citandus, si domi fuerit repertus, sine mora die et hora citationi praefixa comparere et actionem contra se audire tenetur. *(A. 45. Dist. 2.)*

Sed si ad primam citationem non comparuerit, de consuetudine adversus eum altera citatio procedit, cui jam nisi pareat, cyppo forensi ad comparendum in foro compellitur. *(A. 45. Dist. 6.)*

Nisi forse legitimis causis impeditus fuerit; namque tunc in judicio quoqunque modo juste se excusat, et alterum terminum ad comparendum sibi assignari licite petit. *(B. 6. Dist. 2.)*

Verum citandus, si domi inventus non fuerit et spes sit eum illo die domi futurum: tunc citatio per amanuensem domui ipsius affigi vel inscribi et de ea uxor vel familia illius certiorari potest. *(B. 6. Dist. 1. — Jus Prov. C. 3.)*

Idem etiam servatur in citatione testium, pro deponendis testimoniis, quae fieri consuevit per chartas dissectas *(B. 6. Dist. 1.)*

Quatuor sunt legalia impedimenta, quae citatum a citatione et poena contumaciae relevant:

I. Captivitas; capti enim ab hostibus merito excusantur, quia legitime impediuntur, et si reversi fuerint, postliminium

habent, id est perinde eis omnia restituuntur jura, ac si capti ab hostibus non fuissent.

II. Tempestas et vis fluminis; namque his impeditis subvenire aequissimum est.

III. Absentia et avocatio reipublicae causa; nemini enim absentia reipublicae causa debet esse damnosa.

IV. Aegritudo et infirmitas corporis.

De his quatuor impedimentis tractatur *sub lit. A. 50 et in Jure Prov. C. 44, D. 35.*

Causa efficiens citationem sunt actor, consul et ejus amanuensis sive nuntius juratus.

Subjectum est judicium.

Objectum est persona citanda.

Forma est inscriptio et annunciatio.

Finis est, ut citandus in judicio compareat, et libello accusatorio audito vel recepto, si quas habet, exceptiones legitime opponat.

Effectus citationis est, quod faciat initium processus judicialis et inducat litis pendentiam.

De comparitione.

Titulus IV.

Comparitio in foro dicitur personae citatae coram judice praesentatio. *(A. 45. Dist. 1. & 2.)*

Ea fit in civilibus vel per se, vel per procuratorem cum mandato sufficienti. *(Jus Prag. sub lit. F. 41, Dist. 1. 2. 3. Jus Prov. sub lit. B. 44, C. 38. ad finem.)*

In criminalibus vero, quando de vita, fama, et etiam si de hereditate agitur, reus personaliter comparere tenetur. *(A. 58. Dist. 2 et in Jure Prov. C. 48 in fine.)*

Causa efficiens comparitionem est autoritas judicis et metus poenae contumacis.

Subjectum est voluntas citati prona ad obtemperandum judici.

Objectum est judex et locus, ubi redditur justitia.

Forma est, quando reus humiliter cum reverentia coram judice sistitur.

Finis est, ut causa citationis in judicio definiatur.

De contumacia.

Titulus V.

Saepe contingit, ut legitime citati, ad contemptum magistratus sui, in judicium non veniant et sint inobedientes; id in jure dicitur contumacia, quae judici venit punienda amissione causae. *(Jus Prag. A. 49. Dist. 1. etc. Const. Prov. B. 44 in fine.)* Nisi fortassis morbo, captivitate, tempestate aut reipublicae causa

citatus fuerit praepeditus. *(Vide Jus Prag. A. 50 et Prov. C. 44. D. 35.)*

Causa efficiens contumaciam est perversa malitia citati.
Subjectum est ipse citatus contumax.
Objectum est judicium, a quo contumaciter se absentat citatus.
Forma est modus, ex quo contumax in sua contumacia procedit.
Finis est, quod contumax vel causa cadit vel in expensas condemnatur.

Tabula, quot modis contumax de jure dicatur et quomodo puniatur.

Contumacia tribus modis dicitur:

- 1. Minus proprie, ut si quis non comparet, vel ob
  - captivitatem
  - tempestatem
  - infirmitatem
  - avocationem reipublicae causa
  - Vide Jus Prag. A. 50 Dist. 1. et Jus Prov. C. 44 et D. 35. In his casibus contumax nihil de causa sua amittit, sit qualiscunque terminus dilatorius.
- 2. Magis proprie (Vide signum ♄)
- 3. Maxime proprie, ut quis se evidenter rebellem alicui foro declarat, ut sunt violatores juris, **odbojníci práwa**. (D. 38 Dist. 2. N. 17.)

♄
Magis proprie contumacia dicitur, quando quis, dum potest, non comparet, aut

- post alteram citationem; tum si est
  - actor, citationem suam amittit. (A. 48.)
  - reus, isque aut
    - incola, tum cyppo forensi ad comparendum compellitur (A. 45. Dist. 6.)
    - extraneus, quem causa citationis latere non potuit, tum succumbit in causa, actore victoriam obtinente. (A. 48.)
- in termino sibi ante litis contestationem ad respondendum concesso. (A. 45. Dist. 7. B. 5.)
- in termino aliquo post litis contestationem probationibus praefixo. (A. 49.)
  - In utroque casu pars contumax succumbit in causa et parti adversae in expensas condemnatur. Jura nempe actori et reo aequalia esse debent.
- post alteram citationem, ut expeditam appellationem audiat. In eo casu si sententia facit pro contumace, tunc sibi adjudicata amittit. (C. 10. Dist. 3.)
- ad mandatum judicis pensionem intra 14 dies emptae domus non solvit. Hoc casu contumax totam summam prius a se pro domo numeratam cum arrha amittit. (G. 3. H. 1. Tale mandatum in Jure Saxonico guarentigia appellatur. Lib. 1. art. 69).

De libello accusatorio.

Titulus VI.

Quia reo comparente libellus accusatorius pro fori consuetudine adversus ipsum editur *(A. 45. Dist. 3.)*, ideoque post contumaciam citati non comparentis, visum fuit de libello accusatorio hic pauca subjicere.

Dicitur autem libellus accusatorius brevis et ordinata scriptura, claram continens et judici et parti demonstrans intentionem agentis vel accusantis. *(B. 9.)*

De Jure Communi duplex est libellus: Unus accusatorius, qui inscriptio nuncupatur; alter conventionalis seu postulatorius, qui in civilibus causis instituitur; et primo propter actorem, ut jus suum in eo coram judice declaret; deinde propter reum, ut ex eo instrui possit, an liti cedere vel contendere velit; tertio offertur propter judicem, ut sententiam libello conformem ferre queat. *(B. 87. Dist. 1.)*

Efficiens causa libelli est ipse actor, vel orator, aut causidicus vel ferendarius.

Subjectum est obligatio, qua aliquid debetur.

Objectum est persona, res et factum, quod in eo deducitur.

Forma sunt solennitates, quae in eo requiruntur. Et sunt de Jure Communi duplices: Intrinsecae, ut narratio facti, causa petendi, conclusio seu petitio, quae sunt de substantia libelli; et extrinsecae, ut nomen judicis, actoris et rei etc., quae sunt tantum ad bene esse libelli, et hisee versibus continentur:

Quis, quid, coram quo, quo jure petatur et a quo:
recte compositus quisque libellus habet.

Finis libelli est, ut judex et reus ex eo de jure actoris instruantur.

Tales libelli in foro nostro non in scriptis, sed oretenus institui consueverunt, dum actor intentionem suam per verba congrua declarat, implorando super justitia administranda judicis judicium; in hunc fere modum, quando ad rei vindicationem quis intendit *(A. 4. Dist. 3.)*:

Prudentissime dom. consul, vosque caeteri senatores amplissimi! Coram vobis Titius proponit adversus Sempronium et quamcunque personam pro eo legitime in judicio comparentem, quod indebite et injuste teneat ac possideat fundum suum, fundo Lucii (in tali vel tali loco) adhaerentem. Qui quidem fundus ad supradictum Titium justo titulo, nempe hereditatis, pertinet. Quum autem toties monitus fundum dictum praesens Sempronius Titio restitutere recuset, idque in damnum illius haud modicum; ideo per vestram sententiam definitivam declarari petit Titius, fundum nominatum ad se pertinere, Semproniumque juris remidiis ad restituendum talem fundum compelli. In his

finali justitiae V. P. sese submittit. Et si huic petitioni Sempronius contradicere voluerit, tunc petit Titius sibi terminum pro consuetudine fori ad probandum statui, se certis instrumentis declaraturum (aut alio modo probaturum), praedictum fundum hereditario jure ad se pertinere etc.

Forma actionis quasi- Servianae: Aequissimi judices! Coram vobis agit et proponit Titius adversus Sempronium, quod ex causa mutui, sine ulla usurarum conventione, mutuaverit sibi 100, quae promiserat se ei restituturum circa Natale Domini anni praesentis, et quidem in numerata pecunia, sub obligatione omnium bonorum, quemadmodum et publico instrumento per notarium vestrum confecto id satis constat. Quia autem neque pecuniam mutuo acceptam, neque bona Titio expresse hypothecata nominatus Sempronius restituit, ideo petit per Vestram sententiam finitivam pronunciari et declarari, bona Sempronii praesentis jure pignoris et hypothecae sibi esse obligata, eumque condemnari ad relaxationem dictorum bonorum. Et si huic petitioni contradicere Sempronius voluerit, promittit se publico instrumento, ubi terminus pro consuetudine fori ad probandum statutus fuerit, declaraturum, bona Sempronii jure pignoris et hypothecae Titio esse obligata.

Libelli accusatorii sunt vel

- utiles, in quibus omnia adsunt requisita, ut
  - nomen
    - judicis
    - actoris
    - rei
  - narratio facti
  - causa petendi
- inutiles, in quibus aut
  - aliud accusatur, et alius probatur (B. 14. Jus Prov. C. 15.)
  - plura substantialia seu attributa, et quidem diversi generis, continentur (B. 15. Jus Prov. C. 17.)
  - judicium causae non definitae alio transfertur (B. 17. Jus Prov. C. 18.)
  - forum rei actor non sequitur (Jus Prov. C. 19, C. 20, C. 21.)
  - non omnes personae, quarum quid aut respectu societatis aut hereditatis interest, exprimuntur (B. 18. 19., Jus Prov. C. 27, 28, 30, 31, 33, 35, 36.)
  - convenitur ex eo, quod transactione erat componendum (B. 20. Jus Prov. C. 41.)
  - nihil certi et aperti concluditur (B. 22.)

De procuratoribus et mandatariis.

Titulus VII.

Quando partes non volunt vel non possunt rebus suis interesse, per procuratores agere vel conveniri possunt.

Est autem procurator (de quo hic loquimur) vir bonus, qui alienam litem mandato domini ex certa mercede judicialiter administrat *(B. 24. Dist. 1.)*

De Jure Communi alius est procurator rerum, alius litium; hic procurator ad litem, ille negotiorum gestor appellatur. Nos vero ipsum dicimus quandoque mandatarium, quandoque negotiorum praepositum, qui de jure nostro sine spe mercedis ex mera charitatis affectione judicio intervenire debet *(I. 49. Dist. 1. I. 52. Dist. 2.)*

Et admittitur in omnibus causis, exceptis illis quatuor, de quibus supra in Tit. de comparitione diximus, in quibus reus personaliter comparere tenetur. *(A. 58. Dist. 2. Jus prov. C. 48. in fine.)*

In causis civilibus quilibet potest uti procuratoribus, sed non in criminalibus. Nam si interveniret procurator, duo inde sequerentur inconventia: Primum, quod persona puniretur, quae non deliquisset, secundo, quod amissum non posset consequi per actionem mandati contrariam, sicuti in civilibus. Idque de Jure Caesareo.

Inolevit consuetudo in foro nostro, ut procuratoris appellatione et advocatus seu causidicus contineatur.

Advocatus dicitur, qui quoquo studio operatur, et is de Jure Communi salarium suum licite petit, quia dignus est operarius mercede sua. Unde et judex in honorariis advocatorum ita versari debet, ut pro modo litis proque advocati facundia et fori consuetudine et judicii, in quo erat acturus, aestimationem adhibeat, dummodo licitum honorarium quantitas non egrediatur.

De mercede procuratoris jura nostra statuunt, ne ex causa pecuniaria, ascendente ad centum sexagenas grossorum, plus quam duas sexagenas cum dimidia tertiae habeat *(B. 33. Dist. 1. Jus prov. U. 4.)*, et ex causa ascendente ad mille sexagenas gross. non plus quam 25 sex. gr. accipiat *(B. 33. Dist. 2. Jus prov. U. 4.)*. In criminalibus, quando agitur de delictis et praejudicio famae, praeter 5 sex. gr. nihil ei numeretur *(B. 33. Dist. 4.)*; sed de Jure Prov. hoc casu potest procurator obtinere 10 sex. gr. *(Vide in Jure Prov. U. 4.)*

In causis autem aliis, ut sunt injuriarum, violentiae, vulneris illati et similium, procurator habebit 2 sex. gr., si clientes sunt divites; si vero sunt pauperes, secundum judicis taxationem minus accipit *(B. 33. Dist. 5.)*

De Jure Provinciali procuratori pro actione injuriarum persolvitur una sex. gr. et pro actione servitutis interdictae dimidia sex gr. dicta *lit. U. 4.)*

Hic quoque notandum est edictum praetoris adversus eos, qui pro aliis postulare prohibentur. Quod edictum a praetore proponitur habendae rationis suaeque dignitatis tuendae et decoris sui causa, ne sine delectu passim apud se postularetur. Et excipit in eo sexum atque casum: Sexum, dum foeminas prohibet pro aliis postulare; et est ratio prohibendi, ne contra pudicitiam sexui congruentem, alienis causis se immisceant, et ne virilibus officiis fungantur mulieres; (origo vero introducta est a Carfania, alii Alphurnia, improbissima foemina, quae inverecunde postulans et magistratum inquietans, causam dedit edicto). Castum, dum coecum, utrisque luminibus orbatum, et alios (de quibus in lege allegata) praetor repellit.

Causa efficiens procuratorem est principalis persona, quae eum constituit.
Subjectum est mandatum procuratorium et obligatio in eo contenta.
Objectum est res sive persona, in judicio defendenda.
Forma est, ut ad lucrum et damnum partis constituatur (B. 35. Jus Prov. C. 48).
Finis est, ut per procuratorem constituentis partes non minus ac si ipse adesset, in judicio defendantur.

Officium advocati consistit in
- cognitione causae, in qua consideratur, aut
  - facti species, ut de facto causae sibi bene constet. Saepe enim levi variatione facti totum jus mutari potest.
  - num cliens de probando facto sufficientes probationes habeat. Parum enim expedit habere jus, dum deficit probatio juris.
  - ut cum peritioribus de causa consulat. Quod enim a pluribus quaeritur, id facilius invenitur.
- tractatione causae, in qua caveat advocatus,
  - ne quid inconsiderate proferat, quo adversarius juvetur.
  - ne vituperium potius quam laudem mereatur.
  - ne aliquid suae causae contrarium alleget. Quod enim vitio advocati et non vitio causae obvenit, pro eo advocatus tenetur (B. 31, 34. Jus Prov. U. 7.)

De dilationibus seu induciis, ad deliberandum vel probandum partibus dandis.

Titulus VIII.

Quia libello recepto datur dilatio ad deliberandum, ideo recte hinc de dilationibus videndum est.

Sunt autem dilationes induciae, quae partibus in judicio vel pro responsione deliberanda vel testimoniis adducendis conceduntur.

Si enim reus comparens in judicio animadverit, sibi opus esse accurata deliberatione pro respondendo: tunc petere potest aliquam dilationem; quae in urbe metropolitana Prag. ad triduum, in aliis vero civitatibus ad quatuordecim dies dari consuevit *(A. 45. Dist. 4.)*

Similiter lite contestata partibus terminus quatuordecim dierum ad probanda jura sua praefigitur, quo elapso datur secundus et tandem tertius, qui dicitur peremptorius, ita ut hi tres termini sex integras hebdomadas complectantur. Quibus praeterlapsis partes oportet causae suae probationes expeditas habere, ut publicentur et in causa concludatur *(A. 54. Dist. 1. B. 44.)*

Unde apparet duplicem in foro nostro usurpari dilationem: Unam pro responsione deliberanda, alteram pro testimoniis producendis.

Hic observari peropus videtur, quod elapso termino peremptorio alius non concedatur, nisi forte pars nondum habens expeditas probationes, legitima impedimenta, praestito juramento calumniae, quod nullam fraudem machinetur in partem adversam, afferat. Tunc enim causa cognita ex beneficio juris adhuc unus terminus, et non plures, pro utilitate atque necessitate partium arbitrio judicis conceditur *(A. 54. Dist. 2.)*

Induciae probatoriae hodie de Jure Canonico et Civili sunt arbitrariae, in judicis arbitrio repositae, pro qualitate causae et personarum ac loci distantia. Et si sunt praeterlapsae, amplius quis non auditur, quod terminus probationis sit peremptorius, et sic exclusivus.

Causa efficiens dilationem est instantia partium et judicis impertitio.
Subjectum est tempus responsioni vel probationi praefixum.
Objectum est expeditio testimoniorum.
Forma est, quod causa cognita a judice pro tribunali sedente impertitur.
Finis est, ut partes sufficiens tempus ad deliberandum et expedienda testimonia habeant, et tandem de jure suo legitime probent.

De satisdationibus.

Titulus IX.

Nonnunquam ante litis contestationem partes postulant sibi pro eo, quod petitur, idonee caveri; ergo hic de satisdationibus subjicitur.

Satisdatio autem eodem appellata est modo, quo satisfactio. Nam ut satisfacere dicimur ei, cujus desiderium implemus:

ita satisdare dicimur adversario nostro, qui pro eo quod a nobis petiit, ita cavit, ut eum hoc nomine securum faciamus, datis fidejussoribus.

Est autem satisdatio securitatis redditio, quae fit per idoneos fidejussores.

Idonei fidejussores sunt locupletes, non tantum ex facultatibus, sed etiam conveniendi facilitate.

Reus antequam respondeat actori, petere ab eo potest satisdationem de lite prosequenda et solvendis expensis, si causa cadat; quam nisi actor praestiterit, reus respondere non tenetur *(A. 56. Dist. 1 & 2. Jus Prov. B. 47.)*

Haec satisdatio de Jure Communi sublata, hodie non est in usu; sed reus tantum satisdat, quod velit expectare in judicio usque ad finem litis. Et si idoneos fidejussores dare non potest, statur ipsius juramento.

Si litigatores sunt cives Pragenses, satisdare non coguntur. Verum qui in causa succubuerint, sine excusatione et juris sui praerogativa condemnantur in expensas, testimoniis vel juramento victoris probatas et a judice taxatas. Quarum solutione si postea distulerint, arresto ad eam compelluntur *(A. 57.)*

Caeteri omnes, quicunque civitate Pragensi non gaudent, ad praedictam satisdationem obligantur *(A. 56.)*

Notetur, quod Judaeus pro Christiano hoc casu fidejussor existere nequeat, nisi uti Christianus velit respondere; quae lex lata dicitur ante excidium Hierosolymae; nam post illud tantam libertatem a Vespasiano nacti sunt, ut is lege lata constituerit: Si Judaeus a Christiano percuteretur, quasi Christianus percussus esset, judicaretur. (Quam Judaeorum libertatem Josephus a Vespasiano quod Titum filium ejus a paralysi curasset, impetrasse dicitur.)

Causa efficiens satisdationis est desiderium sive petitio partis unius, et alterius cautionis praestatio.

Subjectum sunt fidejussores, pignora, juramentum et similia, per quae aliqua securitas constitui potest.

Objectum sunt res litigiosae, expensae, damnum et interesse.

Forma est, quod ante litis contestationem in judicio solenni modo petitur.

Finis est, ut victor habeat, unde quae in litem impendit, cum eo quod petiit, recipiat.

De exceptionibus.

Titulus X.

Quoniam post praestitam supradictam cautionem reo studendum est, quanam ratione litis contestationem effugere possit: ideo intentionem actoris vel statim vel post inducias deliberatorias ope exceptionum excludet necessum est *(A. 45. Dist. 4.)*

Ex officio namque rei est, actori vel expresse vel per aliquam exceptionem respondere *(B. 12. Dist. 1. A. 45. Dist. 3.)*

Licet exceptio quoque dicatur responsio, non tamen per eam de Jure Communi introducitur litis contestatio. Sed quando reus contenta in libello vel affirmat, vel negat, lis dicitur contestata.

Exceptio nihil aliud est, quam actionis exclusio. Quia sicuti actiones sunt arma actorum, ita quoque exceptiones sunt arma reorum, ad excludendum id, quod in intentionem condemnationemve deductum est *(B. 12. Dist. 2.)*

Interdum evenit, ut exceptio, quae prima facie justa videtur, tamen inique noceat; quod cum accidit, alia allegatione opus est, adjuvandi actoris gratia, quae replicatio vocatur, quia per eam replicatur atque resolvitur jus exceptionis. Et si haec inique noceat reo, datur ei duplicatio, et actori triplicatio, ac interdum ulterius.

Quum reus excipiendo fiat actor, suam exceptionem probare tenetur, nisi mulctari velit decem sexagenis grossorum *(statuente sic statuto comitiali recepto in celebratis comitiis anno Domini 1575. B. 13.)*

Hoc statutum praecipue intelligitur de iis, qui suis exceptionibus non solum parti adversae, sed et judici per fraudem ac dolum negotia facessunt. (Fraus enim et dolus nemini debet patrocinari.) Ideo qui se legitima exceptione defendere nititur, non videtur in fraudem legis eam opponere.

Causa efficiens exceptionem est reus, qui eam ex dispositione legum opponit.

Subjectum est jus, reo adversus actorem ex pacto, transactione et similibus competens.

Objectum est intentio actoris, in libello accusatorio edita.

Forma est, ut ante litis contestationem judicialiter opponatur.

Finis est, ut lis in judicium deducta vel differatur, vel transferatur vel in totum perimatur.

Omnes exceptiones ex jure nostro ante litis contestationem apponuntur *(B. 12. Dist. 5.)*, licet de Jure Communi quaedam ante, quaedam post opponi possint.

Respondetur ad libellum vel

- affirmando, seu id quod in judicium deductum est, confitendo. In quo casu locus est condemnationi *(B. 36. Dist. 2)*
- negando, in quo casu actor probat; ei enim qui dicit, non qui negat, incumbit necessitas probandi *(B. 37. Dist. 1)*.
- excipiendo; et in hoc casu probatio incumbit reo. Sicuti enim actor probare tenetur suam intentionem, ita et reus suam exceptionem *(A. 53. B. 12. Dist. 3.)* Reus enim excipiendo fit actor.

Tabula, monstrans divisionem exceptionum.

Exceptiones, quae reorum arma dicuntur, sunt aut

- declinatoriae fori, veluti si quis
  - ad minus competentem judicem vocetur,
  - actor non habeat justam aetatem standi in judicio,
  - non rite pro consuetudine fori sit citatus.
- dilatoriae solutionis, ut si est pactum de non petento intra certum tempus.
- peremptoriae, quae factum deductum perimunt. Et sunt aut
  - facti, ut exceptio
    1. rei judicatae, quae renovari non potest (Q. 6. Jus Prov. D. 6.)
    2. transactionis; quod nempe legitima transactione est sopitum, id amplius resuscitati non debet (Q. 8. Jus Prov. D. 8.)
    3. litis finitae, quando jus praescriptione est amissum (A. 52, F. 21, Jus Prov. D. 37.)
  - juris, ut exceptio
    - metus causa; si quid nempe metus causa promissum aut factum est, illius nulla est obligatio.
    - doli mali; contractus nempe dolo malo inductus, ipso jure est nullus.
    - erroris, ut si puto me debere, quod non debeo.
    - non numeratae pecuniae, quam speravi te numeraturum.

De usucapione seu praescriptione.

Titulus XI.

Quia usucapio seu praescriptio principaliter ad jus excipiendi pertinet, et titulus de diversis et temporalibus praescriptionibus post reliquas exceptionum species in ff. subjungitur: igitur ordine sic requirente, absoluto exceptionum titulo, de usucapione seu praescriptione pauca hic inserere visum est.

Usucapio dicitur adjectio dominii per continuationem possessionis temporis lege definiti *(F. 28.)*; et appellationem habet ex eo, quod solo usu, hoc est, possessione res capiatur.

Usucapio introducta est bono publico, ne scilicet quarundarum rerum diu et fere semper incerta dominia essent, quum sufficeret dominis ad inquirendas res suas statuti temporis spatium. Et differt a praescriptione, quod illa sit rerum mobilium, haec vero immobilium, vel, quod illa sit acquisitio dominii per possessionem, legitimo tempore continuatum; haec vero sit

exceptio, quae ex temporis lapsu substantiam capit et actioni objicitur. Verum promiscue haec duo vocabula in jure, prout etiam in hoc Processu, accipiuntur.

Ad complendam usucapionem seu praescriptionem inter caetera praecipue concurrere debent: Continua possessio, justus titulus et bona fides. Id colligi facile potest ex *Jure nostro Pragensi sub litera F. 19, F. 21.*

Continua possessio dicitur non solum, quae penes unum et eundem est, verum etiam, quae ab uno ad alium legitime translata est, veluti a defuncto ad heredem, a venditore ad emptorem. Justi tituli species sunt: Pro soluto, pro emptore, pro herede, pro donato, pro derelicto, pro legato, pro dote. Bona fides est, quando possessor habet sinceram conscientiam, quae eum certo excusat de ignorantia rei alienae. Et hoc de Jure Caesareo in usucapione ab initio intervenire debet; et incidens mala fides non interrumpit usucapionem. Requisita ad usucapionem subsequentia declarant:

Non usucapies, nisi sint tibi talia quinque:
Justa fides, justus titulus, res non vitiosa,
Ut res tradatur, et tempore continuetur.

De Jure nostro usucapio in hic casibus praecipue non procedit:

I. In bonis ecclesiasticis, ut sunt templa, coemiteria, reditus, decimae, et id genus alia *(F. 38. Jus Prov. D. 42.)*

II. In rebus publicis, ut in praetorio, via, flumine, plateis, aquaeductibus et aliis *(F. 37.)*

III. In rebus fisci; contra Regiam enim Majestatem et ejus fiscum praescriptio non currit.

IV. In subditis et fundis per eos possessis, qui contra dominos directos nunquam praescribuntur *(Jus Prov. D. 47.)*

V. In domibus transitoriis seu servitute per eas eundi *(F. 37. Dist. 1.)*

VI. In dote pignorata aut hypothecata *(Jus Prov. D. 43.)*

VII. In bonis virginum, quae remanentes in alterius potestate tabulis regni aliquid assecuratum habent *(Jus Prov. D. 46.)*

Tempore belli et epidimiae seu pestis praescriptio quoque non procedit; eo enim tempore jura dicuntur silere *(Jus Prov. D. 40.)*

Si quis a non domino, quem dominum esse crediderat, fide bona fundum emerit, vel ex donatione, aliave qualibet justa causa et fide acceperit: is naturali ratione fructus, quos percepit, pro cultura et cura obtinebit. Ideo si postea dominus supervenerit et fundum vindicaverit, de fructibus perceptis agere non poterit *(H. 15.)*

Hoc non contingit illi, qui alienum fundum sciens possedit; is enim cum fundo etiam fructus, licet sint consumpti, restituere cogitur; quia malae fidei possessor nunquam praescribit, Hinc illud vulgare: Quod ab initio temporis non obstitit, id tractu temporis non convalescit *(F. 26, F. 27. H. 16.)*

Jure romano res mobiles triennio, immobiles inter praesentes (videlicet qui in eadem provincia domicilium habent) decennio, inter absentes vero vicennio usucapiebantur. Apud nos autem de Jure Prag. inter annum et diem, de Jure vero Provinciali triennio et octodecim hebdomadibus (excepto feudo, cujus investitura intra annum et diem quoque petitur. *M. 40)* usucapiuntur *(F. 21. Jus Prov. D. 37.)*. Et per diem in jure nostro intelliguntur sex hebdomades, quae adduntur anno integre emenso *(F. 23.)*

Exemplum usucapionis non admittendae habes sub lit. *F. 30.* Sit talis casus: Titius Seio hypotecavit domum suam. Is moritur et relinquit filiam Annam. Haec a filio Seii defuncti, puta Sempronio, post longum tempus, nempe viginti annos, deposito penes senatum debito, patris sui, videlicet Titii, domum repetit. Quaeritur, an Sempronius sit tutus et Annam exceptione praescriptionis repellat? Et respondetur, quod non; hypotheca enim apud nos nunquam praescribitur.

Simile exemplum vide sub litera *F. 31* et tale: Titius moritur relictis tribus liberis. Unus proficiscitur in militiam et alii duo dividunt inter se hereditatem paternam. Post triginta annos ille ex militia revertitur, et fratribus defunctis suam partem hereditatis, nempe tertiam, petit ab ipsorum uxoribus et liberis. Quaesitum est, an repellatur exceptione praescriptionis? et responsum, quod non, quia malae fidei possessor nunquam praescribit; atque ita ad tertiam partem hereditatis est admittendus.

Si coepisti contra aliquem jura agere, et postea annum et diem de Jure Prag. vel de Jure Prov. tres annos et 18 septimanas taceas: causam tuam amplius redintegrare non poteris *(A. 52. F. 22.)*

De Jure Provinciali usucapio procedit:

I. Si quis bona vacantia ad rescriptum regis Ladislai teneat *(Jus Prov. D. 38.)*

II. Si quis bona sua possederit tres integros annos et 18 septimanas ante conflagrationem tabularum regni Boemiae *(Jus Prov. D. 39.)*

III. Si de evictione intra tempus praescriptum eum cujus intererat evincere, aliquis non praemonuerit *(D. 44.)*

IV. Si quis sociorum suorum obligationi aut contractui scienter, inter annos praescriptionis, non contradixerit *(D. 45.)*

V. Si quis jus suum ex instrumentis obligatoriis a die solutioni praescripta intra triennium et 18 septimanas non prosequitur, tum instrumenta illa praescribentur *(O. 24.)*

Causa efficiens usucapionem seu praescriptionem est jus civile Romanum.

Subjectum est bonae fidei possesor, qui elapso justi temporis spatio, tam res corporales, quam incorporales, mobiles quam immobiles, quae tamen non sunt prohibitae, sibi ipse acquirere potest.

Objectum est res ipsa soli, vel non; item actio et servitus praescribenda.

Forma sunt requisita, de quibus diximus, ut continua possessio, bona fides, justus titulus, res praescriptibilis et traditio.

Causa finalis est publica utilitas, ne rerum dominia essent incerta et ut aliquando finis litium haberetur, quas non convenit esse immortales.

De litis contestatione.

Titulus XII.

Quia res in judicium deducta non videtur, si tantum postulatio simplex celebrata vel sola actionis species ante judicium reo sit cognita (inter litem enim contestatam et actionem permultum interest): ideo post praeparatoria judiciorum nunc de principalibus videndum est, et primum de litis contestatione, quae fit, quando directe ad libellum accusatorium affirmative vel negative respondetur.

Litis contestatio nihil aliud est, quam ejus rei, de qua controversia est, apud judicem ex utraque parte facta narratio *(A. 45. Dist. 5.)*

Quum accusatio et ad eam commode facta responsio litis primordium (quod est ejus contestatio) introducant, judex per hanc narrationem negotii causam audire incipit. Hinc liquido constat, quod citatio, comparitio etc., de quibus diximus, sint saltem praeparatoria litium in judicio definiendarum.

Causa efficiens litis contestationem est actor et reus.

Subjectum est narratio et contradictio partium in jure facta.

Objectum est ipsum jus partibus competens.

Forma est, ut fiat coram judice affirmative vel negative.

Finis est, ut habito litis initio, ulterius in causa procedatur, vel ad probandum contra negantem, vel ad condemnandum affirmantem.

Lis contestatur aut — proprie, idque bifariam:
- affirmative, quando reus deducta in libello confitetur, et actor ab omni probandi onere relevatur (B. 36. Dist. 2.)
- negative, dum reus libello reluctatur vel
  - explicite, quando respondet ad quodvis sigillatim et diserte; idque fit aut
    - pure seu simpliciter inficiando contra se allata,
    - cum conditione exceptionis praepositae.
  - implicite, quando dicit: Nego narrata, prout narrantur. Ejusmodi responsio nihil ligat.

- Lis contestatur aut
  - minus proprie, dum proponuntur exceptiones, aut
    - dilatoriae, ut sunt pacti, et non numerandae pecuniae intra certum tempus.
    - declinatoriae, ut si
      - actor justam aetatem non habeat; reus ad minus competentem judicem citetur.
      - consuetudo et processus juris non observetur.
    - peremptoriae, quae vel
      - actori obsunt, ut sunt exceptiones transactionis, rei judicatae et litis finitae.
      - agitationem causae perimunt, ut sunt exceptio praescriptionis et solutionis.

De probationibus.

Titulus XIII.

Quoniam lite negative contestata, ei qui dicit, non qui negat, probandi necessitas incumbit *(B. 37. Dist. 1):* itaque nunc de probationibus.

Est autem probatio rei dubiae per legitima documenta firma demonstratio *(B. 36. Dist. 1.)*

Actor, quod asseverat probare se non posse profitendo, reum necessitate monstrandi contrarium non astringit, quum per rerum naturam factum negantis probatio sit nulla. Hinc illud sub litera *B. 37. Dist. 2:* Actore non probante reus absolvitur, etiam si is nihil probaverit.

Probationis in foro nostro sex usurpantur species, de quibus sigillatim inferius.

De Jure Communi probatio aut est evidentissima, quae sit per privilegia et instrumenta indubitata; aut evidens et clara, quae sit per testes vel facti evidentiam; aut minus evidens, quae fit per conjecturas.

Illud probari debet, quod in judicium est deductum, quodque possit esse actori, ad causae victoriam, relevando ipsum *(B. 36. Dist. 3)*

Id rhetores κρινόμενον seu judicationem vocare consueverunt. Facta enim non praesumuntur, nisi probentur.

Causa efficiens probationem est jussus judicis et pars probans.

Subjectum sunt evidentia facti, testes, instrumenta, praesumptiones et id genus alia.

Objectum est negatio partis adversae.

Forma est consuetudo, quae in probando aliquid servatur.

Finis est, ut judici, cui probari debet, veritas causae pateat.

Deducta in forum probantur vel ex
- collatione
  - causarum in defensione; id vocant Graeci αἴτιον, causidici exceptionem, quam **reus** adfert pro defensione suae partis.
  - firmamenti in actione; id vocant **Graeci** συνέχον, causidici replicationem, qua **actor** pro confirmatione suae partis adversus exceptionem rei, utitur.
- pure facta negatione, quae imponit actori necessitatem probandi.

De probatione per evidentiam facti.

Titulus XIV.

Inter omnes probationes potissima est et plurimum virium habet pro negante convincendo ea, quae fit per evidentiam facti, dum factum ita notum est, ut negari nequeat.

Exemplum: Ut si fur manifestus cum re furtiva deprehensus vel homicida necare visus fuerit. Omnes ejusmodi actus manifesti, qui procedunt a visu, vocantur notorii. Hinc illud: Notorium non eget probatione. Et illud: Quod patet expresse, non est probare necesse. Itaque quicquid demonstratae rei additur, satis demonstratae, id frustra est. Quia non est opus verbis, ubi rerum testimonia adsunt.

Causa efficiens hanc probationem est actus manifestus, per visum, famam publicam et notoriam.

Subjectum est res vel factum perpetratum.

Objectum est negatio illius, quod quis fecit aut debet.

Forma est usus et consuetudo fori in probando servanda.

Finis est, ut evidenter victus condemnetur.

De probatione per confessionem.

Titulus XV.

Post evidentiam facti proxima probandi via est, quae fit per confessionem. Confessus enim pro judicato habetur, et quodammodo sua sententia condemnatur. Ideo in confitentes nullae supersunt partes judicis, nisi condemnatio *(B. 36. Dist. 2.)*

Confessio est proprium testimonium confitentis, et confessus de se super aliorum conscientiis interrogari non debet, et (excepto crimine laesa Majestatis) de reatu proprio confitentis. Periculosa confessio non est adversus quemlibet admittenda, nisi forte is fuerit de eo infamatus. *(S. 30.)*

Causa efficiens hanc probationem est pars allegans confessionem.

Subjectum est ipsa confessio alicujus rei vel facti.

Forma est, quando fit in judicio, dum ad libellum respondetur.

Finis est, ut confessus pro convicto habeatur et ad solvendum condemnetur.

De probatione per testes.

Titulus XVI.

Tertia probationum species est, quae fit per idoneos testes, qui regulariter producuntur et examinentur post litis contestationem *(B. 42. Dist. 1.)*

Idonei testes sunt illi secundum Imp., quorum fides non vacillat.

Si quis testes lite non contestata ad examen producit, mulctatur de Jure Prov. decem sexagenis grossorum *(Jus. Prov. P. 7.)*; de jure autem Pragensi quinque sexagenis grossorum *(B. 42. Dist. 2.)*

Sed si forte de morte testium timeatur, vel de absentia diuturna: in his casibus et similibus, ne veritas occultetur et probationis copia fortuitis casibus subtrahatur, senes valetudinarii et alii testes, de quibus ex notabili causa timetur, lite non contestata impune admittuntur, seu pars conventa sit contumax, seu absens absque malicia, quod conveniri non possit *(B. 42. Dist. 4. Jus Prov. P. 8.)*

Producturus testes imprimis consulem adeat, et testes a servo publico per chartas dissectas, quibus de loco, tempore, qualitate et aliis ferendi testimonii circumstantiis certiorari possint, legitime faciat citari *(B. 47.)*

Et si testes sunt peregrini, subditi, servi, viles et vagi, eosque in alio foro quam ubi lis vertitur, producere velit: oportet et partem adversam per chartam incisam citari, quo videat, qui testes contra se producantur. Si pars adversa non habeat residentiam in eo foro, in quo testes vis producere: tum septiduo ante, si vero ejusdem est fori, tum saltem biduo ante productionem testium pars adversa tibi est certioranda; alias depositio testium ipso jure est nulla *(B. 43. Dist. 1. Jus Prov. P. 15.)*

Facta praedicta citatione, pars adversa, sive veniat sive non, testes tamen recipi possunt, praesertim post horam tertiam solis splendentis *(B. 43. Dist. 2.)*

Jus Prag. cum Jure Prov. hoc casu in omnibus convenit, excepto eo, quod non mentionem faciat certiorationis partis adversae biduo ante testium productionem faciendae *(P. 15.)*

Quum rescripto Hadriani testibus et non testimoniis sit credendum, et autore Cornelio Tacito testimonia non absentes, nec per tabellam dare, sed coram et praesentes dicere cogantur, nec non testimoniorum usus, quod sit frequens ac necessarius, ab his praecipue exigendus, quorum fides non vacillat: jure tam Pontificio quam Caesareo cautum est, ut testes nonnisi jurati deponant *(B. 48. B. 50. Jus Prov. P. 3. P. 33. X. 26. in fine)*; nisi a parte adversa juramentum remittatur *(B. 41. Dist. 3.)*

Consuetudo jurandi apud nos talis est: Persona subdita seu serva flexis genibus et impositis prioribus digitis manus dextrae signo crucis Christi jurat *(Jus Prov. X. 28. et X. 31. in fine.)*

Persona libera et quae civitatis jure utitur, stando sublatis duobus digitis Deum testans jurat *(I. 34. Jus. Prov. X. 28. et X. 31.)*

Formulam jurandi vide *B. 52. Jus Prov. P. 33. et P. 34.*

Quisque autem jurare debet juxta illud Hieremiae cap. 4: Et jurabunt (inquit): vivit Dominus; in veritate, hoc est, secundum conscientiam id, quod verum est; in judicio, hoc est cum deliberatione; ideo furiosi jurare non permittuntur; et in justitia, videlicet id quod honestum et justum videbitur. Si enim jurans hos tres juramenti sui comites non habuerit, in poenam perjurii, quae est capitalis *(ut videre licet B. 75. Dist. 1.)*, incidit.

Si sunt plures testes, omnes jusjurandum simul subeunt et postea sigillatim, cum ea diligentia quae solet ac debet in receptione testium adhiberi, per notarium, in praesentia duorum juratorum (uti in proxima synodo publicata die S. Felicis anni praesentis 1585 statutum est) in secreto examinantur *(Jus Prov. X. 28.)*. Prius tamen deponebant testes in solius notarii praesentia *(B. 53. Dist. 1.)*

Notarii praecipuum munus est, ut testium depositiones competenti ordine conscribat, loca designando et tempora et personas; ac nihil nisi ipsissima testium formalia fideliter annotet *(B. 53. Dist. 3.)*

De Jure Communi solent fieri interrogatoria, super quibus testes de circumstantiis, ne locus sit fraudi, examinantur. Illa licet jure nostro notariis hactenus sint prohibita, solisque judicibus ordinariis, quoties necessitas exigit, licita *(Jus Prov. P. 32.)*: tamen supradicto synodo universaliter videntur esse concessa. Sunt autem inventa, primo propter deprehensionem falsitatis, deinde ad instructionem judicis sive recipientis testes.

Si contingat, ut citati pro ferendo testimonio post primam citationem non compareant, tunc si cives non sunt, cyppo forensi *(B. 45.)*; si vero sunt cives et secundo citati non deponunt, mulcta iis indicta per chartam incisam, ad testandum compelluntur *(B[illegible] Dist. 4.[illegible]rov. P. 9.)*

[illegible] est pars, testes producens.
[illegible]nes, quae veritate nituntur, et ipsae [illegible]
[illegible]antis.
[illegible]testationem, jurati et sigillatim in secreto, publicis [illegible]nt.
[illegible]tionem [illegible] causae judici innotescat.
[illegible]clarat.

Testes esse non possunt:

- impubes, ut masculus 18 et foemina 15 annis minor.
- mentis inops.
- mulier in testamentis.
- quibus producens imperare potest, ut
  - servi
  - liberi non emancipati
  - conjuges subditi.
  - (De his vide B. 61 in Jure Prag.)
- infamis
- suspecti aut propter
  - amicitiam
  - inimicitiam
  - captationem lucri
  - societatem criminis.

De probatione per instrumenta.

Titulus XVII.

Quarta probationis species est, quae sumitur ex conventionibus scriptis, ex testimoniis vel aliis scripturis, quae proprie instrumenta vocantur. Hoc nomine ea omnia sunt accipienda, quibus causa instrui potest, et ideo tam testimonia quam personae instrumentorum loco habentur.

Instrumenta sunt duplicia, publica et privata: Publica dicuntur, quibus de jure vel consuetudine plena fides praestatur, ut primo, si sunt scripta manu notarii, vel in judicio, vel extra judicium; secundo, si scriptura sigillo publico magistratus sit sigillata; tertio, si instrumentum judicis autoritate est publicatum; quarto, si scriptura habet scribentis et testium subscriptionem; quinto, quando scriptura extrahitur de archivo publico, quod in communi usu appellatur Cancellaria communis ant Rationaria communis.

Privata dicuntur illae scripturae, quas unus quisque a se ipso scribit, et haec in jure appellantur aut chirographa, aut literae sive epistolae, de quibus per tabulam subjectam.

Causa efficiens hanc probationem est pars edens instrumenta.

Subjectum sunt conventiones, pacta vel obligationes, quae in instrumentis continentur.

Objectum sunt negationes partis, contra quam producuntur instrumenta.

Forma est cujusque fori consuetudo, quae in fienda hac probatione servatur.

Finis est, ut per hanc probationem negativa partis adversae diluatur et judex ut veritatem causae percipiat.

Tabula, monstrans instrumentorum genera.

Instrumenta sunt aut	publica, quae fidem publicam merentur, ut sunt tabulae	instrumentorum donationum, mandatorum, privilegiorum, actorum judicialium — huc	originale seu matrix, inde copiae desumuntur. copia seu transsumptum seu Vidimus. protocollum seu imbreviatura notarii, in qua acta notari solent.
	privata, quae sola contrahentium voluntate nituntur, ut	apochae seu quietantiae, quae dantur debitoribus de receptis creditis. antipochae seu cheirographa, quibus debitores se obligant creditoribus, confitendo se illis debere. codices rationum, seu regesta mercatorum seu opificum, in quibus quantitas mercedum referri solet epistolae, quae absens absenti mittit.	Haec si sunt manu contrahentis scripta, plene probant; si non, saltem praesumunt.

De testamentis.

Titulus XVIII.

Quia frequentior est usus testamentorum et eorum instrumenta crebrius apud nos judicialiter oppugnantur: itaque pauca de iis tanquam per digressionem hic annectendum censui.

Testamentum nihil aliud est, quam voluntatis nostrae justa sententia de eo, quid quis post mortem suam fieri velit. Dictum quasi testatio mentis. *(D. 42. Dist. 1 et 2.)*

Quilibet non prohibitus pro sua voluntate potest condere testamentum. Et Imperator inquit: Si quis dolo malo fecerit, ut testes non veniant, et per hoc defficiatur facultas testamenti faciendi, denegandae sunt ei actiones, qui dolo fecit, sive legitimus heres sit, sive priore testamento scriptus. Fratris autem factum fratri non nocet. Et alibi: Eos, qui ne testamentum ordinetur, impedimento fuisse monstrantur, velut indignas personas a successionis compendio removeri, celeberrimi est juris.

Estque duplex: Solenne seu scriptum *(D. 43. Dist. 2.)*, et nuncupativum *(D. 45.)*, prout videre est ex sequente tabula.

Huc pertinent donationes mortis causa, legata, fidei commissa, codicilli seu minus solemnia testamenta, de quibus vide *Jus Prag. D. 56 et 57, E. 52, F. 4.*

Causa efficiens testamenti est testator in eo disponens. Rustici tamen, et qui subditorum loco habentur, sine permissu sui hereditarii domini, vel ii, qui in alterius potestate sunt constituti, testari non possunt *(E. 2.)*

Subjectum est voluntas testatoris et heres in ea constitutus.

Objectum sunt bona relicta.

Forma sunt requisita et solennitates debitae.

Finis, ne post mortem testatoris de bonis ejus inter amicos lites suboriantur.

Tabula continens testamentorum divisionem.

Testamentum est vel	solenne seu scriptum, quod fit mediante scriptura, in praesentia duorum juratorum et notarii (E. 1.)	Utrumque fidem meretur, si	certus heres in eo instituatur (D. 53. Dist. 1.)
	nuncupativum, quando testator testibus ad se accersitis voluntatem suam coram illis sine scriptura nuncupat (D. 45.)		voluntas testatoris fuerit perspicua, sine omni ambiguitate (D. 53. Dist. 2.)
			testamentum secundum fori nostri consuetudinem publicetur (D. 53. Dist. 3.)

De impugnatione testamentorum.

Titulus XIX.

Testamentum jure factum usque eo valet, donec officio judicis infirmetur; quod fit ad instantiam juste id oppugnantis, si legitimas causas annullandi testamenti in judicium deduxerit. *(E. 42.)*

Infirmatur testamentum vel officio judicis, quoties querela inofficiosi testamenti proponitur, vel ipso jure, quando aut rumpitur, aut irritum fit. Quod intellige de testamento perfecto; nam testamentum imperfectum, in quo deest aliqua juris solennitas, ab initio non subsistit.

Contradicturus alicui testamento, necesse est, ut intra sex hebdomadas post illius publicationem consessui senatorio, per ingressum legitimum, suam oppugnationem aut impetitionem denunciet et publicati testamenti copiam vel transsumtum petat *(E. 43. Dist. 1 et 2.)* Deinde intra 14 dies causas annullandi testamenti adversus heredes ad id citatos judicialiter proponat. Ad quas heredes vel in continenti vel post terminum dilatorium, qui illis ad integras duas septimanas pro deducendis reprobationibus suis conceditur, respondere tenentur *(E. 43. Dist. 3.)* Imo nec oppugnanti parti, si causarum suarum assertiones aeque expeditas non habuerit, talis terminus dilatorius denegatur.

Testamentorum publicationes, quamvis altero die post mortem testatoris, exigente sic necessitate, ad heredum petitionem fieri possint, tamen de jure nostro ad quatuor septimanas plerumque differuntur *(E. 1. Dist. 6.)*.

Si pars oppugnans intra XIV dies causas infirmandi testamenti in foro, uti diximus, non ediderit, neque ordinem senatorium de alio termino juxta processum juris nostri, sub *litera A. 54.* ad edendum dictas causas compellaverit: tunc jus oppugnandi amittit, idque ab eo tempore vim suam ac robur perfectissimum assumit *(E. 45.)*. Hoc fit ideo, quia multum interest reipublicae, ultimas voluntates hominum expediri *(E. 44. Dist. 4.)*

Ex praecedentibus igitur concluditur, testamentum jure publicatum post sex hebdomadas plenissimum robur acquirere *(D. 59. Dist. 2. E. 33.)*.

Causa efficiens impugnationem testamenti est is, qui id annullari studet.

Subjectum sunt causae legitimae, ex quibus testamentum infirmatur.

Objectum dicuntur ea, quae non debito modo in testamento, secundum aequum, sunt disposita.

Forma sunt solennitates, de quibus diximus.

Finis, ut iniquitas testatoris corrigatur, aut oppugnans in sua justitia conservetur.

De exheredatione et praeteritione liberorum:

Titulus XX.

Exheredatio est liberorum a successione exclusio *(E. 49. Dist. 1.)*. Cuilibet enim, qui parentis loco habetur, liberum est, pro sua voluntate de suis bonis disponere, sublata omni querela inofficiosi testamenti *(E. 51.)*.

Ejusmodi exheredatio fit: Aut tacite, ut quando mater vel avus maternus, filios sive nepotes silentio praetereunt; et haec tantum facit, quantum patris et avi paterni expressa exheredatio. Aut expresse, quando pater vel avus paternus filios vel nepotes suos expresse a successione excludunt. Ideo dico „avus paternus et pater," quia mater et avus maternus non habent descendentes in sua potestate; ac proinde in iis expressa exheredatio non requiritur; verum sufficit illis silentium seu praeteritio.

Pater, si quem suorum liberorum vult exheredare, tenetur testamento suo causam legitimam, cur id faciat, exprimere *(E. 48. Dist. 2.)*.

Hereditas liberis debetur primo jure divino; aequum enim est, quod parentes thesauros liberis colligant. Ergo juxta Paulum: Si filius, est et heres. Deinde jure naturae, canonico et civili.

Causa efficiens exheredationem est testator vel testatrix.
Subjectum sunt liberi.
Objectum est ipsa hereditas, a qua quis excluditur.
Forma sunt requisita exheredationis.
Finis est hereditatis seu juris succedendi privatio.

Causas legitimae exheredationis sequens tabula declarat.

Causae exheredationis, propter quas parentes liberos suos exheredare possunt, sunt 14. Ut si filius

1. Parentibus suis gravem aliquam injuriam aut manus violentas intulerit.
2. Parentes in criminalibus causis accusaverit, quae non sint contra principem vel rempublicam.
3. Cum maleficis hominibus versetur.
4. Vitae parentum suorum per venenum sive alio modo insidietur.
5. Novercae aut concubinae patris sui se immiscuerit.
6. Delator contra parentes exstiterit, aut per suam delationem gravia dispendia eos fecerit sustinere.
7. Patre conjecto in vincula, nolit pro eo fidejubere.
8. Prohibuerit parentes condere testamentum.
9. Praeter voluntatem parentum arenariis aut mimis se sociaverit.
10. Neglexerit patrem senem defendere, vel furiosum curare et nutrire.
11. Captivum patrem non redemerit.
12. Fuerit hereticus aut blasphema.
13. Vel filia citra voluntatem sui patris nuptias contraxerint.
14. Denique, si filia mavult impudice vivere, quam honesto matrimonio jungi.

(De his causis vide Jus nostrum Pragense sub lit. *E. 49. Dist. 3* et seq. et §. ad haec *N. 114.*)

De successione ab intestato.

Titulus XXI.

Superioribus titulis diximus de testamentis, quando scilicet hereditas per viam testati defertur; item de impugnatione testamentorum, aut exheredatione seu praeteritione liberorum. Nunc videbimus, quomodo hereditas alicui obveniat per successionem ab intestato.

Est autem successio ab intestato nihil aliud quam jus acquirendae hereditatis illius, qui sine testamento decedit *(F. 5.)* Sine testamento autem decedere videtur, qui aut omnino testamentum non fecit; aut non jure fecit; aut id quod fecerat, ruptum irritumque factum sit; aut si ex eo nemo heres extiterit *(E. 22. F. 6.)*. His adde, quando testamentum judicialiter oppugnatum, officio judicis annullatur.

Apud nos quinque sunt succedentium ordines.

Primus est descendentium, id est liberorum ex justis nuptiis progenitorum. Intestatorum hereditates primum omni jure ad suos heredes pertinent. Sui autem heredes aestimantur, qui in potestate morientis fuerint, veluti filius filia, nepos neptisque ex filio, pronepos proneptisque ex nepote *(F. 7 et 8.)*

Liberi alii sunt naturales et legitimi simul, qui sunt ex justis nuptiis procreati. Alii legitimi tantum, quibus non natura, sed lex ipsa jus filiationis per adoptionem vel arrogationem attribuit. Alii naturales tantum, qui nati sunt ex concubina domi retenta, cum qua matrimonium esse poterat, vulgo bastardi dicti. Alii spurii aut vulgo concepti, qui matrem publicum scortum, aut incertum patrem habent. Alii nefarii et incestuosi, ex illicito aut damnato coitu nati. Hi nempe ex proximis collateralibus, ut fratre aut sorore; illi ex ascendentibus et descendentibus, veluti patre et filia, progenerantur. Alii quoque sunt adulterini, hoc est ex translatione alterius thori editi.

Liberi primi gradus, ut fratres et sorores, in capita succedunt, nepotes vero et neptes ac ulteriores in stirpes, non distinguendo sexum vel jura potestatis, sed sola naturali causa inspecta *(F. 7 et F. 8.)*

Successio in capita proprie dicitur fieri, quando hereditas dividitur secundum numerum personarum, hoc est aequaliter. In stirpes fieri dicitur, quando plures tantum accipiunt, quantum unus. Ut si extarent duo filii et tres nepotes ex filio praemortuo, divideretur hereditas defuncti in tres partes, quarum quilibet filiorum unam haberet, et tertia pars inter nepotes defuncti divideretur. Et hoc modo non solum succedunt liberi post dotem, hoc est justis nuptiis progeniti, sed etiam anteriores, per subsequens matrimonium legitimati, qui et iis, qui postea nati sunt, occasionem legitimi nominis praestiterunt. Sunt autem tres modi legitimationis: alius per oblationem curiae, alius per rescriptum principis, alius per subsequens matrimonium.

Secundus ordo est ascendentium, juxta illud: Ordine turbato, succedis Bulgare nato. Etenim defuncto sine liberis, parentes si soli sunt, succedunt, salva gradus sui praerogativa. Si pari sunt gradu, pariter succedunt, paternis quidem dimidia, maternis alia dimidia delata, licet sit dispar eorum numerus. Sed si cum parentibus fratres et sorores utrinque defuncto conjuncti supersint, vocantur cum ascendentibus gradu proximis, ita ut viriles portiones fiant, exclusa prorsus omni differentia sexus et patriae potestatis *(F. 12. Dist. 1 et 2.)*. Memineris autem, tot esse ascendentium sive parentum species, quot diximus descendentium *(F. 12. Dist. 4.)*

Tertius ordo in successione est collateralium, usque ad decimum gradum *(F. 15. Dist. 2.)*. Cessante nempe successione lineae descendentis et ascendentis, vocantur ad successionem primo fratres, fratrisque praemortui filii in stirpes, jure repraesentationis *(F. 11 et F. 13.)*. Dico autem de fratribus eorumque filiis, qui ex utroque parente contingunt eum, de cujus heredi-

tate agitur. Nam praedicti fratris filii, etsi tertio gradu sint, praeferuntur tamen fratribus defuncti, qui ex uno tantum parente cognati erant.

Post fratres ex utroque parente et eorum filios, admittuntur de Jure Communi ex uno latere fratres sororesve, cumque his et filii eorum, si qui jam decesserint ex iis. Hi autem fratrum filii, cum pares sint defuncti fratribus, praeferuntur procul dubio ejusdem defuncti patruis et aliis similibus. Et in his successionibus omnino cessat sexus et agnationis ratio.

(Hic nota differentiam inter agnatos aut cognatos. Agnati dicuntur, qui nobis sunt conjuncti ratione sexus virilis, quasi a patre cognati; nos appellamus collaterales a parte gladii. Cognati vero sunt, qui per femineum sexum nobis sunt conjuncti; hos collaterales a parte fusi appellamus.)

Post fratres, fratrumque filios vocantur, quicunque gradu sunt proximiores; et pares in gradu pariter admittuntur, sublata omni differentia de Jure Prag. masculorum et feminarum *(F. 14.)*.

Hic notandum, tot esse et fratrum species, quot liberorum ac parentum. Quidam enim fratres sunt naturales et legitimi simul; quidam naturales tantum; quidam legitimi tantum; quidam fratres spurii vel vulgo quaesiti, qui tantum uterini sunt, aut succedunt sibi in vicem ab intestato; quidam sunt nefarii et incestuosi, qui ob atrocitatem delicti nec ad patris nec ad matris successionem admittuntur; quidam adulterini, quibus de rigore juris civilis ne alimenta quidem a parentibus debentur, quum sint omni substantia parentum indigni, nec nomen habeant filiorum; licet de aequitate canonica debeantur illis alimenta, propter naturalem aequitatem, quam Canones semper ob oculos habent. Educatio siquidem est juris naturae, atque originem habet ex instinctu naturae, adeo quidem, ut si parentes liberis indigentibus alimenta negarint, homicidii possint accusari.

Quartus ordo succedentium est conjugum; nam maritus et uxor ab intestato invicem sibi in solidum pro antiquo jure succedunt. Verum id intellige, si conjuges bona sua ex pacto solennis traditionis sibi mutuo obligarunt *(C. 53.)*. Aut si quis eorum relictis liberis moritur; eo casu quoque post mortem liberorum supervivens conjunx succedit *(Id colligi licet ex lege sub litera F. 10.)*

De jure antiquo mater ex bonis mariti defuncti semissem capiebat, et deinde in altero semisse cum liberis usque ad quadrantem quoque succedebat; sed illud per novas constitutiones Regni, tanquam juri et aequitati contrarium, penitus est sublatum. Hodie nempe mater cum liberis extantibus in capita, hoc est pro rata et virili portione, defuncto marito succedit *(C. 61.)*.

Si conjuges liberos non habent, neque ex pacto solennis traditionis bona sibi invicem, quoad successionem, obligarunt:

eo in casu alterutro mortuo, pars superstes succedit in quadrante, hoc est in tertia parte bonorum. Correlativorum enim eadem est juris dispositio, quoad textum sub litera *C. 44. Dist. 1.*

Quintus ordo succedentium est fisci. Nullo nempe ex qualibet sanguinis linea vel juris titulo, legitimo herede relicto, id est, non extantibus descendentibus neque ascendentibus neque collateralibus ad decimum usque gradum, hereditas vacare dicitur, et ad fiscum, id est aerarium regium, transfertur *(F. 15. Dist. 2.)*.

Efficiens causa successionis ab intestato sunt omnes leges eam juste deferentes.

Subjectum sunt legitimi heredes, vel descendentes, vel ascendentes, vel collaterales, aut alii, de quibus nunc diximus.

Objectum sunt res derelictae.

Forma est, ut non extet testamentum, vel id, quod extat, sit injustum, aut annullatum, aut legitimi heredes ordine debito succedant.

Finis est universalis bonorum derelictorum acquisitio.

De nuptiis et divortio.

Titulus XXII.

Praecedente titulo dictum est, intestatorum hereditates primum ad liberos ex justis nuptiis editos pertinere; itaque consequens est, jura quoque nuptiarum, earum ordinem aut observationem de jure Canonico exponere, ut et illi, qui in consistoriis de conjungendo vel dirimendo matrimonio disceptant, hoc labore nostro quoque juvari possint.

Sunt autem nuptiae conjunctio maris ac feminae, et consortium omnis vitae, divini et humani juris communicatio *(C. 33. Dist. 2.)*. Dicuntur a nubendo, quod nova nupta pudoris gratia se obnubat ac velet, in signum subjectionis, ut sciat se viro esse subjectam et discat esse humilis.

Synonyma sunt conjugium, connubium, consortium, nuptiae aut matrimonium; nam eandem rem denotant. Verum frequentius usurpantur vocabula nuptiae aut matrimonium, quorum illud festivitatem nuptialis diei, hoc vero consummatum matrimonium proprie significat; sed promiscue in jure capiuntur. Dicitur autem matrimonium quasi matris munium, hoc est officium, quia dat mulieribus esse matres. Ideo potius a matre dicitur matrimonium, quam a patre; mater nempe plura matrimonii onera sustinet, quum sit ante partum onerosa, in partu dolorosa, post partum laboriosa. Nec tamen ideo debet esse caput mariti, quia non est facta ex capite ejus, ne videretur domina, nec ex pede, ne omnino videretur famula, sed ex costa, ut collateralis aut viri socia.

Nuptias non concubitus, sed consensus facit, qui declaratur per verba vel praesentis vel futuri temporis. Si per verba futuri temporis, dicitur promissum; si vero per verba praesentis temporis, dicitur contractum matrimonium, quod postea corporum conjunctione perficitur.

Sponsalia se habent circa matrimonium ut quoddam praeambulum. Sponsalia nempe sunt mentio seu repromissio futurarum nuptiarum; et dicuntur a spondendo, hoc est, promittendo, quod moris fuit veteribus spondere sibi uxores futuras, unde et sponsi sponsaeque appellatio est nata. Quae quotuplicia sint, quomodo contrahuntur, tabula huic Titulo subjecta demonstratur.

Nuptiarum quaedam sunt illicitae, quaedam licitae. Illicitae sunt, quae prohibentur: Primo, ratione sanguinis inter ascendentes et descendentes in infinitum; quia omnes parentum ac liberorum loco sunt. Unde si Adam hodie superstes esset, aliam uxorem praeter Evam habere non posset. Ejusmodi nuptiae de facto contractae, de jure dicuntur nefariae, quemadmodum et sequentes incestuosae.

Secundo, ratione consanguinitatis inter collaterales usque ad 4. gradum inclusive.

Harum et praecedentium nuptiarum effectus sunt, quod non reputantur pro matrimonio, nec vocantur mariti et uxores, et sic neque dos, neque donatio propter nuptias illis debetur. Imo liberi ex iis editi non sunt in parentum potestate, quum neque naturales, neque legitimi habeantur, sed nefarii et incestuosi et paterna hereditate indigni. Poena contrahentium dictas nuptias est confiscatio omnium bonorum, privatio cinguli (hoc est, dignitatis), missio in exilium, et si viles personae fuerint, corporis castigatio.

Tertio, ratione affinitatis primi generis similiter ad quartum gradum, infra quem sine dispendio animae non potest quis copulari.

Tria sunt genera affinitatis: Primum est, quod mediante una persona contrahitur; persona enim addita personae mutat genus attingentiae, non autem gradum, ut: Ego aut frater meus sumus consanguinei in primo gradu consanguinitatis; frater meus ducit uxorem; illa est persona addita per copulam carnis, et mutat genus, id est, alio genere attinet mihi, quia uxor illa est mihi affinis, frater vero est mihi consanguineus. Gradum autem non mutat; sicuti enim frater est mihi in primo gradu consanguinitatis, ita et illa est mihi in primo gradu affinitatis.

Secundum genus affinitatis est, quando primo generi est addita alia persona per carnis copulam, ut uxor fratris mei est mihi in primo genere affinitatis juncta; mortuo fratre meo, adde

ejus relictae alium maritum, is erit mihi affinis in secundo genere. Sic etiam de sorore mea aut ejus marito.

Tertium affinitatis genus est, quod constituitur mediantibus tribus personis. Persona nempe secundo generi per carnis copulam adjecta, constituit tertium genus; ut relicta fratris mei uxor, quae mihi est in primo genere affinitatis, post ejus mortem nupsit Cajo, qui est mihi in secundo genere. Ipsa decessit, Cajus autem aliam duxit, et illa est mihi in tertio genere affinitatis. Nunc quaeritur: Utrum mortuo Cajo liceat mihi ducere ejus relictam? Et deciditur, quod sic, quia secundum aut tertium genus affinitatis hodie non impedit matrimonium. Primum enim genus tantum obstat nuptiis, in quo contrahitur affinitas inter sponsum aut consanguineos sponsae, aut vicissim inter sponsam aut consanguineos sponsi. Inter consanguineos autem sponsi aut sponsae nulla est affinitas, quae impediat matrimonium. Hinc est, quod pater et filius possint ducere matrem aut filiam, si vidua videlicet extat, quae habet filiam, aut vir, qui habet filium; aut duo fratres possunt ducere duas sorores.

Quarto, nuptiae dicuntur illicitae ratione consanguinitatis legalis, ut inter patrem et filiam, fratrem et sororem adoptivam. Hae nuptiae et consequentes, tantum lege vel canone et non natura repugnante, ut priores, de quibus dictum est, contrahuntur; et ideo appellantur de jure inutiles.

Quinto, ratione publicae honestatis, ut si filia senatoris nuberet alicui, artem ludicram exercenti. In conjunctionibus enim non solum quid liceat, sed et quid honestum sit, considerari debet. Proinde bene Jure nostro sub lit. *M. 42* constitutum est, ne arenarii, quadruplatores, mimi, cinaedi, bancorupti, et id genus alii inutiles homines, honestas viduas, virgines et pupillas, matrimonio sibi adjungi attentent; alias mulctarentur arbitrio judicum. Idem est, si quis consanguineorum sponsi ducat in uxorem ejus desponsatam. Novo tamen jure nulla dignitas prohibet cum libera persona nuptias contrahi.

Sexto, ratione raptus virginis, idque de jure Civili; nam de jure Canonico potest esse matrimonium inter raptam et raptorem.

Septimo, ratione spiritualis cognationis, quae est inter eum, qui puellam suscepit ex baptismo, et ipsam susceptam.

Octavo, ratione contracti matrimonii; qui enim uxorem habet, aliam ducere non poterit.

Illae sunt causae, quibus nuptiae redduntur de jure Canonico illicitae. Ceterae omnes sunt licitae, dum tamen personae liberae, masculi puberes et feminae viri potentes, cum consensu eorum, quorum sunt in potestate, matrimonium contrahant.

Impuberes licet nuptias contrahere non possint, sponsalia tamen bene possunt post septimum aetatis annum, nisi forte malicia suppleat aetatem.

Quum nuptiae rite contractae non dissolvuntur nisi morte naturali aut divortio, placuit hic quoque divortii ideam et processum subnectere. Quoad mortem Sanctus Paulus dicit, quod mortuo marito, uxor sit lege mariti soluta, et nubendi cui velit in Domino, habeat liberam facultatem.

Divortium fit quatuor ex causis. Primo propter adulterium; nam si maritus convinci potest de adulterio, uxor habet jus petendi divortium, et e contra.

Excipe. 1. Si maritus quoque adulterium commisit; paria enim delicta pari compensatione tolluntur.

2. Si maritus uxorem suam prostituit.

3. Si uxor per vim fuerit oppressa.

4. Si uxor cognita fuerit ab aliquo, quem credebat esse proprium maritum.

5. Si uxor nupserit alteri, credens maritum esse defunctum; nam priore reverso cogitur ad eum redire et deserere posteriorem, non obstante adulterio; secus, si scienter post reditum prioris apud posteriorem maritum permanserit.

6. Si inter fidelem et infidelem fieret divortium et infidelis ante secundas nuptias converteretur, tunc a fideli recipi debet.

7. Si adultera reconcilietur viro suo, qui eam post commissum adulterium ad se recipiat.

Secundo fit divortium propter diversitatem religionis; si enim alter conjunx doctrinae verae ecclesiae fuerit hostis, nec velit converti, tum orta inter conjuges dissensione propter religionem, mutuae reconciliationi non est locus, praesertim ubi infidelis nolit amplius cohabitare fideli, sed discedat ab eo; tunc admittitur divortium, innocentique datur facultas aliud matrimonium ex sententia Pauli 1. Corinth. 7. contrahendi.

Tertio, propter frigiditatem et impotentiam coeundi naturalem, non autem accidentalem. Et hoc casu non debet fieri sejunctio re adhuc dubia, ante triennium: sed elapso constituto tempore, si medicatio frustra tentatur, facta separatione, persona, cujus vires integrae sunt, aliud contrahere matrimonium poterit.

Qui contrahit scienter cum impotenti ad copulam, ab ea non separatur. Impotens ad copulam, impotens est et ad contrahendum matrimonium, sive sit impedimentum aetatis sive naturae.

Quarto, si alter conjugum alteri continue mortem machinetur. Sed hoc casu pars innocens non potest transire ad secunda vota, nisi post mortem partis nocentis.

Nonnulli addunt et quintam causam divortii, desertionem, si maritus deseruerit uxorem, vel illa maritum.

Versus autem de iis, quae vel matrimonium impediunt vel contractum dirimunt, tales habentur:

Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas;
Si sis affinis, vel forte coire nequibis:
Haec socianda vetant connubia, facta retractant.

Ex jam dictis patet, divortium nihil aliud esse quam legitimam separationem mariti et uxoris, cum causae cognitione apud competentem judicem.

Matrimonium est species materiae spiritualis, cujus cognitio ad ecclesiasticos pertinet. Ideo etiam causae matrimoniales ab Imperatore ad cognitionem episcoporum rejectae sunt. Et secundum locorum consuetudinem vel ab ipsis vel a consistoriis, ut apud nos Pragae, si sunt ex parte sub utraque eucharistiam Domini communicantium, cognoscuntur, *de quo vide Jus Prag. sub lit. C. 36.*

Redintegrantur matrimonia post factum divortium: Primo, mutua reconciliatione, secundo, superveniente adulterio a parte illius, quae petit divortium; tertio, si divortium est per errorem factum; quia in causa matrimoniali nulla sententia adeo transit in rem judicatam, ut non possit retractari comperta veritate; quarto, quando infidelis convertitur, tunc fidelis, qui propria auctoritate ab eo recessit, vicissim illi cohabitare compellitur.

Quia in causis matrimonialibus jus Canonicum observatur, eo quod matrimonium sit species materiae spiritualis, quare pro iis, qui jus illud non habent et in consistoriis causas matrimoniales defendunt, aliquas regulas communes ex eodem jure Canonico huc adferre visum est.

I. Regula.

Conditione honesta ac possibili, in principio contractus sponsaliorum aut matrimonii adjecta, si non fuerit impleta, dissolvitur contractus.

Ejusmodi conditio esse debet aut voluntaria, aut necessaria, quae consensum matrimonii tam diu suspendit, donec conditio extiterit; veluti: „Ducam te in uxorem, si nihi dederis centum"; nam non datis illis centum, eam ducere non cogor, nisi forte postea consensus de praesenti, aut carnalis sit inter nos commixtio subsecuta. Qui nempe sub honesta conditione sponsalia contrahit et ante conditionis eventum desponsatam cognoscit, a conditione apposita recedit.

II. Regula.

Conditio inhonesta et possibilis, quae est contra substantiam matrimonii, dissolvit sponsalia, ita ut nec post secutam copulam carnalem confirmentur.

Conditionem inhonestam et possibilem intellige eam, quae manifestam in se turpitudinem habet ac facile potest impleri, ut: „Contraho tecum, si generationem prolis evites,“ aut „si pro quaestu adulterandam te tradas.“

III. Regula.

Conditio honesta et impossibilis non viciat sponsalia, sed favore matrimonii pro non adjecta habetur, veluti si quis dicat: „Habebo te pro uxore, si cras 10000 mihi dederis.“

IV. Regula.

Conditio inhonesta et impossibilis ratione matrimonii habetur pro non adjecta, ut: „Ducam te, si per Turcam fueris prostituta.“

V. Regula.

Si quis vivente uxore contrahit cum secunda, prima mortua, ad suam petitionem non separabitur a secunda. Licet nempe in Canonibus habeatur, ut nullus copulet matrimonio, quam prius polluerat adulterio, et illam maxime, cui fidem dederat, uxore sua vivente, vel quae machinata est in mortem uxoris: quia tamen praefata mulier erat inscia, quod ille aliam uxorem haberet viventem, ideo indignum videtur, ut praedictus vir, qui scienter contra Canones venerat, lucrum de suo dolo reportet.

VI. Regula.

Qui vivente uxore a se separata quoad thorum, secundam hujus rei consciam ducit uxorem, talis etiam secundam habere non potest, sed adulterii poenitentiae subjacet. Similiter qui vivente uxore legitima, cum secunda contrahit adultera, eam prima mortua habere non potest, etiam si longo tempore ei Conhabitavit et filios ex ea suscepit. Et talis publicae poenitentiae subjicitur, ac perpetuo sine ulla spe conjugii permanet.

De jure Caesareo vir habens duas uxores, non solum fit infamis, verum etiam poena stupri punitur. Hodie autem ex Constitut. Caroli Quinti et de jure nostro decollatur; si vero est mulier, tum viva humatur (*Vide Jus Prag. sub lit. M. 40.*).

VII. Regula.

Si quis vivente prima uxore, alii matrimonium promiserit, et eam nec ante nec post cognoverit; mortua prima uxore, eam ducere potest.

VIII. Regula.

Contrahens successive per verba de praesenti cum duabus, tenetur adhaerere primae, etiamsi secunda carnaliter fuerit ab eo cognita.

IX. Regula.

Si fidem pactionis alicui mulieri fecisti, non debes aliam ducere; alias poenitentiam ages de fide mentita, et manebis cum illa, quam duxisti.

X. Regula.

Servus contradicente domino et invito, matrimonium contrahere non prohibetur; propter hoc tamen non liberatur a servitiis domino debitis.

XI. Regula.

In causa matrimonii conjungendi vel dirimendi, parentes, fratres et cognati utriusque sexus ad testificationem admittuntur. Qui nempe melius recipi debent, quam illi, qui melius sciunt, et quorum est interesse, ita ut si non interfuerint, secundum leges nullum fiat matrimonium?

XII. Regula.

Mulieri, quae negat se in matrimonium consensisse, non creditur, marito probante contrarium; secus, si probat se consensisse per metum, qui potest cadere in constantem.

XIII. Regula.

Contractus matrimonii cum peccatrice volente se corrigere, proficit ad remissionem peccatorum. Inter opera enim charitatis non minimum est, errantem ab erroris sui semita revocare. Et ideo jure Canonico statutum est, ut omnibus qui publicas mulieres de lupanari extraxerint et duxerint in uxores, quod agunt, in remissionem peccatorum proficiat.

XIV. Regula.

Si mulier ob causam adulterii, judicio ecclesiae aut propria voluntate a viro recesserit, nec conciliata sit: tum dotem vel dotalitium repetere non potest. Sed si pro aliqua licita

causa a proprio viro fuerit separata, tum totam dotem recipit. Sicuti enim soluto matrimonio donatio propter nuptias redit ad virum, ita dos redit ad mulierem.

Hic aliquis objicere posset: Tamen in Constitutionibus Caroli Magni Imperatoris, qui primus fuit, qui se fecerat tempore Adriani Pontificis Romani inungi inter imperatores, statutum, concernens Saxones, his verbis habetur: Mulier per luxuriam sui corporis potest famam suam denigrare, jura autem sua propterea non perdet, neque hereditatem. Sed sciendum, quod ea saltem procedebant in soluta, et non in adultera vel nupta. Atque etiam Carolus id admisisse videtur ad evitandum majus malum, sicuti Moises permisit aliquando Judaeis libellum repudii, ne suas interficerent uxores, et immolarent vero Deo, inter alias causas propterea, ne alias declinarent ad idola. Itaque illa constitutio non est sic accipienda, quod mulier adultera non deberet perdere lucrum illud, quod ex nuptiis a marito fuisset consecuta.

XV. Regula.

Mulier nubens infra annum lugubrem, infamiam non incurrit. Siquidem Apostolus dicit: Mulier mortuo viro soluta est legibus et habet potestatem nubendi in Domino, videlicet non obstantibus legibus, quae prohibent nuptias contrahi infra annum.

XVI. Regula.

Matrimonia debent esse libera; nam metu et coactione contracta ipso jure sunt nulla. Proinde si pars sponsalibus coactis renuat, potius est monenda quam cogenda, ut datam fidem servet; coactiones nempe difficiles sortiuntur effectus *(C. 34. Dist. 1.)*

Licet conjugia debeant esse libera, tamen secundum Constit. Caroli Quinti Imp. factam in suis hereditariis regnis, quam et nos sequimur, ejusmodi liberae voluntati quoque accedere debet consensus parentum, vel eorum, qui parentum loco habentur; secus enim facientes de jure nostro exheredari possunt *(C. 35. Jus Prov. I. 59.)*

XVII. Regula.

Si contingat aliqua ex causa legitima inter conjuges fieri divortium, liberi ex iis nati pro legitimis habentur *(F. 45.)*

Legitimi liberi de jure nostro declarantur aut per confessionem parentum *(F. 43. Dist. 1.)*, aut per testimonium duorum virorum, qui sponsalibus interfuerunt *(F. 43. Dist. 2.)*, aut per instrumenta publica *(F. 44.)*.

Causa efficiens nuptiarum est Deus, qui **hunc ordinem in paradiso instituit,** et omnia jura, divinum, naturae, gentium, civile aut canonicum. Matrimonium enim quoad institutionem est juris divini; quoad conjunctionem, est juris naturae: quoad consensum est juris gentium; quoad pacta dotalitia est juris civilis; quoad solennitates est juris canonici; quoad prohibitionem vero certorum graduum est juris divini et canonici simul.

Subjectum nuptiarum sunt unus mas et una femina.

Objectum sunt verba de praesenti et solennitates, ut publica proclamatio, dos, donatio propter nuptias, traductio sponsae ad ecclesiam, benedictio sacerdotis, vel amen sponsae, et similia.

Forma nuptiarum est legitima conjunctio unius maris atque feminae: ad quam requiruntur libertas, justa aetas, consensus tam contrahentium, quam eorum in quorum sunt potestate, et ne fiat conjunctio in gradibus prohibitis.

Finis est sobolis procreatio, aut evitatio fornicationis aut aliarum libidinum.

Effectus sponsaliorum sunt: 1. Quod pais contraveniens tenetur ad restitutionem dupplicatarum arrharum. 2. Quod subsequente copula carnali ex sponsalibus verum perficitur matrimonium. 3. Quod pars praesens absentem expectare tenetur ad triennium.

Tabula de divisione et dissolutione sponsaliorum.

- Sponsalia sunt aut de
  - futuro, et sunt vel
    - jurata, contrahentium juramento firmata (c. 1. de spons.)
    - non jurata, sine juramento per dationem arrharum vel subarrhationem annuli inita (c. 1. de spons.)
  - praesenti, et sunt vel
    - clandestina, remotis testibus et sine consensu parentum, contracta. Et ita dicuntur, aut
      - stricte et proprie, quando nemine praesente sunt inita.
      - large et improprie, quando in praesentia testium, sed sine consensu parentum sunt contracta.
    - publica, quae cum consensu tum contrahentium tum parentum, in praesentia testium fiunt, idque aut
      - pure, sine dilatione aut conditionis adiectione, in quibus alter alterum compellere potest ad consummationem matrimonii.
      - conditionaliter, quae annexam habent conditionem; qua nondum eveniente matrimonium quoque suspenditur.

- Sponsalia dissolvuntur aut
  - sententia, ut si
    - alter fornicetur
    - alter incidat in lepram vel paralysin
    - conditio apposita non fuerit impleta
  - jure ipso, ut si
    - alter eorum postea contrahat cum alio per verba de praesenti
    - interveniat medio tempore consanguinitas.

De tutelis et senatus consulto Macedoniano.

Titulus XXIII.

Quia plerumque ubi successionis emolumentum est, ibi aut tutelae onus esse debet: igitur post successionem species aut nuptiarum observationem jura tutelarum hic etiam placuit annectere.

Tutela, quam Graeci epitropen vocant, nihil aliud est, nisi vis ac potestas in capite libero, ad tuendum eum, qui per aetatem se ipse defendere nequit, jure civili data ac permissa *(D. 5. Dist. 1.)*

Qui hanc vim ac potestatem habent, dicuntur tutores, quasi tuitores atque defensores. Principaliter enim personis dantur, licet quoque secundario facultates ipsorum indemnes servare teneantur.

Ejusmodi tutela est 1. Aut testamentaria, quando tutores testamento dantur *(D. 8.)*;

2. Aut legitima, quum his, quibus testamento tutor datus non est, ex lege XII tabularum agnati sunt tutores *(D. 7. Dist 1.)* Consentaneum nempe est naturae, ut sentiat onus, qui vult sentire commodum *(D. 7. Dist. 2. Jus Prov. I. 52. in fine.)*

3. Aut dativa, quando non extantibus testamentariis vel legitimis tutoribus, aliqui dantur a magistratu *(D. 11. Dist. 1.)*

4. Aut patriae potestatis, quum pater liberis suis impuberibus aliquos ex singulari fiducia tutores constituit *(D. 9. Jus Prov. I. 54. I. 61.)*

Sunt et aliae de jure nostro tutelarum species, ut honoraria, quando a magistratu pro honore, ope et consilio praestando tutoribus datis alii adjunguntur tutores *(D. 22.)*, et anomala seu extraordinaria, ut si matri vel aviae et aliis gradu proximioribus feminis tutela relinquatur *(D. 10 et Jus Prov. R. 2.)*

Sed de jure Caesareo mater et avia non possunt esse tutores, nisi viduae manserint et renunciaverunt Senatusconsulto Vellejano et aliis beneficiis mulierum. Et si mater tutores liberis non petierit vel in locum remoti vel excusati intra annum petere neglexerit, ab eorum impuberum morientium successione repellitur.

In omni tutela primum officium tutoris est, ut super bonis pupillorum, praesentibus juratis et notario, inventarium conficiat *(D. 13. et D. 14.)*

Jure Communi tutor, qui repertorium non fecit, in ea conditione est, ut teneatur in id, quod pupilli interest; ideo nihil ante inventarium eum gerere oportet, nisi id quod dilationem nec modicam expectare possit. Alterum tutoris officium

est, ut pupillos bonis moribus instituat et tam salutem quam corpus illorum curet *(D. 20.)*

Pupillus educari debet apud matrem, si innupta manserit; si vero nupserit vel mortua fuerit, apud cognatos aut eos, quibus magistratus eam provinciam decernit. Est autem potissimum cura adhibenda, ne apud eos pupillus educetur, ubi pudicitia illius periclitari possit.

De Jure nostro saltem legitimi tutores satisdant, rem pupillorum salvam fore *(D. 7. Dist. 4. Jus Prov. I. 62.)*. Testamentarii et dativi seu Attiliani tutores satisdatione non onerantur, quia hi idonei electi sunt et illorum fides ac diligentia ab ipso testatore approbata est. Post administrationem tutelae tamen de ratione reddenda tenentur *(D. 14. D. 16.)*

Patriae potestatis tutor neque ad satisdandum neque ad rationem reddendam obligatur; siquidem ejus tutelà sola patris fiducia nititur *(D. 9. Jus Prov. I. 61.)*. Et talis tutor cum patre ejusdem est potestatis *(Jus Prov. I. 61.)*, ita ut necessitate cogente et alium tutorem in locum suum possit substituere *(D. 9. Dist. 2.)* Honorarii quoque tutores a satisdatione et rationis reddendae onere excusantur.

Licet tutorum autoritas sit magna, tamen illis non est licitum, res pupillorum vel alienare vel ad se transferre, sine decreto judicis *(D. 33.)*. Tutor enim in bonis pupilli pro domino habetur, quum tutelam bene administrat, et non, quum pupillum spoliat, nisi quid autoritate judicis possideat *(D. 33. Dist. 3.)*.

De jure Caesareo, autoritas tutorum est necessaria saltem in iis, in quibus ipsi obligantur aliis, ut si quid pupilli dederint vel vendiderint aliis, non autem si quid datum vel venditum fuerit. Nàmque meliorem quidem conditionem licet eis facere etiam sine tutoris autoritate, deteriorem vero non aliter quam cum tutoris autoritate.

Illud praecipue servatur in personis liberis, nostro juri subjectis, quod Senatusconsultum Macedonianum prohibuit mutuas pecunias illis dari et omnem actionem tam adversus mutuarios, quam eos quorum in potestate sunt, denegari *(D. 32. D. 40. Jus Prov. I. 67.)*

Hoc Senatusconsultum Màcedonianum ideo est introductum, quia saepe onerati aere alieno creditarum pecuniarum, quas in luxuriam consumebant, vitae, quorum in potestate erant, insidiabantur. Ne igitur cui quid mutues nisi perfectae aetatis sit, quae in masculum ad XVIII et in feminam ad XV annum incidit, qui annus dicitur annus pubertatis vel discretionis *(D. 26. Dist. 2.)*. Nemo tamen liberam suorum bonorum administrationem consequitur, nisi habuerit annos XX *(Jus Prov. I. 55.)*.

De Jure Caesareo, masculi puberes et feminae viri potentes usque ad XXV annum completum curatores habent. Quia licet puberes sint, adhuc tamen ejus aetatis sunt, ut sua negotia tueri non possint. Itaque ante eum annum non consequebantur bonorum administrationem, nisi impetravissent aetatis veniam.

Causa efficiens tutelam est vel testator, vel lex, vel judex.

Subjectum est persona, administrans tutelam.

Objectum est pupillus aut pupilla.

Forma est ipsa potestas administrandi res alienas, secundum cujusque fori consuetudinem.

Finis est pupillorum cura ac rerum ipsorum administratio. Expedit enim reipublicae, ne quis re sua male utatur.

De arbore consanguinitatis.

Titulus XXIV.

Quia superioribus titulis explicatum est, qualiter hereditates et tutelae ab intestato proximis agnatis deferantur, aut in quibus gradibus nuptiae sint prohibitae: ergo non inconveniens videtur, nunc de arbore consanguinitatis, quae principaliter circa successiones, tutelas ant matrimonia versatur, aliquid subjicere.

Consanguinitas dicitur quasi sanguinis unitas *(F. 16. Dist. 13.)* Arbor nihil aliud dicitur, quam ocularis demonstratio, secundum quam personarum distantiae mutuo inter se discernuntur. Est autem duplex, civilis et canonica *(F. 16. Dist. 2 et 3.)* Civilis dicitur, quae gradus complectitur et ad tutelas et ad successiones pertinet. Canonica est, quae in computatione lineis utitur, tantumque matrimonia respicit.

Arbor civilis et canonica, quoad numerationem graduum inter ascendentes et descendentes, nihil differunt. Utrinque nempe singulae personae singulos repraesentant gradus. Stipes autem excipitur, quia ab eo omnes aliae personae propagantur. Unde Panormitanus inquit: Pater et filius numerantur pro una persona; sunt enim unius et ejusdem sanguinis. Sed quoad collaterales, valde differunt. Duo enim fratres et duae sorores, aut unus frater et una soror, de jure Civili sunt in secundo gradu, qui de jure Canonico sunt in primo gradu. Et ratio est, quia in arbore civili in collateralibus non construitur primus gradus; de jure vero Canonico constitui potest. Jus nempe Canonicum numerat gradus ratione matrimonii, quod requirit duas personas, quae unum constituunt gradum; jus vero Civile numerat gradus ratione successionis et tutelae, ubi quaelibet persona generata gradum constituit.

Arbor distinguitur gradibus et lineis *(F. 16. Dist. 5.)*

Gradus est habitud
quo cognoscitur, quota
personae inter se diff
locarumque proclivium,
mum transeuntes *(F. 1*

Linea est collecti
dentium, gradus contine
Estque triplex: ascend
(F. 16. Dist. 6.) Ascen
patrem, a patre ad avu
Descendentium, quando
nepotem, a nepote ad
meramus fratres et sor
lineam aequalem et inae
aeque distant a comm
patrueles et consobrini,
aequalis est, quando qu
ut patruus et nepos ex f

In graduum compu
tenendae sunt regulae.

Tot sunt gradus, q
mediis, una dempta, vid
habet. (Haec regula etia
linea, tam aequali quam
considerantur; alias aute

Exemplum. *F*
F
M
R

Distat ergo Rudolp
a Ferdinando secundo, e

Quoto gradu altera
distat a communi stipite,

Exemplum.
Ferdinandus.
Maximilianus.

Hic Maximilianus di
Maximilianus aut Philipp
secundo gradu.

III. Regula.

Quoto gradu lineae inaequalis collateralium remotior distat a stipite, toto gradu a se quoque distant.

Exemplum. *Philippus.*

Ferdinandus. *Carolus Quintus.*

Maximilianus. *Philipp. rex Hispaniae.*

Rudolphus.

Rudolphus distat tertio gradu a stipite; ideo et a Philippo, rege Hispaniae, distat gradu tertio.

Arborem vide in Jure Municipali Pragensi, in qua observari oportet: Primo cellulam vacuam, quae non habet proprium nomen; vocari potest Petrucius, et habetur in linea ascendente respectu superioris pro filio, et in linea descendente respectu inferioris pro patre, respectu vero fratris et sororis pro fratre. Fingitur enim Petrucius persona, de cujus cognatione quaeritur.

Secundo, in ascendentibus et descendentibus poni utrumque sexum in eadem cellula, ut patrem et matrem, avum aviam, filium filiam, nepotem neptem; et in lateralibus consanguinitatem esse separatam, ita ut agnati, id est juncti per masculos, sint in dextro latere arboris, et cognati juncti per feminas, in sinistro latere.

Tertio, arborem dictam habere duplicem numerum in singulis cellulis, superiorem et inferiorem. Superior denotat gradus secundum arborem canonicam, inferior vero secundum arborem civilem.

Causa efficiens arborem est jus Canonicum et Civile.
Subjectum est consanguinitas.
Objectum sunt nuptiae, successio aut tutela.
Forma est, prout hic depingitur.
Finis est, ut distantia personarum in ea ad oculum demonstretur.

De probatione per praesumptiones.

Titulus XXV.

Quinta species probationis est praesumptionum, quae quandoque plenam, quandoque semiplenam faciunt probationem.

Est autem praesumptio argumentum ad credendum aliquid factum, surgens ex probatione alterius; ut si apparet chirographum cancellatum, praesumitur debitorem esse liberatum. Ejusmodi praesumptio fit, quoties in rebus dubiis per signa et rerum circumstantias eundo, aliquid certi conjicitur. Ut Salomon praesumebat de vera matre, quod infantem nolebat dividi, sed potius vivum mulieri adversariae adjudicari. Et tales

praesumptiones ex rerum circumstantiis, de quibus vide *M. 5 et M. 12,* facile colliguntur.

Praesumptio est aut

- temeraria, quae habet originem a malis hominibus, aut exsurgit ex levibus causis; ut, loquitur cum ipsa, ergo eam amat. Haec praesumptio est invalida, aut a jure repellitur, nec debet movere animum judicantis.
- necessaria, quae alias juris et de jure nec non violenta dicitur, quando jus vehementer praesumit, sic esse vel non esse; ut, contraxit cum illa de futuro et carnaliter cognovit; ergo matrimonium est consummatum. Ictum evaginato gladio immisit, ergo vulneravit. Haec tecmeria signa in se continet, quae judicem ad pronunciandum plurimum movent.
- probabilis, quae ex multis causis exsurgit et suscipionibus; ut, gladium conspersum sanguine habet, ergo occidit. Et huic praesumptioni statur, donec contrarium probetur. Haec icota signa continet.

Causa efficiens hanc probationem est ipse probans.
Subjectum sunt praesumptiones et judicia existentia.
Objectum est negatio illius, contra quem probatur.
Forma est, quando praesumptio ex circumstantiis collecta in judicio probatur.
Finis est, ut veritas causae innotescat judici.

De probatione per jusjurandum.

Titulus XXVI.

Sexta et ultima probationis species est, quae fit per jusjurandum. Namque quum maximum remedium expediendarum litium juris sit jurisjurandi religio, per eam vel ex pactione ipsorum litigatorum vel ex autoritate judicis deciduntur controversiae *(Vide I. 31.)*

Jusjurandum nihil aliud est, quam quaedam facti, de quo disceptatur, religiosa secundum conscientiam asseveratio, quum quid quasi Deo teste asseritur.

Tale jusjurandum est triplex: Voluntarium, quod defertur a parte extra judicium, quodque dependet ex arbitrio et voluntate partium. Hoc non cogitur quis praestare, nec deferre. Judiciale, quod defertur a parte parti in judicio, judice approbante. Et hoc hodie potest recusari, sicut et voluntarium. Necessarium, quod per judicem defertur in supplementum probationum. Et hoc regulariter non recusatur, nisi ex justa causa recusationis. De hoc mentio habetur *I. 33.*

Quoties partium aliqua semiplene probavit per aliquam scripturam privatam, vel depositionem unius testis, tunc probatio illa suppletur jurisjurandi religione. Si vero actor nihil aut non sufficienter probaverit, tum reus absolvitur.

Romani in juramentis hac solennitate utebantur: Jurans bebat in manu silicem, dicebatque: „Si sciens fallo, Diespiter

me, salva arce urbeque, bonis suis ejiciat, ut ego hunc lapidem." Quam autem sit periculosum juramentum deferre aut referre, ostendit Augustinus: „Qui hominem, inquiens, ad jurandum provocat, et scit eum falsum juraturum, is vincit homicidam. Homicida enim corpus occisurus est, ille vero animam. Imo duas animas: et ejus animam, quem ad jurandum provocavit, et suam. Scis verum esse, quod tu dicis, et falsum, quod ille dicit, et tamen jurare compellis! Ecce jurat, ecce perjurat! Tu quidem jurasti, imo et tu periisti, quia de morte illius satiari voluisti."

Juraturus aliquis ex sententia judicis, de Jure nostro prius juramentum audit, praemonetur conscientiae, terminumque pro fideli et diligenti deliberatione certum habet. Imo et pars altera, ut, si non adeo multum intersit illius in juramento praestando, a suo coepto desistat, monetur *(I. 33, I. 35.)*

Omnium litium, teste Paulo, finis est juramentum *(I. 31.)* Nullus itaque debet ob praestitum juramentum injuria affici *(I. 38.)*

Causa efficiens hanc probationem est judex, deferens juramentum, et jurans.

Subjectum est veritas.

Objectum est id, quod in judicium deductum aliter non potest probari.

Forma est, quando secundum fori consuetudinem et modum a judice praescriptum quis jurat *(I. 33, 34, 36.)*

Finis est, ut judex veritatem discat et litem ex aequo definiat. *(I. 31.)*

De publicatione et impugnatione testium eorumque depositionum.

Titulus XXVII.

Supra in Titulo de dilationibus dictum est, quatenus post litem contestatam termini dilatorii ad probandum jura sua partibus a judice impartiuntur, quibus praeterlapsis depositiones testium et quascunque alias probationes, oportet habere expeditas, ut publicentur. Post probationum igitur species, recte nunc de publicatione testium titulus subjicitur.

Publicatio testium nihil aliud est, quam actus judicialis, quo utriusque partis probationes per judicem publice ac legitime audiuntur. Sub vocabulo testium omnes probationes intelliguntur, sive sint per testimonia testium, sive per alios modos, de quibus nunc diximus, legitime facta.

Qui vult pro se publicari attestationes testium, primum id sibi per judicem permitti petat, et deinde notario (si in eodem judicio testes fuerint recepti et examinati) chartam registralem, vulgo registřjk dictam offerat; quo facilius testium depositiones, in libris publicis notatae, per ipsum reperiantur *(B. 75. Jus Prov. B. 24.)*

Sine jussu judicis et dicta registrali charta, notarius depositiones testium suapte legere ac publicare non tenetur *(Jus Prov. P. 29.)*

Post unius partis probationes publicatas, si pars adversa petat sibi dilationem dari, in qua suas reprobationes postea exhibeat, id non debet admitti, juxta regulam: „Utraque pars producat testes, neque nectat dolos aut consuat cavillationes“ *(B. 58. Dist. 1.)*

Notarius in publicatione testimoniorum, omnia gratis legere ac perficere debet *(B. 57. Jus Prov. B. 24.)*

Si contingat, quod propter angustiam temporis aut aliam quamvis causam, utriusque partis probationes publicari et audiri nequeant: tunc illae probationes cum allegatis ad futuram sessionem in judicio deponuntur, ne quid amplius per partes in iis mutari possit *(B. 56.)*

Circa publicationem testimoniorum, pars partem verbis non molestare, sed pro loci et judicio dignitate, decus et observantiam servare debet *(B. 59.)*

In eodem actu publicationis testimoniorum tam contra personas, quam ipsarum attestationes excipitur, dum quis statim causas, quare vel ipse vel ipsarum attestationes non sint admittendae, proponit, utputa: Est infamis, minor, latro, perjurus, vel sibi ipsi contrarius etc. *(B. 85. Dist. 1.)*

De Jure Communi facta testimoniorum publicatione, permittuntur partes, participato consilio suorum advocatorum, ex intervallo excipere contra dicta et personas testium, inprimis quando expresse de eo fuerint protestatae, vel juraverint de calumnia, aut ostenderint, quod post publicationem didicerint id, quod velint contra personas testium nunc objicere.

Si testimonium alicujus fuerit oppugnatum, causa suspenditur et testis per partem, quae eum produxerat, certioratur, ut sese sistat et de causa rejecti testimonii, ex generali consuetudine, intra XIV dies parti adversae respondeat *(B. 85. Dist. 2 et 3. Jus Prov. P. 22.)*

Ejusmodi testis ex causa rejectus, si postea, quam de eo certior factus est, in termino praefixo non comparuerit et se in judicio non purgaverit, redditur infamis, testimoniumque illius ipso jure fit nullum *(B. 36. Dist 6. Jus Prov. P. 22.)*

Si causam oppugnationis contra testem non probaveris, tunc si testis est subditus, mulctaberis 20 sexag. gross; si vero est libera persona et ex statibus regni, ad revocandum obligaberis, ipseque per hoc infamis redderis. Proinde „Diffamare cave, nam revocare grave“ *(B. 85. Dist. 5. Jus Prov. P. 22. v 34.)*

Causa efficiens publicationem testimoniorum est judex, actor et reus, et notarius.

Subjectum est vel veritas vel falsitas causae, quae per testimonia probatur.

Objectum sunt affirmatio actoris et negatio rei.

Forma sunt solennitates, quae in actu publicationis servantur.

Finis est, ut inde judex de veritate causae instruatur et partes cognoscant, utrum bene vel male contra se vel pro se fuerit testatum, quo valeant deinde contra depositiones testium aut personas eorum excipere.

De allegatione et disputatione advocatorum.

Titulus XXVIII.

Testibus publicatis et omnibus peractis, quae ad factum spectant, juris allegationibus et disputationibus insistendum est.

Allegare seu disputare in foro, est intentionem suam per probationes in judicium deductas ostendere, et eam juribus asseverare ac roborare.

Hujusmodi allegationes ac disputationes fieri super testibus et actitatis, omnino est necessarium.

Allegationes fiunt hoc ordine: Actoris advocatus primo opponit, quae ad sui clientis intentionem juvandam et fundandam viderit expedire. Deinde rei advocatus, allegationibus respondet per dicta testium, si poterit, destruendo allgationes actoris, vel per quascunque alias probationes, allegans pro se jura, rationes et exempla. Demum si actor voluerit replicare contra allegationes, datur illi replicatio, et similiter reo conceditur triplicare et quandoque quadruplicare actori. Judex interim patienter advocatos audit, donec nihil habent, quod amplius allegent ac disputent.

Advocatus rei, per ordinem, quae per advocatum actoris fuerunt proposita, repetit, respondendo ad singula, et cuncta introducta (si poterit) jure destruendo, sive sit confessio partis, sive attestationes testium, sive instrumenta.

Causa efficiens allegationem ac disputationem sunt advocati et procuratores.

Subjectum sunt jura, quae allegantur.

Objectum sunt actitata in judicio.

Forma, ut ordine ad fori consuetudinem allegetur ac probatur.

Finis est, ut partium intentiones, praeter probationes deductas, juribus quoque roborentur ac confirmentur.

De conclusione in causa.

Titulus XXIX.

Finitis partium allegationibus, disputationibus et responsionibus, rogare debet judex ex partibus, velintne aliquid ulterius

proponere, vel habeantne quod in quaestionem vertant. Si nihil habent partes, renunctiant allegationibus, et id dicitur in causa concludere. Quae omnia redigi debent in scriptis. Conclusio nempe in causis plenariis est de necessitate et substantia. Si partes volunt aliqua dicere, quum tamen sufficienter dictum ac probatum sit, eademque, quae prius dixerunt, repetant, judex debet eis dicere, ut renuncient ac concludant, qui si contumaciter nolint concludere praesentes, tum fertur sententia.

De Jure Caesareo, nonnunquam conclusio in causa et per tacitam renunciationem valet, ut si partes praesentes petunt ferri sententiam, sese finali sententiae subjiciant scientes; et si fertur sententia ante conclusionem in causa, non tamen ea viciatur. Si enim non expresse, tamen tacite renunciaverunt. Et non refert, quod fiat verbis vel factis.

Si pars una velit renunciare et concludere, et altera dicat se habere, quod velit adhuc proponere: ei per judicem statuitur terminus, quo id faciat.

Ubi in causa conclusum est, ibi per judicem, nisi ex justa et legitima causa, nihil admitti debet.

Concludentes omnia quae velint, ante conclusionem in causa proponant, atque caveant, ne petitionem justae sententiae super actitatis omittant. Judices nempe non nisi implorati, sententiam ferre debent.

Causa efficiens conclusionem, est jussus judicis et partes concludentes.

Subjectum conclusionis sunt intentiones, allegationes et petitiones partium.

Objectum sunt causa et jura, de quibus per partes litigatur.

Forma, quando post allegationem et disputationem partes per se, vel jussu judicis, praesentes concludunt.

Finis est, ut judex actitata postea deliberet et secundum ea ex aequo pronunciet.

De consultatione judicum.

Titulus XXX.

Post conclusum in causa, judex cum assessoribus suis acta deliberat, et id dicitur consultatio judicis. Ea fit, quoties causa secundum suam gravitatem a judice pro invenienda aequa sententia ponderatur.

Judex nonnisi secundum allegata et probata judicare debet *(A. 39, B. 87.)*

Quoties judex de jure cum assessoribus suis dubitat, quia id expressum non habet, vel expressum non satis intelligit, vel super ejus contrarietate perplexus redditur: non est culpandus,

si superiorem vel peritiorem consuluerit. Id quod fit per relationem vel per remissionem partium ad majorem judicem. Delegatus enim ab illo debet quaerere, qui eum delegavit.

Relatio nihil aliud dicitur, nisi judicis de jure dubitantis ad Principem missa consultatio, ut cum ex Camera Appellationis super casu dubio consultatio, vulgo naučení, petitur. Quae quidem in scriptis ad cujusque relationem, ex dicta Camera Provocationum remitti solet.

Causa efficiens consultationem judicum est incertitudo juris, quod super lite debet statui.

Subjectum sunt ipsum jus et actiones tam reales quam personales.

Objectum sunt earum circumstantiae allegatae et probatae.

Forma est, quando acta cum omnibus circumstantiis a judice in secreto referuntur et singulorum judicum suffragium colligitur.

Finis est, ut super lite justa et aequa sententia habeatur.

Judices, si de jure dubitant, aut	consulunt peritiores, ut sunt jureconsulti.		
	referunt causam ad Principem vel Papam.		
	partes remittunt ad superius judicium; sic Decemviri causam	illiciti mutui praediariam praejudicialem et praesecutoriam	remittunt ad Senatum

De sententiis.

Titulus XXXI.

Habita super facto diligenti deliberatione cum peritioribus, vel facta remissione causae a Principe, judex praesentibus partibus citatis, vel una earum contumaciter se absentante, sententiam ferre debet.

Sententia est actus judicialis, per quem finis causae principali imponitur. Dicitur a sentiendo, quia judex per eam determinat, quid de ea causa sit sentiendum. Et est duplex: Interlocutoria, quae fertur inter principium causae et finem, non super principali, sed super incidentibus quaestionibus, puta, super libello ferendo vel corrigendo, super dilatione danda vel deneganda, super testibus admittendis vel rejiciendis, et similibus *(B. 86. Dist. 2.)* Definitiva, quae principalem definit quaestionem, et semper continet condemnationem vel absolutionem, expresse vel virtualiter; alioquin non valet *(B. 86. Dist 3 et 4.)*

In appellationis sententia non est necesse, quod judex dicat, „absolvo" vel „condemno," sed tantum „confirmo" vel „infirmo priorem sententiam."

Causa efficiens sententiarum sunt judices, qui eas formant.

Subjectum sunt jus et justitia.

Objectum sunt lites et controversiae.

Forma est, quando habent nomen judicis, nomen litigatorum, tenorem petitionis in judicio porrectae, substantiam et processum causae, de quibus per tabulam subsequentem.

Finis est, ut partibus jus suum ex aequo et bono per sententiam attribuatur.

Tabula de sententiis.

In omni sententia tria sunt observanda:

- 1. Requisita ad sententiam, ut
  - partes ad audiendam sententiam citentur.
  - praesentibus partibus, vel altera contumaciter absente, pronuncietur.
  - altera partium discrete vel
    - condemnetur, ut in
      - civilibus ad aliquid praestandum,
      - criminalibus ad poenam luendam.
    - ab impetitione actoris absolvatur.
- 2. Species sententiarum, quarum aliae sunt aut
  - interlocutoriae, per quas aditus ad principalem sententiam praeparatur, et quae non super principali, sed super incidenti negotio, h. inter principium causae et finem, interloquendo fieri solent (B. 86. Dist. 2.)
  - diffinitivae, per quas de principali causa pronunciatur, et quibus aliquis aut
    - condemnatur
    - ab impetitione actoris absolvitur.
- 3. Quae sententiae non transeant in rem judicatam, ut si
  - iniquitatem manifestam in se continent.
  - contra processum fori sunt latae, ut si non sunt testes producti vel instrumenta publicata coram competente foro, vel non est conclusum, ut oportuit, in causa.

De declarationibus sententiarum.

Titulus XXXII.

Nonnunquam a partibus declaratio sententiae petitur, inprimis vero, quando judicum improvidentia, vel notarii errore ambiguum vel obscurum aliquid in ea sit positum. Omnium enim habere memoriam et penitus in nullo peccare, potius est divinitatis quam humanitatis.

Hanc declarationem, alias leuterationem, quisque vel statim vel intra XIV dies, antequam lata sententia in rem judicatam transeat, per ingressum aut libellum supplicem judici porrectum, ab eo petere potest, et non denegabitur.

Causa efficiens leuterationem est judex declarans sententiam.
Subjectum est jus et aequitas.
Objectum est sententia obscura, ambigua vel imperfecta.
Forma est fori consuetudo in declarationibus sententiarum servanda.
Finis est, ut dubitans de sententia in jure suo certior fiat.

De appellationibus.

Titulus XXXIII.

Accidit nonnunquam, ut partium aliqua judicis sententia se injuste gravatam putet. Ea habet remedium appellationis, quod introductum est pro corrigenda iniquitate ac imperitia judicis et supplendo eo, quod in prima instantia fuerat omissum. Convenienter igitur de appellationibus hic dispicitur.

Appellatio nihil aliud est, quam a minori judice ad majorem, praetextu iniquitatis, provocatio *(C. 4.)*

De jure Civili appellatio est duplex: Judicialis et extrajudicialis; judicialis, quae fit in judicio ad acta publica; extrajudicialis, quae fit extra judicium, coram notario et testibus, idque in scriptis.

Appellationem oportet fieri gradatim, et ideo de Jure Prag. a judiciis Sexvirum et Decemvirum provocatur ad Senatum, a Senatu in Curiam regiam Provocationum.

Appellaturus intra XIV dies, ubi sententia lata est, impetrato ad id ingressu, se provocaturum ad superiorem judicem significet, et pecuniam pro mulcta temerariae appellationis ibidem, pro more et consuetudine, deponat; alias enim sententia in rem judicatam transiret *(C. 7.)*. Deinde intra sex hebdomadas a die depositionis pecuniae, literas dimissorias, quas apostolos vocant, petat, et editis gravaminibus suis, appellationem illam legitime prosequatur *(C. 6. Dist. 1., 3. et C. 7.)*

De jure civili Communi primo intra decendium appellatur, et illud decendium quantum ad sui progressum currit a tempore sententiae; deinde intra alios viginti dies apostoli petuntur et recipiuntur; tertio appellans coram judice appellationis se sistit et apostolos repraesentat, sed in eo certus terminus non est praefixus, nam est arbitrarius judicis a quo; quarto, appellans prosequitur et fundat appellationem intra annum vel biennium.

Modeste et salvo honore ac reverentia eorum, qui sententiam tulerunt, est provocandum, nisi quis velit mulctari quinquaginta aureis; quorum medietas Regiae Camerae et altera ipsi judicio cedit *(C. 5.)*

Pendente appellatione nihil est innovandum, et si quid innovatur, per viam attentati rejicitur *(C. 8.)*

Expedita appellatione, si partium aliqua ad audiendam appellationis sententiam post secundam citationem non comparet, nihilominus publicatur, et contumaciter absens sibi appellatione adjudicatis privatur *(C. 10. Dist. 3.)*

Causa efficiens appellationem est pars appellans.

Subjectum sunt gravamina.

Objectum est sententia judicis, a quo.

Forma est fori consuetudo, quae in ea prosequenda servatur.

Finis est, ut corrigatur judicis imperitia et iniquitas, ac pars oppressa sublevetur.

De executione sententiae.

Titulus XXXIV.

Nemini non compertum est, parum esse sententiam ferre, nisi et ipsa executioni mandetur. Igitur nunc de executione sententiae sequitur.

Omnis sententia, quae de jure valet et quae per appellationem non est suspensa, debet exequi. Quocirca victor in causa, ubi sententiam in rem judicatam transiisse animadverterit, ejus executionem a judice debet petere *(C. 21. G. 29. Dist. 1. H. 26 in fine.)*

Executor est, qui post sententiam inter partes audita omni et discussa lite prolatam, rei judicatae vigorem ad effectum videtur adducere.

In petenda executione non est opus libelli editione aut litis contestatione. Sed si victus non satisfacit victori, tum postquam sententia in rem judicatam transivit, per judicem, ut intra triduum satisfaciat, compellitur. Quod si nec tunc satisfecerit, postremo ad solis occasum ei satisfactio injungitur; quam si ne tunc quidem praestiterit, in carcerem conjicitur, donec persolvat *(C. 22.)*, nisi forte ad spatium duarum hebdomadarum idoneos fidejussores dederit, qui post illud tempus, in numerata pecunia, victori satisfactum iri promittant *(C. 22. cis finem.)*

Causa efficiens executionem est judex, eam fieri mandans.

Subjectum est sententia, quae in rem judiciatam transiit.

Objectum est persona et bona illius, contra quem exeqnitur.

Forma est consuetudo, quae in executione servatur.

Finis est, ut victor suum consequatur.

De expensis seu viatico repetendo.

Titulus XXXV.

Communis regula traditur, quod victus victori indistincte in omni causa, tam civili quam criminali, in expensis con-

demnari debeat. Igitur penultimo loco de expensis subjicitur *(A. 51.)*

Expensae, de quibus hic loquimur, nihil aliud sunt nisi sumptus necessarii, facti in judicio circa litis prosecutionem *(C. 19.)*

Expensae, quae fiunt extra judicium, circa rem mobilem vel immobilem, sunt aut necessariae, quae si non fierent, res esset omnino peritura, vel deterior futura; aut utiles, quae rem faciunt meliorem, et deteriorem esse non sinunt; aut voluntariae, quae rem exornant, ut picturae, viridia, aquae salientes etc.

Expensas taxatas et juramento victoris probatas, omni modo victus tenetur refundere, nisi legitimam ac probabilem litigandi causam habuerit *(Jus Prov. M. 7.)*

In causa expensarum judicialis fit taxatio, et si pars victrix ejusmodi taxationi reclamaverit, dixeritque se plus necessario expendisse, eo in casu per judicem ei juramentum defertur.

Pars vincens intra XIV dies, postquam lata sententia in rem judicatam transivit, partem victam ad judicium decemvirum (quo haec actio de Jure Prag. pertinet) citare, et de expensis convenire debet, dum tamen protestationem (quam nos autof vocamus) in dicto judicio tempestive, antequam pro se lata sententia in causa principali, ad rem judicatam transiverit, interponat *(C. 14.)*

De jure Civili idem judex, qui in causa principali cognovit, quoque fert sententiam de expensis, inprimis si fuerit requisitus; nam si non judicaverit simul de expensis, illae amplius peti non possunt. Quum enim tales expensae ortum habuerint propter litem, finiuntur et moriuntur cum ipsa lite, per regulam: „Ne lis oriatur ex lite."

Sententia de expensis, ad triduum executioni mandatur, nec expectatur XIV dies, ut in causa principali *(C. 15. ad fin.)*

Causa efficiens expensarum est lis principalis, circa cujus judicialem prosecutionem sunt factae.

Subjectum sunt jus et materia, aurum vel argentum, in quae persolvuntur.

Objectum est pars, cui refunduntur.

Forma, quod jure actionis et officio judicis petuntur ac persolvuntur.

Finis est, ut temeritas litigantium compescatur et victor suum ricipiat.

De arresto.

Titulus XXXVI.

Quia in fine hujus processus in mentem venit, supra in Titulo de citatione nullam mentionem arresti seu citationis realis, aut potius manuum injectionis, esse factam, et ejusmodi arresta in foro nostro non parvum usum habeant: postremo

igitur Titulo, formam arresti et illius effectum, veluti Colophonis loco, subjicere placuit.

Arrestum vel arrestatio nihil aliud est, nisi personae aut bonorum alicujus, ex aliqua obligatione, praecipue vero ex contractu debiti, per mandatum judicis, ne moverentur de loco, donec conquerenti respondeatur, procedens interdictio *(L. 17. Jus Prov. S. 1. in fine.)*

Denominatur a Graeco ἄῤῥαιςον, quod incorruptum inviolatumque significat; vel est vox gallica, impedimentum sive interdictum, ne res aut persona loco aut statu moveatur, denotans.

Antequam de jure nostro arrestum fit, semper prius de debito certiorandi veniunt per literas domini directi suorum servorum et subditorum, vel juratae civitatum personae suorum civium. Iisque rogatur, velint domini suos servos vel subditos, jurati vero civitatum suos cives, ad solutionem debiti, ex hoc vel illo contractu emersi, admonere. Eo facto, si fuerit debitum liquidatum, tenentur domini suos subditos, et jurati suos cives spatio XIV dierum ad solutionem compellere. Si vero intra id tempus non fuerit alicui satisfactum, jam poterit, quoscunque invenerit, domini certiorati subditos, vel civitatis cives, pro dicto debito arrestare *(L. 26. Jus. Prov. S. 1. et S. 2.)*

Hoc fallit in debitoribus et fidejussoribus confessionatis, qui debitum vel subsidionem non negant. Ejusmodi enim, ubicunque locorum inveniuntur, illic jure arresti conveniri possunt *(L. 19, L. 26. Jus Prov. S. 3.)*

Arrestum in termino sex hebdomadarum, numerando a die arrestationis, robur et vim suam recipit. Si itaque aliquid habes, quod contra arrestum excipias, id fac, prius quam illud tempus elabatur *(L. 21.)*, aut, si potes, illum, cujus causa arrestatus est, illi foro, ubi arrestum est, intra illud spatium praesenta *(L. 22.)*

In eos qui legationis munere funguntur, aut qui reipublicae causa ad Caesaream Majestatem mittuntur, arrestum non cadit. *(L. 25.)*

Res domini, ob aes a servo contractum arrestari non debent; is enim arrestandus est, qui contraxit et obligatur *(L. 30.)*

Extranei et peregrini a suis hospitibus possunt arrestari in id, ad quod sunt obligati *(L. 27.)*

Causa efficiens arrestum, est creditor, qui aliquid juste debetur.
Subjectum est jus creditoris, qui petit arrestationem.
Objectum est res vel persona debitoris arrestanda.
Forma est modus arrestationi praescriptus.
Finis, ne res vel persona loco aut statu suo moveatur, nisi rebus cum arrestante compositis.

Finis

Processus Juris Municipalis Pragensis.

De maleficiis seu obligationibus,

quae ex delicto vel quasi (ex delicto) nascuntur.

Absoluto juris ordinarii processu, delictorum speciem seu ideam eorumque poenas, licet crassa, quod aiunt, Minerva, pro ingeniolo meo hic quoque ex jure nostro paucis delineare volui. Eo enim pacto judicavi, quod non iste solum Aubanus Teutobohemus, verum etiam alii qui gentem Boemam falso accusant, quod nullis legibus, nullis sanctioribus institutis utatur, conticescent; praesentim ubi animadverterint, delictorum observari discrimina et permulta ipsorum atrocissimis in hoc inclyto regno vindicari poenis. Primum autem praemittam, quid sit poena, qualiter delinquatur, quomodo in delictis procedatur et quot sint delictorum apud nos genera.

Est autem poena nihil aliud quam severa vindicta, qua puniuntur delinquentes *(M. 1.)*

Inter mulctam et poenam hoc interest: Poena est generale nomen et omnium delictorum coercitio; mulcta vero dicitur speciale nomen peccati, cujus animadversio hodie pecuniaria est. Poena ad ordinaria, mulcta vero ad extraordinaria delicta, quae videlicet aestimatione judicis irrogari solet, referri potest.

Poenarum genera sunt, quae aut vitam adimunt, aut servitutem injungunt, aut civitatem auferunt, aut exilium, aut coercitionem corporis continent, veluti fustium admonitio, flagellorum castigatio, vinculorum verberatio, aut damnum cum infamia, aut dignitatis aliqua depositio, aut alicujus actus prohibitio *(M. 2.)*

Vita adimitur, si damnatur aliquis gladio, hoc est capitaliter. Servitus injungitur, si quis in metallum vel opus metalli damnatur et quando quis ad triremes mittitur. Civitas aufertur, quando damnati in insulam deportantur, et ibi jure civitatis amisso, suorum delictorum poenam luunt; deportationem autem omnium bonorum publicatio sequitur. Jureconsulti eam minorem vel mediam capitis diminutionem vocant. Exilium vero continet relegationem et bannimentum, quando quis ad tempus vel perpetuo fines patriae exire jubetur; et differt a deportatione, quod relegatio et exilium existimationem consumat, deportatio vero eam tantum minuat. Deportatus, bannitus vel relegatus, si indulgentia principis restitutus fuerit, tum per omnia pristinum statum recipit. Et si intra tempus praescriptum revertitur, sicque factam transactionem fregerit, priores digiti, quibus juravit, ipsi amputari debent *(ex Const. Caroli V. de capit. caus. c. 108.)*

Delinquitur autem: Aut proposito, et ita delinquunt latrones, qui factionem habent. Aut impetu, quum per ebrietatem et iram ad manus vel ad ferrum venitur. Aut casu, ut si in venando telum in feram missum, hominem interficit. Aut facto, ut qui non lacessitus propria autoritate in quempiam irruit, insolentiamque aliquam committit *(M. 6. Dist. 2., 3., 4. et 6.)* Et non solum delinquit qui malefacit, sed et is qui malefico consilium, opem et auxilium, occultando ipsum et judicio non tradendo praestat; item, qui maleficum recipit, vel rem furtivam scienter ab eo emit. Talis nempe socius criminis dicitur, eademque poena cum principali punitur *(H. 11. Dist 3. U. 31. Dist. 2. N. 8 et 9. P. 5. et 6. Jus Prov. L. 17. L. 24. L. 33.)*

Quum in maleficiis semper praesumatur plus dolus quam casus et attendatur praecipue animus delinquentis magis quam actus, siquidem voluntas et propositum distinguunt maleficia: ideo in delictis, quoad poenam imponendam delinquenti, ut plurimum considerandae sunt circumstantiae, de quibus vide *M. 5., 8., 9., 10., 11. et 12.*

Impunitas delicti propter aetatem non datur, si modo in ea quis sit, in quam crimen, quod intenditur, cadere potest.

Licet ex generali consuetudine non ita puniatur delictum attentatum, sicut consummatum, sed mitius: apud nos tamen punitur affectus, etsi non sequatur effectus; praesertim si affectus per indicia et signa exteriora declarari potest *(M. 6. Dist. 5. N. 29. N. 30. Dist. 1. N. 33., 48., 49.)* Huc illud vulgare: „Quicquid agunt homines, intentio judicat omnes."

Ejusmodi affectus probari et declarari potest: Aut ex indiciis propinquis, quae respiciunt principaliter ipsa facta, ut unus testis de viso vel confessio facta per reum extra judicium; aut remotis, quae non respiciunt principaliter ipsum factum, ut quando homo est malae famae etc.

Prospiciendum est etiam judicanti, ne quid aut durius aut remissius constituatur, quam causa deposcit. Nec nempe aut severitatis aut clementiae gloria affectanda est, sed perpenso judicio, prout quoque res expostulat, statuendum est. Et in levioribus causis plane proniores ad lenitatem judices esse debent; in gravioribus poenis severitatem legum, cum aliquo temperamento benignitatis, sequi oportet *(M. 17. Dist. 4. M. 19. Dist. 1. A. 37. Dist. 5.)* Hinc commune illud: „Glimphius est pluris, quam tota scientia juris." Et aliud poetae: „Omne nocet nimium, servant mediocria vitam."

In puniendis delictis judices semper de Jure nostro verborum Constantini, Licinii et Honorii Imp., quae allegantur sub litera *M. 17. Dist. 4.*, memores esse debent: „Placuit in omnibus (inquiunt illi) justitiae aequitatisque scriptae potiorem esse

autoritatem, quam stricti juris. Si itaque Imperator jusserit aliquem puniri severius, judex debet usque ad triginta dies diferre, antequam reus poenam subeat aut eum sententia excipiat.

Defuncto eo qui reus fuit criminis, poena quoque extincta est *(P. 31. Dist. 1.)*. Idem intellige de defuncto accusatore *(P. 31. Dist. 2.)*, nisi quis delictum jure persequi velit. Crimen enim, a cujus accusatione quis destitit vel victus recessit, alius persequi non prohibetur *(P. 31. Dist. 3.)*

Ex maleficiis poenales actiones in heredem rei non competunt, veluti furti, vi bonorum raptorum, injuriarum, damni etc. Sed heredibus hujusmodi actiones competunt nec denegantur, excepta injuriarum actione, et si quae alia similis reperiatur.

Peccata suos tantum tenent autores, quia ubi noxa est, ibi et poena esse debet, ac unusquisque ex suo admisso sorti subjicitur, nec alieni criminis successor constituitur. Hinc illud vulgare: „Nullus plectatur, nisi qui peccator habetur" *(M. 14., 15., 16. et P. 28.)*; sic delicta parentum non nocent liberis, et ideo poenis eorum non tenentur *(M. 15. P. 28.)*.

Jureconsulti in solvenda quaestione, utrum filius teneatur respondere pro patre quoad delicta, utuntur tali distinctione; videlicet esse quadruplicem querelam: Primam, quae vergit ad poenam sanguinis; secundam, ex delicto parentis; tertiam, pro injuriis; quartam, si pater defunctus alicui damnum intulerit, puta furto, praeda, rapina et aliis modis; tum in tali casu filius tenetur, in quantum locupletior inde est factus. Explorati enim est juris, neminem debere locupletari cum injuria alterius *(M. 16.)*

In causis criminalibus proceditur trifariam: Vel per accusationem; vel per denuntiationem; vel per inquisitionem *(Jus Prag. P. 27.)*

Per accusationem proceditur, ut quando accusator existit, sine quo nemo punitur, juxta illud Domini: „Mulier, ubi est qui te accusat?" Et tunc omnia fiunt quemadmodum in civilibus; nisi in crimine laesae Majestatis et aliis publicis judiciis, quae nocent reipublicae, in quibus accusator poenae talionis, si non habeat justam causam, qualem habere censentur consanguinei, qui crimine publico affecti sunt, experiundi criminis, subjicitur *(M. 26.)*

Per denuntiationem, quando quis per officiales specialiter ad id deputatos de crimine aliquo denunciatur. His quidem in levibus, non autem in gravioribus criminibus est credendum. Et si apparuerit illos calumniose denunciasse, puniendi erunt per judicem poena extraordinaria.

De Jure Canonico quilibet qui honesto zelo movetur ad denunciandum, audiendus est, si prius denunciatum admonuerit, ut se corrigat.

Per inquisitionem, quando judex personam accusatoris et judicis simul sustinet, et ita ex officio contra aliquem inquirit. Hoc autem casu necesse est, contra quem per modum torturae inquiritur, de crimine esse diffamatum, et quod fama traxerit originem a fide dignis viris. Reipublicae enim multum interest, siquidem ea in causa periclitatur valetudo hominis, ne levibus de causis aliquis accusatus aut suspectus, torturae et quaestionibus subdatur. Vide de eo *S. 19. et S. 21.*

Inquisitio aut est generalis, quoad personas et delictum, quam faciunt officiales in ingressu sui officii; aut specialis, quoad personas et delicta.

In criminalibus probationes debent esse luce meridiana clariores, et testes omni exceptione majores *(M. 23.)*

Satius est relinqui impunitum facinus nocentis, quam innocentem condemnare. Id est, tutius est, ex conscientia aliquem dimittere, quam in dubio occidere *(S. 20. Dist. 3.)*

Notandum hinc, praecipitis consilii saepe asseclam fieri poenitentiam. Qui nempe cito judicat, is ad poenitentiam properat *(M. 24.)*. Huc illud poetae:

> Judicium praeceps, insani est judicis index,
> Omnia sunt longis discutienda moris.

Bona damnatorum seu proscriptorum non cedunt fisco, sed reservantur succedentibus ab intestato, exceptis quibusdem casibus.

Veteri jure bona eorum, qui conscientia delati, admissique criminis metu futurae sententiae manus sibi intulerant, fisco vendicabantur.

Quae sint delictorum species et quibus poenis singulae vindicentur, haec tabula demonstrat:

Tabula de speciebus delictorum.

Delicta sunt aut	ordinaria, in quibus certa poena lege constituitur (M. 3. et 19. Dist. 2.) Et sunt aut	publica, quorum jus ad disceptationem status publici tendit, ut crimen	Laesae Majestatis, adulterii, sub quo stuprum et raptus Vis publicae, privatae Illiciti mutui et partitorum Homicidii, sub quo parricida Violationis sepulchrorum Falsi Ambitus Receptationis latronum Etrietatis
		privata, quibus privatae vitae affligitur commodum, ut	Furtum, sub quo plagium Lex Aquilia, sub qua famil. et pauperies quadrupedum Injuria, sub qua convicium et contumelia.

aut	extraordinaria, quibus imponitur poena pro modo delicti arbitrio judicis (M. 4. Dist. 2. M. 19. Dist. 1. P. 23.). Horum species sunt:	Peculatus Repetundarum Seditio Concussio Praevaricatio Stellionatus Abigeatus Incendium.

De publicis delictis ordinariis,
et primum de crimine laesae Majestatis.

Crimen laesae Majestatis est illud, quod contra Imperatorem vel republicam aut statum illius comittitur. Quo tenetur de nostro jure et is, cujus ope, consilio, dolo malo, adversus communem tranquillitatem aliquid molitur; veluti, si quis perduellionis reus est et procurat, ut armati homines cum telis lapidibusve in urbe sint conveniantque adversus rempublicam, et similia *(M. 27.)* Poena hujus criminis amissionem vitae, famae et bonorum sustinet *(N. 3. Jus. Prov. K. 30 et K. 41.)*

Huc pertinet et blasphemia in Deum seu crimen laesae Majestatis Divinae, quod punitur extractione linguae per cervicem *(M. 2.)*

De Jure Caesareo crimen laesae Majestatis etiam post mortem nocentium instaurari vel inchoari potest.

De adulteriis, stupro et raptu.

Adulterium dicitur quasi transitio ad alterius thorum. Committitur in nuptas et punitur gladio *(M. 29.)*. Stuprum est illicitus coitus cum virgine vel vidua honeste vivente; estque aut voluntarium, quod fit volente virgine vel vidua *(M. 30. Dist. 1.)*, aut violentum, quando virgines vel viduae per vim opprimuntur. Et hoc aliquando habet sibi annexum raptum *(N. 30. Dist. 2.)*. Stupri voluntarii poena est virgarum castigatio *(M. 30. Dist. 1.)*; violenti autem est decollatio aut rotae impositio, praesertim quando sunt personae viliores *(M. 34.)*

De Jure Caesareo lex Julia de adulteriis poenam irrogat stupratoribus, si honesti sunt, publicationem partis dimidiae bonorum; i humiles, corporis coercitionem cum relegatione. Quod tamen intellige, quum quis sine vi vel virginem vel viduam honeste viventem stupraverit; nam si per vim raptus virginis vel viduae vel sanctimonialis fuerit perpetratus, tunc et raptores et ii qui opem huic flagitio dederunt, capite puniuntur. Nefarios enim ejusmodi coitus — ut inquit Imperator — poenis corrigi, non praemiis honorari convenit.

5*

Licet Jure Caesareo gravissime interdicatur, ne rapta raptori legitimo matrimonio copuletur, tamen de Jure nostro, quod in eo sequitur Canones, si vult rapta, id admittitur; sumpta tamen prius poena de raptore, arbitrio judicum imposita *(M. 36.)*

Textus Juris Caesarei talis est: „Meminerimus itaque pro raptu mulierum, sive jam desponsatae fuerint vel maritis conjunctae, sive non, vel etiam si viduae sint, legem antea posuisse et capitali supplicio subjecisse non tantum raptores, verum etiam comites eorum, nec non alios, qui eis auxilium tempore invasionis contulisse noscuntur“ etc. Paulo post: „Illo specialiter adjecto, ut nulla sit mulieri vel virgini raptae licentia, raptoris eligere matrimonium, sed cui parentes voluerint, excepto raptore, legitimo matrimonio copulari etc. Sancimus itaque, si rapta mulier cujuscunque sit conditionis vel aetatis, raptoris nuptias eligendas esse censuerit, parentibus praesertim non consentientibus, nec ex beneficio legis nec ex testamento raptoris hereditatem suscipere, vel quocunque modo substantiam vindicare etc. Nam nefarios hujusmodi coitus corrigi, non praemiis honorari convenit. Quod si parentes hujusmodi sceleri consenserint, substantia raptoris et aliorum, qui sceleris participes erant, fisci juribus vindicetur. Quam interpretationem non in futuris saltem casibus, verum et in praeteritis valere sancimus“ etc. — Et in Codice inquit: „Raptores virginum honestarum vel ingenuarum, sive jam desponsatae fuerint sive non etc., capitis supplicio plectendos decernimus etc. Nec fit facultas raptae virgini vel viduae, vel cuilibet mulieri, raptorem suum sibi maritum exposcere; sed cui parentes voluerint, excepto raptore, eam legitimo copulent matrimonio, quoniam nullo modo, nulloque tempore a Nostra Serenitate datur licentia eis consentire, qui hostili more in Nostra republica matrimonia student sibi conjungere etc.“

Huc pertinent: 1. Incestus, qui est consanguineorum, ut ascendentium et descendentium vel collateralium proximorum abusus, et imponitur incestuosis gravior poena quam adulteris *(N. 1.)*

2. Lenocinium, cum quis quaestum ex adulterio stuprove uxoris filiaeve suae, aut aliarum virginum vel viduarum facit. Hoc flagitium quoque capitis supplicio coercetur. *(N. 2.)*

3. Peccatum contra naturam; si quis cum masculis vel brutis nefandam libidinem exercere audet, tum quoque gladio punitur. De consuetudine autem nostra tales ad rogum condemnantur.

Maritus uxorem, pater filiam, impune potest occidere, si uxorem in adulterio vel filiam in stupro deprehenderit *(M. 39.)*

De vi publica.

Vis publica, quam nos vulgari sermone moc appellamus, dicitur, quando cum armis violentia committitur. Ejus species apud nos multae sunt:

Prima, si quis in hoc inclyto regno manu armata alicujus bona, arces, oppida, fundos, vineas, hortos, feudum et alia bona allodialia, ingreditur et non jure possidet *(N. 3. Jus Prov. L. 3., 4., 5., 11.)*. Quum nemini liceat arma sumere nisi legibus administrantibus, aut ad sui defensionem, ideo qui arma sumunt ad invadendum alios vel aliorum bona, non modo illis in quos ea stringunt, verum et reipublicae, cujus interest arma non moveri, vim inferre dicuntur.

Tales violatores juris mulctantur famae, capitis et bonorum amissione, quae regio fisco applicantur *(N. 3. Jus Prov. L. 5.)*

De Jure Communi poena est deportatio, si est persona libera; si vero serva, damnatio in metallum; idque si metu et exhortatione domini vim publicam commiserit. Nam si inscio domino criminis reus est factus, ultimo supplicio afficitur.

Secunda species, quae vulgo kwalt, weybog, autok dici potest, est, quando quis cum telo in aedes alicujus irruit, impetum facit, armatus aliquem insequitur, fores effringit, aliquem illic verberat, laedit, vulnerat, interficit, et simile quid committit. Talis cum eo qui auxiliatus est, capitaliter apud nos punitur *(N. 11. et N. 12.)*. Hac tamen poena eximitur, qui ex alterius domo conjugem liberos, clientes, famulos, famulasve repetens, aliquem contradicentem aut impedientem ibi fortuito laeserit; licet pro aestimatione excessus teneatur *(N. 13.)*

Tertia species videtur esse, quam nos weytržený skutek, weytržnost dicimus, quando quis solus vel cum aliis gladium suum vibrat et corpori alicujus nocere conatur, licet non vulneravit *(N. 19. Jus Prov. L. 36.)*; item si quempiam quis equo dejicit *(N. 21. Jus Prov. L. 37.)*; vel nuntium sive tabellarium percutit, et ei literas aufert *(N. 22. Jus Prov. L. 38.)* Hujusmodi delinquentes pro ratione circumstantiarum arbitrio judicis puniuntur *(N. 25. Dist. 1.)*

Cum liberum corpus nullam recipiat aestimationem, et cicatricum ac deformitatum vix fieri possit sufficiens compensatio: judices in eam curam et cogitationem incumbere sedulo debent, ut tales excessus potius amica transactione, quam judiciali processu tollantur *(S. 14.)*

Quod quis ob tutelam sui corporis fecerit, id jure fecisse existimatur, et ideo extra noxam habetur; qui dum vim atque injuriam alterius a se propulsans, aliquem interficit *(N. 44.)*

Est haec lex non scripta, sed nata, quam non didicimus, accepimus, verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus, ut si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, in tela latronum aut inimicorum incidisset, omnis ratio honesta esset expediendae salutis. Imo duo sunt injustitiae genera: Unum eorum, qui inferunt; alterum eorum, qui illatam injuriam a se non propulsant. Qui nempe se non defendit nec obsistit injuriae, dum potest, tam est in vitio, ac si parentes, amicos aut patriam proderet.

De vi privata.

Vis privata committitur, quando quis sine armis, in alterius res vel corpus impetum facit; ut si quis id quod sibi deberi putat, non apud judicem, sed manu sua reposcat, aliisque eripiat. Vel si quis sine judicis autoritate res debitoris occupet, bona litigiosa per judicem sigillata reseret et sigilla publica in juris contemptum laceret. Et talis apud nos poenam capitis incurrit *(D. 38.)*. De Jure civili Romano vis privata tertia parte bonorum et infamia mulctatur.

Huc pertinet etiam excessus, quem vulgo pyd appellamus; veluti si quis in silva alterius ligna secat, gramen in fundis alienis defalcat, arbores et vites in vineis effodit, in fluminibus alienis piscatur, aut servitute interdicta non abstinet. Hujusmodi mulctantur decem sexagenis grossorum, et damnum pro aestimatione judicis per eos resarcitur *(Q. 1. Dist. 1. Jus Prov. L. 41.)*

Qui de nocte taliter delinquunt, furti supplicio tenentur, si fuerint subditi *(Jus Prov. L. 43.)*

Qui terminis motis et alio sine possessoris consensu translatis, agros vel fundos mutat, mulctatur 20 sexag. gr. *(Q. 2. Dist. 1. Jus Prov. L. 45.)*

De Jure Caesareo movens terminos finium causa positos, mulctatur quinquaginta aureis.

De usuris et crimine partitorum.

Usura nihil aliud est, nisi id quod rei mutuatae accedit ipsius rei usus gratia. Nemo enim cogitur de proprio esse beneficus, si nolit. Quicquid itaque ultra sortem pro usu rei, mutuato petitur, id pro usura habetur.

De Jure Civili usurae aliae erant majores, dictae centesimae, ex eo quod centesimo mense aequabant sortem. Apud veteres nempe non annuae sicut apud nos, sed menstruae erant. Et tales hodie in trajectitia saltem pecunia admittuntur. Aliae vero erant minores, in quibus illustres in anno de centum aureis quatuor aureos, mercatores octo aureos, aliae vero personae

reliquae, saltem de centum aureis senos aureos singulis annis obtinebant; quod et apud nos servatur *(Jus Prov. P. 1.)*

Quum usurae debeant esse pactae certa quantitate a legibus definita, apud nos Constitutione Provinciali sub litera *P. 1.* cavetur, ne quis pro centum sexagenis grossorum mutuo alicui datis plus quam senas sexagenas quotannis nomine usurae accipiat. Secus faciens infamia notatur et omni juris beneficio excluditur; imo et pecuniam sub illicita usura creditam amittit *(O. 7. Jus Prov. P. 1.)*

Ejusmodi illicita usura de Jure Provinciali fit trifariam: Primo quidem modo dicto, si quis plus quam senas sexagenas grossorum pro centum sexagenis gross. accipiat. Secundo, si quis ultra solitam usuram, a debitore vestes, equos, pellicia et id genus mercium majoris pretii, recipiat. Tertio, si quis monetam argenteam vel auream majoris, quam valet, per se aestimatam, mutuaverit.

Anno Salutis 1575 fer. 3. post Matthaei in Synodo celebrata, crimen partitorum, quod variis modis committitur, sub poena ammissionis famae, vitae et facultatum est interdictum.

Licet de Jure nostro usura et interesse nonnunquam confundantur, tamen proprie interesse dicitur lucrum cessans et damnum ex mora debentis emergens, ut si inter contrahentes aliquid non praestetur promissum *(H. 35. H. 36.)*

De homicidio.

Homicidium notius est quam ut definiatur. Et dicitur quasi hominis occisio. De jure nostro est aut atrox, quod spolium vel rapinam conjunctam habet, morð; aut minus atrox, quod rapina caret, wražda. *(N. 28.).* Primae speciei homicida equo alligatus, ad supplicium trahitur et contusis ossibus rotae imponitur *(N. 30.)*; posterioris vero speciei saltem gladio punitur *(N. 31. Dist. 1. & 3.)*

Homicidium committitur multis modis: Telo, ut dictum est; veneno, ut si quis mala potione aliquem extinguat, vel foetum illicitis mediis virgo aut vidua expellat aut in latrinam vel pateum demittat *(N. 35.)* Ejusmodi homicida pro aestimatione judicum capitaliter punitur *(N. 36.).* Is quoque homicidium committit, qui mandat vel causam praebet, ut aliquis interficiatur *(N. 32. N. 52.)*

Qui aggressorem, vel quemcunque alium in dubio vitae constitutus, occiderit, poena homicidii non tenetur. Defensor nempe propriae salutis in nullo peccare videtur *(N. 16. S. 16.)*

Huc illa pertinent:
Pellere vim vi, jura sinunt, et vulnere vulnus.

It. Vim vi jura sinunt, fraudemque repellere fraude,
Exemploque licet ludere quemque suo.

Et illa Ciceronis, quae supra Tit. de Vi publica posuimus.

Nec is poenam homicidii sustinet, qui non voluntate, sed casu fortuito, eo locorum ubi hominibus aditus est reclusus, aliquem interficiat, licet pecuniaria mulcta teneatur *(M. 6. Dist. 4. N. 46. Dist. 1.)*

Excipe, si in via publica aut vico, qua homines transeunt, casu fortuito sine dolo quem occidisti; licet occisum antea non videris, tamen culpae homicidii reus es *(N. 47.)*

Si baro, eques vel civis alicui domino subditum interficiat, mulctatur trecentis sexagenis gross., quarum duae partes liberis vel amicis occisi, tertia vero domino directo adjudicatur. Si autem totam summam dominus interfecti apud se retinet, tenetur conjugem, liberos vel amicos interfecti manumittere, et illi poterunt vel sine domino manere, vel alium pro libito vicissim eligere *(N. 42. Dist. 1. Jus Prov. K. 35.)*. Hoc privilegio homo servus aut rusticus non gaudet, verum si in flagranti crimine, aut quod dicitur, in ipso facto comprehensus fuerit, statim condemnatur et capitis supplicio afficitur. Secus fit in conjecturis *(Jus Prov. K. 35.)*

Quum pro homicidio patris, plus competat liberis agere, quam uxori, ideo libellus accusatorius et liberos ipsos continere debet *(N. 57.)*. Hoc fit ideo: Uxor nisi voluerit, alium maritum potest habere, liberi vero alium patrem habere non possunt. Relativa nempe posita se ponunt, et perempta se perimunt.

Quia secundum Constitutionem Carolinam noxa caput sequitur, idcirco actionem homicidii illic ubi reus domicilium habet, persequimur *(N. 39. Jus Prov. A. 7. X. 10 et in seq.)*. Ad hoc privilegium extranei, peregrini, servi, subditi et id genus alii non pertinent *(N. 43. Jus Prov. K. 36.)*

Parentes suos liberos, aut cognati amicos, qui aliquod homicidium aut maleficium perpetrarunt, non diutius nisi diem et noctem recipiant, nisi ipsi quoque eadem poena, qua homicidae, velint puniri *(Jus Prov. K. 33. circa finem)*.

Licet duae partes bonorum fugitivi homicidae et intra annum non revertentis, liberis aut amicis occisi, tertia liberis vel amicis fugitivi relicta, adjudicentur, non tamen per id homicida, et qui opem ei tulerunt, liberantur, sed quocumque tempore conveniri possunt *(N. 41. Dist. 3. Jus Prov. K. 34. circa finem)*.

Pertinet huc foedissimum crimen parricidii, quod committitur, si quis in parentis aut filii aut filiae aut omnino affectionis

ejus, qui nuncupatione parricidii (ut sunt frater, soror, patruelis, patruus, avunculus, amita, consobrinus, consobrina, uxor, maritus, gener, socrus, vitricus, privignus, privigna) continetur — fata praeparaverit, sive clam, sive palam id enisus fuerit, poena parricidii puniatur, et neque gladio, neque ignibus, neque ulli alii solenni poenae subjungetur, sed insutus culeo cum cane et gallo gallinaceo et vipera et simia, et inter eas ferales angustias comprehensus, serpentium contuberniis misceatur, et ut regionis qualitas tulerit, vel in vicinum mare vel in amnem projiciatur; ut omni elementorum usu vivus carere incipiat et ei coelum superstiti, terra mortuo auferatur *(N. 27. Dist. 3.)*

Infans vel furiosus, si homicidium vel parricidium commiserint, lege Cornelia non tenentur. Alterum nempe innocentia consilii tuetur, alterum fati infelicitas excusat; furiosus namque satis ipso furore punitur *(N. 31. Dist. 2.)*

De violatione sepulchrorum.

Si quis dolo malo sepulchrum alicujus violaverit, et inde vel corpus mortuum, vel ossa, vel aliquid aliud abstulerit, in poenam capitalem incurrit *(O. 3.)*

De Jure Communi decem pondo auri tenetur fisco ejusmodi violator inferre.

De crimine falsi.

Crimen falsi dicitur, quando veritas fraudulenter et dolose in mendacium mutatur *(O. 5. Dist. 1.)*. Committitur quadrifariam: Primo, ubi aliquis falsum testimonium ex mercede certa vel alia simili causa dicit, et in eo veritatem caelat *(O. 5. Dist. 2.)*. Secundo, si quis in testamentis, tabulis et instrumentis publicis vel etiam privatis aliqua contra voluntatem principalium, quorum interest tabulas integras vel instrumenta habere, deleat, immutet vel sigillis falsis muniat *(O. 5. Dist. 3.)*. Tertio, si quis publicam monetam radat, tingat, fingat, mensuras publicas, vendendo et emendo, non probatas habeat illisque utatur *(O. 5. Dist. 4.)*. Quarto, si quis falsis instrumentis et nummis sciens utitur et mercatur; item, si quis se pro milite, doctore vel nobili gerat, falso diplomate utatur, quo tuto commeare aliquo possit, vel qui suum nomen in alterius fraudem mutat *(O. 5. Dist. 5.)*

Poena falsarii testis est linguae per cervicem extractio *(B. 75. I. 39.)*. Qui instrumento per solutionem annullato alicui, data opera, negocium facesserit, uti perduellis mulctatur, et non tantum infamis efficitur, sed etiam bona ipsius fiscus fibi vendicat *(O. 6. Jus Prov. O. 32.)*

De crimine ambitus.

Crimen ambitus committitur, quando quis pecunia facit se eligi ad aliquam administrationem vel dignitatem. Hujus poena est de Jure Communi deportatio, apud nos vero talis redditur infamis *(O. 8.)*

De Jure Provinciali, qui crimine ambitus notatur, non tantum fit infamis, verum etiam supplicio capitali et amissione bonorum punitur *(Jus Prov. B. 12.)*

De receptatione et occultatione latronum.

Receptatores puniuntur eadem poena, qua illi, quos occultant *(O. 30.)*

Jure Caesareo pessimum genus receptatorum habetur, sine quibus latere nemo diu potest; et praecipitur, ut perinde puniantur atque malefici, nisi forte vel affines vel cognati eorum fuerint. Nam hi neque absolvendi neque severe admodum sunt puniendi; non enim par est horum delictum et eorum, qui nihil ad se pertinentes maleficos recipiunt. Ac in pari causa habendi sunt, qui cum apprehendere maleficos possent, pecunia accepta vel surreptorum parte, eos dimiserunt.

Si quis cognatus apud nos maleficum ad se receperit, diem ac noctem eum quidem occultare potest, sed postea depellere eum jubetur *(Jus Prov. K. 33. in fin.)*

De poena ebrietatis.

Anno 1556 fer. 4. post Quasimodo Dominicam in Comitiis celebratis in praesentia imperatoris Ferdinandi, ab omnibus statibus regni Boemiae statutum et receptum est, ut si quis aliquod poculum magnum, plenum vel medium, alicui praebibat, mulctetur decem sexagenis grossorum.

Convictus de ebrietate in Judicio Provinciali Minore, iis temporibus, quae taxandis litium expensis de jure sunt praefixa, comparere et praedictam mulctam persolvere cogebatur. (O utinam Deus ejusmodi pestem a nobis averteret, nosque potius faceret suae sanctae sobrietatis et misericordiae organa! Qui nempe alterum cogit, ut se plus quam opus est, inebriet, secundum Augustinum minus malum illi erat, si carnem ejus vulneraret gladio, quam animam per ebrietatem necaret. Huc illud vulgare: Ebrietas frangit, quicquid sapientia tangit.)

De delictis privatis ordinariis,
et primum de furto.

Furtum nihil aliud est nisi contrectatio fraudulenta rei alienae, mobilis, corporalis, vel etiam usus ejus, possessionisve, quae fit animo lucri faciendi, invito domino *(P. 1.)*

Furtum dicitur a furvo seu nigro, quod clam et obscure fiat, et plerumque de nocte; vel a ferendo et a portando.

Id aeque naturali ac divino jure est prohibitum *(P. 2.)*.

Estque aut manifestum, quando fur in ipso facto vel alibi cum re furtiva deprehenditur; aut non manifestum, quod committitur sine deprehensione dicta *(P. 3.)*

Olim poena erat furti in quadruplum vel duplum, si maioris aestimationis persona fit, recompensatio; minoris autem aestimationis fures virgis, fustibus vel ostracismo mulctabantur. Hodie tamen fur poenam luit in corpore. Ob delicti enim frequentiam et juxta Constitutionem Friderici Primi Imperatoris poena furti est laqueus, furca vel patibulum *(P. 4. Dist. 1.)* Parcitur tamen aliquando aetati *(P. 14.)*. Dictus Fridericus Imp. constituit, eum qui quinque solidos aut plus furaretur, laqueo suspendendum esse; si minus, scopis et forcipe excoriandum et tondendum.

Ementes inscienter res furtivas tenentur eas sine refusione pretii, proprietariis restituere, nec possunt eas pro pretio retinere. Id fit ideo, ut in posterum discant cautius mercari *(H. 11. Dist. 2. P. 15. Jus Prov. L. 24)*

Canon est: Si quid invenisti et non reddidisti, rapuisti; quantum potuisti, fecisti: quia plus non invenisti, ideo plus non rapuisti. Deus cor interrogat, non manum. Multi sine peccato putant esse, si alienum, quod invenerint, retineant et dicunt: Deus mihi dedit, cui habeo reddere? quasi dicant, nulli. Discant ergo, peccatum simile esse rapinae, si quis inventa non reddit. *(Vide Jus Prag. P. 17.)*

Furti poena tenentur et illi, quorum ope, consilio vel quoquomodo furtum est factum. *(De his vide supra Titulum de delictis. — H. 11. Dist. 3. N. 8. P. 5. et P. 6. Jus Prov. L. 17. L. 33.)*

Furtum majus de nocte perpetratum in horto, vinea et fundis laqueo, minus vero de die commissum, oculorum privatione punitur *(P. 19.)*. Talem furem si quis interfecerit, nihil amittit, dum duos obulos capiti ipsius imponit *(P. 18 et P. 20.)*

Pater contra filium, maritus contra uxorem actione furti non potest agere, nisi actione amotarum verum contra voluntatem. Actiones nempe hujusmodi sunt famosae *(P. 13.)*

Huc pertinet et plagium, quando quis abducit et celat patri filium, domino servum, reipublicae civem, eosque sciens

vendit. Plagiarius aut in metallum condemnabatur, aut bestiis subjiciebatur; apud nos vero in partes dissecatur *(O. 4.)*

Huc pertinet et sacrilegium, quando quis aufert rem sacram. Et talis sacrilegus quoque furca suspenditur *(O. 12.)*

De Lege Aquilia et pauperie quadrupedum.

Damnum ex lege Aquilia dicitur, quando quis dolo, culpa vel injuria servum aut quadrupedem alterius occidit, vulneravit, vel alioqui res ejus fregit, rupit aut laesit. Denominatum a demo, quasi ademptio vel diminutio patrimonii nostri *(R. 16. Dist. 1.)*

Injuria dico, ut excludam quadrupedes, quae non damnum, sed pauperiem faciunt. In iis enim, siquidem sensu carent, nulla fieri potest injuria, itaque nihil contra jus videntur facere. Hanc legem Gallus Aquilius, tribunus plebis, a quo et denominationem habet, introduxit.

Imperitia et negligentia culpae quoque annumerari solet; ideoque non solum in medico locum habet, verum etiam in artificibus, suas artes profitentibus *(K. 3. 5. Dist. 1. 2. 3. 4.)* Medicus excusatur, si adhibuit diligentiam secundum praecepta artis. Hinc illud poetae:

> Non est in medico, semper relevetur ut aeger,
> Interdum docta plus valet arte malum.

Actione Legis Aquiliae non tantum tenetur is qui per se damnum dat, verum etiam qui iis, quorum parere est necesse, mandat, eosve adjuvat, et occasionem quibuscunque modis damno praestat. Hinc illa sub litera *R. 21. Dist. 2. 3.*: „Noxa caput sequitur." Et „Qui per alium facit, perinde est, ac si faceret per se ipsum." Et „Qui occasionem praestat, ipse damnum dedisse videtur."

Qui ad jussum alterius, cui parere non tenetur, damnum dat, is Lege Aquilia perinde ac mandans obligatur *(R. 21. Dist. 4.)*

Si pons frangatur ex onere rerum, vector facit damnum in curru et equis, dominus vero in rebus vectis *(R. 23. Dist. 1.)* Similiter, si vinum vehatur et dolium ob vetustatem corrumpatur, damnum erit domini illius vini, et non vectoris *(R. 23. Dist. 1.)*

Si civis civem sine culpa per injuriam in vincula conjiciat, resarciet vinculato damnum, ad quod occasione illius pervenit, et totidem dies vicissim detinebitur in carcere; nisi forte secus inter illos fuerit conventum *(S. 8. Dist. 1.)*. Extraneis et peregrinis saltem damnum praestatur *(S. 8. Dist. 2.)*

Ad Legem Aquiliam et familia, hoc est famuli famulaeque, pertinent. Si servus vel serva alicui pro servitiis ad certum

tempus praestandis compromissum facit, postea apud alium servit, ad eum redire tenetur, cui prius servire promisit. Secus faciens, detineri potest in vinculis, pane modico duobus denariis comparato in diem contentus, usque ad terminum compromissum *(S. 10. Dist. 1 et 2.)*

Vide, ne aliquem in familiam de subditis sine consensu hereditarii domini recipias, nisi juxta *Constit.* anno praesenti fer. 2. post Felicis in Synodo promulgatam, mulctari velis 50 sex. grossorum.

Is qui familiae justum pretium detinet, mulctatur Jure Provinciali in quadruplum, expensis etiam superadditis *(M. 34.)*

In quantum obligetur civis, si subditum alicujus interficiat, lege Titulum de Homicidio.

In actionibus Legis Aquiliae, de jure nostro ante omnia ocularis inspectio requiritur *(K. 19. Dist. 2. K. 24.)*. Quadrupedes si tibi pauperiem fecerint, de illa pauperie certiorem reddito magistratum, vel alios quos vis fide dignos, et quantum erit justum, aestimatione magistratus obtinebis, ac quidem cum eo, quod in quadrupedes occasione curae insumpseris *(R. 25. Dist. 2. et 3. Jus Prov. L. 45.)*

Qui alterius quadrupedem injuria occidit, praestabat de jure romano (quod et nos sequimur) aestimationem damni, quanti plurimi eo anno illa quadrupes vendi potuit *(R. 14.)*; in aliis vero damnis, injuria et culpa datis, ut si quis alicui urendo, frangendo, depascendo, secando damnum det, praestatur solutio rei corruptae, quanti illa res plurimi valuit, intra triginta dies proxime elapsos *(R. 15. S. 5.)*

Nemo feras silvestres, quadrupedes saevas et indomitas, domi suae alat, nisi velit mulctari pro aestimatione judicis *(R. 30.)*. Imo et equo saevo ac indomito appendere debes signum cautionis vel clamare, ne quis proxime ad quadrupedem illam accedat *(S. 1.)*

De injuriis.

Licet injuria generaliter accipiatur pro eo quod non jure fit, quasi non juria, bezprawj, ita ut veluti genus comprehendat furtum, rapinam, damnum et quicquid tandem non jure fit: tamen hoc titulo aliud injuriam intelligimus, quam contumeliam a contemnendo dictam, quando aliquis dolo malo liberi hominis corpus, dignitatem vel famam laedit *(Q. 12. Dist. 1 et 2.)*

Dico: Dolo malo. Nam si quis ioco certando aut etiam invitus quem laedit, actione injuriarum non tenetur. Injuria n. procedit ex affectu facientis *(Q. 12. Dist. 3.)* Et reus in hoc casu probare debet, se non animo injuriandi laesisse aliquem.

Secundum Imperatorem injuria fit quatuor modis:

I. Re, ut quoties manus alicui inferuntur et corpus alicujus fustibus vel pugnis aut verberibus laeditur. Haec species injuriae videtur plus pertinere ad vim privatam, secundum Jura nostra *(N. 11. N. 12. N. 15 et seq.)*, vel secundum Jus Romanum ad vindictam armatam, de qua supra.

II. Verbis, ut quando quis ad alterius ignominiam, verba contumeliosa et alicujus infamiam notantia profert, existimationemque aliorum laedit. *(R. 1. R. 2. Q. 13. Q. 14. Q. 15. Jus Prov. K. 19.)* Haec verbalis injuria et convicium a vocum concertatione, quasi convocium juxta Labeonis sententiam, dici potest. De Jure Caesareo contumelia videtur pertinere ad injuriam, quae re, liberis et gestu infertur; convicium vero ad injuriam verbalem.

Pro convicio vel injuria verbali haec habentur: Ut si quem latronem, proditorem, perduellem, infamem, pellicis filium, falsarium, spurium, furem, feminam scortum vocaveris *(Q. 17. Jus Prov. K. 19.)*

Si quis provocatus verba injuriosa dicit, non tenetur de verbis injuriosis, siquidem magis repellit, quam impellit. Non debeo nempe illi servare honorem, qui mihi vituperium facit.

Injuriae verbalis poena est non saltem revocatio, quae conviciatorem reddit infamem *(Q. 17. Jus Prov. K. 18.)*, verum et incarceratio ad spatium duarum septimanarum *(Q. 19. Dist. 2.)* ac damnorum refusio *(Prov. K. 19.)*

Hic locum habent cartae incisae, quae pro vindicanda injuria mittuntur, ad quas nisi intra quatuordecim dies aliquis respondeat, crimen convicii quoque incurrit *(Q. 25. Jus Prov. K. 20.)*

Est et alia convicii seu verbalis injuriae species, quam vocare licet contumeliam, minus atrocem, ut si quis alicujus famam qualitercumque, excepta superiore specie, denigrare studeat, veluti, si objeceris alicui, quod vera non dicat aut non scribat, quot indignus sit conversatione bonorum, quod in omni foro illius accusationem rejicere possis, quod aliqua vi et injusto titulo possideat, et his similia. Convictus minus atrocis injuriae, mulctatur de Jure Prag. 10 sexag. gross. et spatio septem dierum carcere punitur *(R. 5. Dist. 1.)* Si vero pecuniariam mulctam quis solvere non potest, punitur carcere spatio trium mensium *(R. 5. Dist. 2.)*. De Jure Prov. ejusmodi injuriosus viginti sexag. gross. mulctatur *(K. 19. cis finem)*.

Si quis accusatus injuriae verbalis, excipiendo contra actorem, dixerit se calore irae aut per ebrietatem in injuriam prolapsum esse, ejusmodi arbitrio judicum punitur, poenae tamen revocationis non subjacet *(Q. 22.)*

Huc illud Catonis:

Quod potu peccas, ignoscere tu tibi noli,
Nam nullum crimen vini est, sed culpa bibentis.

Qui itaque vult vitam suam diligere et videre dies bonos coerceat liguam suam a malo et labia sua ne loquantur dolum, quaerat pacem et persequatur eam. Huc illud tritum: „Diffamare cave, nam revocare grave!"

III. Literis, ut si quis famosos libellos ad infamiam alicujus scribat, vel scribi aut componi curet.

Poena ejusmodi non tantum capitalis est, sed etiam talis in quatuor partes dissecatur *(R. 10. Jus Prov. L. 15.)* Omnium n. injuriarum gravissime punitur haec injuriae species; nam qui casu libellum famosum invenit, nec statim laceravit aut igni tradidit, punitur carcere, in quo per integrum annum detinetur *(R. 12. Prov. L. 15.)*

Ob libellos famosos nemo redditur infamis *(R. 11. Jus Prov. L. 15.)*

IV. Gestu, ut si quis utatur veste lugubri vel squalida ad injuriam alicujus, barbam, capillosque demittat, vel alioqui faciem quis mutet, sive linguam in contumeliam alicujus extendat.

De delictis extraordinariis.

Delictorum extraordinariorum et quae arbitrio judicum de jure nostro puniuntur, octo species recensentur. De his pauca ordine subjiciam.

Crimen repetundarum. Hoc committitur, quando is qui in publico officio est, propter munera aliquid facit, quod facere non debet; vel quando mulctas de maleficiis sumptas, in suum commodum convertit *(O. 9.)*

Crimen peculatus. Quando quis pecuniam publicam, tempore administrationis officii sui, furatur. Jure Romano ejusmodi capitali supplicio punitur *(O. 10.)* Huc illud Ciceronis: Qui reipublicae praefuturi sunt, duo Platonis ut praecepta teneant: Unum, ut utilitatem civium sic tueantur, ut quaecumque agant, ad eam referant, obliti commodorum suorum. Alterum, ut totum corpus reipublicae curent, ne dum aliquam partem tueantur, reliquas deserant.

Seditio. Quando quis movet et concitat populum contra magistratum *(O. 13);* talis jure veteri aut in furca suspendebatur, aut bestiis subjiciebatur, aut in insulam deportabatur.

Concussio. Hoc delicto tenetur is, qui occasione alicujus dignitatis vel officii, quod gerit, aliquem premit et debitam justitiam illi non administrat *(O. 26.)*

Crimen praevaricationis. Praevaricari dicitur ille, qui aliquem accusans fictitias probationes adduxit, omittendo veras.

Advocatus praevaricatur, dum partem adversam prodita illi causa adjuvat, et substantialia suae partis sciens omittit *(O. 27. Dist. 1. et 2.)*

Si judex contra officium suum, arcana alicui parti revelat, vel judicans illi consilium dat, capitis supplicium incurrit *(A. 8. A. 15. Dist. 1. Prov. B. 28.)*

Eadem poena et advocatus praevaricator punitur *(B. 25. Dist. 2. et B. 27. Dist. 2. Prov. V. 2. et V. 3.)*

Stellionatus. Illud crimen habet locum, quando quis varietatis et mendacii est reus, ut si quis unam et eandem rem pluribus scienter vendat, oppignoret, aut in contractu fraudulenter et dolose bonam rem ostendat, et tandem peracto contractu pejorem, quod Judaei Christianis facere solent, emptori tradat *(O. 28. Dist 1. et 2.)*

Abigeatus. Committitur, quando quis dolo malo alienis insidiatur animalibus et ea abducit *(O. 29.)*

Qui saepius hoc crimine delinquit, punitur de jure civili quoque gladio.

Incendium. Qui sciens et prudens quid comburit, igne necatur *(O. 14.)*; inscius tenetur damnum resarcire *(O. 17.)* Sed in casu fortuito et fato inevitabili quisque meretur veniam *(O. 18.)*

Quomodo et quibus modis in Jure nostro incendiarii delinquant, vide Tit. integrum De incendiariis, de modo restinguendi incendium sub litera *O. 15. et seq. usque ad lit. O. 25.* Nostri n. propositi non est, omnia hic usque ad amussim tractare.

* * *

Sed de Processu nostro hactenus dixisse sufficiat. Exactiorem diligentioremque Juris Bohemici cognitionem quisque in latiore Juris Civilis Pragensis et Constitutionum Provincialium fonte et doctrina videre et legere potes.

Seneca 18. lib. Epistol. 108. Epist.

Hic est magnus animus, qui se Deo tradidit, ac contra ille pusillus ac degener, qui obluctatur et de ordine mundi male existimat, et emendare mavult deos quam se.

Finis.

Index titulorum hujus „Processus".

In fine additus est tractatus, in quo continentur haec capita:

De poenis et eorum attributis, 63.

De publicis delictis ordinariis: De crimine laesae Majestatis, 67. De adulterio, stupro et raptu, 67. De vi publica, 69. De vi privata, 70. De usuris et crimine partitorum, 70. De homicidio, 71. De violatione sepulchrorum, 73. De crimine falsi, 73. De crimine ambitus, 74. De receptatione et occultatione latronum, 74. De poena ebrietatis, 74.

De delictis privatis ordinariis: De furto, 75. De lege Aquilia et pauperie quadrupedum, 76. De injuriis, et quot modis fiant, 77.

De delictis extraordinariis: De crimine repetundarum, 79. De peculatu, 79. De seditione, 79. De concussione, 79. De praevaricatione, 80. De stellionatu, 80. De abigeatu, 80. De incendio et incendiariis, 80.

INDEX MATERIARUM

hoc opusculo comprehensarum.

Additamenta et variationes ex versione „Processus" boemica.

Tit. I. alinea 1, pag. 7.

Není nadarmo, aniž se stalo bez hodné příčiny a zdravého uvážení, že staří maudří lidé, ačkoliv pohanové a neznabohové, práva a řády aneb statuta chvalitebná za svaté drželi a měli; nebo vpravdě tak jest, že práva v městech a zemích jsau věc znamenitá a svatá, poněvadž skrze ně ty věci, kteréž na odpor přicházejí, častokráte rozeznáni býti musejí, a protož slušně a ne bez příčiny tato knižka od titule práva začátek jména svého béře.

Tit. I. alinea 19, pag. 8. De Jure Canonico etc.

Při právě duchovním *trojí povinnost* původa se nachází:

1. Aby s přátely svými a lidmi v právích zběhlými nejdříve se poradil, zda by měl tu věc, o níž s někým při právě duchovním činiti chce, před sebe vzíti nebo nic.

2. Mysliti má na to, bude-li moci to, což prožaloval, provésti a prokázati.

3. Aby dříve, než co před sebe vezme, přátelsky toho, kohož viniti chce, napomenul.

Tit. I. alinea 29, pag. 9. Hujusmodi ordinarium etc.

Ten saud aneb právo městské jest čtvery:

1. Senatorium: konšelský, na kterémžto purgmistr (v M. Pražském s 17 konšely) s lidmi hodnověrnými v přítomnosti někdy hejtmana a císařského rychtáře sedává. *(A. 4.)*

2. Decemvirale: desítipanský [1]). Slove od počtu desíti saudcův, na kterémžto obzvláštně rozepře se o dluhy vyřizují.

3. Sexvirale seu aedilium: šestipanský úřad, jehožto povinnost jest, netoliko aby domové v městě k spuštění nepřicházeli, ale také o obecní dobré se starali [2]). *(K. 19. Rozdíl 2.)*

4. Rychtářské právo v městech o dluhy i stavunky saudí.

[1]) V Římě desíti pánův úřad (decemvirale) byl, že mimo jiné věci válku na moři vedli lidem válečným, penězi a jinými věcmi fedrovali, it. cla a platy uzazovali, pronajímali a propauštěli; u nás pak o dluhy saudí.

[2]) Šestipanský úřad (sexvirale vel aediles) v Římě byli nad stavěním obecným, kteříž obzvláštně chrámy a jiná obecná stavení v svém opatrování měli, jako nyní u nás.

Co se pak vrchního saudu v království tomto českém dotýče, ten jest šesterý:

1. *Saud zemský větší* (provinciale majus); na něm sedá nejvyšší sudí království českého se čtrnácti pány a osmi vládykami (Zřízení zemské *B. 1.)* A ten se drží čtvrtý den po svatém Václavě; 2. v pátek po suchých dnech postních; 3. po suchých dnech letničných též v pátek. K tomu každému přidány 4 dny výše nad dvě neděle. *(B. 1.* při konci.)

2. *Saud zemský menší* (provinciale minus), na němžto sedá místosudí s 5 vládykami. (Zřízení zemské *L. 60.)* A ten se drží: 1. v úterý před suchými dny postními; 2. v středu o suchých dnech letničných; 3. nazejtří po svatém Michalu archanjelu.

3. *Saud dvorský* (curiae), na němž sedá nejvyšší sudí dvorský s pány a vládykami nejméně desíti. (Zřízení zemské *A. 35, M. 36)*. A ten se drží: 1. nazejtří sv. Bartoloměje; 2. nazejtří sv. Martina; 3. nazejtří sv. Pavla k víře obrácení; 4. nazejtří po Svátosti.

4. *Saud komorní* (camerae), na němž sedá nejvyšší hofmistr království českého se pány a vládykami nejméně dvanácti *(O.5.)* A ten se drží: 1. po nazejtří svatého Pavla k víře křestanské obrácení; 2. v pondělí po Svátosti; 3. po nazejtří svatého Bartoloměje; 4. po nazejtří svatého Martina. *(O. 3.* Zřízení zemské.)

5. *Saud purgrabský* (burgraviatus), na němž sedí nejvyšší purgrabí nejméněji s osobami sedmi, vládykami. *(O. 19.* Zřízení zemské.) A ten se drží: 1. Nazejtří Fabiana a Šebestiana; 2. v středu po neděli provodní; 3. nazejtří po svaté Marketě, a 4. nazejtří po svatém Linhartu.

6. *Appellací vrchní právo na Hradě Pražském od císaře Ferdinanda I.* léta 1548 vyzdvižené, ze všech stavův tři nařízené, kdež president se 4 pány, 4 rytíři, 4 měšťany a 4 doktory v právích saudí, ortele z rozličných míst přesuzují.

Tit. VI. post al. 3, pag. 16.

Léta 1556 v středu po neděli průvodní na sněmě na Hradě Pražském od stavův království českého, markrabí moravského, knížetství slezských a markrabství lužických u přítomnosti krále Ferdinanda držaném nařízeno: Řezané cedule i poselství ústní aby se toliko českým jazykem dála, jinak aby nebyl žádný odpovědí povinen. A Právo Městské pod literou *B. 8. Rozd. 1., Zříz. Zem. B. 32* vyměřuje: Přede všemi saudy v království českém pořádnými kdyby jeden druhého z čeho pak koliv viniti chtěl, má a povinen bude původ svau žalobu v jazyku českém na obeslaného aneb obviněného učiniti; obviněný pak též českým jazykem má jemu odpovídati.

Tit. VII. alinea 7, pag. 18. Advocatus dicitur etc.

Advokat, poručník, ut zástupce slove, který buďto při právě aneb krom práva principala svého potřebu podle moci sobě od něho dané, jakoby sám principal přítomen byl, zastává, jedná a skrze upřímné zastupování jej obhajuje a chrání. A ten podle práva obecného mzdy své zaslaužené spravedlivě žádá; nam dignus est operarius mercede sua (hodenť jest dělník mzdy své). Pročež i saudce pilně toho šetřiti má, aby za práci jemu dle náležitosti a slušnosti lidé právi byli. A on zase naproti tomu víceji lidí, než za práci jeho slušného a náležitého jest, přetahovati nemá, ani také v rozepři ztracené jako v obdržené při, jednostejné záplaty. Jakž Martialis o takových nestaudných řečnících neb prokuratořích píše:

Egi, Sexte, tuam pactus duo millia causam.
Misisti nummos quot mihi? Mille. Quid est?
„Narrasti nihil“, inquis, „et a te perdita causa est“—
Tanto plus debes, Sexte, quod erubui!

Na česko:

Pane Sexte, já ved při tvau ze mzdy dvau set pronajatau,
Poslal's mi za to jedno sto; zrušils smlauvu, málo jest to!
Pravíš, že jsem mluvil krátce a tvau při ztratil nakrátce.
Meylíš se, Sexte, sáms vinen, když v nejisté při obviněn;
Víc by dáti povinen byl, že jsem v hanbě pro tě pobyl.

Tit. VIII. post al. 7, pag. 20.

Leta 1602 v pondělí po sv. Antonínu na sněmě držaném na Hradě Pražském, ode všech tří stavův království Českého, zavřeno o řečnících: Že se mnohdykrát, když se jim zlíbí, majíce k některé při státi a ji vésti, nemocny učiní a tudy při k odkladům přivozují. Jakby takovým obmyslům v cestu vkročeno bylo, na tom jsau se stavové s J. M. C. poníženě snesli: Který by koliv řečník, maje při vésti, za nemocného se položiti dal, aby ten každý nemoc svau při nejprv potom příštím saudu zemském v kaple Všech Svatých, jak se nemoci zpravují, zpraviti byl povinen; a dokudž by toho neučinil, tehdy žádný proti sobě v mluvení trpěti ho povinen nebude, leč by ho ten, proti komuž jest státi a mluviti měl, z té přísahy propustil.

Tit. IX. post al. 6, pag. 21.

Léta 1585 v pondělí den s. Šťastného na sněmě stavův království českého na Hradě Pražském u přítomnosti J. M. C. držaném, nařízeno a snešeno: Kdyby osoba stavu panského a

rytířského při právě městském v rukojmí domácí pro škody objíti se nemohla, tehdy místo rukojmů základu na právě zanechati má.

Tit. XI. post al. 14, pag. 24.

Kaupě někdo jakýžkoliv grunt městský a jsa již jeho v držení v času právy vyměřeném, to jest ve dni a v roce, byl-liby od kohož koliv v tom času nařikán: tehdy gruntu takového držitel prvé nežby naříkajícímu na žalobu odpověď dal, povinen jest, zpravcí svého, to jest, saukupa svého, od kohož ten grunt kaupil, aneb držitele statku jeho obeslati a před právem požádati, aby jej před naříkajícím v té při zastaupil. Zpravce pak aneb statku jeho držitelé mají jej v tom zastaupiti. A neučinil-liby toho, gruntu držitel tu při by prosaudil, bude moci k saukupu, kterýž mu se zpravou zavázal, aneb k dědicům jeho, o spravedlnost svau i škody na to vzešlé, hleděti a na něm aneb na statku zpravcí svého všeho postíhati. Pakli by zpravcí svého neobeslal a saudil-li by se sám, tehdy zpravce aneb držitelé statku jeho, by pak grunt ten prosaudil, žádnau další zpravau ani škodami povinni jemu nebudau. *(F. 34. Rozdíl 1. 2. G. 48. Rozd. 1. 2. 3.)*

Tit. XII. post al. 3, pag. 26.

Vždycky každého času, post litem contestatam, když by od práva stranám jistý den a termín k stání zase před právem jmenován a uložen byl, původ i obviněný aneb poručníci od stran zřízení na ten den zase postaviti se povinni budau. Pakli by původ na ten den před právem, pokavadž by na saudu bylo sedíno, se nepostavil: ten každý pro své ku právu nepostavení při svau ztratí, z kteréžto potom již více toho, jehož jest obsílal a vinil, ani dědicův aneb statku jeho držitelův viniti moci nebude. Pakliby také obeslaný, an by na něho po třikráte, pokavadž se na saudu sedí, zavoláno bylo, před právem se nepostavil a neohlásil: přísežní toho práva na takového toho dne, nevyvstávajíce z saudu a toho do jiného času neodkládajíce, původovi stané právo dají a jemu jeho také dopomáhati budau. Právo zajisté z aumyslnosti stran nemá zlehčováno býti, leč by původ aneb obžalovaný nestání a nepostavení svého příčinu právní dostatečně ukázal. *(A. 49. 50. Zříz. Zemské D. 34.)*

Právo stané takto se dává: Purkmistr a konšelé v lavicích na svých místech státi mají a dvéře radního pokoje do kořen odevříti rozkáží. *(C. 2.)*

O průvodu skrze svědky.

Tit. XVI. pag. 29.

Třetím způsobem průvod děje se skrze hodnověrné svědky, kdyžto svědkové po vzešlém sporu mezi stranami pořádně k svědomí bývají vedeni. *(B. 42. Rozdíl 1.)*

Svědkové hodnověrní podlé psaných Práv císařských jsau ti, kteříž u víře a hodnověrnosti jsau stálí a ne vrtkaví.

Jestliže kdo dříve k svědomí pohání, než pře vzejde, tehdy podle vyměření Zřízení Zemského 10 kop gr. č. a podlé Práva městského 5 kop gr. č. straně druhé dáti jest povinen. *(Zříz. zemské C. 59. Právo měst. B. 42. Rozd. 2.)*

Však obává-li se, aby mu svědek neumřel neb daleko na cestu neodešel, jehožto zase navrácení v pochybnosti by bylo, neb strojil-li se na vojnu aneb na službu do cizí krajiny, aneb činil-liby původovi obviněný tůčky, aneb kdyby se před právem ukrýval a t. d. *(B. 42. Rozd. 4. Zříz. zemské D. 17.)*

Maje svědky vésti nejdřív k purkmistru dojdi a žádej sobě od něho obeslání na toho, na kom svědomí žádati míníš, a při témž obeslání ceduli řezanou po služebníku purkmistrovu jemu odešli, polože o ní, jakého, oč, a proti komu svědomí žádáš, k kterému saudu, k kterému dni a hodině. *(B. 47.)* A jestliže svědkové jsau přespolní, poddaní, sedlští a robotní, a je k jinému právu chtěl-by vésti, nežli tu, kdež se jest pře začala: tehdy můžeš tomu, proti komuž je vésti míníš, oznámiti skrze řezanou ceduli, aby na ně sobě pohleděl, jací svědkové proti němu se poveďau.

Není-li odporná strana usedlá k tomu právu, na kterémž svědky vésti chceš, tehdy týden před tím; pakli jest domácí a k tomu právu příluší, tehdy dva dni toliko před zavozováním svědkův znáti jí dej; jinak svědomí jich platné nebude. *(B. 43. Rozd. 1. Zříz. zemské. D. 5.)*

Nebyl-liby ten, proti komuž ty svědky vedeš, přítomen, aneb že by žádného na svém místě nevyslal: tehdy můžeš je sobě přece zapsati dáti, zvláště po třetí hodině na den, totiž po východu slunce. *(B. 43. Rozd. 2.)*

A pakliby potřebování byli k svědomí lidé sedlští, jiní chudí obecní z městeček, vandrovní tovaryši, nádenníci, robotní, neosedlí, má se jim prvé každému od míle dva groše bílé neb české dáti, aneb ty peníze u písaře položiti; a dokadž by jim zauplna od míle zaplaceno nebylo, svědčiti nemají. *(Zříz. zemské C. 48.)*

Právo městské s Zřízením zemským tou případností ve všem se srovnává, kromě toho, že zmínka se činí, aby se dalo znáti straně odporné dva dni před zavozováním svědkův. *(P. 15.)*

A poněvadž dle nařízení Hadriana císaře svědkům, a ne svědomím, věřeno býti má, protož nepřítomní listem ani cedulí bez přísahy a přítomnosti svědomí dávati nemohau. A poněvadž svědomí často se dějí a potřebná jsau, tehdy od těch se žádají, kteří jsou pravdomluvní, nemajíce na sobě úhony, a to přísahau se děje. *(B. 48, 50. Zříz. zemské P. 3. P. 33. X. 26 při konci.)* Leč by je ten, proti komu svědomí se vydává, z ní propustiti chtěl. *(B. 41. Rozd. 3.)*

Způsob přísahy zvyklý podlé práva městského jest tento: Lidé poddaní, služebníci v městě neosedlí a kteří sausedé prvé nebyli, klečíc na kolenau a položíc dva prsty na kříž, přísahu udělati mají. *(Zříz. zemské X. 28 a X. 31 při konci.)*

Lidé svobodní a kteříž by v městě usedlí byli, práva městského užívali, stojíc a zdvihnauc dva prsty přísahají. *(I. 34. Zříz. zemské X. 28 a X. 31 při konci.)*

Forma aneb způsob přísahy svědkův:

„V té rozepři, kteráž jest mezi N. N. původem s jedné, a N. N. obviněným s strany druhé, kteréž o N. N. činiti jest, přisahám Pánu Bohu všemohaucímu, že to všecko, čehož tak v pravdě povědom jsem, seznati a vysvědčiti chci, pravdy netajiti, pro přízeň ani pro nepřízeň, pro přátelství ani pro nepřátelství, ani pro žádnau koliv jakýmž způsobem vymyšlenou věc. Tak mi toho dopomáhej Pán Bůh všemohaucí na věky požehnaný. Amen." *(B. 52. Zříz. Zemské. P. 33. Item 34.)*

Co se kněží a jiných duchovních lidí dotýče, jestli by kdo kterého z nich k jakému svědomí potřeboval (krom pří, v nichž by se cti, hrdla a grunta dotýkalo): ten každý kněz aneb osoba duchovní, vezmauc to na sve kněžství a přísahu, kterauž biskupu svému učinil, bude povinen, takové svědomí tomu, kdož ho potřebuje, před vrchností svau vydati, kteréž od písaře přísežného též vrchnosti přijímané, zapisované a pečetí té vrchnosti zapečetěné býti má. A dotklo-li by se kterého kněze, kterýž by byl stavu panského aneb rytířského, aneb že by pečeti podle pořádného obdarování aneb předkův svých požíval: tehdy ten bude moci pod pečetí svou, vezma to na přísahu kněžství svého, svědomí vydati.

Pakli by se cti, hrdla a gruntu (jakž nahoře povědíno) dotýkalo, tehdy knihami aneb registry toho práva, před nímž jest saud, svědomí vydávati povinni jsau *(B. 84. Rozd. 1. 2. 3. 4. Zříz. zemské. P. 16. Rozd. 1. 2. 3. 4.)*

Bylo-li by víceji svědkův nežli jeden, všickni společně přísahu vykonají (kromě ženského pohlaví) zvláště; a potom obzvláštně se vší pilností, jakž náleží, v přijímání svědkův má od písaře šetříno býti, aby v přítomnosti dvau konšelův relatorův (tak jakž vedle vyměření sněmovního, kteréž na Hradě Pražském

ode všech tří stavův království Českého roku 1585 v pondělí den památný svatého Šťastného držán byl, nařízeno jest) v tejnosti zpráva od nich přijata byla. *(Zříz. zemské X. 28.)*

Na onen čas svědkové zavozováni bývali ku přísaze v nepřítomnosti toliko samého písaře. *(B. 53. Rozd. 1.)*

Písař městský má býti člověk dobrý, na cti své dobře zachovalý, jehož obzvláštní v tom povinnost jest, zapsati svědomí v těch a takových slovích, jakž svědek mluví, beze vší proměnnosti slov. *(B. 53. Rozd. 3.)*

Vedle obecného práva činí se otázka na svědky o cirkumstanciích a příležitostech, aby se mohlo tudy vyrozuměti pravdě. To ačkoliv podlé práv městských písařům se zabraňuje, však podle již oznámeného sněmu všem obecně se propůjčuje. *(Zříz. zemské P. 32.)* A to pro vyhledání falše a pro zpravení v tom saudce, neb toho, jenž svědky přijímá. Kdyby se přihodilo, že by osoby obeslané po první obsílce svědomí nedali, nejsau-li usedlí, do vězení hned vzati budau. *(B. 45.)* Pakli jsau měšťané, a po druhém obesláni svědomí nedají, v pokutu v řezané ceduli upadají; avšak předce svědomí vydati jsau povinni, aneb příčiny nedání svědomí časně v radě před stranau oznámí. *(B. 47. Rozd. 4. Zříz. zemské P. 9.)*

Příčina účinná tohoto prokazování jest strana svědky vedaucí.

Důležitost jest svědomí svědkův, kteréž na pravdě záleží, a samy osoby svědkův.

Hmotnost jest odpor strany odporující.

Způsob, aby svědkové po sepření, přísahu vykonajíc, svědomí před písařem každý obzvláštně saukromí vydali.

Konečná příčina, aby skrze též svědomí pravda rozepře od saudce vyhledána a před stranami vyhlášena byla.

Tit. XVII. post al. 4, pag. 31.

Měla-li by která strana průvody své v jazyku cizím, dej je sobě prvé, nežby na tu při s strany prokazování přišlo, přísežnému písaři při témž právě do jazyku českého přeložiti. A tak potom tu při jedna i druhá strana v témž jazyku českém k místu a k konci sobě přivésti hleď. *(B. 8. Rozd. 2.)*

Tit. XXI. al. ultima: Quintus ordo pag. 38.

Pátey pořádek nápadu jest komory královské; nebo jestliže by žádní přátelé po meči ani po přeslici, budťo titulem práva zanecháním pořádného dědice, to jest kdyby žádných ani dolů sstupujících ani nahoru vstupujících přátel nebylo, ani pobočních

přátel krevních až do desátého pokolení: dědictví takové bez kšaftu sešlého míjí a přestává a do komory královské přichází. *(F. 15. Rozd. 2.)*

(V některých městech císařský rychtář polovici béře, a polovici do komory císařské, zvláště z těch statkův, kterých se dosuzuje. Kde pak císařského rychtáře není, tu k obci se obrací odúmrtí, zvláště v těch městech, kdež na odúmrtí darování mají.)

Tit. XXI. post al. ultimam pag. 38.

Léta Páně 1552 v pondělí po novém létě na sněmě držaném na Hradě Pražském stavů království českého, markrabství moravského, knížectví slezského i markrabství lužického v přítomnosti krále Ferdinanda o knežích pod jednou i pod obojí povoleno jest, aby o statcích svých říditi a kšaftovati mohli. Pakli by který neřídil, statek jeho aby na tři rozdělen byl: První na opravu kostela u fary té, kdež kněz umřel; druhý na pána kollátora té fary; třetí na přátely najbližší, a nebylo-li by těch, tehdy na špitál té osady chudým lidem, aneb kdež by se pánu za nejlepší vidělo. Však aby pán z toho dílu třetího nic za sebau nepozůstavoval, ale vše na chudinu obrátil.

Toto sněmovní snešení ztvrdil potom král Ferdinand obzvláštním majestátem, jehož datum toho roku v sobotu svatém Fabianu a Šebestianu, to jest 16. dne měsíce ledna.

Nepořízeney statek cicozemce, na vznešení hospodáře, u kteréhož by týž cizozemec statku zanechal, od práva opatřen býti má. A týž statek do dne a do roka na právě ležeti má, jestliže by se jací přátelé krevní téhož cizozemce našli a přátelství krevní podle práva ukázali, aby statku toho po zaplacení dluhův spravedlivých, činže hospodáři, nákladu a potřeb jeho, i což by v nemoci naň vynaloženo bylo a to se spravedlivě uznalo, užiti mohli. Pakli by se v tom času žádný z přátel krevních nenašel ani v tom před právem se neohlásil, tehdy ten statek toho cizozemce na tři díly rozdělen býti má: Jeden díl k záduši tomu, kdež tělo toho cizozemce pochováno jest; druhý do špitálu na chudé lidi téhož města; třetí těm, kteříž ho v nemoci jeho opatrovali a práci o něj měli. *(E. 38. Rozd. 1. 2.)*

Tit. XXVII. post al. 7, pag. 54.

Léta 1602 v pondělí po sv. Antonínu při přítomnosti nejjasnějšího knížete a pána, pana Rudolfa II., římského císaře, uherského a českého krále, ode všech tří stavův král. českého na sněmě obecném, kterýž držán byl na Hradě Pražském, zavříno o řečnících, kteří před saudy mluví: že titule při svědomí lidských příliš široké, (čímž se toliko bezpotřebné saudům

zanepraznění děje) spisují. A když se ten tak široký titul s půhonem, odporem, odkladem aneb jakýmkoliv srocením zauplna nesrovnává, tehdy tím bezpotřebně saudy zaneprazdňují a jinými v rozdílných věcech příklady toho dovozují, že mnohdykrát taková svědomí k přečtení nepřicházejí, nad čímž mnozí lidé v svých spravedlivostech zkrácení nesau. Ježto na těch titulích žádná podstata pře, ani spravedlivosti lidské nezáležejí, než toliko pro užitek jich řečníkův, aby k takovým spisováním titulův od lidí potřebováni býti museli, to se činí, i aby z takového škodlivého obmyslu sjíti mohlo: na tom jsau se s milostivým dovolením J. M. Cís. všickni tři stavové spolu snesli, aby se titulové svědkův listovních i kteří austně svědomí dávají, tak jakž od starodávna bývalo, kratčí činili, doložíc toliko jeden každý: od koho, proti komu, do kterého saudu a k které při k svědomí pohnán aneb dožádán jest, vztáhnauce to dále, jakž půhou a cedule k svědomí v sobě šíř obsahuje a zavírá. Kromě kde by půhonův na místě a k ruce někoho vyžádáni byli; tu se také to jmenovati má, tak aby spravedlivosti lidské fedrovány byly a saudcové o tom míně zaneprázdnění míti mohli.

Tit. XXXIII. post al. 2, pag. 59.

Léta 1548. v pátek den sv. Fabiana Šebestiana král Ferdinand vyzdvihl appellací na Hradě Pražském a nařídil jisté raddy ze všech stavův království českého, přidav i doktory právní, k nimž by netoliko z Prahy a měst království českého, ale i z margkrabství moravského, knížetství slezského a margkrabství obojích Lužic odvolání své brali, a již potom žádný ani do Sas, do Magdeburku, do Lipska, ani kam jinam z země (jakž prvé bývalo) aby neappelloval, ani na naučení a na slepé ortele neposýlal.

Extrakt

hlavnějších a přednějších artikuluov

z práv Saských anebo Magdburských, Jeho Mti. Císařské, Maximilianovi Druhému etc. podaný od Litoměřických i jiných měst týchž práv užívajících. 13. Februarii Anno etc. 1571.

Srovnání

Práv Pražských s Právy Magdeburskými.

Jeho Mti. Císařské odpověď a zdání od Pražanuov, kteří z jistého poručení JMsti na Právích Saských neb Magdeburských a Extraktu hlavnějších i přednějších artikuluov z nich vybraných jsau seděli a je uvážili i v spis tento uvedli a Jeho Mti. Císařské poddaně se podává.

Titul (Extraktu) hned nebezpečný jest,neb v něm se oznamuje, že toliko hlavnějších a přednějších artikuluov Extrakt se podává, ale v Právích Pražských všeckno se obsahuje, čím se jeden každý má spraviti, a s ničímž se netajíme.

1. O rozdílu práva.

Právo jest aneb buožské, aneb městské, anebo zemské. Právo buožské jest, což Buoh sám od počátku světa za přirozený zákon ustanovil, Adamovi a Evě vydal, i také obecné církvi, choti své, potvrdil. Právo městské, což lidé jednoho města anebo rychty mezi sebau zavřeli k držení podlé svého najednání a starobylých zvyklostí, jako Kolínští na Reynu právo císaře Karla potvrzené mají, Sasové pak to, což jsau sobě ustanovili a vobecně svolili. Právo zemské jest, což sau lidé některé země mezi sebau vuobec za právo nalezli, jako za času Alexandra Velikého i prvé když jsau války povstaly, nařízeno bylo, aby na vojně jatey jiným vězněm anebo penězi se vyplatil; neměl-li jest se čím vyplatiti, tehdy slúžiti a poddaným býti musil.

ad 1) **O rozdílu práva.** *Ten artikul pod titulem „O Spravedlnosti a Právu“ dosti široce, světleji i patrněji se vyslovuje, nežli v tom Extraktu. A protož což patrnějšího jest, má to raději ode všech šetříno býti.*

2. O hájení saudu.

Spuosob hájení saudu podlé práva městského tento se zachovává: Kmetuov při naší rychtě šest býti má, rychtář sedmý;

neb kmeté bez rychtáře žádného saudu držeti nemohau. Při jiných pak rychtách, kdež kmetuov není, tu konšelé s rychtářem saudy hájí a držívají. Než pak rychtář saud zahájí, prvé dva ortele na otázku jeho dva z kmetuov pořádně najíti jsú povinni, neb rychtář nejprvé posledního z kmetuov anebo z konšeluov má se voptati, jest-li čas saud hájiti? A když on mu to ortelem najde, potom se druhého tíže, co k tomu saudu má připověděti? I najde mu ortelem, že stud, čest, kázeň a právo má k tomu saudu připověděti, všelijakau nečest, nekázeň a bezpraví zapověděti. Ti sau dva ortelové, kteréž kmeté aneb konšelé prvé než se saud zahájí, najíti mají rychtáři, a on hned potom saud hájí, jakž v Processu se ukazuje. Po zahájení saudu opět se tíže rychtář po pořádku třetího z kmetuov anebo konšeluov, jest-li ten saud pravě podlé práva zahájen? I najde mu kmet nebo konšel na to ortel, že ten saud těmi slovy jest podlé práva pravě zahájen. Po zahájení saudu jestli že by kdo komu křikem, duotkami a jiným bezpravím jeho žalobě škodlivým překážel, a to na ujmu spravedlnosti jeho činil: vozve-li se k tomu a toho saudcuom na pokutu podá, mají mu hned pokutu na něm a rychtáři vetuňk přisauditi; nebo kolikrát koli strana pokutu na někom sobě uhoní, na tom také rychtář svuoj vetuňk má. Avšak mnohokrát rychtář tu svuoj vetuňk béře, kdež se straně žádná pokuta nedává, jako pro bezpraví, když někdo proti poctivosti saudu popudlivý slovy aneb nětčím jiným překážku v saudu činí a nemravně se chová. A tu hned potom rychtář jednomu každému rozkázati má, aby jeden na druhého žalobu svú poctivě vedl skrze zástupce anebo řečníky, tak aby žádný se na svém právě nezanedbal anebo překážky neměl. Muože taky každý člověk podlé Práva městského sám od sebe mluviti, kterýž jest na své poctivosti zachovalý, jestli že by se nebezpečenství v své při opovážiti chtěl, kteréž by mu z toho mluvení pojíti mohlo.

ad 2) **O zahájení saudu.** *Paměť jest, že před dávnými lety také zahájení sauduov bývalo, ale taková ceremonia již dávno, více snad než před sty lety, složena jest, proto že při právě městském, když koli a kteréhokoli dne purgmistr s konšely v kterémžkoli místě na saud zasednú, vždycky saud takový, jakoby toho dne zahájený byl, se drží, a kteříž před saudem takovým činiti mají, povinni jsau se k sobě pokojně, vážně i poctivě zachovati, pod skutečným trestáním, jakž o tom v Právích Pražských nařízeno jest B. 7. A protož, bez čehož dobře muože býti, není potřebí tím se zbytečně zase zaneprazdňovati. Neb ti, kteříž o to stojí, nemohau se saudem zemským zastírati, proto že saudové ti ne vždycky, ale na jisté vyměřeny časy se držívají, k nimž ze všech stran lidé na uložené dni museji se sjížděti.*

V témž artykuli dokládá se, že každý muože sám od sebe mluviti. I o tom vysvětleněji jest v Právích Pražských na mnoha místech A. 45. Též s strany řečníkuov B. 24. Kdež pak netoliko mužského pohlaví, ale i ženského pohlaví osoba v své vlastní při řečňovati muože. B. 26.

3. O veystupku rychtářovém a pokutě jeho.

Rychtář překazí-li komu v jeho žalobě a k spravedlnosti nedopomuože, anebo dopomoci nespravedlivě odepře: bude-li z toho před vrchností anebo saudem s svědky obžalován, svědky také to odvésti musí. S jakými by pak koli svědky na rychtáře žalováno bylo, takovými také on svědky očistiti se anebo vyvésti se z toho má, buďto že sau kmeté anebo jiné osoby k saudu přináležející. Pakli by obviněn byl před saudem zahájeným, tehdy snáze svědky přemuožen býti muože, nežli by se svědky vyvésti mohl. Chtěl-li by pak puovod pustiti od svědkuov a viniti jej k jeho vlastnímu svědomí, tehdy on rychtář bude moci toho svau přísahau odjíti.

Když z takové příčiny žalováno by naň bylo před saudem zahájeným, tehdy ihned tu odpovídati má, když se saud obecní drží, nebo z povinnosti při saudu obecním přítomen býti má, lečby jej právní nauze zašla, kterauž ukázati musí. Neukáže-li anebo bez hodné příčiny ukázati anebo veymluvy spravedlivé předložiti nebude chtíti proti tomu bezpraví, z kteréhož jest obviněn a je učinil: tehdy má na něm přisauzeno býti rychtáři, kterýž místo něho v saudu sedne a kmetuom pokuty anebo vetunku deset hřiven, a tomu dluh aby zaplatil, komuž jest k spravedlnosti dopomoci nechtěl. A mezi tím, dokavadž toho dluhu nenahradí anebo sám nezaplatí, anebo právem se z toho před nejprvnějším saudem nevymíří: dále žádného sauditi nebude moci, lež by se z takového nářku, jakž nahoře dotčeno jest, vyvedl. A jestli že by pak v útrpné žalobě spravedlnosti anebo saudu odepřel, jakožto kde se mordu, zlodějství, laupeže, kosteluov vylámání, žhářství a k těm podobných věcí, kteréž autrpné žaloby slovau, dotýče: tehdy má naň ten ortel jíti, kterýž jest na toho jistého zločince jíti měl. A toho on ani penězi, ani penězitau pokutau anebo wergeltem, anebo nětčím jiným zbaviti se nebude mocti, jestli by to naň ukázáno bylo, jakž za právo jest.

Item, byl-li by kdo rychtáři do vězení obecního dán anebo před právo přiveden, aby tu dodržán byl, a on by ušel odtud, ne rychtářovau vinau anebo zmrháním: tehdy v rukojemné žalobě otejde toho přísahau, ale v autrpné, šlo-li jest vězni

na hrdlo, dá za to rychtář puovodovi wergelt; pakli mu běželo vo ruku, dá puol wergeltu; avšak to přísahau zpraviti musí, není-li mu věřeno, že bez jeho viny vězeň jest ušel.

Wergelt, jinak odklad, celey podle Městského práva platí osmnádcte hřiven peněz, kteréž obecně běží tu, kdež by kdo propadl wergelt; puol wergeltu devět hřiven. (Hřivna, jinak funt, platí 40 gr. míš. a tak celý wergelt učiní 12 kop míš. a puol wergeltu 6 kop míš.)

ad 3) **O veystupku rychtářovém a pokutě jeho.** *Jakby purgmistr, konšelé i rychtář při rozsuzování spravedlností lidských měli se chovati, o tom se šíře vypisuje pod titulem A. 4. Práva, vedle kterýchž konšelé mají se k sobě i k jiným chovati, et per consequentia. Co se dalších veykladuov doteyče, která by causa měla býti civilis a která criminalis, o tom potřebí není vyměřovati; samo se to z puovoduov žalob vyhledá, a také u titule De Poenis M. 1. „O nářku“ tomu se vyrozumí Q. 12. Pokuta pak wergeltu nemuože se jistá ukládati, nebo všecky pokuty právní jsau aneb ordinariae, to jest právy vyměřené, na jeden každý skutek zvláštní pokuty uložené, aneb extraordinariae, to jest, kterýmiž pokutami ztrestati se mohau lidé podlé velikosti aneb zaslaužení svého pokutami spravedlivými od saudcuov na ně uloženými, jakž o tom M. 2., P. 23.*

4. O žalobě na rychtáře práva nedopomahajícího.

Rychtář, když se před ním na někoho žaluje, nebude-li spravedlivě sauditi anebo obmešká-li nětco pro přízeň, litost, dary aneb pro některú jinú příčinu, aneb že by sám škodu a křivdu učinil, kteraužby z práva učiniti neměl, poněvadž rychtář proto se volí, aby právo tvrdil, bezpraví kazil: tehdy chtěl-liby kdo proto na něj před saudem žalovati, má k němu do saudu promluviti a z čeho jej chce viniti, oznámiti a skrze ortel kmetský toho dobýti, aby rychtář z místa svého vyvstal a jiným rychtářem místo své vosadil, kterýžby ho saudil. I nechtěl-liby rychtář toho učiniti ani po orteli, tehdy puovod osvědč sobě to kmety a poslem přísežným, a to též potom druhý i třetí saud učiň, žalobu svú vopakujíc. A jestli-že by ani při třetím saudu neodpovídal anebo nestál, má naň stané právo dáno býti, na řeč jeho spomocnú. Kteréžto řeči spomocné nevnese-li ku právu ve dvau nedělích pořád zběhlých, tehdy puovod má se před saudem domlauvati, „poněvadž jest žalobu svau před saudem učinil proti N. rychtáři, kterýž jest spravedlivým saudcím mé při býti měl, avšak jest toho neučinil, práva mi odepřel a k spravedlnosti nedopomohl, a nechtěl jest ani ku právu státi, jednau, druhé

ani třetí, aniž jest také řeči spomocné ku právu nevnesl, aniž ještě až posavad nestojí, aby saudcové co by tu za právo bylo, ortelem to podělili.“ Tu kmeté sdělí puovodovi na to takový ortel: Že jest ten rychtář jemu pokutú bezpravní propadl, o kteréž pokutě v předešlém artikuli vyměřeno jest.

ad 4) **O žalobě na rychtáře.** *Jednostejným saudem rychtář, purgmistr a konšelé se rozeznávají u Práva Pražského; když zaviní, jednostejnau, jako ten kterýž jest nejzadnější, pokutu trpěti musí. N. 31. N. 25. A. 28. Při saudu zajisté žádného přijímání osob býti nemá, a o dopomáhání práva jest jistý titul De executione rei judicatae. C. 21.*

5. O konšelském saudu a moci.

Purgmistr a konšelé na právě našem usazení moc mají radně sauditi a pokutovati pro nespravedlivé váhy, strychy a kaupě všelijakých pokrmuov a nápojuov falšovaných, buďto že pekaři drobné chleby dělají a řezníci nehodná masa prodávají, buďto že překupníci a hokynáři kaupě k lidské potravě v neslušných penězích odbeyvají. Kdožby koli v čem takovém a k tomu podobném jakého se bezpraví dopustil, ten kuoži a vlasy proskutčí, to jest, mrskán a ceychován býti, aneb se od planéře třmi hřivnami těžkými, to jest třidceti šesti šilinky, vyplatiti má. Jest pak konšelské ustanovení proti překupnikuom a hokynářuom takové: Když o trhu vích anebo jiné znamení se vystaví, tehdy hned oni kupovati nic nemají, cožby zase jakožto překupníci prodávati chtěli. Neb když se vích svrže, budau moci kupovati co chtějí; však tak, aby města ustanovení nezrušili; pakli zruší, upadnau v pokutu nahoře dotčenau, a to bude na vuoli konšelské z těch dvau jmenovaných pokut s nich snímati, kteráž se jim bude líbiti. Avšak by pak i peněžitau pokutu z nich sňali, proto předse takový veystupník bezectný a práva prázdný zuostane. Oni pak, purgmistr a rada, podle své přísahy, ani pro přízeň, ani pro lítost, ani pro dary takových pokut promíjeti a odpauštěti nemají. Nebo poctivost města, užitek, vzdělání, jak nejlépe rozumějí a mohau, s pomocí starších obecních opatrovati a ostříhati povinni jsau; tak aby netoliko ti, ale i jiní všickni řemeslníci a obchodníci svá řemesla a živnosti hodně, spravedlivě dělali, vedli a drahoty v městě nečinili. A co se dotýče měr a váh, ty mají městským znamením ceychované býti a k takovým váhám a měrám při nejmenším jednau každého měsíce z konšeluov dva s rychtářem a čtyrmistry k tomu náležitými přihlédati mají. Item, co se dotýče kramářuov a jiných řemeslní-

kuov, kteříž v jednom městě spolu obývají, ačkoli jsau s městem spolutrpící, ponuocky, šosy, auroky a berně dávajíce, však proto jiným kramářuom a řemeslníkuom přespolním v trhový den živnosti v témž městě nikoli brániti nemohau, leč by na to obzvláštní od vrchnosti veysady a obdarování měli.

ad 5) **O konšelském saudu a moci.** *Tento artikul lépeji jest vysvětlen v Právích Pražských sub titulo: Práva Konšelská A. 4. A. 32. et per consequentia.*

6. O odevzdání statku vlastního a dědičného.

Statek vlastní svuoj anebo nápadní kdož by komu odevzdati chtěl, tehdy on i s tím, kdož takového postaupení anebo odevzdání žádá, má se postaviti před saudem zahájeným a žádati na to ortele, kterak by měl takový svuoj statek odevzdati, aby to jeho právu na škodu nebylo. I sdělí mu na to kmeté takový ortel, „že ten statek, není-li mu prvé odevzdán, ale dědičně naň nápadem přišel, s povolením dědicuov odevzdati má; pakli jest sobě takový statek za své vlastní peníze kaupil, tehdy že jej muože dáti a odevzdati, komuž koli chce, bez překážky všelijaké.“ Po tom orteli rychtář takové odevzdání spovídá, jakž Proces právní ukazuje, a na též spovídání od kmetuov ortel takový se veypovídá: „Když se statek jaký koli před saudem odevzdává, kdož koli přítomen jest a tomu nic neříká, potom také slušně proti tomu mluviti nemuože.“

ad 6) **Odevzdání statku vlastního.** *Bezpotřebná věc jest žádati na to ortele, oč žádné s žádným rozepře není. Neb každý statek svuoj vlastní, kteréhož pravým a pořádným pánem i držitelem jest, muož dáti, komuž se jemu koli líbí, tak jakž o tom Práva Pražská vyměřují E. 48. H. 20. F. 24. Jiného a cizího statku, neb nápadem na někoho přišlého ani dávati, ani kšaftovati, ani odzicovati nemuože, jakž o tom E. 21. 36.*

7. Statek odevzdaný pokud se má zpravovati.

Kdož komu statek svuoj vlastní dá anebo odevzdá, ten má za zpravu jeho státi do dne a do roka, jakž za právo jest, to jest do roka a do šesti neděl pořád sběhlých, proti těm, kteří přítomni jsau; proti pak nepřítomným do smrti. Než statek dědičney a nápadní, aneb odaumrtí na někoho připadley, jestliže by odevzdán nebyl: ten se do třidceti let, roku a dne, proti dědicuom nepřítomným nepromlčí. Sirotčí pak statek sirotku přítomnému, let nemajícímu, do čtrnádcti let, roku a dne, věku jeho zpravován býti má.

Má-li pak kdo jakey statek v zástavě, v základu anebo v nějakém zápisu, buď mohovitý neb nemohovitý, toho sobě nemuože žádným promlčením vosobiti, by pak dlauho dosti jej držal a užíval, když se toliko zástava, základ anebo zápis pokázati muože; leč by se o tom jinak strany sobě prvé zavázaly.

ad 7) **Statek odevzdaný pokudž se zpravovati má.** *Toto právo široce jest vypsáno v Právích Pražských pod titulem „De hereditatibus et praescriptionibus" F. 17. et per consequentia.*

8. O právu věnném.

Žena pozuostalá po smrti muže svého, z jeho statku více sobě vosobiti, než to což jest jejího věna, aneb což jest ji před saudem na témž statku zavázáno a dáno, nemuože; neb přes to nic více nebéře, leč svuoj gruod anebo veypravu, kterauž jest s sebau mimo věno své k muži přinesla. A takové věno ona přede všemi jinými věřiteli, kteříž by muži jejímu co po jejím věnném zápisu puojčovali, předkem obdrží, a z něho žádných dluhuov mužových platiti povinna není. Než dluhové před zápisem věnným na tom statku zavázaní, ti před věnem jítí a zaplatceni býti mají. Toho pak statku, na kterémž muž ženě věno ujistí, nemuože on prodati ani jakž koli jinak odbýti, netoliko bez vuole, ale ani s volí ženy své, leč by ji též věno jinam převedl a bez ujmy její jako prvé ujistil. Pakliby v tom zápisu věnném moci sobě zanechal a podle té moci potom někomu ten statek v dluhu nějakém zavázal anebo zastavil: tehdy žena, vohradí-li se v tom, aby to na škodu věnu jejímu nebyló, též věno své na tom statku před tím věřitelem obdrží. Než postaví-li se muž tím statkem někomu za rukojmě s povolením ženy své, mlčí-li žena tehdáž o přinucení mužovém: potom se tím vymlauvati a dluhu toho prázdna býti nebude moci. Nezapíše-li pak muž ženě na žádném statku věna, než toliko zaručí s veyminkau, „když mu to, což po ní věnováno jest, dáno bude, že jí věno na statku svém zapíše" a v tom přijma po ní věno, žeby bez takového zápisu umřel: tehdy ukáže-li žena, že jest věno její k muži vnesla, lepším právem to věno své obdrží na rukojmích, nežby oni svým odporem toho prázdni býti mohli. Pakli muž ženě věna nezaručí ani nezapíše, než toliko při smlauvách svadebních jmenuje a na statku ukáže, sedí-li on s ní v témž statku den a rok bez právního nářku, a v tom umře-li: tehdy ona po smrti jeho dvěma osobami hodnověrnými snáze to věno obdrží, nežby ji dědicové o ně připraviti mohli. Nemá-li pak žena žádného věna jmenovaného a přinese k muži jistau summu peněz: umře-li muž, a dědicové řeknau-li, že o

těch penězích nic nevědí: snáze toho přísahau odejdau po umrlé ruce, nežby je kdo v tom usvědčiti mohl, jestli to v saudu není zapsáno. Avšak budau-li chtíti pozuostalé vdově anebo svědkuom jejím toho věřiti, a nebezpečenství pro křivau přísahu ujíti: to bude na vuoli jejich.

Žena, kteráž po smrti muže svého s dětmi v statku mužovém nedílná na pravém držení zuostane, a věno k tomu zapsané má, pojme-li sobě potom muže jiného a do téhož statku k sobě přijme, a s obojí strany jisté věno jmenováno jest: umře-li potom ta žena v tom statku nedílná, a to věno prvnějšího muže nebylo-li jest jí od dědicuov vydáno v její vlastní ruce za živobytu jejího, tehdy ten muž pozuostalý ke všemu statku mohovitému, kterýž v tom statku ženě naležel, její právo má a prvé z něho hnauti se není povinen, dokudž mu ta spravedlnost vydána nebude.

Vezme-li sobě muž ženu, po kteréž by žádného věna ani statku nevzal, a on také sám žeby nic neměl, než toliko coby spolu s ní prací svau statku nabyl: umře-li on bez pořízení statku svého, tehdy žena po něm pozuostalá třetí díl v tom statku a při tom gruod svůj vezme podle práva.

ad 8) **O právu věnném.** *Právo toto o věnném právě manželek vypisuje se v Právích Pražských pod titulem „O zasnaubení“ „O věnu“ C. 33. a o rozdílu C. 40. E. 40. Také se právem propůjčuje, jak a pokud by se manželé o věno a obvěnění snesli, to za právo sobě zdržeti mají. Jest i právem žena každá opatřena, jestliby zápisem ani kšaftem manžel její nic jí nedal, aby třetího dílu ve všem statku po něm pozuostalém užila. E. 42.*

9. O gruodu, jinak veypravě ženské, kromě věna.

K gruodu slůší všeliké šaty ženské, sukna a plátna k jich potřebám skrájená, a což pro ozdobu svau ženy nosí a pod svým zámkem chovají; k tomu také všeliké zlato aneb stříbro k jich okrasám zvláště zdělané, prstenové, zápony, spínadla, pasy, tkanice, věci od hedbáví strojené, koltry, opony, čechlíky, prostěradla, jedno luože, peřiny, polštářové, podušky, ubrusové, ručníkové, stolové mísy, kotel k praní, len, příze, nití saukané, obvařené i neobvařené, knihy kterýchž užívají, husy, kuřata, ovce, kteréž se do stáda honí.

A jestli že jest pak manžel byl kupec anebo kramář, a takvé věci některé nahoře jmenované žeby prodával, a jimi živnosti vedl, jako šalauny, koberci, voponami: z těch věcí žena jmenem gruodu nic neobdrží, leč to, cožby k ozdobě komory

její přislušelo, a při největším po třech kusích z té jedné každé věci obzvláštně pro okrasu pokojíka svého.

Pakli jest manžel její hostí chovával, tehdy těch věcí všech, kteréž k hostinskému domu náležejí, žena pod jmenem gruodu neobdrží; nebo těmto všem věcem, kteréž se tuto slovo od slova jmenují, tak se rozuměti má, že k gruodu přináležejí, jestli že jest je žena do statku mužového vnesla, jako i o ovcích. Nebo měl-li jest prvé muž ovce, než jest se oženil, k těm gruodovního práva žádný nemá.

Což pak koli by se s strany ozdob jiueych ženskeych našlo, k tomu právo má, komuž gruod náleží, a jmenovitě k tomu ke všemu, což jest žena k muži mimo své věno vnesla.

A jestli žeby pak žena muži umřela a dcery žádné nevybyté po sobě nepozuostavila: tehdy ten gruod připadá na muže jejího podle privilegium, to jest, obzvláštní veysady slavné paměti krále Vładislava, kteréž jest takové:

My Vladislav z Boží milosti Uherský, Český, Dalmatský, Charvatský etc. král, marghrabie Moravský, Lucenburské a Slezské kníže a Lužický marghrabie etc. Oznamujem listem tímto všem, že sme prošeni od opatrných purgmistra, konšeluov i vší obce města našeho Litoměřic nad Labem, věrných našich milých, mnohé a platné služby, které nám a předkuom našim činili a okazovali, předkládajíce a k paměti přivodíce; přitom nás pokorně s velikými prosbami prosíce, abychom vzhlednúce na jich předešlé služby a zachování, z štědroty naší královské a z naší zvláštní náchylnosti, některú jim a městu tomu zvláštní milost pro dobré jich a města toho nyní a potomně učiniti a dáti ráčili, tak aby oni znajíce takovú milost od nás, kterúž jim pro jich věrné služby a zachování činíme, tím hotověji a lépe nám slaužiti a zachovati se hleděli a mohli. A hned jmenovitě za toto jsau nás prosili, kdež při témž městě mezi sebau mnohé zmatky a nedostatky mají a nesli na statcích movitých po ženách svých s světa sešlých, že kterému z obyvateluov nadepsaného města žena umře, což jest koli ona statku mohovitého jměla a muži svému přinesla, jako na šatech chodicích a ložních, pasích, prstenech a jiných svrchcích a nábytcích, že té jisté ženy přátelé buď v městě osedlí nebo jinde, všecek statek berú, a muž každé té jisté ženy týmž přáteluom pod přísahau zpraviti musí, aby z toho statku a svrchcích ženy své nic nezadržoval, než to všecko, což se napřed píše a jmenuje, vydal, tak že z toho statku ze všeho manželu pozuostalému nic se nedostane. I abychom takovú starodávní jich a města toho zvyklost a nedostatek i zmatek, který se děje, zdvihnauti a o tom jináče zříditi ráčili, aby nyní i po věčné budaucí časy, podle toho spůsobu všickni živi byli a zachovali

se. Kdež My hledíce na takovau jich snažnau prosbu a předešlé služby, které jsú nám činili a ve všem se povolně najíti dali, a tím lépe aby nám slaužiti a zachovati se hleděli, čímž nás pána k sobě milostivějšího poznají, s dobrým rozmyslem naším, jistým vědomím, s radau věrných našich milých, mocí naší královskú v Čechách, takto sme mezi týmiž měšťany a obyvately města nahoře psaného Litoměřic, nynějšími a budaucími, o týchž statcích a nápadích zřídili a listem tímto na věčné budaucí časy ustanovujem, řídíme a znovu vyzdvihujem: Umřela-liby kterému z obyvateluov města svrchu dotčeného žena a po sobě žádné dcery nevygradované, to jest neodbyté, ani syna svěceného nepozuostavila a nenechala, tehdy ten její gruod, kterýžby po sobě pozuostavila, přijde, přijíti a spadnauti má na jejího muže. Pakliby kterú dceru nevygradovanau, to jest neodbytú a syna svěceného, po sobě pozuostavila a nechala: tehdy ten její gruod, totižto chodicí a luožní šaty a jiní svrchci a nábytkové, kteříž slove gruod, přijíti a připadnauti má na její dceru nevygradovanau i na toho syna svěceného rovným dílem. Přihodilo liby se pak, žeby která dcera v stavu panenském nevygradovaná aneb ten syn svěcený umřel: tehdy jich gruod přijíti a spadnauti má zase na jich otce; pakliby otce neměli, tehdy přijíti a spadnauti má zase na jich přátely, buď po otci neb po mateři, jako jiný movitý statek.

Kteréžto milosti nadepsaní měšťané a obyvatelé města Litoměřic nynější i budaucí mají a moci budau jmíti, držeti a jich požívati nyní a na věčné budaucí časy, a to bez naší, budaucích našich, králuov Českých i jiných všech lidí všelijaké překážky. Přikazujíce podkomořímu našemu království Českého nynějšímu i budaucímu i všem jiným úředníkuom našim téhož království věrným milým, abyste nadepsané měšťany a obyvatele města Litoměřic nynější i budaucí při tom při všem, což se v tomto listu píše, jměli, drželi a neporušitedlné zachovali, pod uvarováním hněvu a nemilosti, naší a budaucích králuov Českých.

Tomu na svědomí pečeť naši královskú k tomuto listu přivěsiti sme kázali. Dán na Budíně ten čtvrtek na den sv. Řehoře papeže, léta Božího 1506, království našich uherského 16 a českého 35.

ad 9) **O gruodu jinak veypravě ženské kromě věna.** *Bezpotřebné to právo, neb podlé práva Pražského, když žena jisté opatření míti má, povinna jest na tom přestati a právem obecním i Pražským každé manželce, což svého vlastního vnese do statku manžela, že se jí toho všeho dostává, a slove Mundus muliebris. Než aby měla sirotky zbavovati a jako laupiti z věcí po otci jeho pozuostalých, toho se jí nedopauští právy. Na tom přestaň, což se jí spravedlivě*

podlé smluov aneb jiného jejího slušného opatření náležeti bude, jakž o tom E. 42. vyměřuje.

Co se nápaduov dotýče, jakž Majestát slavné paměti krále Vladislava Litoměřickým daný v sobě obsahuje, Tom právo nápadní Pražským Právem také jest vysvětleno sub titulo „De successionibus ab intestato“ F. 5. A žadnému se nic v nápadním právu neb při odaumrtech neublíží; a také Právem Pražským o takových nápadích nařízeno E. 41. To právo dělí se od našeho v tom: Mundus muliebris spadá u nás na muže, ale v Litoměřicích na dceru nevybytau, a s ní teprva na otce. (Sic habet privilegium regis Wladislai.)

10. O potravě a spíži dvorské anebo domovní, a co z ní ženě naleží.

Žena, kdyby se chtěla od svých dětí aneb od dědicuov muže svého po smrti jeho odděliti, k potravě anebo spíži, kteráž by v domě anebo ve dvoře po něm pozuostala, takové právo má: Jestli že jest jí věno anebo živótní opatření zapsáno na tom dvoře anebo domě, kdež by taková spíže pozuostala, tehdy všeho toho polovici vezme po třidceti dnech, čímž jest koli manžel její k potřebě a užitku svému do roka se zachystal, a to kromě té potravy, kteráž by se k dědictví vztahovala (totižto kterauž jest muž živnost a obchod svůj vedl). Ostatní pak polovici též spíže, což by jí koli pozuostalo, tu vezme muže jejího pravý dědic.

Pakli ten grunt, kdežby ta spíže pozuostala, ženě v věně anebo k opatření doživotnímu zapsán nebyl, nevezme z ní více, než co by snísti a spíti mohla, dokudžby jí peníze její věnné dány nebyly. Nebo pokudžby se nevdala, potudž toho gruntu pohnauti se jím není povinna, leč by jí právem anebo statkem a nebo s dobrau její volí odtud vybyli. Má-li pak za to věno rukojmě, tehdy z toho dědicuov upomínati nemuože. A jakž přijme k sobě svau spravedlnost, tak hned statku postaupiti jest povinna, nebo slib a svolení všeliké právo lomí. Spíže pak domovní jednoho roku slove, což téhož roku a k jednomu tomu roku od hospodáře k potřebě domovní zachystáno a spraveno jest.

ad 10) **O potravě a špíži dvorské.** *Opatření manželek poctivých po smrti manželuov Právo Pražské nařídilo E. 49. 53. A tak není potřebí o potravě neb špíži se manželkím starati; dokudž na vdovských stolicích seděti budau, poctivého opatření s dítkami svými užíti mohau.*

11. O hergwetu.

K hergwetu anebo zbroji vojenské podlé prava městského přináležejí tyto věci: Kůň nejlepší mužuov osedlaný, meč jeho, a nejlepší zbroj na jednoho pacholka, k tomu také všední šaty, luožko vojenské, jedním polštářem a dvěma prostěradly postlané, jedna mědenice, jeden ubrus s ručníkem, jeden kotlík anebo nětco k tomu podobného. A jestližeby z těch věcí čeho pozuostalá vdova neměla, a směla to přísahau zpraviti, že jest toho po manželu jejím nic nepozuostalo: tehdy toho vydávati povinna není.

ad 11) **O hergwetu.** *Hergwet, bezpotřební to právo a zbytečné jest, et inutilia ac supervacanea resecanda potius, quam pro legibus constituenda.*

12. K dědictví co náleží.

K dědictví náleží všelijaký statek odumřelý a vlastní neodcizený, zlato, stříbro, šatstvo, nádobí zlaté, stříbrné, ceynové, vosobí jakéž koli dřevěnné, buď prázdné nebo plné, a všelijací svrchkové, k hospodářství náležící, jako: stolové, lavice, stolice, umývadla, truhly, pánve, pánvice, kotlové (kromě gruodního), kotlíkové, moždířové, zbroj jakážkoli (kromě hergwetní), obilí, koňové, volové, ovce, svině, krmní vepřové i jiný všelijaký dobytek. Než co se dotýče vepřuov krmných, jestližeby zbiti a na maso rozděláni byli, ti ne k dědictví, ale k domovní spíži příslušejí. Avšak plece, poltové, slaniny, polauhlaví, heyžsky vepřové a jiné takové maso, kteréžby se našlo v domích nebo ve dvořích, na kterýchž věna svého žena zapsaného nemá: to všecko (jakž prvé v artikuli o domovní spíži nebo potravě jest položeno) k dědictví přísluší; neb sic náležel by to k domovní spíži a vdova toho by všeho polovici vzala. A jestližeby pak k dědictvi a hergwetu jednomu víc dědicuov bylo než jeden: tehdy starší z nich napřed meč vzíti má, nebo z přirozené povinnosti povinen jest, mladší sirotky ochraňovati, a na znamení toho meč před jinými béře, aby sirotky v saudech zastával a věrně je ve všech potřebách opatroval, a sám také na jich škodu nic z aumysla aneb z nedbanlivosti nečinil.

ad 12) **K dědictví co náleží.** *Co dědictví jest a jak ho děti a nápadníci užíti mají, o tom Právo Pražské světleji vyměřuje „De hereditatibus“ F. 19.*

13. O žalobách z bezpraví a rukojemných.

Kdož by chtěl koho z bezpraví obviniti, kterýž v horkém účinku není přistižen, ani vzat: ten má takovau osobu, dojda jí, skrze právo staviti a před saud předpraviti a příčinu, proč by ho stavil anebo ku právu dodal, oznámiti. Při stavuňku pak takovém z povinnosti své rychtář anebo posel jeho přísežný býti má. Jestližeby taková pře hrdla se anebo zdraví obžalovaného dotýkala, musí on, nemá-li za to statku, rukojmě za sebe puovodovi v uloženém na to wergeltu postaviti. Pakli rukojmí nemuože míti, toho rychtář vazbau do nejprv příštího saudu vopatřiti má. Ale kdež se dluhuov dotýče, zná-li se obžalovaný k dluhu a má-li statku pod tím právem více, nežby za ten dluh stálo: ten se bude moci tím statkem podle rychtáře a kmetuov spravedlivého odhádání bez urukování vyvaditi. Nemá-li pak statku žádného, má věřiteli svému za ruku vydán býti. Ten pak, komuž tak dlužník vydán by byl, jestli člověk hostinský, bude jej moci svobodně s sebau domuov odvésti, nemuože-li ho sobě tu v městě opatřiti. Avšak uručiti musí, že jej při sobě bez škody na těle a zdraví jeho držeti bude, a zase když by sobě dluh svůj podle šacunku práce jeho vyrazil, navrátí. Dalliby mu pak pauta na nohy, již mimo to ničímž veyše trápiti ho nemá, opatříc ho ztravau a dílem takovým, jako jinau čeládku svau, poněvadž zlodějem ani zlodějuov tovaryšem nikda jest nebyl. A jestližeby mu pak utekl, prve nežby z takového dluhu prav byl, anebo ho neodslaužil: bude moci pro zadržalau anebo neodděllanau summu se ho chytiti, kdež jej koli postihne, tak aby ho zase před rychtářem z povinnosti postavil.

ad 13) **O záloháh bezpraví a rukojmí.** *Puovod a obžalovaný, jak se o všelijakau spravedlnost svú před právy zachovati mají, o tom dostatečně v Právích Pražských vypsáno jest A. 44. et per consequentia. A žádnému toho se nedopauští, aby on s dlužníkem svým podlé své vuole zacházeti měl, pod velikým ztrcstáním. G. 4; něbrž žalářové a vězení domácí i vlastní se zapovídají. G. 5. O stavuncích pak jest jisté Zřízením Zemským vyměření v Právích Pražských L. 17.*

14. O žalobách a odpovědech na cizím právě.

Jestližeby host hostě, jsauce oba v jedné rychtě usedlí, na cizím právě viniti chtěl: tehdy jeden druhému odpovídati není povinen; a bude-li skrze to obžalovaný k jaké škodě připraven, musí mu to puovod nahraditi, leč by to bylo, že by ho na svém právě pro pokrývání dojíti a k saudu míti nemohl anebo žeby

někdo statek nějaký na cizím právě měl, aneb se nětčeho zlého dopustil; tehdy by z těch příčin, jsa tam obviněný, odpovídati musel. Tolikéž, kdež kdo koho z dědictví, z vlastního statku, z dluhu a z bezpraví viní, tu také zase puovod obviněnému na žalobu jeho odpovídati a prav býti musí. Pakliby kdo někoho z věci světské anebo takové, kteráž vlastně k světskému právu náleží, před saudem duchovním obvinil, a skrze to ke škodám přivedl, bude-li on zase od něho před saudem světským na svém právě z toho obžalován: tehdy puovodovi škody vzaté nahraditi, pokutu dáti a rychtáři wettuňk položiti musí.

ad 14) **O žalobách a odpovědech na cizím právě.** *Jeden každý povinen jest svého obžalovaného na jeho právě, kterémuž kdo přísluší, viniti, podlé Práva Pražského A. 44 et A. 41. A připravi-li jeden druhého příčinau svau k škodám, bude moci na něm jich postíhati, jakž o tom v Právích Pražských E. 14.*

15. O dání a držení statku cizího.

Byl-liby někomu statek jaký v moc jeho dán od toho, kdož jest ho sám v držení žádném nebyl, a někdo jiný potom v týž statek právem by se uvésti chtěl anebo uveden byl: tehdy ten kdož v držení jest, tomu uvedení slušně právem odepříti muože. A však povinen bude v nejprvnější saud uložený držení své podle práva zastati. Nebo žadný mocí nucen býti nemá, aby od svého držení pustil, lečby před saudem jsa obviněn, z toho pravým ortelem byl vyveden. A když by se to stalo, tehdy teprva ten, kdož se toho dosaudil, má do téhož statku vpuštěn býti, z kteréhož taky žádný ho vyvésti nebude mocti, leč by i on právem toho byl oderčen.

ad 15) **O dání a držení statku cizího.** *Prosté právo a zřetedlná regule právní jest: Malae fidei possessor nunquam praescribit, Žádný nepořádný držitel statku držením jakýmkoliv dlauhým statku sobě nezděduje, to jest přivlastniti ho sobě nemuože, a o tom Právo Pražské vyměřuje F. 26. 27. et per consequentes titulos.*

16. O prostém dání a prodání statku vlastního.

Kdož od někoho nětco statku mohovitého darem sobě daného má, ten, buď muž nebo žena, drží-li to tři dny pořád neukrytě, potom zlodějstvím nařikán byti nemuože slušně, by pak tu věc ten, kdož jest ji dal, někomu snad ukradl. Avšak

nařkne-li kdo tauž věc a že jeho jest, ukáže: tehdy ji pro takové držení nepromlčí. Kdožby pak co svého vlastního nemohovitého anebo mohovitého statku prodal, to on zpravovati do své smrti jest povinen. Však táž věc, o kterúž by tak saud se začal, má zase v ruce saukupů puštěna býti, aby on ji pokudž by mohl, k zisku anebo k ztrátě sobě zastával. Ale komuž by co darem dáno bylo, ten samo toliko dání ukázati má, a ten kdož jest mu to dal, za zpravu v tom státi není povinen. Nebo toliko prodané věci zpravovati se mají.

ad 16) **O prostém dání a prodání statku vlastního.** *Kradených a cizích věcí žádný sobě přivlastniti nemuože, by on pak držel je jakkoliv dlauho, a netoliko za tři dni, jakž Právo Saské vyměřuje. O tom v Právě Pražském P. 11. 16. V témž artikuli zmínka se děje o zpravě, o čemž Právo Pražské pořádněji a světleji vyměřuje: „De evictionibus et praesumptionibus“ F. 21. et per omnia consequentia.*

17. O rukojemství za dluhy a za bezpráví.

Kdož rukojmě za svuoj dluh před právem postaví na ten spuosob, že on sám aneb rukojmě ten dluh zaplatí, i zaplatí-li dluh jistec a to žeby se ukázati mohlo: tehdy rukojmě prázden toho bude. Kdož pak za dlužníka slíbí sám jistau summu na jistý čas zaplatiti: tehdy, dí-li, že jest zaplatil, a tomu se odpor stane, musí on takové zaplacení svědky prokázati. Pakliby jich několik nerozdílnau rukau dluh nějaký zaplatiti slíbilo: tehdy jsau-li přítomni rukojmové a mají-li čím platiti, k jednomu každému z nich věřitel o díl jeho má právem hleděti. Pakli všech ku právu míti nemuože anebo že někteří plátce býti nemohau: tehdy k tomu hleděti má, kohož ku právu připraví, a ten takový dluh zauplna zaplatiti a jiné tovaryše své vyvaditi bude povinen: avšak, což tak za ně dá, toho zase na nich, což na koho dáti přijde, právem dobývati muože. A jestliže pak obžalovaný z bezpraví rukojmě za sebe postaviti musí a rukojmě slíbíc jej před saudem stavěti, na čas uložený nepostaví: bude-li se proto k němu puovod domlauvati, musí on rukojmě podle spuosobu žaloby a uloženého na to wergeltu pokutau jemu toho odjíti.

ad 17) **O rukojemství za dluhy a za bezpraví.** *Pořádněji o rukojemství a rukojmích v Právích Pražských položeno jest I. 4 a v jiných po pořádku artikulích, jakým spuosobem věřitelé na rukojmích, a kdyby ti zemřeli, na jistcích neb statcích po nich pozuostalých měli by svých spravedlností dosahovati etc. I. 14 et in aliis subsequentibus.*

18. O nářku poctivosti a pokazování jeho.

Kdož by někoho nařekl, že by se neřádně na svět zplodil anebo zlého rození a zachování byl: má takovey nářek sedmi svědky na své cti dobře zachovalými pokazovati. Pakliby kdo tím byl nařčen, že jest právo své potratil před saudem pro laupež, zlodějství, krádež a jiné věci k těm podobné: to se má na něj rychtářem a dvěma kmety a čtyrmi osobami k saudu přináležejícími provésti. A jestližeby ten rychtář, za kteréhož jest se to stalo, umřel: tehdy náměstek jeho ve všech saudních aktách a přech, kteréž sau se za času prvního rychtáře před saudem zběhly, pokudž o tom od kmetuov, kteříž sau toho povědomi, zprávu vezma, by pak sám čeho ani neviděl ani neslyšel, svědkem býti muože; nebo takové jeho svědomí není osobní, ale auřadní. Také rychtář nemá žádnému brániti, kdož by na koho žalovati chtěl, leč by sám obžalovaný puovodovi odpovídati se obránil. Nebo žádný u práva zavržen býti nemuože, leč by sám právo své zlodějstvím, laupeží anebo nětčím jiným k tomu podobným potratil, a v tom prvé než jest k saudu s někým přistaupil, skrze uznání práva přemožen byl.

ad 18) **O nářku poctivosti a pokazování jeho.** *Ten artikul kdyby svuoj pruochod jměl, tehdy nevážní lidé všickni dobře zachovalé lidi vždycky by naříkali. Ale Práva Pražská pro zachování dobrého pokoje a svornosti ve všech městech nařídily hrozné pokuty pro nářky a lehčejší pro zhanění. A což by koli slaužilo k pokoji a k svornosti, to raději má býti oblíbeno, než což by to obé rušilo, tak jakž Q. 12. Q. 18. et per omnem istum titulum, tomu se lépeji muože vyrozuměti.*

19. Dluhové jak se mají právem dobývati.

Má-li kdo v městě na právě dlužníka, ten, chce-li na něm dluhu svého dobývati, není-li dluh vyšší desíti kop míšenských, má jej skrze posla k rychtáři obeslati a tu zač by takový dluh, kdy a pod jakau příčinau se stal, v žalobě své oznámiti; kterýmžto dlužníkem, sezná-li se v dluhu a usedlý ku právu není, má se rychtář na žádost puovoda ujistiti; pakli dluhu odepře a ku právu usedlý jest, má strany o to k saudu nejprv příštímu podati. A jestli že pak dluh vyšší desíti kop jest, takového k saudu svému rychtář přijímati nemá, nebo o takové dluhy strany k sauduom zahájeným poháněti se mají.

ad 19) **Dluhové jak se mají právem dobývati.** *Dluhové velicí i malí jakým pořádkem od věřiteluov na dlužnících mají se dobývati, o tom Právo Pražské zřetedlně a patrně vyměřuje S. 11.*

20. O žalobách autrpných, kdež obžalovaný v horkém účinku není postižen.

Žaloval-liby někdo na někoho, že by ho na královské silnici, v poli, anebo kdež koli jinde bezprávně zbil a zsekal, ukazujíc rány anebo šrámy, jestli že jest se již zhojil, anebo že jest mu mocí a laupežně statek jeho pobral, a při tom že jest ho osobně přítomného viděl i okřik učinil, podávaje se v to, že by ty osoby postaviti chtěl, kteréž sau ten okřik slyšely; i jestli že by jiného pruovodu neměl a obžalovaný nejsa v horkém účinku postižen, tím se nevinen býti pravil: tehdy snáze svú nevinu přísahau zpraví, než by ho v tom puovodčím takovým bez dostatečného pokázání přemoci mohl.

ad 20) **O žalobách útrpných, když obžalovaný v horkém účinku není postižen.** *Právo Pražské vyměřuje mordéře, zákeřníka, laupežníka aneb jakého škuodci svého, kdykoli a kdekoli postihne, tehdy z účinku muože jeho viniti a kdož co provede, má toho užíti. B. 37. Než když by se dobře zachovalého člověka dotklo, a na něho někdo semiplenam probationem dovedl: tu v té příčině bližší jest přísahau se očistiti žaloby na se učiněné, tak jakž Právo Pražské toho jemu propuojčuje P. 9. N. 55.*

21. O žalobách autrpných v horkém účinku.

Žaloby autrpné všelijaké, laupežuov, morduov, násilí, cizoložstva, záloh, veybojuov nočních anebo denních, a jiných věcí k těm podobných, kteréž se na hrdlo vztahují: ty mají s okřikem činěny i také hned bez odkladu slyšány býti, dokudž ještě horký účinek vidín býti muože. A kdožby koli tak s okřikem v horkém účinku ku právu jsa dodán, jestli že by chtěl čemu odpírati, v tom svědky těmi, kteříž sau ten horký účinek viděli, byl usvědčen podle práva: ten každý podle skutku svého a právního o tom vyměření na hrdle trestán býti má. Pakliby obžalovaný v horkém účinku nebyl vzat, a svědkuov dostatečných nebylo: bližší bude toho přísahau odjíti, nežby jej v tom žalobník bez duovodů přemoci mohl.

22. Přísahau kterých žalob jeden odjíti nemůže.

Všeliké žaloby bezpravní neb autrpné, kteréž se pokázati mohau, anebo s okřikem v horkém účinku začaty jsau: těch obžalovaný přísahau odjíti nemuože. Ale kdež duovodů a pokázání žádného není, tu se snáze obžalovaný přísahau očistí, než by v tom čím jiným mimo svědky od puovoda přemožen býti mohl.

23. O žalobě z bezpraví na nepřítomného a o gwaru.

Žaloval-liby kdo před saudem pro bezpraví na někoho nepřítomného, kterýž by od práva ušel, a rychtář uložil-liby z saudu jistey den témuž obžalovanému, aby na takovau žalobu odpovídal: tehdy puovod mezi tím uloženým časem, najde-li kde toho obžalovaného, muož ho slušně právem obstaviti pro svau žalobu a dotud ho ve vězení držeti, dokudž by mu se k dostání práva tu, kdež jest obžalován, nevyručil. Když pak žalobau autrpnau anebo bezpravím obžalován jest, ten předkem než by dal odpověď, má žádati, aby puovod žalobu svú zagwaroval. Nebo pokudž gwar spuosobený nebude, potud puovod žalobu svú svobodně bude mocti opraviti, ale po gwaru nebude.

ad 21—23) **O žalobách útrpných v horkém účinku.** *To právo s druhým, třetím i s čtvrtým artikulem s strany těch horkých účinkuov, křikuov a přísah jest proti všemu rozumu i dobrému pořádku právnímu. Neb dopustí-li se čeho kdo pod řádem a právem, a nejsauc ku právu usedlý: bude vzat do vězení a týmž vězením k odpovídání přidržán, jakž o tom A. 45. Pakli jest ku právu usedlý, třeba-li tu křikuov, poněvadž žádnému se pořad práva nezavírá a muože jeho viniti?*

24. O žalobách, které se hostinských lidí doteykají.

Jestli žeby člověk hostinský domátcího, anebo zase domátcí hostinského z dluhu anebo z jaké jiné věci, buď s svědky anebo bez svědkuov, k vlastnímu svědomí viniti chtěl: takovey saud na žádost stranám k jich pilné potřebě každého dne držán býti muože; a rychtář k tomu dosti má na třech kmetech, jestli žeby všech pospolu míti nemohl. Komuž by pak v takovém saudu zaplacení dluhu přisauzeno bylo, má do třetího dne, což jest dlužen, zaplatiti.

ad 24) **O žalobách, kteréž se hostinských lidí dotýkají.** *Jakž domácím tak i hostinským jednostejného práva a jednostejné spravedlnosti Práva Pražská udělují; neb přísaha konšelská na to se vztahuje, a žaloby k vlastnímu svědomí nemají se díti, neb jest to proti rozumu.*

25. O saudech obecních.

Rychtář s kmety anebo konšely tři saudy obecní v roce z práva tři dni pořád držeti má: První ten auterý po Novém létě, druhý ten auterý po Provodní neděli, třetí ten auterý po

sv. Trojici. A po takovém jednom každém obecním saudu troje nebo čtvery posudky, jedny od druhých ve dvau nedělích se držívají. A jestliže by na ten který den k saudu uložený svátek se trefil: tehdy ten saud do zejtří anebo do třetího dne odložen býti muože.

ad 25) **O saudech obecních.** *Ne saudcové mají sobě vyměřovati dny aneb časy, kdyžby sauditi měli, ale nenadálé potřeby a vzniklé mezi lidmi příhody potřebují od sauduov opatření, jakž Práva Pražská o tom vyměřují A. 24. et A. 60.*

26. O poručnících.

Jestli žeby kdo umřel a dětí po sobě nechal nezletilých, neučinivši jim žádného poručníka: tehdy nejbližší přítel po meči jim za poručníka býti má, dokavadž by let svých nedošli. Pakli by ten nejbližší přítel také ještě let neměl a k poručnictví dostatečný nebyl: tehdy má jemu ku pomoci býti nejbližší také jeho přítel a tak dlauho to poručenství držeti, dokavadž by sirotci let svých nedošli anebo ten nejbližší jich poručník je opatrovati nemohl; avšak statek sirotčí zajistiti a z něho rok od roku počet učiniti bude povinen, dokavadž sirotkuov přítel jich přirozený opatrovati nebude mocti, anebo oni k letuom svým nepřijdau. Pakliby přátel krevních nebylo, tehdy od auřadu sirotkuom osoby hodné za poručníky voleny a dány býti mají. A takoví poručníci od auřadu daní, rovně jako i otcovští, statku sirotčího ujišťovati nejsau povinni; avšak jej rozprodávati nemají, lečby toho nuzná potřeba s strany dluhuov placení a jiných věcí k těm podobných byla a před právem se ukázala. Nebo sic jestliže poručníci sirotčí statek z jiné príčiny prodadí: tehdy sirotci přijdauce k letuom a navrátíce kupci peníze mohau zase k statku svému přijíti. Pakliby přijdauce k letuom svým den a rok s tím mlčeli a v tom se neopatřili: již by potom více na takový statek odprodaný se slušně právem potahovati nemohli, leč by v zemi nebyli, nebo pod tau příčinau spravedlnosti své do třidceti let, roku a dne, by nepromlčeli.

Také poručníci buď přirození, otcovští anebo od auřadu daní, na místě sirotkuov se sauditi, žalovati anebo odpovídati jsau povinni, dokudž oni pod sveyma lety budau. Pakliby poručníkuov žádných neměli: tehdy odpovídati nejsau povinni a auřad ochrance jim dáti má. A jestli žeby pak někdo v nepřítomnosti poručníkuov na sirotky pro některé bezpraví žaloval, nebo z jiných příčin: nemá na ně saudně žalováno býti, dokudž let rozumných nedojdau. Tehdy má jim uložen býti jistey den, aby poručníci s nimi stáli; pakliby po druhé ani po třetí nestáli,

tehdy puovod žalobu svau proti sirotkuom provede, leč by poručníci podle ortele sobě sděleného právní nauzi anebo řeč zpomocnau ku právu při čtvrtém saudu vnesli. Také sirotci bez poručníkuov ani žalovati, ani se v dědictví uvazovati, aneb o ně sauditi, ani slibovati, ani co takového před sebe bráti nemohau; nebo to všecko poručníci na místě jich činiti mají.

Poručenství pak svuoj konec béře, když sirotci k svým letuom právním přicházejí, podle rozdílu pohlaví. Nebo když pacholíku čtrnádcte a děvečce třinádcte let mine a to skrze přátely krevní, dva po otci a dva po mateři, před auřadem anebo saudem vysvědčí: tehdy jim od auřadu právní leta dána bývají, aby mohli statek svuoj říditi svobodně, byla-liby toho potřeba, bez odporu poručníkuov, leč by poručníci téhož statku nápadníci byli. Avšak tíž sirotci zletilí, vyjdauce z poručenství, mohau sobě jiné zvoliti ochránce do let svých rozumných, totižto do let 21, podle městského práva, aby statek jejich, kteréhož oni sami pro mladost svau ještě spravovati nemohau, v své ochraně měli a jim opatrovali.

Jestli žeby pak poručníci sirotkuov ztravau a jinými potřebami podle náležitosti neopatrovali a v poručenství se neupřímně a lstivě chovali: tehdy mohau z toho před právem od matky anebo báby sirotkuov, i kohožkoli jiného dobrého, obviněni býtiy A budau-li v tom podle práva svědky přemoženi a uznáni: tehd. takového poručenství odsauzeni, ano i práva prázdni budau, jestli žeby se jaké v tom lsti a falše dopustili a taková lest anebo faleš v orteli ze jmena dostavena byla.

ad 26) **O poručnících.** *Právo a pořádek o poručnících i o opatření sirotkuov a statkuov jich gruntovněji a světleji se vypisuje v Právích Pražských D. 5. et per omnes sequentes articulos.*

27. O přech u saudu na smlauvu podaných.

Bude-li pře dvau osob před saudem začatá s povolením rychtáře a puovoda zastavena a na přátelskau smlauvu anebo ubrmany podána i také skrze uvážení jich srovnána a upokojena: tehdy se potom více zdvíhati a obnovovati nema. Pakliby puovod potom tauž při zase před saudem obnoviti chtěl: tehdy obžalovaný nebude odpovídati povinen, muož-li to pokázati, že táž pře prvé saudně se začala a s povolením obojí strany na smlauvu přátelskau jest podána i také smluvena.

28. Smlauvy a veypovědi ubrmanské jak se mají prokazovati.

Stane-li se smlauva anebo ubrmanská veypověď před saudem anebo před radau, kterúž jsau strany slíbily sobě zdržeti a na ni přestati: tehdy taková smlauva rychtářem a kmety anebo purgmistrem a konšely ukázati se muože. Pakli by ty osoby auřadní zemřely, mohau o té věci za svědky býti lidé hodnověrní, kteříž by tehdáž před saudem anebo v radě přítomni byli. Což pak koli kmeté vysvědčují, to také rychtář s nimi vysvědčiti jest povinen.

Pakli by se smlauva skrze přátely anebo ubrmany kromě saudu stala: tehdy ten, kdožby toho potřeboval, bude ji moci skrze smlauvce anebo ubrmany i jiné lidi hodnověrné prokázati.

ad 27—28) **O přech od saudu na smlauvu podaných.** *Všecky smlauvy mají držány a v celosti zachovány býti, jakž o tom Zřízením zemským a Právem Pražským pod titulem „de transactionibus“ C. 26. dostatečně se vyměřuje, tak kdožby oč koli lidmi dobrými smluven a s druhým spokojen byl, aby jeden druhému smlauvu zdržel a ji žádný žádnému pod skutečným trestáním nezdvihal; též smlauvy a veypovědi ubrmanské jak se mají pokazovati, a dále Q. 20.*

29. O rušitelích smluv a veypovědí ubrmanských.

Smlauvu přátelskú anebo veypověď ubrmanskú, kterauž jsau sobě strany slíbily zdržeti a na ni přestati, zruší-li která strana, chtějíc svau při saudně zdvihnauti: dá pokutu smlauvci anebo ubrmany v smlauvě na to uloženau. Pakliby ji kto z nich zrušil mocí, a v tom byl podle práva usvědčen: má sauzen býti, jako jiný míru rušitel, a za ránu ruku a za mord hrdlo propadne.

ad 29) **O rušitelích smluv.** *Ti obá artikulové Pražským Právem jsau vysvětleni a jistými pokutami obmezeni C. 27. et C. 31. a Q. 20.*

30. O statku zapsaném ženě k užívání a o dětech vybytých i nevybytých.

Zapíše-li muž ženě své některý statek svuoj nemohovitý k užívání do života jejího: tehdy ona nebude moci toho za svuoj vlastní statek sobě osobovati a obdržeti, nebo po smrti její takový statek na dědice anebo nejbližší přátely mužovy zase připadá. Pakli by jí zapsal anebo zřídil takový statek mocně: tehdy by

také po smrti její, umřela-liby bez pořízení, na dědice anebo na přátely její nejbližší připadl. Jestli pak žeby žena statku sobě k užívání do smrti zapsaného pro svau nemožnost a chudobu a nauzi svau spravovati a opatrovati nemohla, a to před saudem při přítomnosti dědicuov anebo nápadníkuov oznámila, a jakž za právo jest, ukázala: tehdy aby takový statek nezpustl, povinni budau dědicové jej podlé šacunku saudcuov od ni vykaupiti a sobě osvoboditi. Pakli by toho učiniti nechtěli, a ona pro svau nauzi toho statku obdržeti nemuože: tehdy najde se jí z práva, poněvadž dědicové jej podlé šacování ujíti nechtí, že týž statek ona muože pro opatření života svého zastaviti anebo pronajíti anebo jakž muože prodati, jestli žeby ho zastaviti ani pronajíti nemohla.

ad 30) **O statku zapsaném ženě k užívání.** *Takové příhody zůstávají v spravedlivém saudcuov uvážení, jakž o tom Právo Pražské vyměřuje C. 56. 57.*

31. O nápadích kdež dědicuov není.

Umře-li žena bez dědicuov, a to tak, že by s mužem svým žádného dědice neměla: ta nezřídila-li jest statku svého žádnému, zdědí jej rovným dílem na své nejbližší přátely krevní, bez (sic!) mužského aneb ženského pohlaví, kteříž sau spolu na jednom koleně. A to též s strany statku po manželu pozuostalém se zachovává. Než které město od vrchnosti obdarování má, aby nápadové připadali na přátely ty toliko, kteříž sú s městem trpící, ti toho před jinými uživau.

ad 31) **O nápadech, kdež dědicuov není.** *O nápadích Právo Pražské vyměřuje F. 5. et per consequentia.*

32. O odaumrtech.

Jestli žeby někdo, nemaje dědicuov anebo přátel krevních s městem trpících, bez pořízení dědictví svého umřel, anebo žeby se žádný k témuž dědictví po smrti držitele, věda o smrti jeho, ve dni a v roce nepotahoval: tehdy taková odaumrť na krále J. Mst. připadá podle práva i také podle privilegium nového, kteréž jest takové (sic!).

Pakli by dědic o smrti toho, čížby nápadník byl, nevěděl: tehdy od toho času, jakž o smrti jeho zví, nedá-li projíti dni a roku, k dědictví svému přijíti a jeho podle práva zase dojíti muože. Než což se hergwetuov anebo gruoduov dotýče, k kterýmž by žádných dědicuov nebylo: ti na obec toho města

připadají, a auřad na to šatlavy, místa popravištná opatrovati, chudé krmiti, obecní učitek obhajovati, tolikéž také lidi pošetilé a nemaudré, kteříž žádné odjinud pomoci nemají, krmiti a opatrovati jest povinen. A takový hergwet nebo gruod bez dědicuov pozuostalý, jestli auřad jiného napomene, za kýmž jest byl, po třidcíti dnech od smrti toho číž jest byl, vydati, a auřad to všecko v celosti bez umenšení a pohoršení den a rok chovati má, jestli žeby snad kdo z dědicuov přišel a k tomu se podle práva táhnauti chtěl; pakliby se žádný v tom času neukázal, potom auřad na potřeby svrchu jmenované to obrátiti muože.

33. O trojím řízení statkuov.

Řídil-liby muž ženě, dětem, a žena zase muži, anebo kdo jiný komu jinému statek svuoj v saudu zahájeném, před rychtářem a kmety mocně anebo k živému obdržení, a potom by chtěl týž statek všechen anebo některý díl jeho dáti někomu jinému: tehdy ten komuž jest prvé řízení se stalo, nepovolí-li k tomu, bude moci podle práva toho brániti. Pakli by kdo v řízení svém moci sobě k změnění zanechal: ten vyzdvihna skrze ortel k sobě svau moc, muože takové první řízení zkaziti a statek svuoj vlastní zase, komu chce, znovu říditi, aneb tak nechati.

34. O nápadích všelikých dědicuov i přátel krevních.

Umře-li otec na městském právě a nechá po sobě dětí vybytých, kteříž by se statku jeho před právem odřekli, zanechá-li také kterých dětí nevybytých, buď synuov neb dcer, ještoby v statku jeho zemřeli: tehdy na ty děti nevybyté statek pozuostalý po jich otci připadá, a oni s ním jak s svým vlastním dědictvím mohau činiti což se jim viděti bude, bez překážky a odporu těch dětí, které jsú vybyté; totižto tak, žeby se statku otcovského před právem odřekli. Pakli jsú se neodřekli statku otcovského, a chtějí spolu s nevybytými dětmi rovné díly v něm bráti: tehdy což jsau prvé z toho statku od otce přijali, budau povinni zase do téhož statku vnésti zauplna a pod svau přísahau; čehož nevybyté děti jim brániti nemohau, leč by to ukázati mohli, že jsau se vybyté statku toho odřekli.

Item, připadla-li by jaká odaumrť na matku, anebo žeby se jí nějaký statek nápadem dostal: tehdy po smrti její takový statek na děti její, jako i s dětí na máteř připadá. Pakliby po ni i děti zemřely: tehdy týž statek s nich na otce přichází, a s těch dětí zemřelých přátelé krevní anebo příbuzní po matce jich k takovému statku žádného práva nemají. Tolikéž také i o

otci má rozuměno býti; nebo nápadu spolu bratruov a sester žádný nebéře, dokudž otec anebo matka živa jest.

Item, umře-li kto nechaje po sobě ve statku svém dětí nevybytých a vnaučat po synu anebo po dceři své odumřelé, statku svého neoderčené, pozuostalých: tehdy ta vnaučata, koližby jich koli bylo, z statku děda svého, spolu s jinými dětmi jeho, vezmau toliko jeden díl, kterýž jest se otci anebo mateři jich nebožce dostati měl.

Pakli kto, nemaje svých dědicuov doluov poslaupně z sebe pošlých, totižto synuov, dcer, vnukuov, pravnukuov, i tolikéž otce, matky, bratruov ani sester, vlastních svých ani polovičných, ani také starších, kteříž nahoru poslaupně jdau, jako děduov, bab, bez pořízení statku svého z světa sejde: tehdy na poboční přirozené anebo příbuzné přátely buď po otci anebo po mateři jeho pozuostalé, kteříž jemu najbližší a sobě rovni v kolenu jsau, takový statek jeho rovným dílem připadá.

ad 32—34) **O odaumrtech, o trojím zřízení statku, o nápadích.** *Všickni ti artikulové obsaženy jsau v Právích Pražských „de successionibus ab intestato“ F. 5. et per consequenta.*

35. O zvodu a folkování k statku mohovitému.

Zvede-li se kdo právem bez přítomnosti pohnaného na který statek mohovitý a jej po tři saudy, jakž za právo jest, opovídati bude a v čtvrtý saud pravým ortelem toho se zmocní, i také před rychtářem a kmety na to své památné dá: tehdy přijde-li potom pohnaný, aby svuoj statek zastal anebo vyvadil, bližší jest puovod první rychtářem a kmety zmocnění své ukázati a při něm zuostaven býti, nežliby obžalovaný to což mu z držení vyšlo, zase právem obdržeti mohl.

Pakli by obžalovaný svého nestání slušné a právní příčiny měl anebo že by o puohonu ani o žalobě nic nevěděl, ani také doma nebo v zemi nebyl a statku svého právem zase dobývati i také na žalobu odpovídati chtěl: tehdy sezná-li se k dluhu, pro kterýž by se puovod statku jeho právem zmocnil, v takové příčině nicméně zmocněný bližší jest dluh svuoj na tom statku obdržeti, nežby obžalovaný jemu týž statek právem odníti mohl. Pakli se k dluhu nesezná a ku právu není pohnán: tehdy ten ortel prvnější, kterýmž by puovod toho statku zmocněn byl, žádné moci míti nebude; nebo žádná veypověď neviže toho, kdož k saudu není pohnán, a kdož k statku cizímu folkovati chce, ten k jednomu každému saudu obžalovaného poháněti má.

ad 35) **O zvodu a folkování k statku mohovitému.** *Jakým pořádkem při Právě Pražském zvodové na statky lidské se vykonávají a věřiteluom na statcích dlužníkuov se dopomáhají, činí o tom G.! 1.*

36. O kšaftech privilegium císaře Karla Čtvrtého.

Carolus quartus, divina favente clementia Romanorum Imperator semper augustus et Boëmiae Rex. Notum facimus tenore praesentium universis, quod desiderantes profectui civitatis nostrae Lithomierzicz cura benigni favoris intendere, ita ut eius cives et incolae, fideles nostri, Celsitudini Regali Boemiae eo quidem melius valeant servire, quo benignius fuerint Regiae liberalitatis clementia consolati: quapropter animo deliberato, sano principum, baronum ac procerum regni et coronae Boemiae nostrorum accedente consilio, auctoritate regia Boemiae, de certa scientia et Regiae Celsitudinis gratia singulari supradictis civibus, heredibus, successoribus, posteritati et universitati ipsorum et eidem civitati Lithomierzicz, nec non inhabitatoribus qui sunt et pro tempore fuerint, infrascriptam gratiam pro nobis, heredibus et successoribus nostris, Regibus Boemiae, fecimus, dedimus et concessimus, facimus, damus et concedimus in perpetuum virtute praesentium gratiose, videlicet: Quod ex nunc in antea omnes et singuli cives seu inhabitatores dictae civitatis in Lithomierzicz et quilibet ipsorum heredes et successores sui in perpetuum libere possint et valeant universas et singulas possessiones, hereditates, proprietates, allodia, agros, census, redditus, domos et bona sua mobilia et immobilia, in quibuscumque rebus consistant, intus et extra dictam civitatem in Lithomierzicz aut alibi ubicunque talia sita noscuntur, quibuscunque etiam possint vocabulis designari, cuicunque, saeculari duntaxat homini seu personae, vendere, legare, donare, testari et iuxta suae voluntatis arbitrium ordinare, iure hereditario possidendum, iuxta iura, mores et consuetudines ipsius civitatis in Lithomierzicz hactenus ab antiquo tempore observatas. Si autem aliquem seu aliquos ex dictis civibus seu inhabitatoribus praedictae civitatis in Lithomierzicz, viris et mulieribus, sine donatione, testamento, ordinatione seu dispositione, non relictis utriusque sexus legitimis heredibus, ab hac luce migrare contingeret: ex tunc universae et singulae possessiones, hereditates, proprietates, allodia, agri, census, redditus, domos et bona mobilia et immobilia, in quibuscunque rebus consistant, intus et extra civitatem in Lithomierzicz praedictam, aut alibi ubicunque talia sita noscuntur, ad proximiores et propinquiores ita decedentes seu decedentium consanguineos, masculini seu feminini sexus, tunc superstitibus, libere et iure hereditario devolvantur, sub omni modo, libertate et forma, quibus in talibus casu et articulis Civitati nostrae Maiori Pragensi gratiam nostris Regalibus literis noscuntur erogasse. Gratiam huiusmodi ad illos duntaxat cives et incolas in Litho-

mierzicz volentes extendi, qui in solutionibus steurae, exactionum, lozungarum et aliarum contributionum onera cum antedicta civitate Lithomierzicz sustinent et sustinebunt temporibus affuturis.

Praesentium sub Imperialis nostrae Majestatis sigillo testimonio literarum.

Datum Pragae anno domini Millesimo trecentesimo septuagesimo secundo, Indictione decima, XIII. Kalend. Octobris, regnorum nostrorum anno vicesimo septimo, imperii vero decimo octavo.

Pořádek pak, podle starobylých zvyklostí a práv, při kšaftech na právě našem městském tento se zachovává:

Když kdo chce statek svuoj na smrtedlné posteli pro strach smrti kšaftovati, to on musí při přítomnosti rychtáře, kmetuov anebo konšeluov a písaře radního učiniti, jsa při paměti a rozumu zdravém, aby takové pořízení mocné a stálé býti mohlo. Avšak ne každý kšaft platný beyvá a místo své má; nebo žena bez povolení manžela svého nic žádnému kšaftovati nemuože, a to proto, že manželé statek spolu nerozdílně drží do smrti své a od společného statku jeden bez povolení druhého nic dáti nemuože. Zvláště pak žena bez vuole manžela jakožto hlavy své a manželského poručníka nic dávati ani slibovati nemuože. Tolikéž také člověk poddaný bez povolení pána svého nic statku svého odciziti nemuože; nebo poddaní sobě volni nejsau, ale pod mocí jiných postaveni. Jestli že pak statek nápadní jest, ten také bez povolení nápadníkuov žádnému se dáti nemuože; pakliby nápadníci k tomu povolili, tehdy muože jeden dáti komu chce, když toliko čekancuom třetí díl téhož statku zanechá.

Item, nekaždý také kšaft v své váze zanechán býti muože na smrtedlné posteli učiněný, nebude-li k tomu povolení dědicuov, a to z té příčiny, jestli žeby snad dluhové zplaceni nebyli a dědic k tomu kšaftu povolil; tehdy by jako dědic kšaftu dosti zauplna činiti musil a s tím dluhy platiti povinen byl.

Item, poručí-li kto komu statek svuoj na ten spuosob, aby toto a toto tomuto a tuto dal po smrti jeho, pokudž by toho statku postačiti mohlo, a on komuž by se poručilo, to učiniti slíbil: tehdy v tom vuoli kšaftovníka skutečně vykonati má.

ad 36) **O kšaftech privilegium císaře Karla Čtvrtého sté. paměti.** *Poněvadž privilegium slavné a svaté paměti císaře Karla vztahuje se na svobody a pořádky Starého Města Pražského: s strany kšaftuov a o kšaftích Práva Pražská, jakým pořádkem měli-by se vykonávati, vyměřují; protož toho se při témž právu zuostavuje, kteréž jest široce vypsáno D. 42. et per omnia subsequentia. Co se pak toho pořádku folio 20 dotýče, multa sunt absurda et ridicula.*

37. O stavunku spoluměštěnína na cizím právě.

Jestli žeby kdo přes pole kam jda anebo ven z země po obchodu svém pracuje, byl od spoluměštěnína svého pro dluh na cizím právě obstaven, jsa na svém právě jemu dosti ku právu usedlý: tu by mu se bezpraví stalo; nebo puovod toho slušně podle práva učiniti nemuože, ale má o takový dluh k němu na právě, k kterémuž oba náležejí, hleděti. Pakliby ho propustiti nechtěl, a on se jemu odpoviedati tu bránil, a skrze to k nějaké škodě přišel: bude ho moci z toho potom na svém právě obžalovati a škody na něm i pokutu postíhati. Chtěl-liby on pak toho jemu zapříti, že jest ho na jiném právě nehyndroval: má tento od rychtáře, před kteréhož jest byl právem připraven, svědomí v listu otevřeném sobě pod pečetí jeho vyžádati a rychtáři na svém právě dodati. A tak ten druhý obžalovaný musí jemu ze všech škod prav býti.

ad 37) **O stavunku měštěnína na cizím právě.** *Stavunkové proč se mají dáti Zřízením Zemským a i Právem Pražským, o tom L. 17. vyměřeno jest. A právní regula jest: Actor sequatur forum rei. A tak jeden každý povinen jest pořád práva zachovati.*

38. O žalobě z dluhuov po umrlé ruce.

Obžaluje-li kdo dědice po umrlé ruce z dluhu, kterýž-by on mu za otce svého vyplniti slíbil, a obžalovaný jestli tomu odepře: tehdy puovod to svědky, jakž za právo jest, ukázati bude povinen. Pakli puovod bez svědkuov jej k vlastnímu svědomí obviní, a on dí-li, že mu nic dlužen není aneb že jest mu nic nesliboval: tehdy toho svau přísahau odejde. Pakli dí, že jest ten dluh zaplacen: najde mu se z práva, aby takové zaplatcení ukázal. Jestli že pak žalobník svau žalobu s svědky postaví a obžalovaný dí, že jest ten dluh zaplacen: tehdy on po umrlé ruce to ukázati bližší bude, než by jej žalobník svědky svými v tom přemoci mohl.

ad 38) **O žalobě z dluhuov po umrlé ruce.** *Děti po rodičích svých a jiní držitelé statkuov po smrti z tohoto světa sešlých povinni jsau dluhy platiti věřiteluom, jakž Právo Pražské o tom F. 20. vyměřuje. Kdož co provede, toho užive; pakli nic, také při témž se zuostaví.*

39. O žalobě hostě na hostě z dluhu.

Viní-li host hostě z dluhu před saudem, tehdy obžalovaný osvobozen bude té žaloby, jestli jí odepře, leč by puovod přinesl proti němu svědomí.

ad 39) **O žalobě hostě na hostě.** *Actore non probante reus absolvitur, etiam si nihil praestiterit. Právem Pražským A. 51.*

40. O žalobě z dědictví.

Obžaluje-li kdo koho na městském právě z statku dědičného, žeby ten statek jeho pravé dědictví bylo po rodičích jeho na něj připadlé, a žeby obžalovaný takový statek bezpravně jemu zdržoval a sobě osobil, i jestli že ten, na kohož žaloba jde, k svému právu stojí a dí, že ten statek spravedlivě jako svuoj vlastní drží a že má zpravce téhož statku, kteréhož jest den o rok v držení bez odporu a nářku právního: tehdy on musí zpravci svého jmenovati a jej v druhý saud k tomu uložený před právem postaviti. A tak obdrží ten statek obsedley, jestli že mu jej zpravce, jakž za právo jest, zpraví; pakli jemu na zpravě sejde, tehdy puovod obdrží ten statek jakožto své vlastní dědicvie podle práva. Nebo jeden každý při svém přirozeném dědictví lepším právem zachován býti má, není-li promlčené, nežli ten, kdož je kaupí anebo v zástavě drží. Nebo ten, na kohož statek jaký dědičně připadá, držení a zpravu má od toho, kdož jest mu ho odumřel, ale kupující v nařčeném statku větší obrany nemá než tu, aby se na zpravcí svého táhl.

ad 40) **O žalobě z dědictví.** *Toto právo pořádněji jest vysvětleno v Právě Pražském F. 17. et per consequentia.*

41. O žalobě autrpné z ran a z mordu.

Jestli žeby někdo byl raněn a okřik učinil a jal toho kdož jest jej ranil, i také ku právu dodal, i jsau-li tu přítomní lidé, kteříž okřik ten slyšeli, aby svědčili: bude puovod bližší těmi svědky v tom jej přemoci, nežli by obžalovaný toho přísahau odjíti mohl. Bude-li rána sedání hodna, to jest, nehte s článkem hořejším prstu prostředního zhlaubí a téhož prstu celého zdélí, obžalovaný ruku ztratí; pakli bude rána smrtedlná, hrdlo proskutčí; lečby se z toho vyvedl, jak za právo jest.

42. O žalobě z bezpraví na člověka dobrého učiněné.

Stane-li se někomu bezpraví buď v noci nebo ve dne, a bude-li z toho člověk dobrý nikdá prvé nenarčený obžalován,

nejsa v horkém aučinku popaden: tehdy bližší jest toho právem svým odjítí, tó jest přísahau svau i očistníkuov se očistiti, nežli by puovod na něj to usvědčiti mohl; jestli že jest obžalovaného na tom místě, kdežby se to bezpraví stalo, žádný neviděl.

43. O žalobách z ran přesnocovaných.

Bude-li kdo raněn a hned toho dne s žalobau se ku právu neuteče, ale nechá toho tak přes noc a ten, na kohožby mělo žalováno býti, v ten čas se sám ku právu najde dobrovolně, nejsa svázán ani jat: tehdy bližší bude toho svau přísahau i očistníkuov odjíti, nežliby jej puovod v tom přemoci mohl; lečby to bylo, žeby rychtáře dojíti nemohl, když jest žalovati měl. Pakli hned toho dne učiní žalobu a obžalovaný ku právu se nenajde: tehdy v čtvrtý saud má za odsauzeného vuobec býti vyvolán. A jestliže kto raněn jsa žalobu svú přesnocuje, má jemu té vší věci odloženo býti do nejprvnějšího saudu. A by pak i rána sedání hodna nebyla, proto nic méně má stranám den býti k stání jmenován k nejprvnějšímu saudu.

ad 41—43) **O žalobě autrpné z ran a z mordu.** *To právo, druhé i třetí po něm, jsau dětinské žaloby a jako hříčky; o těch všech příhodách a jedněm od druhých ublížení Právo Městské Pražské pořádněji o tom vyměřuje S. 13.*

44. O appellacích, jakau pokutu propadne, kdo se zle odvolá.

Kdož-by se koli od ortele kterého kmeta odvolal, neprovede-li odvolání svého a křiv zuostane: ten kmet, kterýž jest ortel nalezl, obdrží na něm pokutu svú, to jest třidceti šilink, a rychtář vetunk. Pakli jest ten kmet takový ortel ne sám od sebe, ale z potazu jiných kmetuov vynesl: tehdy vezme-li pád v appellací své, kdož se jest odvolal, musí vetovati jednomu každému z kmetuov jeho pokutu, to jest třidceti šilink, a rychtáři tolik vetunkuov, kolik jest pokut kmetuom položil.

45. Odvolání od ortele jak se činiti má.

Kdož chce kmeta na jeho orteli štraffovati a od něho se odvolati, ten má těmito slovy k rychtáři mluviti: „Pane rychtáři! Ortel, kterýž jest tento kmet nalezl anebo z potazu jiných vynesl, jest na ublížení spravedlnosti mé anebo principála mého, podle všech práv, kterých tato stolice podle veysad svých užívá; a to

já chci ukázati, jakž za právo jest, a s tím se odvolávám na vyšší právo, odkudž své právo bereme.“ Tu rychtář dopuště appellací má se obojí stranau ujistiti pro škody právní a jiné věci k tomu potřebné, aby ten, kdož v své při pád vezme, ze škod v té při zběhlých práv byl.

ad 44—45) **O appellacích i s druhým artikulem.** *Každému s uctivostí za odvolání žádajícímu toho se přeje a žádný pokuty nevonese, leč by saudce toho práva nevážně dotýkal, jakž Právo Městské vyměřuje C. 4. C. 5.*

46. O svědomí.

Bude-li komu z práva nalezeno pokazování anebo přísaha s očistníky: ten třikrát patnácte dní lhuoty k tomu míti má, a z těch třikráte patnádcti dnuov, kteréž koli bude chtieti, muože sobě k saudu nejprv příštímu k potřebě své zvoliti. Ten pak, komuž přísaha s očistníky nalezena bude, má nejprvé přísahati a po něm očistníci jeho přísahu sveymi přísahami ztvrditi.

ad 46) **O svědomí.** *Přísahy s očistníky při Právě Městském jsau zdviženy. I. 31. I. 33. I. 34.*

47. Muože-li otec syna, škůdce lidského, v jeho zlém aučinku zastati před právem.

Každý člověk dobře zachovalý a na své cti nenarčený syna svého ještě nevybytého, kteréhož na svém chlebě má a jeho mocen jest, muože jednau zastati svau přísahau před právem, jestli žeby jej kdo z zlého aučinku, jako z zlodějství, z laupeže, z nějaké škody anebo z bezpraví obvinil, nebylo-liby dostatečného pruovodu a on otec žeby nevinau syna svého jist byl a za to, přišlo-liby k přísaze, i přisíci směl. Pakliby z téhož skutku zlého i otec spolu s synem obviněn byl: tehdy by syna zastati nemohl, lečby se sám prvé z toho vyvedl a očistil.

ad 47) **Muože-li otec syna škuodce lidského etc.** *Neobyčejné a proti zdravému rozumu toto právo jest, a protož svého pruochodu jmíti nemuože, podlé té právní regule: Non sunt recipienda pro jure, quae non habent justitiam matrem.*

48. O dluzích v hospodě protrávených.

Vinil-liby kdo koho z dluhu za jídlo a pití u sebe protráveného a on se k tomu neznal: muože toho jako jiného dluhu svau přísahau odjíti, kdežby zprávy a pokázání nebylo. Pakli

se přizná k dluhu, ale nemá čím zaplatiti: tehdy puovod nemuože na něm při právě více míti v svém dluhu než to, což obžalovaný oděvu na sobě nepřepásaného má, jako koblauk, plášt, sukni, čepici etc.

ad 48) **O dluzích v hospodě.** *I ten artikul nemá svého místa míti; neb každý chtěl by sobě na bližním svým všeckno vypřisahati. A jest o tom Zřízení Zemské i Právo Pražské L. 27. L. 32.*

49. O čeledi na penězích zjednané.

Umře-li služebníku neb čeledínu jeho pán: tehdy dědicové takového čeledína v tom statku do třidcátého dne, dokudžby se službau neopatřil a jinde nepřistavil, chovati a jemu službu zaslauženau do času smrti pána jeho zaplatiti, jsau povinni. A převzal-li jest čeledín nad službu svú zjednanau co veyše, k navrácení toho přidržán býti nemá. Jestli žeby pak dědicové toho pána takové mzdě odpor učinili: tehdy ten služebník snáze svau přísahau takovau mzdu svau obdrží, nežliby se jí dědicové odepříti mohli. Pakliby služebník samého pána, u kteréhož jest se zjednal, z služby nezaplacené upomínal, a on pravil, že jest mu zaplatil: tehdy nemá-li toho čím pokázati, snáze svau přísahau a očistníkuov to provede, nežby služebník to na něm obdržeti mohl.

Item, pán za čeledína anebo služebníka svého dále není povinen odpovídati, než pokudžby se služba jeho vztahovala, lečby zaň rukojmě byl. A k tomu také uškodí-li komu co služebník anebo proviní: on sám z toho odpovídej, jestli že jest bez vuole a rozkazu pána svého to učinil anebo pán se toho přísahau svau očistil, kdyby služebník to naň bez ukázání sčítal. Pakliby to z poručení pána svého učinil: tehdy rovně i pán z toho viněn býti a odpovídati má.

Item, byl-liby čí služebník jsa člověk svobodný od někoho zbit nebo nectně zhaněn: z toho pán jeho nemuože viniti, lečby jemu to k pokutě a hanbě anebo škodě bylo aneb žeby týž služebník toho pána člověk poddaný byl.

Item, umřel-liby služebník dříve roku svého: tehdy to což jest zaslaužil v tom čase, na přítele anebo dědice jeho připadne, a chtěl-liby plnau mzdu míti, musel by on za přítele svého doslaužiti.

ad 49) **O čeledi na penězích zjednané.** *O čeledi služebné pořádněji Právo Městské nařídilo S. 10. et A. 58.*

50. O mzdě čeledína právem na pánu dobyté.

Služebník obdrží-li na pánu svém právem mzdu zaslauženau, za to pán rychtáři žádné pokuty nepropadne, ale služebníku bez protahu téhož dne zaplatiti mzdu jest povinen.

ad 50) **O mzdě čeledína.** *To právo žádné platnosti ani rozumu nenese.*

51. O čeledi vyhnané a sběhlé.

Jestli žeby pán služebníka anebo čeledína svého dříve času, do kteréhož jest na penězích zjednán, od sebe zahnal a příčiny toho slušné ani svědky, ani přísahau svau (neměl-liby svědkuov na to) neokázal: musí tomu čeledínu zauplna službu jeho, na kteréž jest se zjednal, zaplatiti, tak rovně jakoby doslaužil; a to proto, že ten služebník na službě jest obmeškán skrze něho a jinde se službau časně opatřiti nemohl. Pakli čeledín zběhl od pána svého nečasně bez hodné příčiny: ten povinen bude pánu svému tak mnoho pokuty dáti, jakž jest mnoho mzdy zjednané aneb slíbené měl; a vybral-li jest co mzdy, to dříve zase navrátiti; leč by to bylo, žeby týž čeledín v stav manželský vstúpiti chtěl, anebo žeby na něj nějaké poručenství připadlo.

ad 51) **O čeledi vyhnané a zběhlé.** *Toto právo není ovšem zlé, a poněvadž ve všech těch právích jedinkého artikule jsme se teď dočtli, kterýž v Právě Pražském položen není, mohlo by k tomu povoleno býti, aby pěknějšími slovy v formu práva byl uveden. Neb jest věc spravedlivá, aby jakž hospodáři jsau v právích našich opatřeni: tak také i služebníci a služebnice věrné.*

52. O tom, kdo koho raní s pomocníky, a o ranách prostých, sedacích a jich pokutách.

Bude-li kdo raněn od někoho s pomocníky jeho a takových míru rušiteluov s okřikem vzatých ku právu dodá a rány své právu ohledati dá, jsau-li sedání hodné čili nejsau, i má-li na to lidi, kteříž-by okřik jeho slyšeli: tehdy tolik osob z toho viniti muože, kolik ran má, a odeprau-li tomu, sám svau přísahau a těmi svědky okřikleymi to na ně ukázati musí. Pakli nebudau s okřikem ku právu dodáni, ale sami svobodně, nejsauce jati a svázáni, dají se před právo najíti, chtějíce svú nevinu ukázati; tehdy svau přísahau a očistníkuov toho odejdau, a ukáží-li tak nevinu svú, podlé práva osvobozeni budau od žalobníka; pakli neokáží, každý za ránu sedání hodnau ruku, za mord hrdlo ztratí.

Jestli žeby pak rány nebyly sedání hodné, než toliko sečené, bodené anebo otevřené v těch místech, kdež mnoho škoditi zdraví nemohau: budau mocti obžalovaní toho každý sám svau přísahau odjíti. A neprovedl-liby přísahy který, propadne žalobníku v té při třidceti šilink a rychtáři jeho vetunk podlé práva, a více nic; leč by to bylo, žeby sobě žalobník ty rány a škody proto vzaté v summě jisté položil anebo šacoval a obžalovaný tomu místo dal; pakliby místa tomu dáti nechtěl, tehdy zuostane to na rozeznání práva, co by spravedlivě za to pokuty obžalovaný žalobníku dáti byl povinen.

ad 52) **O tom kdo koho raní s pomocníky, o ranách prostých sedacích.** *Tento Práva Magdeburského artikul Práva Pražská patrněji, srozumitelněji vysvětlují S. 15. S. 11. N. 27 et in subsequentibus.*

53. Kdo žaluje autrpně a žaloby neprovede.

Žaluje-li kdo k sedání, to jest autrpně, a žaloby své podle práva dostatečně neprokáže: jestli ta žaloba o ránu sedání hodnau, tehdy sám ruku propadne, pakli o hlavu, tehdy hrdlo proskutčí. Nebo jakýmž kdo spuosobem autrpně na někoho žaluje, zuostan-eli křiv, takovým zase spuosobem obžalovaný k němu právem domlauvati se muože.

ad 53) **Kdo žaluje autrpně.** *Ten artikul žádného rozumu ani spravedlnosti v sobě neobsahuje, a protož za právo nemá býti přijat. Neb právo má býti vynešené v slovích patrných a zřetedlných; než tak se domeyšlíme, že rozum jeho ten jest, kterýž jest v Právě Pražském „de poena talionis“ M. 26.*

54. Mezi dvěma spolu raněnými kdo první žalobu obdrží.

Raní-li se dva mezi sebau a oba se ku právu s žalobami najdau: tehda ten, kdož se prvé ku právu utekl, ukáže-li to, první žalobu obdrží, by pak rány obau dvau sedání hodné byly.

ad 54) **Mezi dvěma spolu etc.** *Ten artikul práva, kdyby svuoj pruochod jměl, vždycky by práv zuostal při Právě Magdeburském ten, kterýž by byl spuosobnější k závodu, což by proti všemu dobrýmu a pořádnýmu spuosobu bylo.*

55. O ranách mečem a nožem udělaných.

Raní-li se dva vespolek kolně, jeden mečem a druhý nožem, a oba dva se ku právu jednostejně utekau s žalobami a rány právem obvedené za sedání hodné uznány budau ohledáním

kmetským a rozsudkem: tehdy jednomu mečová rána jde na ruku a druhému nožová na hrdlo. Nebo nuož jest zrádná zbraň a tajně člověku, než zví, duši ukrádá.

ad 55) **O ranách mečem etc.** *Jakaužkoli braní a čímkoli, jakýmkoli instrumentem jeden druhého škodně zraní, podle toho sauzen bude, jakž Práva Pražská vyměřují N. 35. Předkové naši bodené rány, a zvláště nožem, za zrádné drželi, ale cizí národové tulychy a rapíry sobě zde již osvobodili.*

56. O rukojemství s strany ran a mordu.

Bude-li kdo dán na rukojmě proto, žeby někoho zranil, aby k saudu nejprv příštímu stál, a on potom téhož raněného pod tím rukojemstvím žeby zabil, a jsa z toho mordu opět obviněn rukojmě za sebe k dostání práva postavil, odpíraje mordu takovému: tehdy není-li v horkém aučinku postižen a puovod nemá-li čím toho mordu dostatečně pokázati, odejde on toho právem svým.

ad 56) **O rukojemství s strany ran.** *Žadné platnosti to právo v sobě nenese, a protož má spravedlivě vývrženo býti.*

57. O slibu rukau dáním s strany pokoje zachování.

Slíbí-li kdo rukau dáním před saudem rychtáři na huolku, že pokoj zachovati chce proti tomu kohož jest ranil, i nezdrží-li slibu a závazku svého, a to se na něm ukázati by mohlo, že jest se zavázal a závazek zrušil: tehdy by straně pokutu na to uloženau a rychtáři jeho neyvyšší wetunk, totižto puol wergeltu propadl.

ad 57) **O slibu rukau dáním s strany pokoje.** *Pořádněji Právo Pražské o tom vyměřuje P. 25.*

58. Umře-li kdo od rány pod odložením žaloby učiněné před saudem.

Udělají-li sobě dva ve spolek po ráně, a oba jednosteyně na sebe před saudem žalovati budau, a těch žalob právo k druhému saudu nejprv příštímu odloží: tehda umře-li pod tím odložením jeden, a druhý na uložený den ku právu se najde a hlásati bude, není-li na něj jistého puovodu, otejde té žaloby právem svým, to jest přísahau a očistníky, a nebude-li moci hned očistníkuov míti, obdrží k tomu třikráte patnácte dní, a z těch tří lhuot vybere sobě k vedení očistníkuov, kterúž koli bude chtíti.

ad 58) **Umře-li kdo etc.** *Umře-li ten, kterýž koho zsekal a zabil, pokuty za něho neponesau dědicové, quia ibi debet esse poena, ubi et noxa est, jakž Práva Císařká a Pražská o tom vyměřují M. 14 et per omnia sequentia.*

59. O žalobách z bezpraví, kteréž slove potupa, to jest, o ranách suchých a slovích hanlivých.

Bude-li kdo zbit od někoho po hřbetě aneb životě kyjem, pěstí, kamenem, nohami, vlasuov rváním aneb nětčím jiným k tomu podobným, tak žeby od toho zbití zmodral, zsynal anebo otekl: má to právem obvésti a osvědčiti. Uzná-li právo že to zbití není smrtedlné, ani na škodu zdraví: odejde toho obžalovaný, jestliby se seznal anebo v tom usvědčen byl, puovodovi peněžitau pokutau na to z práva uloženau a rychtáři jeho wetunkem. Pakli by ty rány byly smrtedlné anebo na škodu zdraví: tehdy by obžalovaný pro to hrdlo aneb ruku proskutčil, lečby puovod rukojemně a ne útrpně žaloval, tehdy by také peněžitá na to šla pokuta podle slušného práva uvážení.

Pakli by se kdo většího kterého bezpraví dopustil, tak žeby syn otce, poddaný pána, člověk obecný konšela, osoba lehká člověka poctivého zbil, anebo někdo žeby kohožkoliv jiného zjevně na rynku, v kostele, na rathauze aneb před lidmi někde přísežnými upral, anebo žeby někdo někoho v hlavu ztlaukl anebo na oko škodně udeřil (na kterýchžto audech rány také za sedací se počítají, by pak na jiném těla místě za prosté projíti mohly): ten a takový každý pro takové bezpraví hanebné a veliké, by pak rány byly neškodné, má tíže nežli jiný pokutován a trestán býti. Neb taková bezpraví podle hodnosti veyše anebo níže se vážiti a k nápravě postavovati se mají.

Jestli žeby pak kto koho potupnými slovy při řádu a právu doteykal, lidem v posměch dával, k autržce a hanbě jeho na něj povolával, nebo o něm na lehkost jeho mluvil, psal, zpíval a písně skládal, aneb žeby někdo někoho z dluhu vyvazeného na potupu a škodu jeho upomínal, aneb věda že mu nic není dlužen, z aumysla a fortelně statku se mu některého zmocnil: ten také každý takový žalobau z bezpraví potupného bude povinen. Než stala-liby se čí ženě taková která potupa, buď slovy neb skutkem: z té bude moci netoliko ona sama, ale i muž i otec její žalovati. Ale zase žena viniti nemuože ani s dětmi svými z potupy, kteráž by se muži jejímu přihodila, nebo muž ženy a dětí svých ochráncím jsa, poručníkem jest, a ne oni jeho.

ad 59) **O žalobách z bezpraví etc.** *Pořádněji o tom Pražská Práva vyměřují, a hned zvláštní o tom titul jest R. 19. M. 6. M. 7. R. 6. R. 10. Poenae M. 1.*

60. O zálohách, veybojích a podávení ženského pohlaví.

Zálohy aneb cest zastaupení, ženského pohlaví násilní podávení a veyboje na domy rychtář a kmeté v saudu zahájeném sauditi mají. Jestli že se veybojové domovní pokázati mohau s sekáním anebo vyražením dveří anebo zámkuov vylaupením a vybitím a rychtářem i kmety, kterýmižby to bylo obvedeno, zálohy pak a ženské podávení osvědčí-li se okřikem a lidmi, kteřížby ten okřik slyšeli: bude moci puovod k tomu veybojníku a násilníku autrpně žalovati, a nemá-li jiného dostatečnějšího pruovodu, snáze to přísežnými, kterýmiž jest to obvedl a lidmi, kteříž okřik slyšeli, i svau přísahau provede, nežliby obžalovany toho bez dostatečného odvedení prázden býti mohl.

ad 60) **O žalobách, veybojích a podávení ženského pohlaví.** *O kvaltu a výboji výslovněji najde se v Právích Pražských N. 11. O násile M. 30. S. 13.*

61. Z mordu kdo se jednomu vyvede, muože-li ho druhý z něho viniti.

Byl-liby někdo zamordován a několik dětí po sobě pozuostavil, z nichžby jeden z toho mordu někoho obvinil, i jestli že ten puovod žalobu svau zagwaruje a obžalovaný se jakž za právo jest, z toho mordu vyvede a očistí: tehdy potom od jiných dětí toho zamordovaného žádné těžkosti míti nemá.

Item, vinil-liby někdo někoho z mordu, a ran na zamordovaném neokázal, jakž za právo jest, ani dostatečného pruovodu neměl, a obžalovaný žeby nevinu svau podle práva přísahau zpraviti chtěl, i byloliby z práva jemu nalezeno, poněvadž žaloba prostá bez svědkuov a okřiku jest učiněna, aby svau nevinu přísahau zpravil: tehdy neprovede-li dobře a zauplna přísahy, tomu kdožby se za puovoda na místě zamordovaného postavil, wergelt a rychtáři wetunk propadne.

Tolikéž také stal-liby se mord a někdo byl obžalován z prosta bez svědkuov, žeby věděl o tom, kdo jest se toho mordu dopustil: bude-li mu nalezeno, aby svau nevědomost zpravil, a on žeby přísahy zauplna neprovedl, propadne puovodovi wergelt a rychtáři jeho wetunk; pakliby k svému právu nestál, nic na něm více puovod neobdrží nežli wergelt, a proto nemá ani vuobec býti vyvolán.

Item, staneli se žaloba z mordu před saudem, a potom žeby se strany a to smluvily: tu předse rychtář nad to veyše svuoj wetunk má.

Item, žena bude-li v mordu anebo v ráně sedání hodné vzata: puovod nemá-li dostatečných svědkuov, snáze ji lidmi, kteříž sau okřik slyšeli, a svau přísahau v tom přemuože, nežliby ona se z toho vymluviti mohla, a pokutu na to uloženau z práva nésti musí. Pakliby žena byla poctivá z mordu anebo ran sedacích obžalována, nejsauci při tom postižena: dají-li ji na rukojmě, a svědkuov dostatečných nemají: snáze svau přísahau toho otejde, nežli by ji kto v tom přemoci mohl.

ad 61) **Z mordu kdo se jednomu etc.** *Kdož se jednau pořádně z mordu vyvede, od žádného tím více ztěžován býti nemá. A Práva Pražská o vraždách a mordech vyměřují N. 27. et per consequentia. N. 31. N. 32.*

62. O kradeném statku a přehledávání jeho po domích.

Pokrade-li kdo komu statek jeho a jej do cizího domu vnese bez vědomí hospodáře, bude-li potom u něho s jeho povolením právo takové kradené věci hledati a je najde: tehdy hospodář žádné z toho škody míti nemá, smí-li to přísahau zpraviti, že jest o té krádeži nic nevěděl. Pakliby ta krádež nalezena byla v zavřeném pokoji jeho, od kteréhož-by on sám klíče měl: tehdy za zloděje držán býti má, lečby ta krádež tak věc malá byla, žeby ji někdo k němu oknem do jeho zavřených pokojuov anebo nějakau děrou vstrčiti mohl, tehdy by také toho jakž prvé doloženo, přísahau se očistiti musil. Jestli žeby pak ten hospodář, u kteréhožby kradených věcí puovod s právem hledati chtěl, do svého domu jich pustiti nechtěl: ten bude moci zlodějstvím býti nařčen. Ukradne-li pak kdo komu co v domě jeho, a to vynesa na ulici, když jej ten jistý honí, roztrausí anebo upustí: tehdy ten, komužby se taková škoda stala, bude moci svobodně své věci sbírati bez povolení rychtáře, neudělal-li jest žádného okřiku; pakli jest udělal okřik, tehdy těch věcí sbírati ani schovati nemá bez povolení rychtářového.

Item, zloděj byl-liby popaden od někoho a ten žeby ho pustil nechtě aneb že by mu se mocí vydřel: tehdy on, chtělliby jej rychtář z toho viniti proto že jest zloděje pustil, bude moci, není-li vinen, to přísahau zpraviti, že jest ten zloděj proti vuoli jeho ušel.

ad 62) **O kradeném statku a přehledávání jeho po domích.** *Ten artikul zbytečný jest, neb kdežkoli a za kýmžkoli najdau se kradené věci, o ty hleděti muože k tomu ten, jehož jsau vlastní. P. 15. 16.*

63. O dobývání právem dluhu puojčeného anebo za někoho slíbeného.

Obviní-li kdo koho z dluhu puojčeného aneb slíbeného za někoho a to na něm pro odpor jeho nuzným právem dobude: musí ten dlužník hned toho dne, muože-li, pakli nemuože tehdy ve dvau nedělích pořád zběhlých takový dluh zaplatiti a rychtáři jeho pokutu dáti. Ale sezná-li se k dluhu obžalovaný, pokuty rychtáři žádné nedá, než dluh ve dvau nedělých záplatiti bude povinen. Nezaplatí-li dluhu na uložený čas, bude míti rychtář na něm pokutu svau; avšak nic méně rozkáže mu, aby v osmi dnech ten dluh zaplatil, potom ve třech dnech, potom ve dvau, potom nazejtří. Kolikrátby pak koli dlužník rozkazu rychtářového na určený den vyplniti zanedbal: tolikrát rychtář na něm svau pokutu míti bude. Jestližeby pak i přes to dále dluhu věřiteli zaplatiti ani rychtáři pokut jeho dáti zanedbal: mají mu duom jeho zamknúti a zapečetiti, aby tudy k zaplacení dluhu a pokut rychtáři náležitých položení přinucen byl; nemá-li pak statku anebo základu žádného ani rukojmí, ten vazbau k zaplacení buď přidržán. Pakliby ku právu nedostál, má vuobec jakž za právo jest, vyvolán býti. Kteréhožto tak vyvolaného bude moci puovod pro ten dluh a pokutu staviti, kdežby jej koli na které rychtě podskočil a našel a kdežby jej po takovém vyvolání u sebe přechovával na tom právě, ten pokutú rychtáři propadne.

ad 63) **O dobeyvání právem dluhu puojčeného.** *O dluzích a dobývání dluhuov Práva Pražská pořádněji vyměřují G. 1. et G. 4 per consequentia.*

64. O zástavě věna.

Zaváže-li muž ženě své věno na kterém statku svém: tehdy ona po smrti jeho, nechtěli-liby dědicové anebo nemohli jí věno její dáti, bude moci ten statek u věně svém s vědomím práva zastaviti i prodati, anebo požitky a platy z něho bráti tak dlauho dokavadž by odtud vypravena nebyla.

ad 64) **O zástavě věna.** *Věna neb jiného práva svého jedna každá žena jak muože po smrti manžela svého požívati, o tom Práva Pražská vyměřují sub titulo „O zasnaubení k manželství“ C. 33.*

65. O ženách těhotných.

Žena těhotná pozuostalá po smrti muže svého nemá z statku jeho vylaučena anebo vysazena býti prvé nežby dochodila

a z šesti nedělí vyšla; a umřelo-liby to dítě jsa pořádně zplozené, spravedlnost jeho na máteř připadne. Také nemá nad ženau těhotnau veyše popraveno býti než k kuoži a vlasuom, to jest aby u planéře mrskána a ceychována byla, jestli žeby toho zaslaužila. Pakliby život provinila, tehdy odsauzení její má dotud protaženo býti, dokudž by neslehla a nevyležela.

ad 65) **O ženách těhotných.** *Těhotná žena nemá popravena býti, leč vyleží; Právo Pražské o tom T. 1., a zuostane-li těhotna po svém manželu, F. 10. právem se opatřuje.*

66. O přísahách.

Jestli žeby komu přísaha byla z práva nalezena proti žalobníku jeho: tehdy on kdyžby takovau přísahu v saudu činiti měl, bude moci dobře na kříž prsty položiti i zase sníti bez povolení rychtářového, a proto nic neztratí, jestli že dobře přísahu provede; pakliby přísahy neprovedl, tehdy by rychtáři pokutú jeho propadl. Jestli žeby pak s povolením rychtáře strana stranu z přísahy propustila, na tom rychtář žádné pokuty nemá.

Komuž pak z práva nalezeno bude, aby přísahu činil, ten chce-li práv zuostati, má podlé znění žaloby přísahati, jako takto: Byl-liby od puovoda z dědictví obžalován, má přísahati, od koho ze jmena to dědictví má sobě dané nebo prodané, a svědkové očistníci též také jeho přísahu, že jest pravá a spravedlivá, svau přísahau ztvrditi mají. Pakliby z mordu aneb z ran obžalován byl, a na přísahu mu přišlo: má přísahati, že tím skutkem, to jest mordem anebo ranami, není vinen etc. a očistníci také tak jeho přísahu, že pravá jest, podle práva ztvrditi sau povinni.

ad 66) **O přísahách.** *Jakým způsobem přísahy se vykonávají, o tom v Právě Pražském I. 31. et per consequentia.*

67. O zpravách věcí prodaných a falšech.

Prodá-li kdo komu koně a zpraviti jej slíbí, bude povinen to zpraviti, že ten kuoň nečistý, uhlíř (sic! ozhřivý), zápalčivý, slepý anebo kradený anebo nesvobodný není; jestli žeby se ty vady na něm, když se ohledává, zjevně spatřiti nemohly, než teprva po trhu na něm shledány byly. Tolikéž i jiné koupě a věci prodajné, najdau-li se po trhu falšované anebo nehodné, muože z toho prodavač od kupujícího obžalován při právě býti. Odepře-li prodaji, odejde toho právem svým; pakli se sezná, ale dí, že jest mu za faleš nesliboval, uzná-li se a zjevně ukáže faleš, musí prodavač z té falše odpovídati

a práv býti. Pakliby kupující mohl to sám třetí ukázati, že jest mu za faleš slíbil prodávající: tehdy by obdržal na něm zpravní pokutu, to jest jeho ruku, kterauž jest za zpravu slíbil, anebo místo ruky puol wergeltu.

Jestli žeby pak faleš na zlatě nebo stríbře anebo na minci byla shledána: tehdy ten, kdožby se té falše dopustil a s ní vuokol šel, musel by pokutu na to právy vyměřenau trpěti. Pakliby někdo takovú minci za statek svuoj prodaný vzal a saukupa měl, kterýžby se k tomu seznal, bude toho prázden; nesezná li se saukup, musí prodavač sám takovau škodu nésti a byl li jest prvé podezřelý, přijde o ruku, pakli jest sám minci falšoval, přijde o hrdlo.

ad 67) **O zpravách věcí prodaných a falešných.** *Právem Pražským zpravy se vypisují pořádně, jak jeden druhému statek prodaný povinen jest zpravovati a dokud, G. 47. F. 33. F. 34. O koních pak a při nich nalezených vadách H. 13.*

68. O pokutě kmetuov z daruov ortelujících.

Jestli žeby který kmet vzal od strany peníze a z těch peněz bez vědomí a povolení jiných kmetuov ortel k žádosti jemu vypověděl: tehdy ten ortel neváže a žádné moci nemá a kmet na potomní časy stolic kmetských prázden býti má.

ad 68) **O pokutě kmetuov.** *Právo Pražské zbraňuje halafance a dary konšeluom A. 11. et O. 9.*

69. O dluzích po umrlé ruce a herních.

Každý člověk po umrlé ruce dluh zaplacený, nemá-li pokázání dostatečného, svau přísahau zpraviti muože, ten pak, kdo z dluhuov viní, má před právem zejmena oznámiti, zač by ten dluh byl. Nebo byl-liby dluh herní, tak žeby jeden druhému co na hru puojčil anebo ve hře dlužen zuostal: toho ani rychtář sauditi nemá, ani obžalovaný z něho odpovídati není povinen. Pakliby syn otci svému anebo služebník pánu který statek bez povolení jeho prohral: takový statek otec anebo pán jeho na tom, kdožby jej vyhral, právem zase dobýti muože.

ad 69) **O dluzích po umrlé ruce a herních.** *Coby byli dluhové po umrlé ruce, rozuměti se nemuože, než dluhové spravedliví od držiteluov statku neb nápadníkuov umrlých platiti se mají podlé Práva Pražského F. 3. Dluhové hrau vzešlí lidem se nepřisuzují. G. 19.*

70. O žalobách z laupeže a z zlodějstva.

Byl-liby kdo obžalován z laupežných anebo kradených věcí aneb žeby horký účinek a jistina v tom pokázati se mohla aneb žeby někdo laupežně a zlodějsky věc vzatau v svém držení měl a taková krádež žeby zjevně se ukázala: má k tomu rychtář býti povolán a takového laupežníka a zloděje hned vzíti aneb utíkal-liby honiti a uhoně jej, podle skutku a laupeže i pomocníky jeho sauditi a puovoda statku jeho zase zmocniti, jestli žeby se obžalovaný z toho nevyměřil a nezpravil, jakž za právo jest. Pakliby puovod sám sobě právo činil a vzatau sobě věc mocí zase mocí a kvaltem odňal: tehdy by vedlé práva našeho hrdlo proskutčil, lečby se to v zápětí stalo, kdyžby laupežník anebo zloděj škodu učině utíkal a puovod, dohoně se ho, takovú věc mu mocí odňal, a to žeby, jakž za právo jest, ukázati mohl. Jestli žeby pak kdo, jsa před právo a saud připraven, v své přítomnosti z jakých věcí takových obžalován byl a potom od saudu ušel a ku právu svému nedostál: ten, by pak vinen nebyl a nevinu svau stoje zpraviti mohl, sám se vinen pro své nedostání učiní a v té žalobě přemuožen bude.

ad 70) **O žalobách z laupeže a zlodějstva.** *Každý svého vlastního pořádem práva na druhém dobeyvej, a ne mocí a o své ujmě. N. 7. G. 4. De furtis P. 1 et sequentibus.*

71. O zatvrzení vyvolání anebo achtě.

Byl-liby někdo pro ránu anebo některÿ pych v nepřítomnosti své v horkém účinku, dříve nežby se to přesnocovalo, s okřikem obžalován a skrze to hned toho dne, jakž za právo jest, utvrzen a vyvolán anebo v achtu uveden: i nebyl-liby vinen ani dostatečně usvědčen, a chtěl se z takového vyvolání vyvésti, tomu rychtář, bude-li za to žádán, glejt na postavení dáti má, aby se bezpečně před saudem postaviti mohl. A když-by se on přísahau z toho vyvedl a očistil: tehdy jej rychtář z toho zatvrzení, v kteréž jest jej nejprvé uvedl, řečí i rukau propustiti jest povinen.

Pakliby ten skutek byl přesnocován, tehdy žalobník má na obžalovaného ku právu nestojícího po tři saudy pořád zběhlé žalovati; a tak právo své, jakž za právo jest, dovede a obžalovaného ku právu utvrdí.

Jestli žeby pak kdo tomu, kdož se přísahau z vyvolání vyvedl, stížnost jakau činiti chtěl, nemá on déle za vyvolaného se držeti, ale má jemu pokoj spuosoben býti, aby uručil k dostání práva, a pořád po tři saudy nejprv příští ku právu stál a chtěl-liby jej kdo z čeho viniti, aby se k odpovídání podával.

Nebude-li na něj po tři ty saudy žádný žalovati, má právem takové žaloby osvobozen býti. Pakli by se kdo z vyvolání lstivě a aukladně vyvedl v nepřítomnosti svého žalobníka a slíbě anebo rukojmě postavě, že se postaví před právem, potom se nepostavil a nedostál: tehda ten základ, pod kterýž jest vyručen, rychtáři náleží, a ne žalobníku, když toliko rychtář obžalovaného zase zatvrdí a vyvolati dá, jakž to z práva učiniti jest povinen. Takové pak zatvrzení anebo vyvolání dále nejde, než pokudž toho města, kdež se to stane, rychta se vztahuje.

ad 71) **O zatvrzení vyvolání anebo achtě.** *To právo žádného užitku v sobě, ani platnosti nenese; a protož má hned ověem vyvrženo býti.*

72. O horkém aučinku.

Kdožby vzat a jat byl v ručném anebo v horkém účinku s krádeží anebo s laupeží: ten na to žádného zpravcí jmenovati, ani se s tím na saukupa tahnauti a toho skutku zapříti nemuože, ani na rukojmě dán býti nemá, jestli že ihned autrpná žaloba na něj projde: a jakeyž koli ortel proti němu zdělen bude, to odvolati dopauštěno mu býti nemá. Pakliby kdo své zboží kradené u někoho našel, ale horkého účinku na něj uvésti nemohl, ten u kohožby to bylo nalezeno, muože se dobře na svého saukupa anebo zprávci táhnauti.

Horký pak účinek tehdáž slove, když někdo při skutku jest postižen anebo s jistinau v utíkání popaden. Item, horký účinek také slove, kdyžby někdo krádež anebo laupež v svém domě anebo pokoji a v truhle měl a odtud by sám toliko klíče při sobě choval a žádnému jinému jich od sebe nedával; lečby ta laupež a kradež tak věc malá byla, žeby ji někdo k němu oknem vhoditi aneb nějakau děrau vstrčiti mohl. Horký aučinek také se jmenuje, kdyžby někdo s dobytým mečem, s dykau anebo s jinau zbraní, kteraužby pokoj zrušil, byl postižen a ku právu jsa dodán, v tom byl podlé práva usvědčen.

ad 72) **O horkém aučinku.** *Škůdce lidský jakýž pak koli, kde koli a kdy koli bude postižen, o bezpraví své k němu každý se pořádem práva domlauvati muože. M. 21.*

73. O gwaru a gwarní anebo zpravní pokutě.

Kdožby před saudem žalobu svú autrpnau, kdežby se hrdla, ran nebo chromoty dotýkalo, zagwaroval a zpravú zaručil, a potom žeby žaloby své zpraviti a obdržeti nemohl, kdyby někdo jiný přišel a z téhož obžalovaného, maje k tomu spravedlnost

obvinil: tehdy ten první žalobník od žaloby své pustiti musí s propadením straně, kteréž gwar slíbil, zpravní pokuty, to jest ruky své, kterauž jest gwar zaručil, anebo puol wergeltu jednoho i také s nahražením všech právních škod a nákladuov. Pakliby kto žalobu rukojemnú zagwaroval, kde se hergwetuov, dědictví, gruoduov anebo jiných statkuov mohovitých právem dobývání dotýče, a potom žeby ji zpraviti nemohl a ortelem odsauzen byl: tehdy rychtáři dá jeho vetunk a straně pokutu. A takový gwar v žalobách autrpných, kdež se mordu, chromot, ran dotýče, netoliko na místě svém, ale i na místě všech přátel svých krevních a příbuzných žalobník z povinnosti spuosobiti a zaručiti má.

ad 73) **O gwaru a gwarní pokutě.** *Člověk z čehožkoli bude od koho obviněn, nechť se při počatku hned své pře opatruje, jakž na to záleží; a ví-li o jiných, že jim také ta spravedlnost náleží, nechť se v odpovídání a v rozepři nedává, jakž o tom Právo Pražské A. quinquagesimus sextus, B. 3.*

74. O rukojemství v žalobách městských a autrpných.

Slíbí-li někdo za někoho rukojemně obžalovaného, že jej postaví před saudem i nemuože-li ho míti, aby jej postavil na čas uložený: tehdy on rukojmě musí za něj odpovídati a z toho práv býti, z čehož jest od puovoda byl obviněn, poněvadž by vyručený nedostál a tak při svau stratil. Pakliby žaloba byla autrpná na hrdlo anebo na zdraví se vztahující: tehdy týž rukojmě pro nepostavení obžalovaného pokuty jeho trpěti nemá, ale wergelt puovodovi a rychtáři jeho wetunk propadne, nebyl-liby obžalovaný pod žádnau jistau summau vyručen; avšak jistec tím zaslauženého trestání a pokuty prázden nebude.

Item, postavil-liby se někdo rukojmí za někoho v žalobě městské anebo rukojemné a ten vyručený žeby na den uložený se nepostavil a rukojmí svého nevyvadil: nemuož puovod k statku téhož vyručeného hleděti a právem se na něj táhnauti prvé nežby rukojmí z toho obvinil.

Slíbí-li také někdo za druhého, že peníze hotové dá, a potom peněz míti by nemohl: tehdy on jiným statkem vyvaditi se muože.

Item, bude-li několik spolu rukojmí nerozdílnau a společní rukau kterýžby koli z těch zaplatil, ten jiné všecky vyvadí, avšak bude moci k nim o to hleděti a na jednom každém z nich dílu jeho právem dobývati.

Také jestli žeby věřitel základ i rukojmě spolu přijal: tehdy nemuože k rukojmím hleděti, lečby prvé jim základ navrátil, podlé kteréhož jsau se oni za rukojmě postavili. Jestli žeby se také rukojemství mezi věřitelem a tím kdož slíbil, proměnilo, slovem anebo slibem anebo jiným zavázáním, a ti

rukojmové prvnější k tomu jsau nepovolili: tehdy takového rukojemství prázdni budau.

ad 74) **O rukojemství v žalobách městských.** *Na postavení rukojmové za někoho jak se mají chovati, o tom Právo Pražské I. 12. I. 18.*

75. O rukojemství v žalobách z bezpraví.

Vyručí-li kdo koho na postavení ku právu, a on se sám bez rukojmě před saudem postaví a ohlásí, i to sobě osvědčí: tehda svého rukojmí tím jest vyvadil. Kdožby pak vězně na postavení za se ku právu a k odpovídání na žalobu vyručil: ten sám jej postaviti na čas určený jest povinen, nebo rukojmi se věří a ne vězni. Jestli žeby pak kto obžalovaného z bezpraví od práva mocí vzal: na toho má jednostejná pokuta jíti, jestli žeby v té moci a kvaltu s okřikem byl postižen a jat.

ad 75) **O rukojemství z bezpraví.** *Vyměřeno to Právem Pražským pořádněji I. 21. et per praecedentia ac consequentia I. 18.*

76. O rukojemství, kdež zatím jistec umře.

Vyručí-li jeden druhého z bezpraví obžalovaného, aby jej na den určený před právem postavil, a ten vyručený v tom času by umřel: tehdy rukojmě bude toho prázden, ukáže-li před saudem smrt vyručeného. Nebo ktož pro bezpraví jest vzat, umře-li zatím jsa na rukojmích prvé nežby pře konec svuoj vzala, kdežby se žaloba toliko života anebo hrdla a ne peněz dotýkala: tehdy ta pře také s ním umírá. Pakli jest vyručený obviněn byl z dluhu a on zatím nežby ten dluh právem byl dobyt, s světa by sešel: ukáže-li smrt jeho rukojmě, a neslíbil-li jest sám za ten dluh anebo peníze, tehdy prázden rukojemství bude, ale však dědicové toho vyručeného a umrlého za dluh jeho odpovídati povinni budau. Item, umře-li kuoň anebo jiné hovado, kteréžby od rukojmě postaveno býti mělo: tehdy kdož jest to vyručil, bude toho prázden, ukáže-li, že jest umřelo takové hovado, a přísahau to zpraví, že jest bez viny jeho umřelo.

ad 76) **O rukojemství kdyžby jistec umřel.** *Právo Pražské ten artikul vysvětluje I. 13. I. 12.*

77. O ptactvu divokém.

Divoké ptactvo, jako pávi, řeřábí, krkavci, straky, holubi i jiné k tomu podobné, nemající pazauruov svírajících, kteréž

sobě někdo pro kratochvíl chová, jestli že do pole vyletí: tehdy sau obecní, a kdožby je nejprv postihl a polapil, opět toho budau, dokudž z jeho obrany neujdau. Ale ptactvo, kteréž gráfy anebo pazaury projímá, jako sau krahulci, jestřábi, rarozi a jiní k těm podobní, jestli že jest okročeno a pucmi opučeno: tehdy vyletí-li komu ven do pole, vždy předse jeho zuostává, kdož jest je okrotil, jestli že jest se ho dobrovolně nespustil, a dá-li se jako prvé jemu vábiti. A kdožby takového ptáka opučeného, kterýž se předce vábiti dá, popadl a jej aukradí choval: ten by se krádeži dopustil; nedal-liby se pak vábiti a dada se v přirozené běhy navrátiti se nechtěl, již toho bude, kdožby jej sobě lapiti mohl. Kdožby pak takového ptáka kterého někomu v domě jeho zabil anebo zatlačil nechtě: nebude-li mu toho věřeno, musí to zpraviti a zase jiného takového zjednati. Pakli by to z pychu a z aumysla udělal na potupu, a v tom se seznal anebo byl usvědčen: dá rovné za rovné, páva za páva, jeřába za jeřába, labuť za labuť, a k tomu straně pokutu a rychtáři wetunk propadne.

ad 77) **O ptactvu divokém.** *To právo také se vysvětluje Právem Pražským R. 15. P. 7.*

78. O včelách.

Vyvedau-li se komu z aulu roj včel k sausedovi na grunty jeho a tu se osadí: tehda ten saused lepší právo k nim míti bude, nežli ten, komuž vyletěly; a chtěl-liby on za nimi k němu na grunty jeho jíti a je zase sebrati, muože mu toho podlé práva zbrániti. Kdožby pak komu včely pokradl, ten jako jiný zloděj sauzen a trestán býti má.

ad 78) **O včelách.** *Selský a obyčejný jest to pořádek, kterýž do Práv Pražských není proto vtažen; neb čeho by se v Právích Pražských nedostávalo, z Práv Císařkých muože se to nahraditi, kteréž jest takové: Occupatione acquiruntur ea, quae in bonis nullius sunt; quod enim nullius in bonis est, occupanti conceditur.*

79. O kúrách.

Vylítnau-li komu kaury do domu anebo dvoru cizího a tam škodu učiní: muož je hospodář zlapati a brky jim osekaje, zase do toho domu pustiti, odkudž sau přiletěly. Jestliby je kdo zlapaje schoval, ten by proti právu učinil; pakliby je kdo na škodě zbil, tu jednu každou kauru zaplatiti uloženým na to wergeltem anebo podlé uvážení právního jest povinen, byl-liby z toho obžalován.

ad 79) **O kaurách.** *Lépe a pořádněji o tom Právo Pražské vyměřuje R. 25.*

80. O zvěři škodné a domácím dobytku.

Kdožby zvěř a živočichy z přirození škodné choval, jako nedvěda, vlka, jelena, opici anebo psa, neb divokého vepře, učiní-li který z nich škodu, povinen ji bude nahraditi, ktož je chová; pakliby po učiněné škodě spustil se jich a nechtěl je k sobě pustiti, ani jim potravy dávati, však proto z nahrazení škody učiněné tím se nevytáhne, jestli že ten kdož škodu jest vzal, ukázati bude moci, že jest on až do toho dne, kteréhož jest se ta škoda stala, tu zvěř u sebe choval. Ten pak kdožby zabil psa nětčího, neb nedvěda, anebo jiného kterého tomu podobného živočicha, ješto by kausati a škoditi chtěl, nedá za to nic, smělliby to přísahau zpraviti, že jest to bráně se učiniti musel.

Učiní-li pak pes komu škodu a zkauše ho, a ten, čížby pes byl, vymlauval se, že jest nevěděl, aby kausal anebo vzteklý byl: musí to přísahau zpraviti; pakliby pes na řetěze byl v domě aneb ve dvoře a někoho zkausal: ten sám tím vinen bude, kdo jest zkausán. Pustí-li také kdo psa na čí dobytek a bude-li v tom pes uražen: ten kdož jest jej ranil, žádnau toho škodu míti nebude, a udělal-li jest v tom pes škodu na dobytku, zaplatí ji pán jeho.

Item jestli žeby domátcí dobytek aneb hovado které, jako jest vepř, vuol, kráva a jiné k tomu podobné, škodu jakau udělalo: tehdy ten, čížjest to hovado, nahradí škodu podlé wergeltu anebo šacování té škody a právního uvážení, přijme-li k sobě zase to hovado po učiněné škodě; pakliby ho nepřijal anebo je vyhnal a více mu potravy nedával: tehda tau škodau nebude povinen, a ten komuž se škoda stala, bude moci to hovado sobě vzíti za škodu svau, bude-li mu se viděti.

ad 80) **O zvěři škodné a domácí.** *Zhajují Práva Pražská škodných hovad chovati. R. 30. O psa zabití S. 3. S. 2.*

81. O místech ohnivých.

Každý jest povinen z měšťanuov a obyvateluov města komíny, pecí, sladovny, pivováry a jiná místa ohnivá tak opatřiti, aby jiskry k sausedovi nelítaly anebo aby odtud oheň nevyšel; a nevěděl-liby saused, žeby se kde taková škoda podlé něho státi mohla, má to hned na auřad konšelský anebo na rychtáře a kmety vznésti a nastávající nebezpečenství od ohně oznámiti. A stane-li se škoda taková z ohnivých míst někomu pro nedbanlivost a neopatrnost kterého sauseda, ten ji nahražovati bude povinen.

Též také kdožby jakau pec nebo jámu pro vodu, záchod, anebo krmník sobě dělati chtěl: ten takovau každau věc tří noh zdélí od sausedovy zdi anebo ohrady a bez škody jeho dělati má.

82. O řemeslnících, kteří ohněm dělají.

Kaupil-liby sobě duom v městě kovář, ten k řemeslu svému veyheň anebo co by jiného potřeboval, muože sobě udělati, ač to tak opatří a ohradí, aby odtud žádná škoda pojíti nemohla; než lisic na ulici anebo před domem, kdežby jich prvé nebeyvalo, bez povolení vší obce postaviti nemuože. Též také i pekař peci v domě svém bez povolení vší obce dělati nemuože.

ad 81—82) **O miestech ohnivých**. *O tom široce Práva Pražská vyměřují K. 36.*

83. O kapání s střech, vodotečech a jiných domovních nesvobodách.

Žádný kapání a vodotečí na dvuor sauseda svého svésti a pustiti nemuože, nemá-li na to práva a svobody. Také jeden každý saused dvuor svuoj ohraditi má; neučiní-li toho a stane se odtud škoda sausedovi, tu on zaplatiti musí. Pakli on sám jakau škodu z domu sausedova vezme, té on jemu nahražovati povinen nebude.

Záchodové také proti dvoru sausedovému postavení mají dobře opatřeni a ohraženi býti až do gruntu. Dělal-liby pak co saused sausedovi svému na škodu stavení anebo domu jeho, muož on to obstaviti a právem obvésti, a rychtář má jemu přikázati, aby toho díla nechal a škody se takové vyvaroval. Pakliby on toho učiniti nechtěl a přes to předce dělal, propadne rychtáři pokutu, a což stavěl zbořiti a škodu nahraditi musí, lečby snad ukázati mohl, což jest dělal, že jest k tomu právo a spravedlnost nebo svobodu měl.

Item, jestli žeby dva sausedové na jedné společné zdi anebo stěně své domy a stavení měli a stavení jedno z nich žeby se obořiti anebo padnauti chtělo, a druhý žeby to právem obvedl: tehdy rychtář má z práva tomu sausedovi přikázati, aby takovau škodu ve dvau nedělích pořád zběhlých opatřil, po druhé v osmi dnech, potom ve třech, dnech a naposledy přes den a přes noc. Neučiní-li on toho a poručení rychtářového nevykoná: tehdy rychtář z něho pokuty své sejme a sauseda s strany té škody budaucí opatří.

Pakliby saused na právo nevznesl toho, ani za opatření před škodau nežádal, a zatím by se to stavení zbořilo a na duom sauseduov padlo: tehdy on což tak k němu na dvuor padne, za škodu svau sobě bude moci vzíti. Pakliby na tom přestati a toho přijíti nechtěl, musí jemu ten druhý saused škodu takovau podlé uvážení právního odložiti.

ad 83) **O kapání s střech, vodotečech.** *Pořádněji toho právo vysvětleno jest v Pražkém Právě L. 3.*

84. O mezech, meznících, hranicích a plotech.

Kdož-by chtěl hranice anebo mezníky saditi anebo meze své vykázati, ten má k tomu sauseda, kterýž s druhé strany grunty své má, povolati anebo pohnati. Též také, kdož by jaký plot okolo dvoru svého plésti chtěl, ten má konce, suky anebo ostny toho pletiva na dvuor svuoj obraceti.

Také žádná žaloba o meze slyšána býti nemá, leč by puovod ukázal zprávu o držení toho statku, pro kterýž by mezníky se vysazovati měly. A když se držení ukáže, tehdy má se hned ten grunt rozděliti a vymeziti, bez překážky strany odporné a právu neposlušné. Kdož by pak usiloval druhého o díl některý gruntu jeho připraviti a v tom přemožen byl: tak mnoho ztratí svého, jakž jest mnoho sausedovi odníti chtěl. Také vykopal-liby kto mezníky anebo hranice a v tom usvědčen byl: musí za to pokuty třidceti šilink dáti.

Item, žádný svých mezí do třidceti let promlčeti nemuože.

ad 84) **O mezech a meznících.** *Jak se s strany mezí k sobě lidé chovati mají, Právo Pražské vyměřuje Q. 2., K. 47.*

85. O kmenoví při mezech a plotech.

Jestli že chmel při plotě roste a přes něj se plete, tehdy ten saused, v čímž gruntu od něho koření jest, cožkoli toho chmele rukau přes plot k sobě přitáhnauti muože, to sobě očeše; což pak za plotem zuostane, to sausedovi s druhé strany náleží. Nebo saused k sausedu pro svuoj zisk přes plot lízti a škodu na něm činiti anebo roli zdělanau pošlapati nemá.

Tolikéž také sadí-li kdo kmenoví podlé plotu anebo meze, od toho větve přes ten plot anebo mezí k sausedovi viseti na škodu jeho nemají, a pustil-li jest takový kmen kořeny do gruntu sausedova, má mezi nimi společný býti a jeden druhému ovoce, kteréž by k němu z něho viselo, očesati anebo spadlé sbírati brániti podlé práva nemuože.

ad 85) **O kmenoví při mezech a plotech.** *O tom o všem a k těm podobných věcech Právo Pražské nařídilo K. 23.*

86. O pokutách pro zbití osob lehkých.

Ztepe-li kdo suchými ranami člověka bezčestného, jako čtveráka aneb běhlau ženu anebo někoho jiného k těm podobného, a bude-li proto před rychtářem obžalován, a v tom se sezná anebo usvědčí: tehdy propadne rychtáři vetunk a straně puol pokuty,

to jest patnácte šilink anebo grošuov českých. Pakliby před saudem zahájeným byl z toho obviněn a usvědčen: dá tři libry pokuty, to jest třidceti šilink, a rychtáři jeho vetunk, to jest osm šilink.

ad 86) **O pokutách pro zbití osob lehkých.** *Právo Pražské, a spravedlivě, všecknčm zapovídá, aby žádný sám sobě práva nečinil, ale všickni pořadem práva živi byli a křivdy žádnému nečinili, svévole nad žádným neprovozovali. A 37. A protož žádný žádného nebij. N. 7. G. 4.*

87. O wergeltu.

Jestli žeby kdo nechtě člověku jaké bezpraví učinil anebo jej z neopatrnosti anebo bráně se zabil, a to podlé práva ukázal: ten otejde toho wergeltem, a takový wergelt straně před rychtářem a kmety v saudu zahájeném dáti má, aby je za svědky měl, kdyby mu potom toho potřeba byla.

ad 87) **O wergeltu.** *Toto právo pořádněji se vysvětluje v Právích Pražských N. 45.*

88. O cestách a stezkách.

Cesta obecní každá, buď v lese, v poli anebo v městě, ta z práva osmi noh zsíří, anebo aby se vuoz s vozem minauti mohl, a stezka tři noh zšíří beyti má.

ad 88) **O cestách a stezkách.** *Právem Pražským toké to a veyslovněji nařízeno jest L. 2.*

89. O dobeyvání právem věcí pokradených, kdež horkého účinku není.

Jestli že by někdo svau věc kradenou u někoho našel ne v horkém účinku, jako koně, šaty anebo jiný statek mohovitý k tomu podobný, a chtěl toho právem zase dobývati: tehdy ten u kohož se co takového našlo, dí-li, že jest to kaupil aneb že jest mu to od někoho dáno, bude povinen saukupa anebo zpravcí postaviti. Pakliby saukupa anebo zpravce míti nemohl a pravil by, že jest to na svobodném trhu kaupil: tehdy přijde o tu věc a rychtáři dá vetunk. Avšak puovod nemá-li čím dostatečně pokázati, žeby ta věc, na kterúž se potahuje, jemu byla ukradena: musí to prvé přísahau zpraviti. Než mincí jakauž koli běžnau, stříbrnau anebo zlatau, i jiných věcí, kteréž z přirození rozdílu mezi sebau nemají: těch žádný u druhého tím spuosobem dobeyvati nemuože,

ani ten, u kohožby co takového bylo, na zpravci potahovati se jest povinen, jestli žeby člověk dobře zachovalý a tak možný byl, že by s takovau věc býti aneb ji kaupiti mohl.

Kdož by pak co ztraceného cizího našel a s tím se kryl, anebo kdyby se na to ptali, tajil: ten by proto mohl jako zloděj býti obviněn, kdyžby se to na něj proneslo a ukázati mohlo.

Kaupil-liby pak kdo věc kradenau od žida, a jsa z ní obviněn, táhl se v tom na téhož žida jakožto saukupa a zpravci svého: tehdy žid toho což tak prodal, zpravovati není povinen, ledby sám chtěl právo své změniti a odpovídati anebo zpravovati a saukupa ukázati jako jiný křesťan, čímž podle práva není povinen; zvláště z příčiny té, aby věci kradené tím snáze se nacházeti a navracovati mohly. Než bylo liby u žida nalezeno co věcí kostelních, jako sau kalichové, mšály, mešné raucho a jiné věci posvěcené: tehdy ten za zloděje počten býti má a v tom se na žádného saukupa táhnouti nemuože; neb takové věci žádného nejsau. Pakliby ještě posvěcené nebyly, tehdy saukupa postaviti moci bude.

ad 89) **O dobývání právem věcí pokradených.** *Pražské Právo o tech o všech věcech široce vypravuje pod titulem krádeže P. 1. etc.*

O mezech,

hranicech, saudu a rozepři mezní i příslušenství jich

v království českém

od

Jakuba Menšíka z Menšteina

na Mokropsech a Vonoklasech.

Předmluva.

Nejjasnějšímu a nejnepřemoženějšímu knížeti a pánu, pánu Rudolffovi druhému, volenému Římskému Císaři etc., Uherskému, Českému etc. králi etc., arci-knížeti Rakauskému, margkrabi Moravskému, Lucemburskému a Slezskému knížeti, a Lužickému margkrabi etc., Pánu mému nejmilostivějšímu, Jeho Msti. Císařské.

Vysoce urozenému pánu, panu, urozeným pánům, panům, urozeným a statečným pánům, rytířům a vládykám, slovútné poctivosti pánům Pražanů ma městům, všem třem stavům království českého etc., pánům mně laskavě příznivým.

Pominulého saudu zemského letničného, na snažné a pilné toho vyhledávaní, nejmilostivější Císaři etc. a Vaší Msti. páni mně laskavě přízniví etc., urozeného a statečného rytíře, pana Jiříka mladšího Vratislava z Mitrovic na Zálší a Protivíně, purgkrabi hradu Pražského etc., ráčili sau Jich Msti. některé osoby přední z nejvyšších pánův ředníkův a saudcův zemských o to se mnau, abych o mezech a hranicích, saudu a rozepři mezní a příslušenství jich v království Českém (dotýkavši se na onen čas v povinnosti úřadu nejvyššího purgkrabství Pražského a ne na mále saudův mezních, poněvadž žádných dostatečných zpráv a pamětí se o tom nenachází) sepsání učinil, laskavé promluvení míti. Já pak znaje sebe v tom býti nedostatečného, a žádostiv sauce aby to od jiného dostatečnějšího, kterýchž se v tomto království českém v nemalém počtu nachází, hodněji vykonáno bylo, sem s tau věcí poprodlil. Však když posléze jakž Jich Mstem., tak i jiným vzáctným osobám, pořádu

práva tohoto království předně vědomým, se to tak za dobré a hodné vidělo, a od veyšpsaného pana purgkrabí o tauž věc vždy nastupováno bylo; poznávaje se Vaší Císařské Msti., pánu mému nejmilostivějšímu, a Vaším Mstem., své od Pána Boha vystavené a vzáctné vrchnosti, a milé vlasti vším povinen býti, poslušně sem se tak zachoval, a toto krátké sprostné sepsání o té věci sem učinil, a vedle dobrého zdání Jich Msti. nejvyšších pánův úředlníkův a saudcův zemských na plném saudu zemském Vaší Císařské Msti., Císaři králi a pánu svému nejmilostivějšímu etc., a Vaší Msti. pánům mně laskavě příznivým, je připisuji a odevzdávám. Poníženě, poddaně a poslušně za to prosíce, že napřed tu mau skrovnau, prostau a upřímnau práci, potud pokudž ji sobě milostivě a laskavě oblíbiti a království tomuto v čem prospěšnau uznati ráčíte, v milostivau ochranu svau přijíti a mne sobě milostivě poručena míti ráčíte. Vaší Císařské Msti. poníženě a poddaně, a Vaším Mstem. poslušně se poručena činím.

Datum při úřadu desk zemských království českého, v středu u vigilií slavnosti na nebesa vstaupení Krista Pána, Spasitele našeho, léta šestnáctistého.

Vaší Císařské Msti. věrný poddaný a Vašich Msti. poslušný služebník

Jakub Menšík z Menšteina etc.
místosudí království českého.

Artikul snešení sněmovního,

kterýž držán byl na hradě Pražském

léta Páně tisícího šestistého, v pátek den památky s. Štiastného, a zavřín téhož léta v pondělí po s. Fabianu Šebestianu etc.

„Nicméně, poněvadž se také v Zřízení Zemském žádného processu saudu mezního, kteréhož se v tomto království mnoho užívá, jak ten jíti a držán býti má, nenachází; toliko Jakub Menšík z Menšteina na Mokropsech, místosudí království českého, jistau a potřebnau knížku, s nemalou prácí svau, k budaucímu prospěšnému užitku království tohoto, jak se ten saud začíná a osazuje, též i jak se rozsudkové spravedliví, podlé předešlých starobylých zvyklostí a nálezů, činiti obyčej mají, sepsal: protož aby purgkrabě hradu Pražského spolu s týmž místosudím na tauž knížku zasedli, ji ještě přehlídli, a týmž na hoře psaným osobám ji podali, tak aby v ni bedlivě nahlídnauti a také saudu žemskému přednesti mohli; uzná-li

se, jakž naděje jest, hodnau a potřebnau býti, aby s milostivau volí Jeho Msti. Císařské vytištěna a Zřízením Zemským stvrzena býti mohla.“

Jeho Msti. Císařské z saudu zemského učiněné psaní o této knížce.

Nejjasnější, nejnepřemoženější a velikomocný římský císaři, uherský a český etc. králi, pane, pane náš nejmilostivější! Vaší Císařské Msti., vedle našich vždycky hotových, ponížených a poddaných služeb, od Pána Boha všemohaucího prodlauženého zdraví, nad nepřáteli potěšitedlného vítězství, a nad námi Vaší Císařské Msti. věrnými poddanými, šťastného a dlauhého panování věrně žádáme. A při tom, nejmilostivější císaři, nemáme žádné pochybnosti, že Vaší Císařské Msti. v milostivé paměti zůstává, kterak sau se milostivau volí Vaší Císařské Msti. všickni tři stavové království českého, při tomto nyní pominulým sněmě, který tohoto léta zde na Hradě Pražském držán byl, na tom snesli, aby jisté osoby k tomu týmž sněmem nařízené do knížky (kterau jest urozený vladyka, Jakub Menšík z Menšteina na Mokropsech, místosudí království českého, s strany saudu mezního, jehož se v tomto království mnoho užívá, jak se ten podlé starobylého pořádku začíná, osazuje, též jak se rozsudkové spravedliví, podlé předešlých starobylých zvyklostí a nálezů, činiti obyčej mají, sepsal) nahlídli a nám do saudu zemského ji přednesli, a uzná-li se táž knížka za hodnau a potřebnau býti, aby s milostivau volí Vaší Císařské Msti. vytištěna a Zřízením Zemským stvrzena býti mohla, jakž též sněmovní snešení to v sobě obsahuje a zavírá. Vedle kteréhožto snešení tak se to vykonalo, osoby k tomu nařízené v tauž knížku bedlivě nahlídly a nám ji teď při tomto saudu zemským přednesly. Kteraužto sme obojí schválili a za hodnau i potřebnau, aby vytištěna a Zřízením Zemským stvrzena byla, uznali, a ji teď příležitě Vaší Císařské Msti. poníženě odsýláme, a poddaně prosíme, abyšte Vaše Císařská Msti. k tomu milostivě povoliti ráčili, aby táž knížka vedle sněmovního snešení vůbec vydána a vytištěna býti mohla, tak aby jedenkaždý z obyvatelův tohoto království ji užívati a při takovým saudu se jak chovati věděl. S tím se Vaší Císařské Msti. s našími věrnými poddanými službami poníženě poručeny činíme.

Datum na Hradě Pražském v pátek před svatým Řehořem, léta Páně tisícího šestistého.

Vaší Císařské Msti. věrní poddaní, páni a vládyky, nejvyšší auředlníci a saudcové zemští království českého, nyní na Hradě Pražském při saudu zemském pospolu shromáždění.

Jeho Msti. Císařské privilegium a vyměření o knížce této.

My Rudolf druhý, z Boží milosti volený římský císař, po všecky časy rozmnožitel říše, a Uherský, Český, Dalmatský, Charvátský etc. král etc., arcikníže Rakauské, margkrabě Moravské, Lucemburské a Slezské kníže, a Lužický margkrabě. Oznamujem tímto listem všem, jakož jsme na sněmu obecním, kterýž na Hradě našem Pražském, léta tohoto tisícího a šestistého, v pátek památný den s. Šťastného držán, a téhož léta v pondělí po s. Fabianu a Šebestianu zavřín byl, s stavy království našeho českého, poddanými našimi, věrnými milými, o ten artikul, co se saudu mezního dotýče, snesti a naříditi račili. Poněvadž se v Zřízení Zemském žádného processu téhož saudu mezního, kteréhož se v království Českém předdotčeném mnoho užívá, nenachází, toliko že slovutný Jakub Menšík z Menšteina na Mokropsech, místosudí téhož království českého, jistau a potřebnau knížku s nemalau prací svau k budaucímu prospěšnému užitku království již jmenovaného českého, jak se týž saud začíná a osazuje, též jak se rozsudkové spravedliví, podle předešlých starobylých zvyklostí a nálezův činiti obyčej mají, sepsal: protož aby statečný Jiřík mladší Vratislav z Mitrovic na Zálší a Protivíně, purgkrabě hradu Pražského, s předjmenovaným místosudím na tauž knížku zasedli, ji ještě přehlídli, a potom ji osobám, k tomu i k jiným artikulům napřed psaným sněmem voleným, tolikéž k přehlídnutí a bedlivému uvážení podali. Tak aby se od týchž sněmem volených osob, potomně po bedlivém přehlídnutí a uvážení, saudu zemskému napřed psaného království přednesla, a uzná-li se od téhož saudu, že to sepsání nebo knížka bude hodná a potřebná, aby s milostivau volí naší císařskau jakožto krále českého, vytištěna a Zřízením Zemským nadepsaným stvrzena byla, jakž týž artikul v témž sněmu s počátku psaném položený a zapsaný v sobě to ukazuje a zavírá. I jest nám od nadepsaného saudu zemského, kterýž času postního nyní pominulého byl držán, že jest se tomu a takovému našemu s stavy nahoře jmenovanými snešení sněmovnímu, jakž veyš dotčeno, ve všem za dosti stalo, tak že ta knížka osobám nadepsaným sněmem voleným podána a témuž saudu zemskému přednešena, s pilností a bedlivě přehlídnuta, i také za hodnau a potřebnau uznána jest, psaním nám učiněným, s odesláním též knížky, poddaně oznámeno. Prosíce nás poníženě, abychom podlé již oznámeného našeho na sněmu obecním nahoře dotknutém s stavy snešení, tauž knížku přehlídnauti dáti, uvážiti, a uznalo-liby se to tolikéž od nás, že

jest hodna a potřebna, ji také potvrditi, a k tomu aby vytištěna a vůbec vydána, a tolikéž Zřízením Zemským stvrzena byla, milostivě povoliti račili.

Kdež podle takového s napředpsanými stavy království našeho českého jistého snešení, tak jsme učinili, a znajíce tu knížku o saudu mezním v těch ve všech artikulích sepsanau hodnau a nadepsanému saudu meznímu v tomto království Českém potřebnau býti: protož s dobrým rozmyslem, naším jistým vědomím, mocí královskau v Čechách, a s radau věrných našich milých, tu knížku nebo to sepsání sme schválili a potvrdili, a tímto naším listem, ve všem jejím znění, položení, puňktích, klausulích a artikulích, tak jakoby v tento list náš císařský, jakožto krále českého, slovo od slova vepsána byla, schvalovati a potvrzovati, a k tomu aby také i Zřízením Zemským často psaného království našeho českého stvrzena, a vůbec vytištěním na světlo vydána a imprimována byla, milostivě povolovati, a při tom všem vůbec poraučeti ráčíme, aby žádný pod žádným vymyšleným obyčejem, též knížky po tom impressoru, kterýžby ji tak podle tohoto milostivého povolení našeho imprimoval, zase podruhé imprimovati a tisknauti, jakž sám, tak ani skrze jiného dáti nemohl, buďto v království Českém, anebo v jiných zemích našich, bez jistého povolení a vůle naší císařské a snešení sněmovního, pod pokutau propadením a pobráním těch všech knížek, kteréžby tak z-imprimovány a vytlačeny byly, a skutečného přísného trestání našeho i našich budaucích, císařův a králův Českých.

Tolikéž poraučejíce milostivě větším i menším auředlníkům desk zemských království českého, věrným naším milým, abyšte tento list náš, pro budaucí pamět, když k vám od nás podán bude, v též dcky zemské předepsaného království českého vložiti a vepsati rozkázali, bez zmatku a všelijaké odpornosti. A také tento list, po vložení jeho ve dcky zemské, má mezi jiné listy a privilegia zemská na zámku Karlšteině položen a schován býti.

Tomu na svědomí pečeť naší císařskau etc. k listu tomuto sme přivěsiti rozkázati ráčili.

Dán na Hradě našem Pražském, v vigilii s. Jana Křtitele, léta Božího tisícího šestistého a království našich římského dvadcátého pátého, uherského dvadcátého osmého a českého též dvadcátého pátého.

(Obrázek výkonův saudu mezního, ve dřevě rytý: *a)* Zhlížení mezníků, *b)* přísaha svědkův, *c)* zasedání saudu mezního ve stanu.)

§. 1. Meze a hranice co jsau? Předně a nejprvé sluší věděti, že meze a hranice sau ta místa, kde se saused od sauseda grunty neb dědinami svými dělí, a kde se gruntové a dědiny obau sausedův, podlé sebe grunty majících, jenž žádného sauseda gruntův a dědin mezi nimi není, začínají a skonávají.

§. 2. Odkad slove? A slove hranice, jako hradnice, a meze, jako mezi; jakoby řekl: Hradnice mezi sausedy, že se tu jeden saused znameními mezními od druhého sauseda hradí.

§. 3. Co jest saud mezní? Saud mezní jest ten saud, který ty rozepře rozsuzuje, v kterých lidé nebo strany o meze a hranice sau mezi sebau na odporu.

§. 4. Co jest rozepře mezní? Rozepře mezní jest, když strana původní a obeslaná, jsauce sobě na sporu o meze a hranice, k saudu meznímu pořádem práva přistaupí, jedna každá vedauce svau spravedlivost, saudu za spravedlivé opatření žádají.

§. 5. Kdy se začíná? Začíná se pak rozepře mezní, když se od původa obeslání hlavní na meze k uřadu před pána purgkrabí hradu Pražského podává.

§. 6. Kdy zase pomíjí? Míjí pak zase a béře své skončení táž rozepře mezní dvojím spůsobem: Totiž saudem, když pán purgkrabě se pány saudci, po vyslyšení stran volném, veypovědí svau právní, stranám, co komu spravedlivě náleží, vypovídá. Anebo, když dobří přátelé se mezi strany, a někdy i sám pán purgkrabě se pány saudcími, podlé přestání toho od stran na nich, k mocné ubrmanské veypovědi vložíce, přatelsky strany o rozepři mezní spokojí, a veypověd takovau ubrmanskau učiní, kterauž spečetěnú a od pánův smlauvcův utvrzenau, sobě strany dáleji ve dsky nebo v rejistra mezní, pro budaucí bezpečenství klásti dají, anebo spečetěnau za sebau zanechají.

§. 7. Kolikerá jest? Rozepře mezní jest dvojí. Jedna: Když původ pána purgkrabí vyžádá na meze, a obsílá obeslaného do saudu mezního, tak že se ten spůsob saudu a rozepře mezi stranami více nepřatelsky býti poznává. Nebo obyčejně strany v tom spůsobu k záští a zazlobení proti sobě přicházejí, a ta rozepře mezi nimi pořádem práva, jakž začátek svůj tak i skončení, veypovědí právní béře, a po té veypovědi strany i o škody a jiné potřeby, exekuterně po právě kráčejí. Kteráž rozepře u latiníkův sluje malitiosa. My Čechové můžeme ji jmenovati záštní neb hněvivá, nepřátelská. Druhá: Když se strany mezi sebau samy snésti o meze a hranice nemohau. pro rozličné odporné zprávy lidí, i také znamení mezní nejistá,

jsauce však žádostivi jedna každá svého spravedlivého užiti a nicméně spolu v dobrém přátelství a sausedství zůstati, společní náklad činí, po ukázaní své spravedlivosti a zavření pře, nebo nálezu spravedlivého od saudu, aneb přátelského, mírného spokojení a smluvení očekávaji; dále po žádných škodách a spůsobích exekuterních proti sobě nekráčejí, na svém spravedlivém přestávaje, podlé onoho starého přísloví: Spolu se suďme a spolu dobře buďme. A tento spůsob saudu neb rozepře sluje amicabilis, přátelský, sausedský. *Jako se podobně stalo mezi pánem Mikulášem Krabicí z Veitmile a vší obcí Milčickau, krále Jeho Msti. poddanými, v pátek před svatým Václavem, léta tisícího pětistého jedenáctého; jichž rozepře a nález jest v Starých Stranních Veypovědních Červených. C. 16.*

§. 8. O užívání saudu mezního. Saud mezní od starodávna jest byl nařízen a vždyckny v užívání, ale proměnně. Nebo Zřízením Zemským od starodávna vyměřeno bylo: Kdožby pána purgkrabí hradu Pražského na meze vésti chtěl, že původ, i obeslaný, po šesti konšelích k němu do saudu přidati byli povinni. Kdež sau strany lidí přísežné z měst, městeček, i ze vsí konšely přísežné, robotné lidi dosti chatrné a Zřízení Zemského neznalé, přidávali. Kterýžto spůsob jest posléze, pro uvarování protahův a skrátcení na spravedlivostech lidských, na vznešení urozeného pána, p. Jana z Lobkovic a na Teyně Horšovském, Tachově a Pátku etc., Jeho Msti. císařské raddy, tehdáž nejvyššího purgkrabí Pražského etc., na sněmu obecním, léta tisícího pětistého šedesátého sedmého, proměněn, tak aby strany místo těch šesti konšelův, po čtyřech osobách stavu panského a rytířského, osoby dobře zachovalé, vydaly. A tu tehdáž jest s těch konšelův přidávání sešlo.

Potom když se to poznalo, že osoby přidané se časně nesjížděly, a strany skrze to nebezpečenství nesly, na vznešení vysoce urozeného pána, pána Viléma z Rožmbergka etc., správce a vládaře domu Rožmberského, Jeho Msti. císařské tajné raddy, tehdáž nejvyššího purgkrabí Pražského, jest to na sněmu obecním, léta etc. sedmdesátého pátého, nařízeno, aby purgkrabě osoby dvě z saudcův a radd saudu nejvyššího purgkrabství Pražského, na též meze, kteréž mu se viděti budau, vzal, a nicméně po třech osobách stavu panského a rytířského od stran aby byly přidány; ti aby se časně sjížděli, pod propadením pokuty, od jednoho každého straně své, padesáte kop grošů českých, jakž šířeji též sněmovní snešení to v sobě obsahuje. A když se tak nezachovali, a konšelův nebo pánův saudcův nebo také svědkův která strana své straně nevydala, bývalo na ni saudem mezním stané právo dáno. *Jakož toho příklady jsau v Starých Registřích Mezních, B. 18. mezi paní*

Zikonijí z Holejče hrabinkau z Pasaunu, a paní Anežkau hrabinkau z Helffnšteina, v auterý po svatých Petru a Pavlu, léta tisícího pětistého čtyridcátého pátého. Více příkladův v týchž Výpovědních Starých C. 3, D. 20, E. 10, E. 12.

Posléze jest i ten spůsob, na vznešení téhož pána Viléma z Rožmbergka, ještě tehdáž nejvyššího purgkrabí Pražského, léta etc. osmdesatého pátého, na sněmu obecním proměněn, když se to poznalo, že v těch velkých odpořích, kteří na saudu mezním bývají, toliko při těch, od kterých přidáni byli, ti kteříž od stran přidáváni bývali, držeti jest nařízeno, že sám pán purgkrabě bude moci osoby z stavu panského a rytířského, nestranní, kteřížby mu toho slyšeti a sauditi pomohli, k tomu obeslati, a ti že se mají sjížděti, pod propadením též pokuty padesáti kop grošův českých.

Také se trefuje, že někdy strany se svolí na kompromissí a kommissaře s obau stran sobě volí jisté osoby, pány kompromissaře a kommissaře. Ti páni se sjíždějí k jistému dni na meze, obsýlají strany i jiné osoby k tomu náležité, slyší strany, i také vypovídají mezi stranami. *Jakož toho příklad jest mezi pánem Vilémem Vostrovcem z Kralovic etc. Jeho M. C. prokurátorem, na místě a k ruce J. M. C. jakožto krále českého, a pánem Karlem z Valdšteina i na místě bratří páně mladších, let nemajících, v pondělí po narození blahoslavené Panny Marie, léta etc. osmdesátého devátého, a k té kompromissí a kommissí obeslání nebo sročení vyšlo od saudu komorního království českého.*

A někdy páni přátelé a sausedé, jakž předešle dotčeno, vkládají se mezi strany a o to je ubrmanskau výpovědí i jinak přátelskau smlauvau pokojí. Ale to k saudu a rozepři mezní nepřisluší.

§. 9. Odkud pochází rozepře mezní? Taková pak rozepře pochází najvíce z lakomství, když lidé na tom, což jest jim od Pána Boha, a některému dosti hojně, u veliký šíří a prostranství, dáno a propůjčeno, ještě na svým přestati nechtějí, ale sauseda a bližního svého (někdy i dosti chudého, skrovně majícího) potiskují, v jeho grunty mu se vkládají, a dále své meze přenášejí nežli náleží, a jinák nežli od starodávna jest bylo, na zlepšení a rozšíření dědictví svého, na ublížení pak a ujmu téhož sauseda přisedícího. Někdy se to také přihází z pauhé zlosti, nenávisti a pro nějaké vymštění. Nebo jakž apoštol Páně praví: Slepota lidského těla, jenž nepatří na věci nebeské, svých toliko časných vlastních věci vyhledává, těch se dotýká, deře, béře, na všecky strany. Někdy také se přihází příčinau dešťův, přívalův a povodní, že mezníci vymlení a v jiná místa přenášeni bývají. A někdy i skrze zlé lidí strom

a znamení mezní v dřevě bývá vyňato nebo vypáleno, příkop, násyp, nános, kámen, mezník, aneb jiné znamení mezní vykopáno, přeneseno a přesazeno, a skrze to paměti lidské k pochybení a z toho dosti k těžkým odporům a rozepřem právním přichází.

§. 10. O opatrování mezí a hranic. A mnohým se vidí na tom dosti býti, když sausedu svému, vkládajícímu se v grunty a meze jich, někdy mocí svau, někdy veytržně odpírají, jakoby v tom času odporování jich nic nepromlčali. Ale pro mnohé příčiny, bezpečněji jest řádem a právem živu býti nežli mocí a odbojem, kteráž všemi právy jest zapověděna a sama v sobě nic dobrého nepřináší. U některých jest ten dobrý a chvalitebný spůsob, a ten obyčej se zachovává, že každého roku nebo sami osobně vyjíždějí a vycházejí a někteří lidí své staré a podle nich i mladé na meze a mezníky vysýlají, a tu kdež mezníci jich se dáleji do gruntův sausedských vztahují, sobě meze a ty mezníky spravedlivě vykazují a zprávy činí. I také pro pamět budaucí a dokonalejší, lidem mladým na těch meznících lopatky nebo i pardusy dávají, s dostatečným podlé toho jim o tom mezníku zprávy oznámením. A to obyčejně a nejlépe se děje a trefuje času jarního, když sněhové sešli a přívaly zimních nepříležitostí pominuli; nebo se tu nejlépeji spatří, jestli na kterým mezníku těmi přívaly anebo jinými příčinami co hnuto, to také časně k nápravě zase, prvé nežliby o to jací další odporové vznikli, přivedeno býti může. A ten spůsob dobrý měl by jedenkaždý při svých mezech tak nařiditi a zachovávati.

§. 11. Proč jest saud mezní nařízen? Saud mezní proto od předkův našich jest nařízen, kdyby tak jeden druhému v mezech, proti spravedlivosti, překážku činil, aby tím saudem jedenkaždý při svých spravedlivých mezech byl zachován, a dáleji, aby sešlo s větších skrze to odporův, roztržitostí, nevolí, veytržnosti i veybojův, ano i mordův, kteříž nejvíce při těchto mezních nedorozuměních se přiházejí a trefují, tak že někdy s obau stran lidé, v velkým počtu v zemi mírné a pokojné, pod řádem a právem, na sebe pro meze sahají *Což se dosti často spatřuje, a obzvláštně léta tisícího pětistého třidcátého pátého, Mikuláš Hruška z Března, maje s Jakubem Hruškau bratrem svým o meze rozepři, na týchž mezech jest zabit. O čemž se pamět při výpovědi jich v registřích starých téhož léta, pod literau A 19. nachází.* Pak s toho aby sešlo a meze a hranice v svých jistých pokojných spůsobích aby zůstaly.

§. 12. Saud mezní má býti pokojně řízen. Od předkův našich to jest v obyčej přivedeno, že před tento saud žádný s žádným kordem, ručnicí, voštipem nebo jinau takovau

braní, předstupovati nemá, ale jedenkaždý má míti hůlku v ruce, na znameni pokoje zdržení, pod spůsobem právního rozeznání, a že ne mocí, ale právem jednakaždá strana živa býti chce.

§. 13. Co k saudu meznímu náleží? K rozepři a saudu meznímu musí býti původ, obeslaný a saudce.

§. 14. Původ co jest? Původ jest ta strana, která druhau stranu obsílá na meze a žaluje na obeslaného, že mu se v jeho mezech a hranicech od něho ubližuje vkládáním se v jeho grunty a dědictví, a žádá za opatření podlé práva.

§. 15. Obeslaný co jest? Obeslaný jest ta strana, na kterau se obeslání původa vztahuje, a která původu odpovídá a odpírá, že jemu, původu, v těch mezech se nic neubližuje, a v tom, z čehož ho obsílá, že mu nic vinen není.

§. 16. Saudce co jest? Saudce jest pán purgkrabě hradu Pražského, se pány přísedícími svými, obeslanými saudcí, kteříž strany právně slyší, a po spatření, vyslyšení volném a vyrozumění spravedlivostí stran, strany spravedlivau výpovědí podělují a o rozepři konec činí.

§. 17. Původa povinnost přátelská před saudem. Když se původu v meze od sauseda vkračuje, dobře jest, aby s tím dlauho nemlčel, ale hned brzo o to nejprvé přátelsky s sausedem svým jednal, jemu to, jaké mu se ublížení od něho nebo lidí jeho děje, předložil, a o to se staral, mohlo-liby to přátelsky mezi nimi spokojeno býti, tak, bylo-liby co na nedorozumění, aby se raději sami o to přátelsky srovnali, a sobě své meze, vyjedauc nebo vyjdauce na to, obnovili. Což pokudžby přátelsky srovnáno býti nemohlo, jest nejbezpečněji, pro mnohé příčiny, časně sobě to pořádem práva k místu vésti, pro uvarování dalších o to nesnazí a promlčení, i také pro smrt lidí, znamení mezních a jiných spravedlivostí povědomých.

§. 18. Původa povinnost právní. A když pak žádné přátelské hledání, jednání a napomenutí při sausedu jeho, k spokojení platnosti přinesti nemůže, a on se spokojiti nechce, tak že se k saudu meznímu o retuňk uteci původ musí: tehdy nejprvé původ má sám osobně v šrancích vyžádati pána purgkrabí hradu Pražského na Jich Milostech páních a vladykách, na plném saudu zemském větším, na meze a hranice, jmenujíce místo, kde a proti komu. A když mu toho povoleno bude, a relací od Jeho Msti. neb Jich Msti. ke dskám o tu věc se vykoná, potom má při pánu purgkrabí jednati o příležitey a příhodný čas, kdyžby pán purgkrabě den a rok k sauzení týchž mezí uložil, a vyrozumějíc o jistém dni, obeslání své hlavní mezní, pořádně sepsaný, spůsobem tím, jakž se níže píše, kterýmž druhau stranu obsílá na meze, k auřadu nejvyš-

šího purgkrabství Pražského, má podati, a to podle vyměření Zřízení Zemského, nejméněji šest nedělí před stáním, k auřadu dodáno býti má.

Původ obeslání své a stižnost obyčejně spíše v ten rozum: Klade jméno své, a že obsílá ze jména koho, na meze a hranice, kde, počna od jednoho mezníku, kde odporu není, a klade dále zejména mezníky a znamení mezní, od jednoho místa k druhému, kde on praví býti pravé meze mezi nim a obeslaným, a kde jest odpor, až zase k poslednímu mezníku, o kterýž není na rozepři, doložíc toho, po který straně jsau gruntové jeho, a po které obeslaného, ku kterému panství, zámku, městu, městečku, vsi nebo dvoru.

§. 19. Obeslání hlavní od původa k úřadu. „Jiřík Slepotický z Sulic a na Libči, Jeho Msti. císaře římského radda, obsílá Zigmunda Tluksu Vrábského z Vrábí a na Nové Libni, na meze a hranice mezi grunty jeho, Jiříka Slepotického, ke vsi Lukám a ke vsi Podlaučí náležité s jedné, a grunty jeho, Zikmunda Tluksy Vrábského, ke vsi Boholibu naležité, s strany druhé. Což mezi stranami na odporu jest počnauc od konce meze hraničné, kteráž leží začátkem svým u cesty trávny, kterauž se jezdí od města Jílového dolů ke vsi Boholibu, pod dílem Matěje Huhřavého ze vsi Boholiba, ležící táž meze hraničná naproti borovici lizované, a po též mezi vzhůru. Kterážto mez hraničná dělí ty grunty, a ukazuje po pravé straně ke vsi Laukám a ke vsi Podlaučí po levé, že náleží až k cestě trávné, po kteréž se jezdí ode vsi Lauk k městu Jílovému. Od té cesty po mezi hraničné, totiž hřivě, přímo k bříze lizované, kteráž stojí u cest, kteréž se schází a setkávají jedna od města Jílového a druhá přicházejíc na ni ode vsi Lauk, ukazujíc ty grunty předce po pravé straně ke vsi Lukám, a po levé ke vsi Boholibu, že náleží. A od té břízy lizované, tau cestau trávnau dolů, až k borovici lizované, kteráž dělí ty grunty po pravé straně ke vsi Boholibu, a po levé straně ke vsi Lukám, že náležejí. Odtudž pak dále, na mezníky kamenné, k rybničku nad rejží, přímo přes tu vymlenau rejži až na cestu trávnau s oné strany rejže, a tauž cestau přímo, kteráž dělí ty grunty a je ukazuje po pravé straně ke vsi Boholibu, a po levé straně ke vsi Laukám, že náležejí, až z té cesty na pravau stranu vyhnauce se, až na habr jeden lizovaný, též na druhý, i na třetí. Potom dolů až k habru nad potůček, a potom přes potůček na cestu trávnau k kopaninám, kterážto cesta dělí ty grunty po pravé straně ke vsi Boholibu, a po levé straně ke vsi Podlaučí, že náležejí. A z té cesty napravo vzhůru až k dubu hraničníku, od téhož dubu po mezi, a na jiná znamení mezní, kudyž tyž meze a hranice jdau, kte-

réž dělí grunty jeho, Jiříka Slepotického, náležející po levé straně ke vsi Laukám a ke vsi Podlaučí s jedné, a grunty jeho, Zikmunda Tluksy Vrábskýho, náležejíci po pravé straně ke vsi Boholibu, s strany druhé, až k dubu hraničníku, kterýž stojí, kdež slove v kopaninách, nad řekau Sazavau, dělíc ty grunty svrchupsané, jakž při začátku ke vsi Laukám, tak také při konci ke vsi Podlaučí s jedné, a ke vsi Boholibu s strany druhé, až právě dolů do řeky Sazavy náležité. Protož aby z toho jemu práv byl.“

§. 20. Původ čeho má šetřiti při svém obeslání. A toho má s pilností šetřiti původ, aby neobsílal v ta místa na meze, kde se grunty svými s obeslanym nesteyká, tak žeby mezi grunty jich nětco cizího, někomu třetímu náležejícího, bylo; nebo tudy meze své přes cizí grunty, o čež s obeslaným tímto odporu míti nemůže, vésti by musil, a tak by příčinu k zdvižení svého obeslání dal. Protož původ toho má šetřiti, aby se v tom před škodau svau s pilností varoval, nebo, jakž původ tak obeslaný, jinému žádnému, nežli tu kde spolu na rozepři o meze sau, přes jeho grunty vésti nemají. Také toho šetřiti má, aby neobsílal na dvoje meze jedním obesláním, neb někdy se trefuje, že k jednomu statku o dvoje nebo více rozdílné meze jest činiti, a někdy díl těch mezi k jednomu, a díl k druhému statku náleží, což má rozděleno býti. A má původ dobře vědomý býti svých mezi.

Obeslání jeho má býti patrny a světly, tak aby ukázalo podstatu budaucí rozepře.

Obeslání své má původ pilně srovnati s relací vyžádání pána purgkrabí na meze a hranice, a má na každé meze a hranice obzvláštní míti relaci, aby mohl dobře srovnati své obeslání, tak aby mu pro to nesrovnání nebylo zdviženo. *Jako podobně mezi Janem Hysrlí z Chodův s knězem Antonínem Flaminkem opatem, též převorem a konventem kláštera Zbraslavského, a vosadními záduší s. Jiljí v Starém Městě Pražském, v auterý po proměnění Krista Pána, léta tisícího pětistého osmdesátého devátého, v Nových Veypovědních Mezních, E. 15. zdviženo bylo.*

Vyžádá-li původ pána purgkrabí na meze, kde jest o grunty činiti, bude mu zdviženo. *Jako v témž příkladu, v Nových Veypovědních Mezních, E. 15. se podobně stalo, jakž níže o tom šířeji jest napsáno.*

Kdyby původ pod jedním obesláním anebo pod jednau relací, jakž napřed dotčeno, chtěl na více nežli na jedny meze a hranice rozdílné vésti, bude zdviženo. *Jako podobně v Starých Veypovědních Mezních, D. 4. mezi Václavem Sokolem z Liskovce, a purgkmistrem, radau i vší obcí Nového Bydžova, v pon-*

dělí před svatau Markétau, léta tisícího pětistého padesátého druhého se stalo.

Má dobře jmenovati původ místa ta pravými jmeny, ku kterým na meze obsílá, i také mezníky a znamení mezní v jakém dřevě, kamenu, a jaké jiné věci táž znamení mezní sau, a s obesláním hlavním mezním jiné své půhony a potřeby srovnati; jinak mu bude zdviženo. *Jako se podobně stalo v týchž Starých Veypovědních Mezních, B. 10. mezi pánem Joštem z Rožmberka, a pánem Janem Leskovcem z Leskovce, v pondělí po s. Vavřinci, léta tisícího pětistého třidcátého devátého.*

Má obeslati všecky společníky, jinák obeslání bude zdviženo. *Jako podobně se stalo v Starých Výpovědních Mezních, B. 17. mezi paní Johankau Čabelickau z Aušavy a panem Janem Malovcem, v pondělí po s. Žofií, léta tisícího pětistého čtyrydcátého čtvrtého; v týchž C. 10. druhý příklad.*

Má šetřiti původ, aby obeslal toho, kdo jest opravdovým držitelem dědin těch, kdež o meze jest spor; obešle-li jiného, bude mu zdviženo, poněvadž žádný není povinen cizích dědin a gruntův brániti a zastávati. *A tak se podobně stalo v Starých Veypovědních B. 4. mezi pány bratřími Malovci s pánem Albrechtem Ciplú z Kravska, ve čtvrtek po svatém Petru v okovách, léta tisícího pětistého třidcátého sedmého, však právo jim vyhraženo bylo, chtějí-li viniti držitele statku. V týchž Veypovědních Starých Mezních, C. 3. C. 7. C. 18. jest více příkladův.*

Doložiti má v obeslání hlavním mezním, jakým právem obeslaný jest dědin těch, o ktery jest spor, v držení, vlastně-li jemu náleží, čili jich jest v držení jako poručník, nebo jakým jinším spůsobem a právem, aby zdviženo nebylo obeslání. *Jako podobně v týchž Starých Veypovědních Mezních, E. 2. mezi Hynkem Vrabským Tluksau z Vrabí, a Salomenou z Borovnice, v sobotu po s. Jánu Křtiteli, léta tisícího pětistého padesátého osmého.*

Na meze nemá obsílati, kde o grunty jest činiti, jakž napřed dotčeno; nebo jest rozdíl velký mezi grunty a mezemi, tak že saud mezní gruntův nesaudí, než podává rozepře o grunty tu, kdež grunty sauditi náleží. *Jako podobně v Starých Veypovědních Mezních příklad, C. 11. mezi pánem Janem Zlivským z Labauně, a pánem Jiříkem Vlkem z Kvítkova, v pátek před s. Šimonem Judau, léta tisícího pětistého čtyrydcáteho devátého. A více příkladův v týchž Starých Veypovědních Mezních se najde pod literau C. 13. C. 14. D. 4. E. 3.*

Když přestane toho sporu na přátelích, k jednání přátelskému nemá obsílati, jinak mu bude zdviženo. *Příklad toho v Starých Veypovědních Mezních, C. 10. mezi pánem Markvartem Stranovským z Sovojovic, a paní Dorotau z Kojkovic,*

v pátek po Božím vstaupení, léta tisícího pětistého čtyrydcátého devátého.

Oč předešle jest smlauva a co již jednau spokojeno, z toho neobšílej; bude při smlauvě zůstaveno. Však není-li podlé smlauvy co vymezeno a o to se strany samy spokojiti nemohau, pán purgkrabě a úřad to vymezí. *O tom příklad v Starých Veypovědních Mezních, C. 12., mezi paní Lidmilau z Klinšteina a pánem Voldřichem Vamberským z Rohatec, v pondělí po seslání Ducha svatého.*

Původ má toho šetřiti, aby začal vedení své z toho místa, které jest v obeslání svém nejprvé položil, jakž níže o vedení svědkův jest šíře doloženo i příklad dostaven. A poněvadž v těchto přech jednostejná žádost původa i obeslaného bývá, často se trefuje, že obě strany za původa v jednostejné věci se stavějí, někdy oboje strany pána purgkrabí vyžadují, a potom každá strana obzvláštně obeslání o jednostejné meze berau. Tohoto však při tom nejvíce šetřiti se musí, která strana nejprvé obeslání svá k úřadu podá, ta obyčejně předčí a za původní stranu bývá držána, a také své meze nejprvé provozuje a ukazuje. A jest povinnost původa, aby obeslání své provedl, neb jest slušné, aby to pravé učinil, co on jistí a čemu druhá strana odpírá. A kdo co jistí, toho jest povinnost, aby to provedl, a ne toho, který tomu odpírá.

§. 21. Obeslaného povinnost přátelská před saudem. Obeslaný, když od původa na něho se vznese o tom, kde, v kterých místech se mu od něho nebo od jeho lidí ubližuje, má s ním na to vyjeti nebo vyslati, a tomu dobře vyrozuměti, jaká stížnost sauseda jeho jest, a má s pilností hraničníky, mezníky, znamení mezní a jisté přiležitosti spatřiti, od lidí dobrých, hodnověrných, starožitných dostatečnau zprávu vzíti, ne hned leďakomus věřiti, než gruntovně vyrozuměti, jaká jeho a jaká sauseda jeho spravedlivost v těch místech jest, toho bedlivě povážiti, a při sobě rozsauditi, jestli v čem sausedu svému křiv, v tom sobě neffolkovati, majíce Pána Boha, jeho božskau spravedlivost před očima, sám od sebe napraviti, a s sausedem svým se pěkně spokojiti. Pakliby to mezi nimi samými vykonáno býti nemohlo, jakož někdy v svých vlastních přech někteří lidé, kteříž svého příliš šetří, sobě ne tak sami mohau vyrozuměti, mohau sobě s obau stran voliti přáteli, před ně spravedlivosti své přednesti a jich dobrým zdáním a prostředky obrannými se spraviti; a všelikterak má toho šetřiti obeslaný, aby k rozepři a saudu s sausedem svým nepřišel.

§. 22. Obeslaného povinnost právní. A pakliby to vždy jinak býti nemohlo, má se v tom Pána Boha doložiti, dobré svědomí zachovati a jiný umysl neměti, nežli že svého

spravedlivého brániti a nic nenáležitého v té rozepři proti sausedu svému vésti nechce, obeslání mezního čekati s přáteli, a lidmi práva mezního vědomými se opatřiti takovými, o kterýchž jest povědíno: Debent esse in consilio cauti, in patrocinio fideles et in judicio justi (v radě aby byli opatrní, v zastávaní věrní a v saudu spravedliví); svědky a průvody svými se ku pořádu práva hotoviti, průvodův původa pilně poslauchati, jemu v tom nepřekážeti, svau rozepři proti tomu zase pilně vésti a opatrovati a se říditi řádem a právem, jakž v jiných artikulích se obšírněji píše; a co od práva jemu kdy uloženo bude, v tom se všelikterak poslušně, volně a náležitě zachovati.

Obyčejně obeslaný v rozepřech právních to mívá hned za obranu, že praví to, nač se původ potahuje, své býti, a že k tomu on má lepší právo a spravedlivost, nežli původ.

§. 23. Původa i obeslaného povinnost. Původ i obeslaný mají se opatřiti průvody a svědky dostatečnými, tak jakž o nich níže obšírně jest napsáno. Však na svědcích nic jiného nemají žádati, nežli toliko to, oč jest rozepře, a ti mají na meze vyvésti, a pilně toho, což oni vypravují, znamenati, a o to se starati, aby takové svědky, když k saudu přijde, na hotově míti mohli. Dobře jest takové svědky, zvláště jsau-li lidé staří, přes svět pracující, v nejistých místech nebezpeční, dskami zemskými pro smrt zavésti, aby potom, když ku při a saudu přichází, se obnoviti mohli. I také na pánich úřednících Pražských menších desk zemských komorníka vyžádati mají na spatření, a jeho na meze vyvésti, svědky, lidi vědomé, tu na hotově míti, kteřížby mu ta meze ukázali a zprávu o nich učinili, což vše on spatřiti, co a kterak spatří, jakau zprávu od lidí uslyší, se všemi příležitostmi pilně a bedlivě zapsati, a relací svau ke dskám zemským učiniti má, kteráž se do desk vpíše, a potom k saudu, na relací Jeho Msti. Císařské nebo saudu zemského, i veypis týchž svědkův od desk zemských zapečetěný se vzíti bude moci. A kdyžby k rozepři přišlo, budau povinní podobně, jako na jiných saudech, ty svědky pro smrt zavedené, kteří sau živi, na saudu mezním obnoviti, a kteří jsau v tom čase zemřeli, smrt jich dvěma svědky provésti, ač chtějí-li svědomí jich užiti. A ačkoliv v jiných rozepřech se to za právo drží, když původ obeslání svého neprovede, že se obeslanému, by i nic neodvedl, dává za právo: ale v rozepři mezní, poněvadž jakž původ tak i obeslaný, a tak obě strany, praví to své vlastní býti, oč jest rozepře, z té příčiny sau oboje strany povinny, tak dobře obeslaný jako i původ, průvody svými na hotově býti, meze svá vésti a provozovati, původ nápřed a potom i obeslaný.

§. 24. O zpravci a držiteli dědin ve zpravě zavázaných. Původ nebo obeslaný, jestližeby obeslati chtěli zpravcí anebo držitele dědin ve zpravě zavázaných, též držitele dědin i zpravcí svého o zastaupení, také poháněti k svědomí pro postavení nebo pro položení, časně své obeslání a půhony k auřadu dodávati mají, spůsobem tímto:

§. 25. Obeslání zpravce neb držitele dědin hlavní od původa k úřadu jak se podává? „Statečný Jiřík Slepotický z Sulic a na Libři, Jeho Msti. římského císaře radda, obsílá pána Jana z Šternbergka a na Konopišti, jakožto držitele dědin jeho zpravních a ve zprávě od něho zavázaných, jakž smlauva trhová, mezi jinými vesnicemi, o ves Lauky a o ves Podlaučí, i se zpravau, léta Páně tisícího pětistého sedmdesátého, v auterý po s. Martině učiněná, a též i vklad vsi Lauky a vsi Podlaučí, mezi jinými vesnicemi, v kvaternu trhovém bílém, léta etc. sedmdesátého prvního, v auterý po neděli družebné, F. 6. mezi týmž pánem Janem z Šternbergka s jedné a Jiříkem Slepotickým z Sulic s strany druhé, učiněný, plněji svědčí. A to pro příkazy, kteréž sau přišli od Zikmunda Tluksy Vrabského z Vrabí a na Nové Libni, že jemu, Jiříkovi Slepotickému, přes meze a hranice, kteréž dělí grunty ode vsi Boholibá, ke vsi řečené Laukám a ke vsi Podlaučí náležející, lesy přesekává aneb přesekávati dal, a týmž přesekáním v gruntech jeho, Jiříka Slepotického, škodu činí, a týchž gruntův jeho, jemu a lidem poddaným jeho, užívati zbraňuje a nedá. I obeslav on, Jiřík Slepotický z Sulic, jeho, Zikmunda Tluksu Vrabskýho z Vrabí, na meze a hranice mezi grunty jeho, Jiříka Slepotického z Sulic, ke vsem řečeným Lukám a ke vsi Podlaučí náležité s jedné, a grunty jeho, Zikmunda Tluksy Vrabského, ke vsi Boholibu náležité, s strany druhé, což tu mezi nima stranami na odporu jest. V kterémžto obeslání mezním, termín k stání jest položen v pondělí den svaté Maří Magdaleny nejprvé příští, jakž týž obeslání to vše šíře v sobě zavírá. I aby on, pán Jan z Šternbergka, jakožto zpravce týchž napřed jmenovaných vesnic, Lauky a Podlaučí, od něho v zpravě zavázaných, jeho, Jiříka Slepotického, v tom, když na též obeslání a při na saudu mezním přijde, zastaupil, jakž i na úmluvu témuž pánu Janovi z Šternbergka dáno jest, a to podle Práva a Zřízení Zemského opatřil."

§. 26. O půhoních k svědomí pro postavení a položení. Toto však sluší tuto věděti, že půhonové k svědomí se podávájí od stran k auřadu v níže psaný smysl; však s tím doložením, jakoby i dohnáno bylo, a nedohání se tuto nic jináče. Stání v těch půhoních se klade, když na tu při přijde.

§. 27. Půhon pro postavení. „Kryštof Markvart z Hrádku etc. pohání paní Zykunu etc. a paní Kateřinu Černínovau, sestry vlastní z Pantndorffu v Račicích etc., tak jakoby již i dohnány byly, aby postavily lidí poddané své, kterýchž na ten čas v společném držení jsau, Jana Caltu z Třemešny, Tomáše, Ondřeje a Marka Břichovic ze vsi Záluží. Právě nadepsaný Kryštof Markvart, že těch lidí potřebuje proti urozenému Janovi Markvartovi z Hrádku a na Bělé, od něho a spolu s nim, proti Václavovi Točníkovi z Křimic a na Křimicích, a Jiříkovi Malesickýmu z Pautnova a na Malesicích, jakožto držitelův vsi společné, řečené Chotikov. Pokuty nepostavení jednoho každého, pět kop grošův českých. Stání v středu po křížové neděli nejprvé příští s slunce východem, a to na mezech a hranicech nade vsi Ledcemi u cesty, kteráž běží ode vsi Ledec k Vlkýši a k Tauškovu."

V táž slova se píše půhon k svědomí a pro položení, toliko kde jest psáno, „postavil," má se doložiti „aby svědomí vydal" anebo aby ty věci ze jména jmenované v originalu, „položil."

§. 28. Povinnost pána purgkrabí a úřadu. Když obeslání hlavní mezní k auřadu nejvyššího purgkrabství Pražského se podá, již sám pán purgkrabě hradu Pražského, jménem a titulem svým a úřadu svého, podlé sněmovního snešení a nařízení, jakž při začátku nahoře o tom doloženo, má obeslati předně původa, doložíce mu na ceduli, s jakým počtem koní, vozův, pro něho a osoby úřadní, s jakými potřebami vyslati a na hotově býti má. Též i obeslaného má obeslati, a již dále také pány saudce, počet jistý osob stavu panského a rytířského, k těm osobám, kteréž od saudu nejvyššího purgkrabství Pražského s sebau na meze vezme, dvanáct osob stavu panského a rytířského, obœrauce k tomu den volný a prostranný, tak aby jiným saudům zemským nebylo na překážku, a strany aby volně pro jiné saudy přátel svých užiti mohli, má obeslati, tak aby na týž den s východem slunce na týchž mezech se najíti dali, takovych rozepři mezních (je spatřice) slyšeti a rozsauditi jemu nápomocni byli.

A osoby obeslané se ničímž vymlauvati zaumysla nemají, nežli ovšem tím nařízením sněmovním se spraviti, ač chtějí-li se pokuty, týmž nařízením vyměřené, každá osoba pánu purgkrabí padesáte kop grošův českých, uvarovati.

Toho také pán purgkrabě má s pilností šetřiti, aby obsýlal osoby hodné k saudu, pány saudce, pokudž možné, nebo všecky nebo což může býti nejvíce, v tom kraji a co nejblíže těch míst a mezí zodpořilých přísedících; nebo ti, jsauce spůsobu kraje toho a případnosti vědomější, větší platnost přinesau. A vědomé jest, že spůsob i případnosti položení lesního a horna-

tého jest rozdílný od položení polního rovného, a lidé v tom každém položení osedlí, podlé rozumu a zvyklosti, jedenkaždý o svém zvyklém, umí lépeji rozeznati a rozsauditi.

§. 29. **Obeslání hlavní původa od úřadu.** „Službu svau vzkazuji, urozený vladyko, pane příteli můj milý! Jakož jste mne na Jich Milostech páních a vladykách, na plném saudu zemském, vyžádali, abych, podlé práva a úřadu svého, na meze a hranice, o kteréž spolu s urozeným vladykau, panem Jindřichem Dobřenským z Dobřenic a na Valích nad Labem, činiti máte a v rozepři jste, vyjel, totižto, mezi grunty Vašími, ke vsi Zedranému Veselí náležité s jedné, a grunty jeho, Jiříka Dobřenského z Dobřenic, ke vsi Lepějovicům náležitými, s strany druhé, počnauc od dubu mezníku lizovaného, který stojí podlé hrušky naproti hrázi Liškovského rybníku, kterýž náleží k Zedranému Veselí; odtud pak dále na jiném pařezu, dříví, kopce a jiná znamení mezní, kudyž ty meze a hranice jdau, kteréž dělí grunty jeho, Jindřicha Dobřenskyho, náležející ke vsi Lepějovicím, s strany druhé, až k břehu potoka; v kterémžto břehu, při témž potoku, stojí vrba, dělíc ten břeh, ty grunty svrchu psané, k Zedranému Veselí a ke vsi Lepějovicým náležité — oč tu mezi nimi na rozepři jest, sroče vás, abych konec spravedlivý učinil. Protož pokládám Vám toho den, abyšte na týchž mezech a hranicech svrchu dotčených, o kteréž tak v rozepři jste, stáli a najíti se dali, bude-li vůle Boží, v středu po svatým Kryspínu nejprvé příští, ráno s slunce východem, se všemi potřebami a spravedlivostmi k tomu náležitými. A při tom při všem, abyšte se tak zachovali, jakž právo mezní ukazuje, a jakž tomu z cedule této, do obeslání vložené, šíře porozumíte. To znajíce, tak se zachovejte, abyšte skrze to k škodě nepřišli. Dán na Hradě Pražském etc.“

Urozenému vladyce, panu Zdeňkoví Dobřenskému z Dobřenic a na Zedraném Veselí, příteli mému milému etc.

§. 30. **Tyto potřeby má původ na hotově míti.** Předně, vůz a koně pro pána purgkrabí a pány raddy příhodné, odeslati k úřadu. Druhý, vůz a koně pro registra, písaře saudu a rychtáře mezního. Útratu na cestu, a co pánu purgkrabí, podlé vyměření Zřízení Zemského, od veyjezdu deset kop míšenských náleží, to odeslati. Stan na mezech míti rozbitey, v něm dva stoly, stolice a lavice. Motyky, kratce, reyče, lopaty, píly, sekery, dláta, a k tomu dva dělníky správny, kteří by udělali co se jim rozkáže. Opatření na mezech stravau a přeležením podlé slušnosti pro pána purgkrabí, pány saudce a osoby úřadní s čeládkau jich.

§. 31. **Obeslání hlavní obeslaného od úřadu.** „Službu svau vzkazuji, urozený a statečný rytíři, pane příteli

můj milý! Vězte, že jest mne vyžádal na Jich Milostech, páních a vladykách, na plném saudu zemském, urozený a statečný rytíř, pán Mikuláš Skalský z Dubu a na Slušticích, J. M. C. radda a prokurator v království českém, na místě a k ruce J. M. C. etc. jakožto krále českého, abych, vedle práva, na meze a hranice, což tak mezi J. M. C. etc. jakožto králem českým, a Vámi, na rozepři jest, vyjel, počnauce v půl řece Vorlici, naproti potoku, kterýž slove Malá Vorlice a vpadá po pravé ruce do též řeky Vorlice, že to, což po levé ruce s půl řekau Vorlicí, sau grunty J. M. C. etc. jakožto krále českého, k hrabství Klackému náležející, a co po pravé ruce jest, s druhau polovicí řeky Vorlice, sau grunty Vaše, k městečku Žambergku náležité; a dále od toho místa jdauc, řekau Vorlicí po vodě dolův, až do potoka Červenýho, jinák od starodávna řečeného Mezní potok, kterýž do té řeky Vorlice po levé ruce vpadá, a odtud týmž Červeným potokem jinak mezním vzhůru, až do cesty, kteráž jde od Mitvaldu přes týž Červený potok k Klášterci; tak že v těch ve všech místech, počnauce v půl řece Vorlici, naproti tomu potoku, kterýž slove Malá Vorlice, jakž napřed dotčeno jest, až do té cesty, kteráž jde od Mitvaldu přes Červený potok k Klášterci: což po levé ruce, jakž nahoře dotčeno jest, to všecko s půl řekau Vorlicí pod Červený potok, náleží J. M. C. etc. jakožto králi českému, k jmenovanámu hrabství Glacskému, a což po pravé ruce jest, to též všecko s druhau polovicí řeky Vorlice až k Červenému potoku, náleží jemu, Mikulášovi z Bubna, k městečku Žambergku. Kteréžto meze a hranice, on Mikuláš Skalský z Dubu, J. M. C. radda a prokurátor v království českém, na místě a k ruce J. M. C. etc. jakožto krále českého, vykázati a dostatečně provésti chce.

Protož pokládám Vám toho den, abyšte na týchž mezech a hranicech stáli a najíti se dali, v pondělí den památky svatého Vavřince, nejprvé příštího, ráno s slunce veychodem, se všemi potřebami a spravedlnostmi k tomu náležitými, a v tom ve všem abyšte se tak zachovali, jakž právo mezní ukazuje, a jakž tomu z cedule této, do obeslání vložené, porozumíte. To znajíc, tak se zachovejte, abyšte skrze to ke škodě nepřišli. Dán na Hradě Pražském etc.“

Urozenému a statečnému rytíři, pánu Mikulášovi z Bubna etc. pánu a příteli mému zvláště milému etc.

§. 32. Obeslání hlavní zpravcí nebo držitele dědin ve zpravě zavázaných od úřadu. „Službu svau vzkazuji, urozený pane, pane příteli můj milý! Vězte že jest mne žádal urozený a statečný rytíř, pán Jiřík Slepotický z Sulic a na Libří, Jeho Msti. Císařské radda, abych vás obeslal

jakožto zpravce dědin jeho zpravních a ve zprávě jeho, od Vás jemu pánu Jiříkovi Slepotickému z Sulic zavázaných, jakž smlauva trhová mezi jinými vesnicemi o ves Lauky a o ves Podlaučí se zpravau léta tisícího pětistého sedmdesátého prvního, v auterý po svatém Martině učiněna, a též i vklad vsi Lauky a vsi Podlaučí, mezi jinými vesnicemi, v kvaternu trhovém bílém, léta etc. sedmdesátého prvního, v auterý po neděli Družebné, F. 6. mezi Vámi s jedné, a panem Jiříkem Slepotickým z Sulic, s strany druhé učiněný, plněji svědčí. A to pro příkazy, kteréž sau přišli od Zikmunda Tluksy Vrabského z Vrabí a na Nové Libni, že jemu Jiříkovi Slepotickému přes meze a hranice, kteréž dělí grunty ode vsi Bohuliba ke vsi řečené Laukám a ke vsi Podlaučí náležející, lesy přesekává aneb přesekávati dal, a týmž přesekáním v gruntech jeho, Jiříka Slepotického, škodu činí, a týchž gruntův jeho, jemu a lidem poddaným jeho, užívati zbraňuje a nedá. I obeslav on Jiřík Slepotický z Sulic jeho, Zikmunda Tluksu Vrabskýho z Vrabí, na meze a hranice, mezi grunty jeho, Jiříka Slepotického z Sulic, ke vsem řečeným Lukám a ke vsi Podlaučí náležité s jedné, a grunty jeho, Zikmunda Tluksy Vrabského, ke vsi Boholibu náležité, s strany druhé, což tu mezi níma stranami na odporu jest. V kterémžto obeslání mezním, termín k stání jest položen N. N. nejprvé příští, a jakž týž obeslání to vše v sobě šíř zavírá.

I abyšte Vy, jakožto zpravce týchž napřed jmenovaných vesnic Lauky a Podlaučí, od Vás v zprávě zavázaných, jeho Jiříka Slepotického v tom, když na též obeslání a při na saudu mezním přijde, zastaupili, jakž i na úmluvu vám dáno jest, a to podlé Práva a Zřízení Zemského opatřili.

Protož pokládám vám toho den, abyšte na týchž mezech a hranicech svrchu jmenovaných stáli a najíti se dali, ten pondělí den svaté Maří Magdalény nejprvé příští, ráno s slunce veychodem, a jeho, pána Jiříka Slepotického, zastaupili, ač chcete-li se dalších škod, kteréžby skrze to vzešly, uvarovati. Dán na Hradě Pražském etc."

(V táž slova držiteli dědin se píše, mutatis mutandis.)

Urozenému pánu, panu Janovi z Šternbergka a na Konopišti, příteli mému milému etc.

§. 33. Obeslání hlavní pánův saudcův. „Službu svau vzkazuji, urozený a statečný rytíři, pane a příteli můj milý! Vězte, že urozený vladyka, pan Jan Kokořovec z Kokořova a na Prádle, obeslal jest na meze a hranice urozeného pána, pana Ladslava z Šternbergka a na Planici, mezi grunty jeho, Jana Kokořovce z Kokořova, ke vsi Radechovům náležité s jedné, a grunty jeho, pana Ladslava z Šternbergka, ke vsi

Strhodlu a ke vsi Nevražům náležité, s strany druhé, což mezi níma stranami na odporu jest, počnauce od lípy mezní, kteráž stojí v břehu nad potokem, jenž teče ode vsi Strhodla dolů k mleynu, jenž slove v hranicích. Kteréžto meze a hranice, od začátku té lípy, dělí grunty náležející po levé ruce ke vsi Radochovům, jeho, pána Jana Kokořovce, s jedné, a grunty jeho, pana Ladslava z Šternbergka, po pravé, ke vsi Strhodlu i také ke vsi Nevrazu náležející, s strany druhé, jakž též obeslání hlavní, o též meze vyšlé, to v sobě šíře obsahuje a zavírá. Kteréžto rozepře k rozeznání a k rozsauzení mezi nadepsanými stranami termín a stání v obeslání hlavním položen jest ten pátek po svaté Martě nejprvé příští. A protož podlé J. M. C. etc. s stavy tohoto království snešení na sněmu obecním, kterýž držán byl na Hradě Pražském v pondělí den s. Šťastného, léta tisícího pětistého osmdesátého pátého, Vám timto psaním v známost uvozuji, abyšte i Vy na týž den svrchu jmenovaný, totiž v pátek den svaté Marty nejprvé příští, ráno s slunce východem, na týchž mezech a hranicech svrchu jmenovaných najíti se dali, a ty pře, podle jiných osob stavu panského a rytířského, k takovému obojích stran slyšení a sauzení obeslaných, sauditi a rozvažovati pomohli. Ač se chcete pokuty sněmovním snešením vyměřené uvarovati. Dán na Hradě Pražském etc."

Urozenému a statečnému rytíři, panu Janovi Dlauhoveskýmu z Dlauhévsi a na Zavlekově, J. M. C. etc. raddě, pánu a příteli mému milému.

(V táž slova se všem jiným pánům saudcům píše, mutatis mutandis.)

§. 34. Překážka kdyby se tomu sročení stala. Jestližeby se trefilo, žeby pro příčinu moru anebo z jiných důležitých a hodných příčin takové mezování na ten uložený čas průchodu svého míti nemohlo, tehdy pán purgkrabě Hradu Prážského od úřadu svého, na náklad strany původní, má odklad listovní učiniti, původu i obeslanému, zpravci, držiteli dědin, i také těm osobám s pánův a rytířstva, k témuž saudu obeslaným, s tím doložením, když čas příhodný k takovému mezování se obmyslí, že jich zase nepomine sročiti.

§. 35. Odklad rozepře sročené původu i obeslanému. „Službu svau vzkazuji, urozený a statečný rytíři, pane příteli můj milý! Jakož jste sročení na meze a hranice, podlé obeslání mezních vyšlých, což tak mezi Vámi a urozeným pánem, panem Ladslavem, na onen čas mladším a již nyní starším z Lobkovic na Zbiroze a Lindvě, J. M. C. etc. raddau a presidentem zřízené komory království českého, na rozepři jest, kteréž se prvním obesláním začínati měly od jedle veliké, stojící pod lesem, jenž slove Páchov, na skalce, až právě

k dubci, kterýž stojí mezi dvěma cestami; druhým obesláním, počnauce od buku rovného vysokého, na kterémž tři střely vyřezany jsau, v místě řečeném Bučíně, u vrchu stojícím, až do tohoto místa, kdež potůček, jenž slove Strub, vpadá do potoku Zmládí; třetím obesláním počnauce od kamene mezního stříbrného, tak řečeného, jdauc k dubu dolů, až k dubu, na kterýmž kříž mezní jest, jakž dále ta místa a mezníci v obesláních mezních se obsahují a zavírají.

Kterémužto obeslání a mezování, termín a den položen jest ten čtvrtek a hned nazejtří v pátek po s. Voršile nejprvé příští, ráno s slunce východem, a jakž též sročení od úřadu nejvyššího purgkrabství pražského vyšlé, kteréhož datum jest na Hradě Pražském, léta etc. osmdesátého prvního v pátek po památce nanebevzetí B. Panny Marie, druhého a třetího, v středu po s. Matauši, to vše šíř v sobě obsahují a zavírají.

I oznamuji Vám, že z některých slušných a hodných příčin, a obzvláště, že pro příčinu této rány Boží morové, počtu náležitého panův a přátel stavu panského a rytířského, k osazení téhož saudu mezního obeslaných, na týž čas v táž místa se dostati nemůže, takových rozepří a mezování do jiného dalšího času odkládám. A když čas slušney a příhodný k tomu se obeře, nepominu Vám časně, na který den byšte měli na týchž mezech, i s tím se vším, což ku právu meznímu náleží, najíti se dáti, v známost uvésti. Vědauce o tom, budete se věděti v té věci čím spraviti. Dan na Hradě Pražském etc."

Urozenému a statečnému rytíři, panu Florianovi Gryspekovi z Gryspachu na Kaceřově a Rožmitale, J. M. C. raddě, pánu a příteli mému milému.

(V táž slova se i obeslanému píše, mutatis mutandis.)

§. 36. O d k l a d r o z e p ř e s r o č e n é z p r a v c i n e b d r ž i t e l i d ě d i n v e z p r a v ě z a v á z a n ý c h. „Službu svau vzkazuji, urozený vladyko, pane příteli můj milý! Jakož jste od urozeného Floriana Gryspeka z Gryspachu na Kaceřově etc. obesláni jakožto zpravce dědin, dílu i všech práv a spravedlivostí, kteréž jste na panství Rožmitalském měli, a co témuž pánu Florianovi Gryspekovi etc. vedle někdy Jana Zikmunda a Ondřeje bratří Karyku odtudž z Řezna, všech živých toho času, prodali, jakž zápis ve dskách zemských v kvaternu trhovém lvovem léta etc. padesátého pátého, ve čtvrtek po s. Jánu Křtiteli Božím, A. 9., to vše v sobě obšírněji obsahuje a zavírá. Z toho, jakž urozený pán, pan Ladslav, na onen čas mladší a již není starší z Lobkovic na Zbiroze a Lindvě, J. M. C. radda a president komory zřízené v království českém. ty dědiny svrchu psané právem zemským nařiká, a on pán Florian Gryspek tolikéž jej pana Ladslava z Lobkovic, podlé

práva, na meze a hranice, tu kdež na rozepři jsau, obeslal, jakž dále místa a mezníci v obeslání mezním obsahují a zavírají, a Vy abyšte jakožto zpravce dědin svrchu psaných, jej Floriana Gryspeka, kdež na svrchupsané obeslání, meze a hranice a při přijde, zastaupili, a to podlé práva opatřili, jakž též sročení a obeslání od úřadu nejvyššího purgkrabství pražského, v auterý po s. Matauši, léta etc. osmdesátého pátého vyšla, to vše šír v sobě obsahují a zavírají. I oznamuji Vám, že z některých hodných a slušných příčin, a zvlaště že pro příčinu této rány Boží morové, počtu náležitého panům a přátel stavu panského a rytířského, k osazení saudu mezního obeslaných, na týž čas a v táž místa se dostati nemůže, takových rozepří a mezování do jiného dalšího času odkládám. A když čas slušný a příhodný k tomu se obeře, nepominu Vám časně, na který den byšte měli na týchž mezech najíti se dáti, v známost uvésti. Vědauc o tom, budete se věděti v té věci čím spraviti. Datum na Hradě Pražském etc. Jiřík Mošaur etc."

Urozenému vladyce, pánu Mikulášovi z Řezna a na Chvalách, panu příteli mému milému.

§. 37. Odklad rozepře sročené pánům saudcům. „Službu svau vzkazuji, urozený pane, pane mně příznivý! Jakož jest nedávno minulých dnův V. Msti. obesláním mým v známosti uvedeno, abyšte ku právu meznímu k slyšení a rozeznání, na meze a hranice, podlé obeslání hlavního jednoho, což mezi urozeným a statečným rytířem, panem Florianem Gryspekem z Gryspachu na Kaceřově a Rožmitale, J. M. C. raddau, původem s jedné, a urozeným pánem, panem Ladslavem z Lobkovic, s strany druhé; i také podlé druhého a třetího obeslání hlavního mezního, mezi týmž panem Ladslavem z Lobkovic, původem s jedné, a jim panem Florianem Gryspekem z Gryspachu, odporem, s strany druhé vyšlých, na odporu jest — a termín týmž mezem položen jest ve čtvrtek a pátek po s. Voršile nejprvé příští — najíti se dali, a těch při podlé jiných osob stavu panského a rytířského obeslaných sauditi a rozvažovati pomoci abyšte ráčili, jakž táž obeslání, kterýchž jest datum při auřadě nejvyššího purgkrabství pražského, tohoto léta etc. osmdesátého pátého, v pátek po nanebevzetí Panny Marie, a druhého i třetího, v auterý po s. Matauši, to v sobě šiře obsahují a zavírají. I oznamuji V. Msti. že z některých hodných a slušných příčin, a obzvláštně že pro příčinu této rány Boží morové, počtu dostatečného osob stavu panského a rytířského k osazení téhož saudu mezního obeslaných, na týž čas a v táž místa dostati se nemůže, ani také osob těch z těch míst k svědomí byšte vzíti moci nemohli: takové rozepře a mezovaní do jiného dalšího času odkládám. A když čas slušný a příhodný

k tomu se obere, nepominu V. M. časně, na který den byšte na týchž mezech se najíti dáti ráčili, v známost uvésti. Vědauc o tom, račíte se věděti čím spraviti. Dán na Hradě Pražském etc."

Urozenému pánu, panu Albrechtovi Libšteinskýmu z Kolovrat a na Hrádku Starosedlským, pánu mně příznivému.

§. 38. Odklad rozepře sročené pohnanému pro postavení, pro položení i k svědomí. „Službu svau vzkazuji, urozený pane, pane příteli můj milý! Jakož jste pohnání od urozené vladyky, paní Lidmily Valkaunové a na Štaffě, mocné otcovské poručnice, pro postavení A. B. C. lidí poddaných svých na meze a hranice, mezi grunty jí, paní Lidmily Valkaunové etc. mocné otcovské poručnice, ke vsi Bukovy hořejší i dolejší, a grunty urozeného vladyky, pána Fridricha Daupovce z Daupova, ke vsi Želivčicím náležejícím, jakž půhon předešlý, od úřadu nejvyššího purgkrabství Pražského vyšley pro postavení týchž poddaných Vaších, kteréhož jest datum na Hradě Pražském v pátek po s. Prokopu, léta tohoto etc. osmdesátého osmého, to v sobě šiř obsahuje a zavírá: i oznamuji Vám, že z některých slušných a hodných příčin, obzvláštně že pro příčinu této rány Boží morové, počtu dostatečného osob stavu panského a rytířského, k osazení téhož saudu mezního obeslaných, na týž čas a v táž místa dostati se nemůže, protož takové rozepře a mezování do jiného dalšího času odkládám. A když čas slušný a příhodný k tomu se obere, nepomimu Vám časně, na který den byšte na týchž mezech též lidí postaviti měli, v známost uvésti. Vědauc o tom, budete se věděti čím spraviti. Datum na Hradě Pražském etc."

Urozenému pánu etc.

§. 39. Původ má o nové sročení žádati. Kdyby ty nepříležitosti moru, a jiné příčiny, po kteréž se odklad stal, pominuly, tak žeby žádné slušné překážky v tom nebylo: nemá strana původní na pána purgkrabí čekati, nežli sama o jiney den prostranný, o sročení, podlé předešlého obeslání a odkladu, při pánu purgkrabí hradu Pražského jednati, a pán purgkrabě zase jiný den prostranný časně podlé napřed psaného spůsobu původu, obeslanému, zpravci, držiteli dědin, i osobám k témuž saudu obeslaným, k té rozepři jmenovati, i také podlé předešlých obeslání původu, obeslanému i jiným všechněm obeslaným rozepsati od úřadu svého má.

§. 40. Sročení zase po odkladu původa. „Službu svau vzkazuji, urozený pane, pane mně příznivý! Jakož ste obeslati ráčili na meze a hranice dvojím obesláním urozeného a statečného rytíře, pána Floriana Gryspeka z Gryspachu na Kaceřově a Rožmitale, J. M. C. raddu etc., což mezi V. M.

jakožto původem s jedné, a týmž panem Gryspekem jakožto obeslaným, s strany druhé, na rozepři jest. Prvním, počnauce od buku rovného a vysokého, na kterýmž tři střely vyřezány sau, v místě řečeném Bučině u vrchu stojícím, a ten buk jest pravý hraničník, dělíce lesy a grunty jeho, pana Ladslava z Lobkovic a Vaše, to což po pravé ruce jest, náleží k panství zámku Zbirohu, a co po levé straně, to k panství Rožmitalskému. Druhým, počnauce od kamene mezního stříbrného tak řečeného, jdauc dolů k dubu, kterýž nedaleko podlé cesty mezní od toho kamene stojí, a od toho druhého dubu jdauc stráni nahoru k pravé straně, až k vrchu dubu hraničnému, tak že jdauce od toho stříbrného kamene až k tomu dubu, na kterýmž kříž mezní jest, což jest po pravé straně, náleží jemu, pánu Ladslavovi z Lobkovic, k panství Zbirovskému, a co po levé straně, to Vám k zámku Rožmitalu, jakž táž obeslání vyšlá, kterýchž datum jest na Hradě Pražském v středu po s. Matauši, léta etc. osmdesátého pátého, v sobě to šíř obsahují a zavírají. Kteréžto obědvě rozepře, z jistých příčin, mezi Vámi oběma stranami předešlého času odloženy jsau na ten spůsob, abyšte dalšího a jistého dne a terminu, týmž obojím mezem oběma stranám jmenovaného a položeného, očekávali.

I nechtíce aby takové rozepře obědvě na nějakých dalších odkladích státi měly, pokládám Vám toho den, abyšte k týmž obesláním oběma, na týchž mezech a hranicích v nahoře psaních obesláních obsažených, totižto k prvnímu obeslání, ten pondělí po neděli Prosebné, jinak den s. Pankracia, a k druhému obeslání hned nazejtří v auterý potom nejprvé příští, k každému obeslání a terminu, ráno s východem slunce stáli, a se všemi potřebami k právu meznímu náležitými najíti se dali, a při tom se tak zachovali, jakž právo mezní ukazuje, i také tak jakž cedule v hlavním obeslání odeslaná v sobě obsahuje. To znajíce, tak se zachovejte, abyšte skrze to k škodě nepřišli. Dán na Hradě Pražském etc."

Urozenému pánu, panu Ladslavovi z Lobkovic a na Zbiroze, J. M. C. raddě a presidentu komory v království českém.

§. 41. Sročení zase po odkladu obeslaného. „Službu svau vzkazuji, urozený a statečný rytíři, pane a příteli můj milý! Jakož jste obeslání na meze a hranice dvojím obesláním od urozeného pána, pána Ladslava z Lobkovic a na Zbiroze, J. M. C. raddy a presidenta zřízené komory v království českém, což mezi pánem jakožto původem s jedné, a Vámi jakožto obeslaným, s strany druhé, na rozepři jest. Prvním, počnauce od buku rovného a vysokého, na kterýmž tři střely vyřezány jsau, v místě řečeném Bučíně u vrchu stojícím, a ten buk jest pravý hraničník, dělíce lesy a grunty jeho

pána Ladslava z Lobkovic a Vaše, to což po pravé ruce jest, náleží k panství zámku Zbírohu, a co po levé straně, to k panství Rožmitalskému. Druhým, počnauce od kamene mezního stříbrného tak řečeného, jdauc dolů k dubu, kterýž nedaleko podlé cesty mezní od toho kamene stojí, a od toho druhého dubu, jdauc strání nahoru k pravé straně, až k vrchu dubu hraničnému, tak že jdauce od toho stříbrného kamene až k tomu dubu, na kterýmž kříž mezní jest, což jest po pravé straně, náleží jemu, pánu Ladslavovi z Lobkovic, k panství Zbirovskému, a co po levé straně, to Vám k zámku Rožmitalu etc., jakž táž obeslání vyšlá, kterýchž datum jest na Hradě Pražském, v středu po s. Matauši, léta etc. osmdesátého pátého, v sobě to šíř obsahují a zavírají. Kteréžto obědvě rozepře, z jistých příčin, mezi Vámi oběma stranami, předešlého času odloženy sau na ten spůsob, abyšte dalšího a jistého dne a terminu, týmž obojím mezem, oběma stranám jmenovaného a položeného, očekávali.

I nechtíce aby takové rozepře obědvě na nějakých dalších odkladích státi měly, pokládám Vám toho den, abyšte k týmž obesláním oběma, na týchž mezech a hranicích, v nahoře psaných obesláních obsažených, totižto k prvnímu obeslání ten pondělí po neděli Prosebné, jinak den s. Pankracia, a k druhému obeslání hned nazejtří v auterý potom nejprvé příští, k každému obeslání a terminu, ráno s východem slunce stáli, a se všemi potřebami k právu meznímu náležitými najíti se dali, a při tom se tak zachovali, jakž právo mezní ukazuje, i také tak jakž cedule v hlavních obesláních odeslaná v sobě obsahuje. To znajíce, tak se zachovejte, abyšte skrze to k škodě nepřišli. Dán na Hradě Pražském etc."

Urozenému a statečnému rytíři, panu Florianovi Gryspekovi z Gryspachu na Kaceřově a Rožmitale, J. M. C. raddě, pánu a příteli mému milému.

(V ten smysl se vypravuje obeslání i původu, mutatis mutandis.)

§. 42. Sročení zase po odkladu držitele nebo zpravce dědin ve zpravě zavázaných. „Službu svau vzkazuji, urozený pane, pane mně příznivý! Jakož ste obeslati ráčili na meze a hranice dvojím obesláním urozeného a statečného rytíře, pana Jana nejstaršího Vydršpergara z Vydršpergku na Mutěníně a Zahořanech, jakožto zpravce dědin, a p. Sidonie Holické, rozené hrabinky z Guttnšteina, jemu pánu Janovi nejstaršímu Vyderšpergarovi etc. prodaných a ve dsky zemské vložených, jakž vklad tvrze Zahořan s dvorem poplužním při též tvrzi ležícím, též druhého dvoru poplužního s poplužím ve vsi Staněticích, vsi celé Zahořan, kromě Klementa

Rubína, kterýž jest poddaný purgmistra a konšelův i vší obce města Domažlic etc., jakž dále místa a mezníci v obesláních mezních se obsahují a zavírají.

I abyšte V. M. jakožto zpravce napřed jmenované tvrze Zahořan, s jiným vším a všelijakým k též tvrzi příslušenstvím, jeho, pana Jana nejstaršího Vyderšpergara etc. v tom, když na svrchu psané obeslání, meze a hranice a pří přijde, zastaupiti, a to podlé práva opatřiti ráčili, jakž táž obeslání a sročení od úřadu nejvyššího purgkrabství Pražského, v pondělí po Božím Těle, léta etc. osmdesátého osmého vyšlé, to vše v sobě šíř obsahují a zavírají. Kteréžto rozepře z jistých příčin mezi stranami předešlého času odložené sau, na ten spůsob, abyšte dalšího oznámení a jistého dne a terminu týmž mezem, Vám stranám jmenovaného a položeného očekávati račili. I nechtíce aby takové rozepře na nějakých dalších odkladích státi měly, pokládám V. M. toho den, abyšte k týmž obesláním na týchž mezech a hranicech v nahoře psaných obesláních obsažených, totiž k prvnímu obeslání ten pondělí nejprvé příští, a k druhému obeslání i hned nazejtří v auterý potom příští ráno, s slunce východem, státi ráčili, a se všemi potřebami k právu meznímu náležitými najíti se dáti, a při tom se tak zachovati ráčili, jakž právo mezní ukazuje. To znajíce, tak se zachovati ráčíte. Datum na Hradě Pražském etc."

Urozenému pánu N. z N. etc.

§. 43. Sročení zase po odkladu pánův saudcův. „Službu svau vzkazuji etc. Jakož jest nedávno pominulých dnův den Vám, obesláním mým, v známost uveden, abyšte ku právu meznímu k slyšení a rozvažování mezní rozepře, na meze a hranice, podlé obeslání hlavního, mezi grunty pana Jana Kokořovce z Kokořova, ke vsi Radochovům náležité s jedné, a pána, pána Ladslava z Šternbergka a na Planici, ke vsi Strhodlu a ke vsi Nevražům náležité, s strany druhé, což mezi nimi na odporu jest, najíti se dali, a podlé jiných osob stavu panského i rytířského, k témuž saudu obeslaných, tu při rozvažovati pomohli; kterážto rozepře z jistých příčin, mezi stranami předešlého času odložená, a Vám o tom odemne psaním mým oznámeno jest, na ten spůsob, abyšte dalšího oznámení a jistého dne a terminu týmž mezem oběma stranám oznámeného a položeného očekávali. I nechtíce já, aby taková rozepře na nějakých dalších odkladích státi měla, oznamuji Vám o tom, abyšte na týchž mezech a hranicech, v předešlém obeslání Vám ze jména jmenovaných, v pondělí etc. nejprvé příští, ráno s slunce východem najíti se dali, a té pře podlé jiných osob slyšeti a sauditi pomohli. Nepochybné naděje sem, že se tak podlé svolení sněmovního zachováte, tak abyšte skrze to ke

škodě a pokutě, týmž sněmovním snešením vyměřené, nepřišli. Dán na Hradě Pražském etc."

Urozenému a statečnému rytíři, panu Janovi Dluhoveskýmu z Dlauhévsi a na Zavlekově, J. M. C. raddě, pánu a příteli mému zvláště milému.

§. 44. Sročení zase po odkladu, pro postavení položení i k svědomí. „Službu svau vzkazuji etc. Jakož jste pohnáni od urozené vladyky, paní Lidmily Valkaunové a na Štáffě, mocné otcovské poručnice, pro postavení A. B. C. lidí poddaných svých, na meze a hranice, mezi grunty jí, paní Lidmily Valkaunovy z Kvítkova, mocné otcovské poručnice etc. ke vsi Bukovy hořejší i dolejší, a grunty urozeného vladyky pana Fridricha Daupovce z Daupova, ke vsi Želivčicím náležejícím, jakž půhon předešlý od úřadu nejvyššího purgkrabství Pražského vyšlý pro postavení týchž poddaných Vaších, kteréhož jest datum na Hradě Pražském v pátek po svatém Prokopu, léta etc. osmdesátého osmého, to v sobě šíř obsahuje a zavírá. Kteréžto meze anebo rozepře, z jistých příčin mezi nadepsanými oběma stranami předešlého času odloženy sau, na ten spůsob, aby dalšího oznámení očekávali: jakž jim stranam zase den, totižto v pondělí po s. Matauši, ráno s slunce východem, takovému mezování zase položen jest. I nechtíce já, aby tu nepostavením Vaším co sjíti mělo, a pokuta v témž půhonu položená aby na vás přisauzena nebyla, protož i Vám v známost uvozuji, abyšte na týchž mezech a hranicech nadepsané lidí, poddané Vaše, jakž veyš dotčeno, v pondělí po s. Matauši nejprvé příští, ráno s slunce východem, postavili, tak jakobyšte i dohnáni byli. Nepochybuji nežli že se tak zachováte, abyšte skrze to k škodě nepřišli. Datum na Hradě Pražském etc."

(V táž slova se píše i k svědomí, toliko se to proměňuje: místo „postavili": „svědomí vydali" neb „položili".)

§. 45. O nákladu na veypravu. To pak vypravování těch obeslání, odkladů i zase sročení na náklad strany původní od úřadu pána purgkrabí Hradu Pražského se státi má, dotud, až při rozvážení ty pře které straně ten náklad, škody a autraty se přisaudí, ta v tom hynauti má. A obeslaný chtěl-liby pro opatření své k té rozepři koho obsílati nebo poháněti, to též na svůj naklad povinen učiniti bude, tolikéž do dalšího v tom právního rozeznání.

§. 46. O veypravě pro pána purgkrabí, osoby a potřeby úřadní. S tím počtem koní a vozův, podlé napřed psaného oznámení, pro pána purgkrabí hradu Pražského, strana původní na hrad Pražský k auřadu nejvyššího purgkrabství Pražského, anebo v místo jemu ukázané, poslati, a témuž pánu purgkrabí pět kop grošův českých, prvé nežliby na meze vyjel,

dáti a položiti, stravau a jinými potřebami jeho i jiné osoby úřadní a čeládku jich na cestě a na mezech opatrovati má. Nebo zase strana obeslaná, téhož pána purgkrabí potom na svůj náklad, vozmi a koňmi, stravau a jinými potřebami, až domů, v slušnosti, jakž na osobu jeho i jiné osoby úřadní přísežné náleží, opatřiti, a tolikéž témuž pánu purgkrabí pět kop grošů českých dáti jest povinna.

A pakliby při témž právě, jakž původní tak obeslaná strana, toho což náležitého jest, pominula, pán purgkrabě sám, nebo komuž by on poručil, tu veypravu náležitě a slušně naříditi, a o zapravení a zaplacení toho nákladu, listem zatykacím anebo relací na právo vedení, jakžby toho potřebu poznal, ke dskám zemským od úřadu nejvyššího purgkrabství Pražského, k straně té, kterau by co tu sešlo, i pro škody na to vzešlé, hleděti bude moci, a dalšího pořádu práva bez odpornosti všeliké užiti.

§. 47. O zasednutí do saudu. Když se již na ta meze sjedau, pán purgkrabě Hradu Pražského má toho šetřiti, již-li páni saudcové jeho sau se v náležitém počtu sjeli. Jestližeby pak osoby z stavu panského a rytířského, k saudu obeslané, všecky se nesjely, za jakými koliv příčinami, tehdy pán purgkrabě nicméně v počtu desíti osob, ten saud mezní zasednauti, říditi a konati bude moci, a v čas potřeby a nedostatky, osobu neb osoby hodné, kteréž by tu na mezech přítomné nalezl, z stavu panského neb rytířského obrati a do saudu dosaditi. Ta osoba neb osoby budau povinny se v tom poslušně zachovati, pod propadením pokuty svrchu jmenované.

A když jest dostatek saudcův, má pán purgkrabě stranám předložení učiniti, mohau-li se o to, oč tak mezi nimi na rozepři jest, smluviti, že rád s nimi chce popracovati, a jestliže se smluviti nechtí, tu hned na strany otázku učiniti, již-li sau strany s svědky i se všemi potřebami na hotově.

Jsau-li strany na hotově, tu hned má býti na tom místě, odkad se ten odpor mezi začíná, hrob vykopán, k východu slunce obrácený, však v gruntech strany původní neodpořilých a ne v gruntech vlastních obeslaného, o které není odporu. Mezi tím časem pánům saudcům má býti vydaná přísaha v tato slova:

§. 48. Přísaha pánův saudcův. „Přisaháme Pánu Bohu, všem svatým, nejjasnějšímu knížeti pánu, panu Rudolfovi z Boží milosti druhému volenému Římskému Císaři etc., Uherskému a Českému etc. králi etc., urozenému pánu, panu N. z N. nejvyššímu pánu purgkrabí Pražskému, i všemu úřadu zemskému, že v tomto saudu mezním, k němuž sme voleni a

povoláni, pravdu vésti a křivdu tupiti, tejnost rady zachovati chceme, a to ani pro přízeň, ani pro nepřízeň, ani po kterú jinau věc! Tak nám pomáhej Pán Bůh i všikni svatí!“

Jsau-li kteří z těch pánův neb rytířstva předešle kterému saudu zemskému přísahami zavázaní, těm znovu přísahati není potřebí, když se toliko přiznají, že to přijímají na tu přísahu, k tomu saudu zemskému učiněnau. Než mimo přísahy k saudům zemským, jiná žádná přísaha k saudu o meze postačiti nemá, ale jedenkaždý z pánův a rytířstva tu přísahu vykonati jest povinen. A tak pán purgkrabě má dotázku učiniti na osoby obeslané z pánův a rytířstva, kteří k jiným saudům zemským povinností sau zavázaní, přijímají-li to k svým povinnostem a přísahám předešle učiněným, že se tak zachovati chtějí, jakž tato přísaha to v sobě obsahujíc zavírá. A když řeknau, že přijímají, potom pán purgkrabě má promluviti ku pánům saudcům, aby vstaupili do čtyř lavic a se posadili. A když zasednau, pán purgkrabě maje na hotově také osobu hodnau, dobře zachovalau, kterémuž by úřad rychtářský na těch mezech poručil, na tu osobu má ihned zavolati aby vystaupil, jemu předložiti, poněvadž tu povinnost rychtářskau k sobě přijal, podlé práva mezního přísahu aby vykonal a dále se náležitě podlé té povinnosti a vyměření úřadu rychtářství mezního zachoval, a ta osoba má tu hned přísahu učiniti.

§. 49. Přísaha rychtáře. „Přísahám Pánu Bohu i všem svatým, cožkoliv od práva mluviti budu o tyto meze a hranice, že to všecko věrně a právě povím, a v povinnosti rychtářsky při tomto saudu mezním, tajně, náležitě, upřímně a spravedlivě se zachovám, a to ani pro přízeň, ani pro nepřízeň, ani pro kterau jinau věc! Tak mi toho dopomáhej Bůh i všickni svatí!“

§. 50. Zahájení saudu. A tu hned rychtář má zahájiti saud v tato slova: „Já tento saud zahajuji Boží mocí, nejjasnějšího knížete a pána, pana Rudolfa druhého voleného Římského Císaře, Uherského a Českého etc. krále etc. mocí, urozeného pána, pana N. z N. nejvyššího purgkrabí Pražského mocí, i těchto pánův saudcův mocí. V tomto saudu všecku poctivost připovídám a nepoctivost zapovídám, a jestli kdo v tom saudu přečiní řečí, jdi jemu na peníze, pakli skutkem, jdi jemu na hrdlo.“ A pán purgkrabě se pány saudcími mají k tomu zahájení pro vážnost státi a všickni jiní tolikéž, s odkrytými hlavami.

§. 51. Stavení svědkův. Potom pán purgkrabě vezmauce potaz má oznámiti, aby strany dali svědky své poznamenany. A když nejprvé původ, potom obeslaný své svědky dají poznamenany, pán purgkrabě má oznámiti, aby se jména svědkův čtli, a po přečtení, chce-li kdo svědky naříkati, má o

to tu hned z hodných příčin slyšáno býti; pakli žádný žádného svědka nenaříká, již potom žádného svědka víceji naříkati moci nebudau, než svědomí jich postačiti má. *A toho jest příklad v Registřích Mezních Starých, A. 3. mezi pánem Vilémem z Pernšteinu a Jiříkem Kořenským z Terešova, den s. Žofije, léta tisícího pětistého dvanáctého.* Potom má pán purgkrabě oznámiti, aby svědci ven k hrobu vyšli, a v hrobě na Božím Umučení, toliko v košilích, bosi a bez pasův, s odpatými obojky, s nepřikrytými hlavami, kleče přisahali. A když se svědci svlekau, tu hned těm svědkům má se dostatečně předložiti, že sau se nazi obnaženi na svět zrodili, a tak že budau státi před trůnem spravedlivého saudce, v den posledního saudu. Že pak obnaženi nad hrobem stojí, to znamená každého smrt, a hrob tento že znamená hrob ten, do kterého po smrti vloženi budau, a z kterého k tomu saudu před trůn toho spravedlivého saudce jíti, se postaviti a ortel i na toto své vysvědčení slyšeti mají, aby sobě to bedlivě rozvážili a myslili, jakoby hned do hrobu onoho po smrti vloženi býti měli, a pravdu, neohlédajíce se ani na pány své, ani žádného jiného člověka, ani pro přízeň, ani pro nepřízeň, o těchto mezech, čeho sau povědomi, aby vysvědčili. Co se lidí stavu panského neb rytířského dotýče, kteříž by k svědomí na mezech od kohož koliv potřebováni byli, ti mají přísahu učiniti, zdvihnauce dva prsty a stojíce nad hrobem proti východu slunce. Než listovní svědomí na mezech od žádného nemá přijato býti, lečby se o tom strany svolily a snesly. Jestližeby se strany dobrovolně snesly o kterého svědka, anebo o všeckny, aby se nesvláčeli nad hrobem, v stanu jinde nebo listovně svědčili, anebo toliko zprávu austní nebo listovní bez přísahy dali, mají toho vůli, a toho se při svolení jich zůstaviti má. Co se pak lidí robotných svědkův dotýče, ti mají býti lidi dobrého lůže, bez zlých nárokův, a mají býti postaveni nad hrobem, a Boží Umučení má před nimi položeno býti; tu všickni od nich odstaupiti mají, aby mohli svobodně od pána purgkrabí a pánův saudcův tázáni býti. A když tak stanau nad hrobem proti slunci, tu se jich má rychtář dotázati po třikráte, již-li sau hotovi? Tehdy napřed svědkové strany původní, a potom také svědkové strany obeslané, vždy po jednom, dvau nebo třech i více, jakž hrob postačiti může, pravú nohau mají vstaupiti do hrobu, a má každý tam kleknauti, vlože dva prsty na Boží Umučení, a přísahati v tato slova:

§. 52. Přísaha svědkův v hrobě. „Přísahám Pánu Bohu, všem svatým, v této při, kteráž jest mezi A. s jedné a B. s strany druhé, o ty meze a hranice, o kteréž jest mezi nimi pře, že to, čehož sem dobře povědom, pravě a spravedlivě povím, povedu a ukáži, a to ne pro přízeň, nebo nepří-

zeň, ani pro kterau koliv věc! Tak mi Pán Bůh pomáhej, všickni svatí, Amen!"

Tu se má pilně poslauchati, aby jedenkaždý svědek právě slova přísahy vyříkal, potom mají se svědci s obojí strany ze jména v stanu zapisovati, a napřed svědkové původa, potom obeslaného; jakž přísahají, tak potom zapisováni býti mají.

§. 53. O mluvení k zdvižení obeslání hlavního. Obeslání hlavního k zdvižení má býti mluveno před tím, nežli svědkové meze povedau, a také prvé nežli se v svém svědomí vyjeví. Posavad k zdvižení rozdílným časem, a někdy teprva po vedení svědkův, se mluvilo, o čež mezi stranami velké roztržitosti a panům saudcům zbyteční zaneprázdnění i času daremné maření bývalo. A protož jestli žeby strana obeslaná k zdvižení mluviti chtěla, má se ku pánu purgkrabí hned po zapsání svědkův ohlásiti, pán purgkrabě se pány saudcími mají do saudu zasednauti, strany vyslyšeti, a o to zdvižení brzký konec učiniti, tak aby svědkové se tu dlauho nedrželi.

§. 54. Vedení mezí a hranic od svědkův původa. Po vyřízení té věci, anebo jestliže k zdvižení žádného mluvení nebude, již svědkové strany původní mají jeden za druhým napřed jíti po těch mezech a hranicích, kdež vědí, a pán purgkrabě se pány saudcími má hned za nimi jeti nebo jíti; ale svědkové strany odporné mají nazad jíti za panem purgkrabí a saudcími. A tu těm svědkům, kteříž napřed meze vedau, nemá žádný překážeti, předcházejíc aneb okřikujíc je anebo jaké návěští jim činíc, ani mezi ně choditi.

§. 55. Vedení mezí a hranic od svědkův obeslaného. A když původoví svědkové dovedau na místo, pokudž o meze a hranice jest rozepře, tehdy svědkové strany odporny mají zase vésti po mezech a hranicech, kdež vědí; a také mají napřed jíti a svědkové původovi zase nazad. A na tom vedení těch mezí mají svědkové obojí strany, jedni každí na svých mezech ukazovati hraničníky, mezníky, znamení mezní, přijdau-li kde k jakému místu, na čem co záleží, tu se zastaviti, ukázati a zprávu dávati mají. Toho druhá strana doslýchati, vědí-li a mají-li co, k tomu zase se ohlásiti, ukázati a zprávu dáti mohau, vše pokojně, uctivě, a páni saudcové tomu všemu vyrozuměti mají, a vždycky v prostředku býti. A to pilně má poznamenáno a sepsáno býti, pokud a jak svědkové které strany vedau, jaké mezníky a znamení mezní v tom svém vedení ukazují, co k nim promlauvají, a v čem sau sobě strany o kterém mezníku a znamení mezním, neb jinak, na jakém sporu. A to vše potom do pře vedení má od písaře pojato býti.

§. 56. O slyšení rozepře. A když se tak všecko obvede, tedy pán purgkrabě se pány saudcími má saud zase-

dnauti na těch hranicích v stanu po straně a na gruntech původa, a tu má rozkázati na strany zavolati, obeslání hlavní čísti. Po přečtení obeslání hlavního mezního, původ nebo obeslaný má dáti zavolati na obeslání zpravcí svého obeslaného nebo držitele dědin zpravních, též držitel dědin na zpravcí svého obeslaného, po přečtení svého obeslání, o zastaupení. A po přečtení téhož obeslání, týž zpravce neb držitel dědin zpravných, chce-li zastaupiti, to při tom pakli se ohlásí, že není povinen zastupovati, to písař saudu má při tom obeslání poznamenati, že „když na to obeslání zavoláno bylo, obeslaný se ohlásil, že z hodných příčin zastupovati není povinen.“ A již dále ta rozepře jíti má: Předně původ své obeslání provozovati, a obeslaný odvozovati mají. A tak pán purgkrabě při saudu mezním ten saud mezní říditi a spravovati má podlé práva.

Právo jest pak Zřízení Zemský, předešlé veypovědi, nálezy a praejudicata, staří obyčejové a zvyklosti, kteréž nejsau proti právu. Co se koliv od stran a svědkův jich ukazuje, pán purgkrabě s pilností šetřiti, je spatřiti, a co se k tomu mluví, tomu všemu dobře vyrozuměti, a to, jak stará a podstatná ta znamení sau, uvážiti, která strana co podstatnějšího ukazuje, jakey počet, jak podstatných a jak starých svědkův, od kolika let svědčících, jaké a v čem, v jakých ty pře podstatách srovnání jich jest, a sau-li toho povědomi, o čem jich vysvědčení jest, sami-li to pamatují, čili sau od jiných, od koho a jakých lidí slyšeli a viděli, co svědčí. To vše vyslyšíce volně jednu i druhau stranu, časně po zavření jedné i druhé strany té rozepře, stranám rozkázati vystaupiti, a písaři tu všecku při, jakž mluveno, vedeno, co ukazováno bylo, rozkázati přednésti, a potom podstatu té rozepře všecku, na čem záleží, oč činiti, jaká spravedlivost původa, jaká obrana obeslaného, jak kdo svú rozepři ukázal a provedl, opáčiti, a pánům saudcům předložiti. A bedlivě toho šetřiti má, aby jedenkaždý z pánův saudcův tomu všemu, co k přímluvě jeho náleží, dobře a gruntovně vyrozuměl, a po vyrozumění, přímluvu svau s podstatau učiniti mohl, a již dále po pořádku na pány saudce, aby se k té pří přimlauvali, podati.

§. 57. O naučení. A jestližeby se trefilo a potřeba kázala, zvláště v pilných, velkých, nových případnostech, anebo, jestližeby se páni saudcové nemohli v čem snésti, po druhé i po třetí přímluvy obcházeti mají. Nebo dobře jest povědíno: Ad judicandum nunquam praecipites esse debemus, ne indiscussa temere judicemus (Nemáme nikdá býti chvátaví k saudu, abychme bez rozvážení všetečně neortelovali.) Et ad poenitendum properat, qui cito judicat (Pospíchá k želení, kdo pospíchá k ortelování.) A protož po dobrém, pilném a bedlivém uvažení,

na čem se větší počet pánův saudcův podstatně snesau, tak a podlé těch přímluv má a jest povinen pán purgkrabě potaz zavříti, ač není-li v tom obzvláštní nějaké hodné příčiny, žeby snad o tu rozepři od Jich Msti. pánův a vladyk naučení musil vzíti.

§. 58. Odklad rozepře k veypovědí pro naučení. Což, jestližeby k tomu měl hodnau příčinu, tehdy (doslyšíc však tu rozepři zauplna, až po zavření jí od stran) má odložiti té pře stranám z hodných, důležitých a nevyhnutedlných příčin, s tím doložením: Když se jim zase dá znáti, aby se před saud v té při postavili a oznámením dalším saudu spravili; a to naučení hned beze všeho dalšího odkladu, ihned při nejprv příštím saudu zemským vyříditi, a potom brzy neprodlévaje zase strany, pány saudce, a kohož potřebí, obeslati, vše na náklad původa, spůsobem níže psaným:

§. 59. Obeslání zase původa i obeslaného po naučení k výpovědí. „Službu etc. Oznamuji Vám, že sem podlé odkladu toho, o ty meze a hranice, o kteréž spolu s statečným Mikulášem Skalským etc. saud máte, od pánův Jich Msti. a vládyk, z plného saudu zemského, naučení vzal. Protož Vám rok k veypovědi pokládám, abyšte zase na týchž mezech a hranicech, kteráž se začínají v půl řeky Vorlice, naproti potoku, který slove malá Vorlice, o který činiti máte etc., jakž obeslání hlavní mezní šíře ukazuje, stáli a najíti se dali ten pondělí po s. Vavřinci nejprvé příští, ráno s slunce východem, se všemi potřebami, jakž právo mezní ukazuje. Protož o tom vědauc, tak se zachovejte, ač se chcete škod, kteréž by skrze to přijíti mohli, uvarovati. Dán na Hradě Pražském etc.“

(V táž slova se píše i obeslanému, mutatis mutandis.)

§. 60. Obeslání zpravce nebo držitele dědin ve zpravě zavázaných po naučení. „Službu svau vzkazuji etc. Oznamuji Vám, že sem podlé odkladu toho o ty meze a hranice, o kteréž mezi statečným Mikulášem Skalským z Dubu a na Sluštících, J. M. C. raddau a prokuratorem v království českém, na místě a k ruce J. M. C. etc. jakožto krále českého, s jedné, a statečným Mikulášem z Bubna a na Hranicích s strany druhé, činiti jest, a Vy na táž meze, jakožto zpravce, o zastaupení obesláni jste etc. od pánův Jich Msti. a vladyk, z plného saudu zemského naučení vzal. Protož Vám rok k veypovědi pokládám, abyšte zase na týchž mezech a hranicech, kteráž se začínají v půl řeky Vorlice, naproti potoku, který slove malá Vorlice, o které tak činiti jest etc. jakž obeslání hlavní mezní šíře ukazuje, stáli a najíti se dali ten pondělí po s. Vavřinci nejprvé příští, ráno s slunce východem, se všemi potřebami, jakž právo mezní ukazuje. Protož o tom vědauc,

tak se zachovejte, ač se chcete škod, kteréž by skrze to přijíti mohli, uvarovati. Dán na Hradě Pražském etc."

§. 61. Obeslání po naučení k veypovědí pánův saudcův. „Službu etc. Račte věděti, že sem podlé odkladu toho o ty meze a hranice, o kteréž mezi statečným Mikulášem Skalským, původem s jedné, a statečným Mikulášem z Bubna a na Hranicích, obeslaným, s strany druhé, na rozepři jest, od pánův Jich Msti. a vladyk z plného saudu zemského naučení vzal. A protož podlé J. M. Cské. etc. s stavy tohoto království. snešení na sněmu obecním, kterýž držán byl na Hradě Pražském v pondělí den sv. Šťastného, léta etc. osmdesatého pátého, Vaší Msti. tímto psaním v známost uvozuji, abyšte V. Msti. v pondělí po svatém Vavřinci nejprvé příští, ráno s slunce východem, na týchž mezech, kteréž se začínají v půl řeky Vorlice, naproti potoku, kterýž slove malá Vorlice, o kteréž na rozepři mezi dotčenými stranami jest, k též veypovědi a rozsauzení stran předpsaných, podlé jiných osob stavu panského a rytířského k tomu obeslaných, najíti se dáti račili, ač ráčíte li se chtíti pokuty týmž snešením sněmovním nařízené uvarovati. Datum na Hradě Pražském etc."

(V táž slova se píše i jiným p. saudcům, mutatis mutandis.)

§. 62. O řádu při sjezdu k veypovědí. Potom na uložený čas přijedauc zase na též meze se pány saudcími, do stanu jíti, do lavic zasednauti, saud dáti zahájiti, stranám kázati vystaupiti, pánům saudcům, jaké jest naučení dostal od Jich Msti. pánův a vladyk na plném saudu zemském, to přednésti, z uvažení jich společného veypověd pán purgkrabě písaři má poručiti spůsobem níže psaným o výpovědi sepsati, a když na hotově veypověd bude, stranám kázati vstaupiti, na ně zavolati, veypověd čísti dáti, a po též veypovědí, v přítomnosti některých neb všech pánův saudcův, jestli kde potřebí, podlé veypovědi meze a hranice obnoviti neb mezníky saditi a znamení mezní dělati, to vykonati má.

§. 63. Pán purgkrabě nemohl-liby sám osobně na meze vyjeti. Jestližeby se kdy trefilo, že pro příčinu smrti, nebo nemoci nebo jinak bezelstně, pán purgkrabě Hradu Pražského sám osobně k saudu meznímu anebo k obnovení a sazení mezníkův podlé veypovědí jeti by nemohl, nejvyšší pán purgkrabě Pražský má osobu hodnau z pánův radd a saudcův saudu svého nejvyššího purgkrabství Pražského k tomu obrati, a tu s listem mocným pod pečetí svau k tomu vyslati. Kterážto osoba ten saud mezní a povinnost všecku pana purgkrabí Hradu Pražského, na tom saudu mezním říditi a vykonati má vším tím spůsobem, jakoby sám pán purgkrabě Hradu Pražského tu přítomný byl. Však hned při začátku má dáti v stanu ten list

přečísti. Ale bez velké hodné příčiny, a zvláště když pán purgkrabě Hradu Pražského živ a zdráv jest, se to státi nemá.

Nachází se pamět, že za starodávna s panem purgkrabí Hradu Pražského na tento saud jezdil i jeden úředlník od desk, a zvláště místopísař, jemuž právo o mezním saudu bylo známo, a pán purgkrabě se s ním dělíval o důchody. Ale jakž s jiných mnohých věcí nepotřebných, kteréž se někdy při tom saudu zachovávaly na mezech, tak také s tohoto jest od dávního času sešlo.

§. 64. O povinnosti pánův saudcův. Povinnost pánův saudcův při tomto saudu jest taková, jako při jiných saudech zemských: bedlivě všeho poslouchati, všemu vyrozuměti, spatřiti a doslechnauti, co která strana ukazuje a vede; a daleji, potom přimlauvati se k tomu, co spravedlivého, náležitého a pravého jest, a ve všem se zachovati podlé přísahy své, pravdu vésti a křivdu tupiti, tejnost raddy nepronášeti etc.

Saudce má svýma očima spatřiti místa, o které jest na mezech spor, a oč mezi stranami činiti jest. Judici enim incumbit officium omnium rerum, quae in judicio versantur (Nebo povinnosti saudce všecky věci přislušejí, oč při právě na sporu jest.) A protož v věcech sobě svěřených nemá na zprávu jiného činiti, ale sám dohlídnauti. A také saudce nemá býti srdce strašlivého v vyřizování spravedlivosti a své povinnosti. A krátce v těchto slovích o saudcích jest povědíno: Officium judicandi exigit hominem bonum, justum, sobrium, castum, modestum et artificem egregium (Povinnost saudu chce člověka dobrého, spravedlivého, střídmého, života čistotného, mírného a dobře umělého.) A jest povinnost pána purgkrabí a pánův saudcův, položení a příležitosti gruntův jedněch k druhým šetřiti; nebo jestliže jednomu to, oč činiti jest, k jeho gruntům lépeji přiléží, a někdy v prostřed jeho gruntův leží daleko od druhého gruntův, jestliže druhey znamení a jiných průvodův dostatečných proti tomu neukáže: ta příležitost a položení jest nemalé znamení, že prvnímu to k jeho gruntům, v kterých aneb při kterých leží, přisluší.

Starých znamení mezních má šetříno býti, kde se koliv spatřují, a nemá jich ustupováno býti, ledby se ukázalo, že sau posléze s volí a vědomím obojí strany proměněna meze v těch místech; neb v svém vlastním může učiniti každý podlé své libosti. Kde prodávající kupujícímu neukáže pravé znamení mezní, anebo jiné nepravé znamení ukáže: nicméně se při opravdových znameních mezních toho zůstaviti má. Čím starší znamení mezní se ukáže: tím jistší a hodnější víry jest; jak památka lidí zemřelých kameny hrobnými, tak meze a hranice znameními mezními se vysvědčují. Kde sau meze a hranice

samy od sebe patrny, i jednoho znamení mezního za dostatek průvodu jest; nebo není potřebí průvodu, kde jest spravedlivost jistá a zřetedlná. Kde jest potok byl za meze: když ten potok vyschne, tím se v starých mezech nic nemá proměňovati.

Saudce má pilně šetřiti, jak mnoho a jakých jest s každé strany svědkův. Případnosti conjecturní, zvláště když se jich více spolu sběhne podobných, mnoho někdy pomáhají k vyhledání spravedlivosti mezní, zvláště v nesnadných a těžkých přech, kde patrného průvodu není.

Kdeby oběma stranám jedním nálezem bylo přisauzeno, škody se mají zdvihnauti. *V Starých Reg. Mezních Veyp. B. 1. mezi Janem Špetli a Václavem z Varttmbergka, ff. 6. post dominicam Judica.* Kdeby se jedním nálezem oběma strana dalo za právo, tak žeby jeden díl jednomu, druhý druhému byl přisauzen: obilé lidem, kde kdo co na těch místech zodpořilých sil, k pokojnému sklizení a užití přisauzeno má býti. *V týchž Starých Výpovědních B. 13. mezi Kašparem Hyršpergerem z Kynygsheynu a na Varttmberce, a Šebestianem a Mikulášem bratřími Blekty z Autčchovic, ff. 2. post dominicam Rogationum, A. 4. léta tisícího pětistého čtyrydcátého prvního.*

Na vedení kdyby se kdo hlásil míti právo k gruntům těm, má mu býti právo vyhraženo. *V týchž Starých Veypovědních, B. 13. ut supra. A víceji nejdeš v týchž Starých Veypovědních, podlé liter C. 17. D. 5., v Nových Veypovědních A. 1.*

Kdyby žádná strana žádných jistých mezí neukázala, má toho býti zůstaveno v moci úřadu, jak to mezi nimi rozdělí. *V týchž Starých Veyp. B. 15. mezi panem Zdislavcm Berkau z Dubé a z Lipého na Lipém a Zákupí, nejvyšším hoffmistrem království českého, a margkrabství horních Lužic landffoytem, poddanými Štětskými a Voldřichem Dubanským z Duban a na Liběšicích a Raudnici, poddanými Hoštětskými, ff. 6. post Georgii, anno etc. quadragesimo. Více najdeš v týchž Starých Veypovědních po literách B. 20. C. 2. C. 3. C. 4. D. 2. E. 8. E. 13., v Nových Veyp. A. 1.*

Kdyby žádná strana více spravedlivosti mimo druhau stranu neprovedla: zůstaveno toho má býti při společném užívání. *V týchž Starých Veypovědních, A. 18. mezi Kateřinau z Miliny a Auštětskými, ve čtvrtek po svaté Voršile, léta tisícího pětistého dvadcátého osmého.*

Neprokáže-li žádná strana jistých mezníkův, čemuž by úřad mohl dostatečně vyrozuměti, než toliko ukáže-li, že sau toho, oč činiti bylo, s obau stran užívali: má býti rozděleno na poli a každy straně polovice jedna k její straně přiležící zanechána, a škody se zdvíhají. *V Starých Veypovědních, B. 8. mezi paní Beatrix z Kolovrat na Lipém a Zákupí, a Vilémem Kono-*

z Kojetic a na Konojedech, A. 2. ff. 2. post Aegidii, . trigesimo octavo. Víceji hledej v týchž Starých Veyeh na liteře B. 9.

lyby jezu povýšil nad starý spůsob, zase má toho podržeti, jak předešle se držel. *V týchž Starých Veyích, A. 20. mezi panem Zdeňkem Lvem z Rožmitalu a Glecem, v středu po svatým Prokopu, léta tisícího pětiřidcátého pátého.*

Kdyby se desk a gruntův doteykalo, má býti zdvíženo. *arých Veypovědních D. 9. mezi Krištofem z Jandorffu a rchlábí, krále Jeho Msti. raddau, a panem Jiřím z Valda na Hostinném, v pátek po s. Petru v okovách, léta iho pětistého třidcátého třetího. Víceji najdeš v Nových p. D. 6., E. 1.*

Kdyby udělal stavení na gruntech obecních, má býti toho rčen. *V Starých Veypovědních A. 20. mezi panem Zdeňkem em z Rožmitalu a Janem Glecem, v středu po svatém Propu, léta etc. třidcátého pátého.*

Kdyby ukázali, že jim převoráno, zase jim toho odstaupeno ti má. *V týchž Starých Veyp. B. 6. mezi bratřími z Švamrgka s Vilémem Laubským, v pátek před nedělí květnau, ta tisícího pětistého třidcátého osmého.*

Kdyby udělal stavení v cizích gruntech, a připověděl za o v gruntech svých odměniti, má tomu dosti učiniti. *Toho jest příklad v týchž Starých Veypovědních, A. 13. mezi Vilémem Kffelířem z Sakšova a Linhartem Rendlem z Aušavy, v auterý po s. Lidmile, léta tisícího pětistého třidcátého třetího.*

Kdyby se dotýkalo zatopení luk a dědin poveyšením hráze: při pořádu práva, o grunty když náleží, toho má býti zůstaveno. *V týchž Starých Veypovědních mezi týmiž, ut supra.*

Kdyby bylo činiti o meze a hranice na statku duchovním, nepromlčuje se. *Toho jest příklad v Starých Veypovědních, A. 20. mezi panem Zdeňkem Lvem z Rožmitalu a Janem Glecem, v středu po svatým Prokopu, léta tisícího pětistého třidcátého pátého.* Nebo podlé vyměření Zřízení Zemského, králi Jeho Msti. ani duchovenství se nepromlčuje. *O tom jest příklad v rozepři, kteráž byla před pány kompromissaři a kommissaři mezi J. M. C. etc. prokurátorem, na místě a k ruce J. M. C. etc. jakožto krále českého, a panem Karlem z Valdšteina i na místě bratří jeho mladších, let nemajících, v pondělí po narození blahoslavené Panny Marie, léta etc. osmdesátého devátého.*

§. 65. O povinnosti písaře saudu. Písař k saudu meznímu béře se osoba přísežná od úřadu nejvyššího purgkrabství Pražského, a tomu se nedává jiná přísaha, než s pil-

ností šetřiti má, aby obeslání od úřadu vlastně, jakž se jemu do rukau podá, slovo od slova bez proměny a bez obmeškání časně vyšlo, a nejméně čtyry neděle před stáním dodáno bylo. Registra saudu toho bezpečně opatřená na meze aby s sebau přivezl a je na mezech opatřil, a zase domu k auřadu dovezl. Pakliby se jemu v tom skrze neopatření na voze neb v hospodě a v stanu od někoho jaká překážka dála, to od pana purgkrabí opatřeno býti má. Na mezech pánům saudcům, rychtáři i svědkům přísahy vydati, svědky pořádně zapsati, na vedení svědkův, jaké jich od jednoho místa k druhému ukazování a vedení, i také o jednom každém místě, mezníku a znamení mezním oznámení a zprávy, to všecko poznamenati, ano i jaké dále od stran pře vedení, rozepře, mluvení a pře líčení, to vše pořádně sepsati, na jaké průvody, probata a allegata se strany táhnau, to též vyznamenati. Po zavření pře, pánu purgkrabí a pánům saudcům všecko což poručeno bude, zase přednésti. Veypověd podlé oznámení a přímluv pana purgkrabí a pánův saudcův sepsati, při vstaupení stran všecko pře vedení, s plným poznamenáním, vedení svědkův i veypověd přečísti a publikovati, a summau v tom ve všem, tak jakž povinnost jeho o věrnosti a tejnosti, i jinak podlé vyměření Zřízení Zemského to v sobě obsahuje a zavírá, se zachovati má a jest povinen. Za každé obeslání mezní hlavní i jiná, též za každý půhon k svědomí, platí se písaři saudu toho dvojnásob, jak při saudu purgkrabským: totiž se platí po dvanácti groších českých za každý půhon a obeslání jednoho práva. Památného na tomto saudu od jedné veypovědi dává se čtyry kopě grošův českých, od svědků po šesti groších českých, jednoho práva. Z toho polovici, tři groše, berau páni saudcové, kteří sau při zapisování svědkův, druhau polovici, tři groše česky, béře písař saudu. A od předkládání béře písař sám po šesti groších českých. Veypověd mezní i s pře vedením, vše pilně, pořádně, zauplna, když se do kněh mezních veypovědních vpíše, má také hned pod tauž veypovědí napsati jména pánův saudcův i také svědkův, jakž napřed strany původní i strany obeslané, i také relací o škody, kdyby vyšla; nebo na tom po časech sobě lidé potřebu svau zakládají.

§. 66. O povinnosti rychtáře mezního. Povinnost rychtáře mezního při tomto saudu přední jest tato: Saud zahájiti, stranám poraučeti vystupovati a odstupovati, zase vstupovati, nedati se lidem na pány saudce, písaře a místa právní tisknauti, na ně a mezi ně nakaukati, když se svědkové zapisují, okolo stanu v ně žádnému nedati poslúchati, též nedati svědkův rozpakovati při přísaze a na vedení, jiným osobám krom osob saudu, mezi svědky nedati se tříti, než aby svěd-

kové jeden za druhým pokojně jíti, a při meznících a místech, které ukazují, zprávu volně dáti mohli, obzvláštně, aby žádný z svědkův, kteří meze vedau, nepředcházel a jich neučil a nenapravoval a návěští jim nedával. A to rychtář, když se má vedení začíti, stranám a všem vůbec oznámiti a zapověditi má, pod pokutau i jinak všelikterak. Rychtář toho má se vší pilností šetřiti, aby při tomto saudu vážnost, uctivost, pokoj, tichost a všeliká šetrnost byla zachována, žádného křiku žádnému nepřehlídati, ale časně lidí okřikovati jest povinen. Také nemá dopustiti žádnému s žádnau braní, ručnicí, kordem, voštípem nebo podobnau braní, na meze, před saud, do stanu, ani také na vedení předstupovati. Pakliby se kdo toho dopustil, bude povinen se s rychtářem o pokutu peněžitau smluviti. A za práci jeho strana původní, až do rozeznání o škody, jednu kopu grošův, od jedné každé pře, jemu dáti jest povinna, a při pánu purgkrabí a jiných osobách auřadních, fůrau a stravau má býti opatřen.

§. 67. O spravedlnosti stran na tomto saudu. Spravedlivost jedné každé strany na saudu mezním, jako i na jiných saudech, záleží nejvíceji na průvodích, co která strana před saudem provozuje a ukazuje.

§. 68. Průvod kolikerý jest? Průvod pak toho saudu mezního k provedení mezí pořádných obyčejně jest trojí; nebo strany ukazují spravedlivosti své listovní a psané, nebo hraničníky, mezníky a znamení mezní, anebo užívání starobylé, a to doličují a potvrzují svědky a svědomím jich. A bývají za meze vrchy, vrchův začátek, hřebeny vrchův, pahrbky, hrby, náspy, nánosy, hromady, stráně, břehy, zábřeštci, mezery, rokle, strauhy, příkopy, cesty, stezky, lesy, chrástiny, háji, řeky i potoky, a jiné podobné příležitosti, když ty pořádnými a hodnověrnými instrumenty, starobylým jistým bez naříkání vykonalým užíváním, i také ku právu hodnými circumstancími, conjecturami, to jest příležitostmi, případnostmi a domněními jistými, zvláště kde jistších průvodův není, nadto pak mezníky a znameními mezními a svědky dostatečnými se provedau. Ale někdy ty některé napřed dotčené věci netoliko za meze, ale i také za znamení mezní se ukazují, čehož pilně sluší šetřiti, tak-li v skutku jest, jakž se od lidí ukazuje.

§. 69. Nános neb nákladek kamení. U příkladu, nános neb nákladek kamení, když mezi nim není mezník, jistý není. A protož šetřiti sluší, v jakém místě, užitečném neb neužitečném jest-li, aneb byla-li je tu jaká lauka nebo dědina, anebo jiná věc neužitečná, žeby pro užitek kamení bylo snešeny a vyprázdněny. Pakli jest místo pustý neužitečný, jest ta conjectura a domnění, že pro žádnau jinau příčinu, nežli pro roze-

znání mezí jest tak naneseno, a zvláště pamatují-li to lidé dávno, že není věc nová, a že se to tak vždycky za meze drželo.

§. 70. O s t r a u z e. Strauhy šetřiti se má, na kterau stranu položena jest. Leží-li s hořejší strany, a pod ní jest-li jaký grunt neužitečný, jest poněkud rozum toho, že pro přívaly a deště vody, aby gruntů neškodily, jest udělána, a kde tak jest, obyčejně strauha ta, i veysyp, nebo břeh, k tomu gruntu náleží, lečby druhá strana nětco jistšího provedla a ukázala. Šetřiti také sluší, jak tuhá prsť a nános v tom břehu leží: nebo čím taužeji leží, tím sleželejší a starší jest, a tu pošetřiti, jaké jest dno; nebo mastnější prsť se prvé sleží, nežli píštitá a sypká; též jak jest obrostlo, a přiseypalo-li a přidělávalo-li jest se toho v těch letech, a jakým právem a pod jakým odporem. Někdy také se trefuje, že se strauhau vede voda na nějaký mleyn, rybník aneb k nějaké jiné potřebě, a když po časech takový mleyn sejde, tehdy strany strauhy, jakoby meze byla, se ujímají; tu šetřiti počátku strauhy, počíná-li se při vodě, a kde její skončení jest, jest-li kde na ty strauze jaké znamení takového pustého stavení neb místa, a rovná-li jest to strauha; nebo obyčejně voda v jednom místě, kde prauditěji a voklikau běží, více nežli v druhém břehu ujímá, a břehové, když strauha se cídí a prázdní, v jednom místě bývají vyšší, nežli v druhém, i klikatí. Též kudy se voda vede, bývají břehové po stranách rovní od vrchu do gruntu dna, proto, že voda to v spodku vyrovná a vydeře, ale když se strauha mezní béře, obyčejně jest v svršku širší nežli ve dnu, a zůstává tak neporušena jednostejná, jakž se udělá. Také kde strauha za meze jest, obyčejně bývá rovná, a nerada bývá příliš dlauhá, neb lidé neradi na to mnoho nakládají, ale raději mezníky vysazují. A tak podobně, jestliže kde která věc z těch předpsaných věcí mezí jest a za meze se drží, tehdy se pilně toho šetřiti musí, jestliže jaká obzvláštnost a rozdílnost od jednoho položení se nachází.

§ 71. O p o t o k u. Příležitosti a případnosti sau-li jaké, které by domnění lidská jaká jistá činiti mohly, jako: jestliže potok má býti za meze, musí jeden břeh jedné, a druhey druhy straně, i s tím dílem vody při břehu až do prostředka náležeti, leč by jiné v tom partikulární a obzvláštní stran snešení o to bylo, což vše z zprávy lidské o užívání starobylém se vyrozuměti musí. A nic k vyhledání těch mezí v dotčených místech podstatnějšího není, jako zpráva a svědomí dostatečný lidí starých, hodných a vědomých, zvláště kde mezníkův a znamení mezních jistých se nespatřuje a nenachází.

§. 72. O p r ů v o d u l i s t o v n í m. Instrumenta míní se průvod listovní, když strany na majestátích, hamfeštích, dobrých

vólích, vidimusích, veypisích z desk zemských a jiných saudův kněh městských, urburních a jiných kněh, a register hodných, na veypovědech urburních, mocných smlauvách, cedulech dílčích, řezaných, i jinak autentice, hodnověrně, přednášejí a před saud předkládají, kteréž sobě strany časně, buďto in originali, vidimusích nebo veypisích zhotoviti mají. Nebo jest se na ty vždy i při právě mezním pozor míval, jako ku příkladu, když se ukázalo, že má sobě les ze jména ve dsky položený, při tom zůstaven. *V Starých Registřích Mezních A 12. mezi Benešem Bukovským z Hustiřan a Natanaelem Černínem z Chuděnic, v pátek před s. Martinem, léta tisícího pětistého třidcátého druhého.*

Dskami ukázáno, že lauka všecka byla k jeho dílu, jakž se i záhony předešle voraní na ní spatřili, a to vše k dědině přiležící, k dílu jeho že jest připojeno; protož byla jemu přisauzena. *V též Veypovědí, ut supra.*

Řeka nebyla ze jména do vkladu položena, aby ji sám užíval; než svědkové svědčili, že jí společně užívali s břehy. I jest každé straně jedna polovice té řeky, i s jejím břehem zanechána. *V týchž Starých Veypovědních A 19. mezi Mikulášem Hruškau z Března a Jakubem Hruškau odtudž z Března, v auterý po svatým Prokopu, léta tisícího pětistého třidcátého pátého.*

Smlauva obsahovala, kde sau meze, jakož svědkové tudy vedli; zůstaveno při tom. *V týchž Veypovědních A 20. mezi panem Zdeňkem Lvem z Rožmitalu a Janem Glecem, v středu po svatém Prokopu, léta tisícího pětistého třidcátého pátého.*

Provedli svědky i zápisy z kněh městských, že jim náleží potud, pokudž obvedli a sami obmezili; při tom sau zůstaveni. *V týchž Veypovědních B 16. mezi purgkmistrem a radau i vší obcí města Austí nad Labem a Janem Lungvicem z Lungvic, ff. 6. post Procopii, léta tisícího pětistého čtyrydcátého třetího. V týchž Veyp. D 16.*

Kdyby kdo ukázal dsky, že mu ves jest prodána, ale neukázal by kde sau meze, a druhá strana by ukázala, že sau dvě vsi tak řečeny, a té jedné že jest dávno on užíval, i také by ukázal meze té vsi: má při tom býti zůstaven. *V týchž Veypovědních B 5. mezi Petrem Vencelíkem s Annau z Rožmitala a jinými poručníky pána z Hradce, v pátek nanebevstaupení Pána Krista, léta tisícího pětistého třidcátého osmého.*

Když hamfešti a registra ukázali na to nač se potahovali, obdrželi. *V týchž Starých Veypovědních E 11. mezi panem Janem Bořitau z Martinic a panem Jiříkem Šenffeldem z Šenffeldu, v pondělí po svaté Žofii, léta tisícího pětistého šedesátého třetího.*

§. 73. O užívání. Užívání starobylé v letech zpravních bez naříkání vydržalé, pokládá se za velikau podstatu spravedlivosti, nebo kdo tři léta a osmnácte nedělí pokojně čeho v držení a užívání jest, podlé vyměření Zřízení Zemského již jest léta zemská vydržel. Ale trefuje se, že oboje strany pod sporem, i jinak, někdy vědomě, někdy nevědomě, těch míst, o které tak na sporu jsau, užívají, a tak potom v sepření pře průvody své na užívání vedau. Z té příčiny obzvláštně jest potřebí pilně šetřiti staršího, dávnějšího a pokojnějšího užívání a držení těch míst, a tomu dobře vyrozuměti, jakým titulem, pořádně-li kdo v držení vkročil, a od které strany, jakými prostředky a příležitostmi se taková užívání provozují, jako, užívání starobylé nad paměť lidskau bez naříkání když se prokáže a proti tomu se nic podstatnějšího neodvede, jest za velikau podstatu práva.

Cesta, která jest mezi grunty dvau sausedův, ty společně mají užívati, leč by jeden z nich sám obzvláštní právo k ní ukázal.

Kdyby se kdo komu v jeho meze a hranice vkládal, plným užíváním sahaje na tyž grunty, a je sobě osobujíc jako své vlastní dědictví, a to neukrytě než patrně, zřetedlně a zjevně, a druhá strana o tom vědauc, ve třech letech a osmnácti nedělích, od začátku toho vkládaní a překážky, by tomu neodpírala: promlčuje spravedlivost svú. Však kdyby se to dálo bez vědomí druhého, ne zjevně, tajně, ukrytě, neodevřeně, nesvobodně, a druhý spravedlivost svau proti tomu, že jest possessor bono et justo titulo, držitelem těch míst pořádným, by ukázal: takové nepořádné užívání jest ničímž, a proti tomu v těch příčinách nepromlčuje se nic.

Kde průvodu dostatečného není od začátku znamení mezních, vysvědčuje se o užívání od starodávna dostatečně, a když proti tomu se nic dostatečnějšího neprovozuje: to užívání ku právu jest dostatečny, aby se na ně přisaudilo.

Když se ukáže že těch míst bránil a bral lidí, kteří mu se v ta místa vkládali, a druhý že nešel po právě: jest dobrý průvod.

Když se ukáže, že mu z těch míst zodpořilých plat vycházel: jest též dobrý průvod.

Pilně toho má šetříno býti, která strana starší užívání provozuje.

Někdy sausedé sobě z lásky a dobrého přátelství přejí pastev, cest, dříví sekání a jiných užívání gruntův, ale proti starobylým znamením mezním a jiným instrumentům právním to užívání dovolené nečiní práva k gruntům.

Kde původ ukázal své užívání, a obeslaný tomu neodepřel, jest při tom zůstaven. *V Starých Registřích Mezních A 1.*

mezi Kundrátem z Klinheynu a Knínskými, v sobotu den s. Martina, léta tisícího pětistého osmého.

Pokud ukázáno bylo společné užívání obce, potud společně bylo přisauzeno; kde druhá strana neukázala společného té obce užívání, potud jest jí odsauzeno a zanecháno užívání první straně samé. *Toho příklad jest v Stranních Veypovědních Starých Červených, C 15. mezi Mikulášem Krabicí z Veitmile a obcí Milčickau, krále Jeho Msti. poddanými, v pátek před svatým Václavem, léta tisícího pětistého jedenáctého.*

Užívání pastvišť společné svědky a smlauvami bylo provedeno, a svědkové jiných pastvišť, kteréby nebyly společny, nemohli ukázati; při společném užívání toho zůstaveno bylo. *V týchž Starých Registřích Veypovědních A. 5. mezi panem Janem z Nebřehovic a panem Mikulášem z Řičan, v pondělí po svatých Petru a Pavlu, léta tisícího pětistého dvadcátého šestého.*

Od šedesáti let provedl společné užívání; jest zůstaven při tom. *V týchž Starých Veypovědních A 11. mezi Purgkhartem Kordulí z Slaupna a Václavem Zárubau z Hustiřan, ve čtvrtek po svatém Linhartu, léta tisícího pětistého třidcátého druhého.*

Cesty vnově zaražené jest odsauzen, a při staré cestě zůstaveno. *V týchž Starých Veyp. A 12. mezi Benešem Bukovským z Hustiřan a Natanaelem Černínem z Chuděnic, v pátek po svatém Martině, léta tisícího pětistého třidcátého druhého.*

Našlo se to, že předešle vždycky sekávali trávy až do lesa, potud pokudž jednom sekati mohli, též i okolo křoví; toho při tom zůstaveno. *V též veypovědi, ut supra.*

Užívání cesty od starodávna se našlo, při tom zůstaveno.

Užívání pastviště k obci se provedlo, při tom zůstaveno.

Užívali potokův společně, cízením i lovením, při tom zůstaveno. *V týchž Starých Veypovědních Mezních A 14., mezi Šebestianem a Petrem Streyci z Veitmile, knězem Mikulášem opatem a konventem kláštera Oseckého, s Mikulášem Achauzarem z Achauzu, v pátek před provodní nedělí, léta tisícího pětistého dvadcátého devátého.*

Užívání ukázal bez překážky, při tom zůstaven. *V týchž Starých Veypovědních Mezních, A 17. mezi Voršilau z Varttmbergka, s Vilémem z Valdšteina, v pátek před památkau všech svatých, léta tisícího pětistého třidcátého čtvrtého. Více příkladu v týchž Starých Veypovědních Mezních, A 18.*

Užívání staré provedl, při tom zůstaven. *V týchž Starých Veypovědních A 19. mezi Mikulášem Hruškau s Jakubem Hruškau z Března, v auterý po svatém Prokopu, léta tisícího pětistého třidcátého pátého. V týchž Veypovědních B 6. mezi bratřími z Švambergka, s Vilimem Laubským, léta tisícího pětistého třidcátého osmého.*

Stavidla byla v témž vkladu doložena s oběma břehy, že od mnohá let bez naříkání toho bylo užíváno. *V týchž Starých Mezních Veypovědních A 19. ut supra.*

Svědkové původa ukázali meze, je obvedli, i užívání a bránění jich vysvědčili, a svědkové obeslaného žádných pořádných mezí a znamení k mezem podobné neukázali, ale šli maní lesem, ukazujíce svrchu na nějaký průsek. Přisauzeno původu. *V týchž Veypovědních B 1. mezi Janem Špetlí a Václavem z Varttmbergka, ff. 3. post dominicam Judica, léta tisícího pětistého třidcátého šestého.* V druhém místě svědkové obeslaného lépeji ukázali; zůstal obeslaný práv.

Užívání pokázal, jest při tom zůstaven. *V Starých Veypovědních Mezních, B 7. mezi Albrechtem Vosterským Kaplířem z Sulcvic a na Brocně, i na místě Šťastného Vosterského Kaplíře odtudž z Sulcvic a na Brocně, bratra jeho nedílného, a Vilémem Brzskovským z Sebířova a na Liběchově, v pondělí po svatém Marku evangelistu, léta tisícího pětistého třidcátého osmého. Víceji najdeš v týchž Starých Veypovědních po literách B. 12, B. 20, C. 1, C. 8. V týchž o užívání cesty a rokle. C. 15. C. 16. D. 11. E. 15.*

Svědkové oznámili, že lovy toho lesu užíval; postačilo, aby toliko lovy toho lesu užíval. *V týchž Starých Veypovědních B 7. ut supra.*

Vysekali lesy a zdělali sobě kopaniny v cizích gruntech, pán těch gruntův jim toho přál do své vůle; když užíváním toho chtěli obdržeti, neobdrželi jich. *V Starých Veypovědních Mezních, D 8. mezi panem Albrechtem purgkrabí z Donína, a Hendrichem, Francem, Hanušem, Krištofem, Joachymem, Zikmundem, bratřími nedílnými, Švanci z Švancu a Veysdorffu, v auterý po svaté Žofii, léta tisícího pětistého padesátého třetího.*

§. 74. O mezníku a hraničníku. Mezník neb hraničník jest dřevo nebo kámen, v kterýmž jest znamení mezní, kde se grunty jednoho sauseda od druhého dělí; a protož se čte: Limes erat positus, litem ut discerneret agri (proto jest mezník vsazen, aby rozsaudil spor o grunty.) Však hraničník se jmenuje to znamení mezní, kteréž při začátku a konci mezí se spatřuje, a obyčejně na zřetedlnějším dříví nebo kameních se dělají, a kdež býti může, na všecky čtyry strany se znamenává. Slove pak hraničník jako hradničník, že sauseda od sauseda hradí. Mezníci sau pak ta znamení, která se mezi nimi sázejí, a od jednoho hraničníka na druhý ukazují, a mezníci slují, jako mezi hranicemi po mezech vsázení. Také mezi mezníky bývají znamení mezní, jako lízy a jiná znamení, kterážto když sau práva, znamení vedau a ukazují z mezníku na mezník, jako mezníci z hranice na hranici; ale kde mezníkův

ější ta znamení sau nejistá, nedokonalá a
í k pravému saudu. Ale důvod mezníka jest,
namení a zpráva o něm živých i odemřelých
svědkové zpravau svú s tím znamením a
ají. Však žádný sám o své ujmě mezníku
ení mezního vysekávati nemá, než snesauce
ají oba přítomni toho býti, anebo jinak skrze
ně, kterýmž se toho dověřují, takové mezníky
í vysekávati a dělati dáti mají; jinak z toho
y a nesnáze, i na budaucí časy nevole.
á státi v místě zřetedlném, aby s jedné každé
ezník k němu a na něj rovně ukazoval.
znamení mezním obecně. Znamení mezní
ní, kterým se meze, hraničníci a mezníci zna-

ě hranice, mezníci a znamení mezní se dělávají
řevu, v skále neb kamenu.
O znamení mezním v stromu. Znamení mezní
neb v dřevě se dělá kříž vytesaný, vysekaný nebo
o vypálený, lízy, kalich, střely, vyrytí let nebo jména,
zličné rytiny nebo řezby a tesaniny, i hřebů žele-
ažení.
ž anebo znamení mezní nejsnázeji se pozná v stojícím
a syrovém dřevě rovném, ačkoliv se trefuje, že korau
mení zarostává, a proto kůra v tak množství letech se
může svaliti, aby vždy nějakého znamení, baule, hrby,
dolíky, rozsedliny, neb roztětí, nebo roztržení na ní znáti
. A když se na to místo potluče, na sluchu i v ruce
ho pozná se, že vnitř jest nějaká dutina a neplnost. To
se spatřuje, táhne-li se která strana na to místo a uká-
to za průvod, tu má nařízena býti osoba hodná, kteráž
ma sekeru nebo pílu, má to obsekati nebo obřezati, a to
pilností šetřiti, aby to místo špuntem vysadil a vyzdvihl,
aubě nežli jest to znamení mezní, tak aby zauplna vcele to
amení vyňato a panům saudcům předloženo bylo. (Ale dobře by
ylo, kdeby se tak znamení kůrau chtělo zavalovati, aby sausedé
se o to spolu snesauce níže nebo veyše na tom dřevě, jiné
takové znamení dali udělati, pro uvarování budaucího sporu.)

§. 77. O zrostu stromu. Sluší i to věděti, že strom netoliko na tlustost a šíř, ale větvěmi i také kmenem vzhůru vyrostává. A toho příklad byl na mezech, kteréž byli mezi panem Ladislavem starším z Lobkovic a panem Florianem Gryspekem z Gryspachu, v lesích řečených Baštiny, k zámku Zbírohu a Rožmitalu přislušejících, kdež se našlo znamení vyrytí let v velkém tlustém buku, o kterémž staří svědkové svědčili,

že za jich paměti člověka zveyší od země to znamení v něm bylo. A když potom na vedení svědkův se to znamení vysekávalo, musilo se k němu na vysokau stolici vstaupiti.

§. 78. Znamení v dřevě spáleném. Na dřevě spáleném nejisté jest znamení mezní, nebo do suchého spáleného dřeva se leckdys nové znamení udělati a vypáliti může. A protož jestližeby kdy od pastevcův nebo koho jiného takové dřevo, jenž jest za mezník, bylo spáleno, nesluší prodlévati, ale brzo takový mezník obnoviti, a ten spálený mezník neprodlévaje, právem přísedícím opatřiti. V dřevě převráceném větrem, pádem od jiného dřeva, a někdy podtětím a vykopáním lidským, povaleným dřevě, také není tak bezpečné a jisté znamení, když to tak dlauho zůstává; a protož sluší hned obnovovati časně takové mezníky.

Někdy vyřezávají špalky spálené nebo vyvrácené dřeva, nosí je a chovají doma nebo na právě přísedícím, a zase k saudu meznímu ven vynášejí. Tu jest potřebí pánům saudcům šetrně k pařezům srovnati, netoliko na tlustost, ale také i na mízy, jak se v špalku srovnávají s pařezem v zrostu, a v letech dřeva šetřiti.

§. 79. O poznání známení v dřevě, jak staré jest. Při znamení mezního kříže má se šetřiti, starý-li jest to znamení, též starý-li to strom, v kterémž to znamení jest. Znamení to jak staré jest, jinak se poznati nemůže, nežli musí šetřiti nejprvé, aby bylo pěkně vyťato, jak tlustá kůra jest přes ně zrostla, bujně-li rostla, potom dobře pohlídnauti od začátku a svršku znamení kříže toho až do dna, kde se v dřevě srovnává, přečísti mízy léta; nebo tak staří rozumní lidé se na tom snášejí, že každá míza jeden rok znamená, a že každého dřeva jedním rokem o jednu mízu přibeyvá, a tak se po mízech léta poznati mohau, i také když se vyspělost kůry zarostlé pováží.

§. 80. O rozdílu zrostu dříví. Při rozvážení toho jest potřebí i na to míti pozor a pamět, v kterém čase jak které dřevo vyspěje; nebo některé brzo, některé déleji vyrostává, aby tudy velikost dřeva omylu neučinilo.

Stromové, kteří při vodách, bahnách, lukách, a také podobně v dolinách a v nízkém položení sobě libují, jako volše, topol, vrba, jesen, obyčejně sau veliké mízy vodnaty, a spěšněji porostávají nežli jiné dříví, které v suše roste a které jest tvrdé.

§. 81. O dubu. Nejvíce se nachází, že v dubích lidé mezníky vysekávají, proto, že to dřevo jest nejtrvanlivější a nejdéle stojí; nebo jest o něm to zdání mnohých, že přirozeně sto let roste a sto let stojí a sto let schází, a tak když mu se překážka neděje od rozličných případností, že tří sta let jest jeho věku.

§. 82. O rozdílu dubův. Však i to dřevo není jednostejné a také nejednostejně roste, ale od rozumných hospodářův se zpráva činí, že jest trojího rozdílu. Latinici dávají každému obzvláštní jméno: Jednomu robur, druhému quercus, třetímu ilex. A říkávají lesní horáci, že každý to jest zase dvoje, samec a samice: Samice jest, na které se rodí žaludy, ale samec nemívá žádných žaludův, než jest vždy tvrdšího, jadrnějšího spůsobu, nežli samice.

První rozdíl dubův, robur řečený, jest ten, který od spodku jest velmi tlustý, má mnoho baulí, dupnatě porostlý, má velky rozšířeny kořenf, krátkého kmenu a postavy, mnoho tlustých, širokých, dlauhých a nerovných větví majících.

Druhý rozdíl dubův, quercus řečený, jest ten, který prostředního, rovného kmenu, pěti nebo šesti loktův zveyší, na stromu bývá některé dosti vysoké a rovny větvě, kteréž nejsau velmi široké, a není tak sukovatý a daupuatý, jako prvního rozdílu.

Třetí rozdíl dubův, ilex řečený, kmenu tenkého jest, rovného, šlahovitého, od země obyčejně sedmi neb osmi loktův bez větví na veyšku vyrostlého, nahoře k vrchu nětco má nemnoho ratolestí, tak že téměř všecken ten strom nic jiného není, nežli pěkny, dobry a užitečny dřevo, a ze všech nejlepší a k potřebám nejpříhodnější.

Z toho rozdílu jest rozuměti, jak snadno by mohl saudce pochybiti, kdyby znamení mezní v dubu prvního rozdílu podlé tlustosti toho dubu, anebo při dubu posledního rozdílu podlé jeho tenkosti sauditi chtěl. Protož sluší míti pozor a šetřiti rozdílu dřeva, léta rozvážiti, a tak dále vysekajíc znamení, téhož znamení, jak staré jest, spůsob vyhledati. Ačkoli znamení do každého dřeva již vyspělého uděláno býti může, však obyčejně prvé znamení mezní do nejstaršího, nejvyspělejšího, největšího a nejopatrnějšího dřeva a stromu, v tom položení mezním, kde mezníci na mezníky ukazují, bývá děláno, a toho se při vyhledávaní mezí s pilnosti šetřiti má; nebo starý mezník staré právo, nový nové právo činí. Bukový strom nemnoho se dělí od spůsobu a zrostu dubového, však předce spíšeji vyspívá.

§. 83. Jedle, smrk, borové i sosnové dřevo. Jedlovy, smrkovy, borovy, sosnovy dříví, obyčejně v jednom roce více vyroste, nežli dub ve dvau letech. Věk jeho praví se býti od starých a zkušených hospodářův sto let, v místě příhodném.

§. 84. Bříza. Bříza jest spěšného zrostu, a tak někteří pokládají spůsob toho dřeva proti borovici, jaký jest spůsob borovice proti dubu.

A nejvíce v těchto stromích se nachází znamení mezní, a někdy také i v lípě, a to jest dřevo měkké, v místě příhodném spěšného zrostu.

§. 85. Vrba. Vrba se často za mezník pokládá všecken strom, než řídko znamení v ní bývá, proto že pro její měkost a nestálost často kmen ohnije od vnitřka nebo uschne, ale kořen hned také zase jiné ratolesti vydává, že nebrzy do konce vyhyne, ale hned zase mladí, leč by s kořenem byla vykopána. Obyčejně v lukách, pastvištích a místech nízkých vlhkých, vrba za mezník se pokládá, a kde se lauky, lesy, háje a porostliny dělí, ráda býva vrba za mezník v dolině při lauce, a řídko vrba mezi jiným dřívím darmo stojí.

§. 86. O kamenu mezním. Mezník kamenný má býti obzvláštního spůsobu, rozdílný od jiného kamene, jakž velikostí, zvláště na dlauhost, tak také jiného jádra kamene, nežli jest kámen toho dna; tak jest-li dno kamene černého, mezník aby byl červeného, sivého neb jinak, a pod nim má býti znamení podlé napřed psaného spůsobu: vokuje, kusy cihly, uhlí, nebo oblátkové kamení, a ti slují svědkové mezníka. Kamenný mezník má vsazen býti ne šířkau než bokem, ukázující na jiné mezníky, a vždycky má se šetřiti, aby nebyl tak tlustý jako široký, a má státi špicem vzhůru podlužně kolmo. Na kamenu mezním má býti znamení kříže, neb jiné znamení jisté vytesany, a toho při něm sluší šetřiti, jest-li drnem, a starým-li drnem jest zarostlý, i také že v dobrý zemi spíše zaroste, nežli v mrtvé prsti. Někdy sedláci a lidé poddaní jedné vsi, pro rozeznání jich gruntův, mezníky sázejí, kterých se páni potom ujímají a chtějí je míti za mezníky hlavní, k rozdílu dědictví. To sluší znamenati pilně, kterak takový mezník v spůsobu velikosti, i jinak, se s jinými mezníky hlavními srovnává, a kterak proti jiným mezníkům sedí. Starý mezník kamenný pozná se i na tom, když jest velmi vobrostlý starým mechem nebo drnem, a kde není obrostlý, tu byvá od slunce, větru a deště setřelý, někdy do konce slzký a deštěm vybitý mezník, kámen vymlený, převrácený. Ukazuje-li se místo kde jest stál, má se vykopati to místo a šetřiti, kterak toho místa země s jinau zemí se srovnává, nebo v tom místě obyčejně země proměnná, hlina a šlem, neb kal od vody nanesený a bláto se najde, kde jest stál mezník. Též kámen sám srovnati s místem na velikost i hlubokost, tak-li se spolu trefuje. Také při tom šetřiti, kterak to místo proti jiným kamenům stojí v rovnosti. Item, šetřiti, jest-li ten mezník od jednoho konce, a pokud od deště, slunce a větru uhlazenější, nežli od druhého, a srovnati s tím místem. Mezník přesazeney pozná se když se vykopá a prsť spatří, jaké jest kopání, nové neb staré, kterak kořínky podrostlé, jestli mezník drnem neb mechem obrostlý, najdau-li se kořinky přeťaté v jámě; z čehož jest rozum, že jest se tu kopalo a místem tím heybalo a tak že mezník musí býti přesazen. Jak

, Regum et Reipublicae
ocant, Germanicorum
nemne an Equitem fungi
Meminimus nos certe
s fuisse collatum. Quia
prietas sunt, versantur
in fraudem a quoquam
egni, pro more, similiter
hoc est Arcis Pragen-
diendi Praefectura,
viris semper solita est
iis, hic Regis stipatoribus
s seriis respirari nonnun-
ri amant Reges, oblecta-
ia quaedam deputarunt.
erasque venatu fatigare,
ic tempestate in prima
t instrumento multo est
lis, habet Bojemus Rex
s Magisterium. Quae
n succenturiatis omnibus
ostendunt.
que cubiculariorum, obso-
tynomorum et caeterorum
n ignoramus, quia tamen
m trahunt, ab iis percen-
genus, lectores obtundere
publica nostra pro officiis
nt autem illa praecipue
cuae multitudini, vitandis
n inter vulgus obscurum,
is exquisitis prius ex loci
sacramento fere peculiari
iore oppidatim vicatimque
us conferri. Magistratus
beris urbibus et in regii
arius quidem per se ipse,
d id pro more deputatos,
i cujusque dominus. Nam
etiam minimum vicum,
incommodo posse, nisi
ubernetur, eapropter sui
praefecti sunt antesignani

A má na to svědek pamatovati, že netoliko
Pán Bůh falešného svědka trestce, ale i z
častokráte spatříno, že hned při přísaze n
zčernavše co hrnec, v okamžení umřel, a
mnozí ani z hrobův zase vysazeni býti nem

Na vedení svědek bedlivě šetřiti má,
jednoho mezníka k druhému a tak dále, kd
jest svědom, že sau pravé meze, o jednom
kde jest a jaký mezník, co o něm pamatuje,
v těch místech s strany užívání aneb bráněn
náče, nežli jak pamatuje sám v pravdě, žád
na žádnau stranu mimo svědomí a pravdu
vozovati, ani také na žádné okřikování, p
nedbati, ale věrně, pravě a upřímně ozn
pamatujíc že duše jeho dražší jest, nežli vše
a pomijitedlný tento svět, očekávajíc od
pravdu odplatu zde časně, a v královstv í
Ješto proti tomu svědek falešný duši svau
v pokutu, muky a trápení, zde časně a v
tracenci věčně. Staří Čechové trojího spůso
více šetřili: o čest, dědictví a o meze. A p
kde činiti jest o čest a dědictví, aby jeden
než sám osobně dskámi svědomí vydal, a
jest nařízeno, aby se v hrobě a nad hrobem
vykonala.

Průvod svědkův živých i mrtvých bývá
když vysvědčují a vykazují meze; zemřelých
kové dskami pro smrt vysvědčili, a potom
vede. A také když svědkové živí o jiných sta
míst a meze dobře vědomých vysvědčují, ž
slýchali a na to byli vedeni, to že jim tak v
původu sluší pilně šetřiti; však větší podstata
že slyšeli od více osob nežli od jednoho, než
jména, od koho sau to sl

Svědkové dva, lid ... ry srovnalé,
... ci, by jich více n ... a dostate
... roti tomu hojněji

Svědkové ... jak jest
jedné i s dr

Svědko
... nejsau sr

Ne

Svědek má svědčiti, že jest to znamení mezní nebo ty meze že sau pravé, a že vždycky sleychal, že bylo obecně držáno za pravé znamení mezní a za meze, a tak že se toho užívalo.

Menší počet svědkův vyznávajících spravedlivost patrněji, sau podstatnější ku právu, nežli větší počet zatmělých.

Poddaní mohau svědčiti svým pánům, než větší podstata jest těch svědkův, kteří při tom sporu o nic svého činiti nemají.

Svědkové když sau nesrovnalí, musí se šetřiti těch, kteří svědčí o věcech více k víře podobných a hodnějších víry, zvláště když větší počet se srovnává.

Svědkové kteří vysvědčují, že strana pořádně v držení vešla toho místa, o které jest činiti, nemalau podstatu nesau.

Svědkové staří sau podstatnější v saudu mezním nežli mladí, zvláště když o starých a dávno trvajících věcech svědčí.

Svědkové lidé rozšafní a rozumní, jsau v větší podstatě, nežli prostí a hlaupí lidé.

Když svědkové vyznali, že sau se strany odtud sháněli, a vyjezdy na to že byly: z těch příčin se to nemohlo promlčeti. *Toho příklad v Stranních Veypovědních Starých Červených C 15. v auterý před svatým Martinem, léta tisícího pětistého dvanáctého.*

Když svědkové svědčili, že oni o mezech nevědí, než že sau to od hajného slyšeli, a vkladu o společnosti nebylo doloženo, proti tomu od druhé strany příkopy, kamení mezní bylo ukázováno: při tom ukázaní bylo zůstaveno, v též veypovědi.

Pokud svědkové po jistých znameních povedau, a od druhé strany se neodvede: potud má býti přisauzeno. A kde by svědkové maní bez jistého znamení vedli, toho mají býti oboje strany oderčeny. *O tom příklad v Starých Registřích Mezních A 7. mezi knězem Antonínem a konventem kláštera Teplického a panem Hynkem Pfflukem z Rabšteina, v auterý před památkau svatého Jana Křtitele, léta tisícího pětistého dvadcátého devátého.*

Kdyby jeden svědek vedl po jistých znameních, učině přísahu, a s druhé strany se neodvedlo: má býti přisauzeno podlé jeho vedení. *V týchž Registřích A 9. mezi panem Vilémem Křineckým z Ronova a Ladislavem Vostrovcem z Královic, v pátek před povýšením s. kříže, léta tisícího pětistého dvad[illegible] sedmého.*

[illegible]dyby svědkové nevěděli o obcech společních, sta[illegible] [illegible]ení. *V též Veypovědí, ut supra.*

[illegible]vědkové kdyby svědčili o společném[illegible] [illegible]ři s[illegible] [illegible]žívání téhož průhonu má býti zůst[illegible] [illegible]eyp[illegible] *ra.*

Svědkové původa kdyby seznali že o mezech nevědí a také nic jistého neukázali, a svědkové obeslaného proti tomu o užívání lépe a gruntovněji by svědčili: má býti přisauzeno podlé vysvědčení svědkův strany obeslané. *V týchž Registřích A 10. mezi knězem Mikulášem opatem a konventem kláštera Oseckého, s Mikulášem Achauzarem z Achauzu, v pátek před provodní neděli, léta tisícího pětistého dvadcátého devátého.*

Obzvláštně pak toho mají šetřiti svědkové původa, aby vedení a ukázování mezí jeho odjinud nezačínali, nežli od toho místa, které v obeslání jest původ položil a kde hrob udělán jest, jinak bude se vedení s obesláním nesrovnávati, a bude zdviženo. *Jako podobně se stalo mezi paní Voršilau z Varttmbergka a panem Vilimem z Valdšteina. O čemž v Starých Veypovědních Mezních pod literau A 17. v pátek před památkau všech svatých, léta tisícího pětistého třidcátého čtvrtého. A víceji příkladův v týchž Registřích mezi panem Zdislavem Berkau z Dubé a na Lipém a Zakupí, nejvyšším hoffmistrem království českého, s paní Anežkau hrabinkau z Helffnšteina a na Ronově, v sobotu po povýšení s. kříže, léta tisícího pětistého čtyrydcátého osmého. V Starých Veypovědních Mezních C. 7. Víceji najdeš v týchž Starých E. 18.* Však jestližeby svědkové sauce pro smrt předešle vedeni a zapsáni, jiný pořádek začátku o těch hranicích a znamení mezních v svědomí svém doložili: to má při spravedlivém saudu uvážení zůstati, aby bezelstnost a nevinnost původa jemu škody v spravedlivosti jeho nepřinesla.

Kdyby ukázal, pokud mu od starodávna náleželo, a proti tomu svědkové druhé strany žeby žádných jistých mezí neukázali: má mu býti přisauzeno. *A 13. mezi Vilémem Kffelířem a Linhartem Rendlem z Aušavy, v auterý po svaté Lidmile, léta tisícího pětistého třidcátého třetího.*

Potoci že za pravé meze sau, svědkové kdyby vysvědčili, a každá strana při své straně že jich užívaly: při tom užívání toho se má zůstaviti. *A 14. mezi Šebestianem a Petrem Streycí z Veitmile, knězem Mikulášem opatem a konventem kláštera Oseckého, s Mikulášem Achauzarem z Achauzu, v pátek před provodní neděli, léta tisícího pětistého dvadcátého devátého.*

Původ kudy povede, a obeslaný tomu místo dá: při tom zůstaveno býti má. *V Starých Veypovědních Mezních A 19. mezi Mikulášem Hruškau a Jakubem Hruškau z Března, v auterý po svatém Prokopu, léta tisícího pětistého třidcátého pátého; a na těch mezech jest Mikuláš Hruška zabit.*

Původ ani obeslaný nic jistého neukázali; zůstalo to v moci úřadu, a škody zdviženy. *V týchž Veypovědních B 3. mezi bratřími Špetlí z Janovic a Alšem Berkau, ff. 2. post Petri*

Pauli, léta tisícího pětihtého třidcátého sedmého. · V týchž Starých Registřích A 15. mezi purgmistrem a radau i vší obcí města Plzně, s Kryštofem a Václavem bratřími Točníky z Křimic, poručníky, v auterý den s. Martina, léta tisícího pětistého třidcátého třetího. V týchž Registřích A. 17. mezi Voršilau z Varttmbergka s Vilémem z Valdšteina, v pátek před památkau všech svatých, léta tisícího pětistého třidcátého čtvrtého.

Kdyby kdo svědky pokázal dostatečné meze a hranice, má při tom býti zůstaven. *V týchž Starých Veypovědních B. 7. mezi Albrechtem Vosterským Kaplířem, i na místě Šťastného Vosterskýho Kaplíře, bratra jeho nedílného, s Vilémem Bcřkovským z Šebířova, den s. Marka, léta tisícího pětistého třidcátého osmého.*

Svědkové svědčili, i také mezníky pokázali, že vršek, v kterým obeslaný dříví posekati dal, ne jemu, než původu náleží; nemohl toho obeslaný samým odporem odbyti, jest téhož vršku oderčen. *V týchž Starých Veypovědních A 13. mezi Vilémem Kffelířem z Sakšova a Linhartem Rendlem z Aušavy, v auterý po svaté Lidmile, léta tisícího pětistého třidcátého třetího.*

Neprovedli obeslaní, nic neužili; druhá strana ukázala, užila. *V týchž Veypovědních A 16. mezi osadními záduší s. Jiljí s Petrem Vosovským z Adlaru, v pátek den s. Kiliana, léta tisícího pětistého třidcátého.*

Kdyby svědkové neodepřeli mezem, než pravili že o jiných mezech nevědí: má býti při těch mezech toho zůstaveno. *A 6. mezi knězem Antonínem a konventem kláštera Teplického a panem Hynkem Pfflukem z Rabšteina, v auterý před památkau svatého Jana Křtitele, léta tisícího pětistého dvadcátého devatého.*

Svědkové kdyby ukázali meze a znamení mezní zřetedlné, a svědkové obeslaného nic proti tomu neodvedli, ani jiných mezí neukázali: má býti dáno původu za právo. *V týchž Starých Registřích Mezních B 11. mezi purgkmistrem a konšeli i vší obci města Domažlic, s paní Benignau z Šternbergka poručnicí, v sobotu po s. Jiljí, léta tisícího pětistého čtyrydcátého. A více příkladu hledej v týchž Registřích po literách B 12. v týchž B 13. v týchž B 17. v týchž B 19. v týchž B 20. v týchž C 8. v týchž C 11. v týchž C 15. v týchž C 17. v týchž D 1. v týchž D 3. v týchž D 5. v týchž D 8. v týchž D 10. v týchž D 11. v týchž D 12. v týchž D 14. v týchž D 16. v týchž D 18. v týchž D 19. v týchž E 3. v týchž E 6. v týchž E 9. v týchž E 11. v týchž E 15. v týchž E 16. v Nových Veypovědních A 10. v týchž B 8. v týchž B 17. v týchž C 4.*

Svědkové kdyby nepokázali pořádných mezí a hranic, má se státi odsauzení. *V týchž Starých Veypovědních B. 12 mezi*

obeslanými napřed jmenovanými, v ten čas, jakž napřed jmenováno. A dále příkladův více se najde v týchž Starých B 13. v týchž B 19. v týchž B 20. v týchž C 8. v týchž C 11. v týchž C 14. v týchž C 15. v týchž C 17. v týchž C 18. v týchž C 19. v týchž C 20. v týchž D 1. v týchž D 9. v týchž D 11. v týchž D 12. v týchž D 14. v týchž D 16. v týchž D. 18. v týchž D 19. v týchž E 3. v týchž E 6. v týchž E 9. v týchž E 11. v týchž E 15. v týchž E 16. V Nových Veypovědních A 10. v týchž B 8. v týchž B 17. v týchž C. 4.

Svědkové kdyby vedli přes záhony, neplatné jest jich vedení, a dávají se saudu v podezření, že o mezech nevědí. *V Starých Veypovědních B 12 mezi týmiž Domažlickými a panem z Šternbergka, jakž napřed dotčeno. Více příkladu v týchž Registřích C 7. v týchž D 1.*

Pokudby svědkové vedli po mezech zřetedlných a jistých, kterýmž by odepříno nebylo, potud má býti přisauzeno; než dále při platnějším vedení má býti zůstaveno. *V týchž Starých B. 13, mezi Kašparem Hyršpergarem z Kynygsheynu s Šebestianem a Mikulášem bratřími Blekty z Autěchovic.*

Svědky i také zápisy z kněh městských kdyby provedli že jim náleží: pokudž obvedli a sami obmezili, při tom mají býti zůstaveni. *V Starých Veypovědních B 16. mezi purgkmistrem a radau i vší obcí města Austí nad Labem a Janem z Lungvic. Více příkladu v týchž Registřích hledej po liteře D 16.*

Svědkové kdyby vedli přes cizí grunty, an obeslaný z cizích gruntův není povinen odpovídati, má býti zdviženo. Však na vedení strana odporná jest povinna se v tom místě ohlašovati, a to panu purgkrabí a pánům saudcům vykázati, a potom na vedení pře to provésti. *V týchž Starých Veypovědních C 7. ut supra.*

Svědek když vedl maní, nebylo jest jeho vedení nic platné, ale v podezření saudu zůstal. *V Starých Veypovědních C 8. mezi panem Zdislavem Berkau z Dubé etc. a lidmi poddanými páně z Herndorffu, a paní Anežkau z Kurcpachu a poddanými paní k panství Lemberskému ze vsi Judendorff, v pondělí po povýšení s. kříže, léta tisícího pětistého čtyrydcátého osmého. A více průvodův v týchž Starých C 13., v týchž C 18., v týchž D 3., v týchž D 12., v týchž E 11.*

Svědkové udělaje sobě průklest, kdyby nimi vedli: nepostačí to vedení, ale zůstávají v podezření saudu. *V Starých D 8. mezi panem Albrechtem, purgkrabím z Donína, s Hendrychem a jinými bratřími nedílnými Švanci z Švancu a Veysdorffu, v auterý po svaté Žofií, léta tisícího pětistého padesátého třetího.*

Svědkové kdyby se znali a ukázali, že jim starý člověk ukázal tak a na tom že umřel, že sau tu pravé meze a hra-

nice, kdyby jiných mezí nebylo ukázano: při tom toho zůstaveno býti má. *V Starých D 13. mezi panem Adamem z Varttmbergka a paní Kateřinau Popelovau z Vesce, ve čtvrtek po rozeslání s. apoštolův, léta tisícího pětistého padesatého pátého.*

Svědkové kdyby oznámili že o mezech nevědí, než že jdau kudy jím před tím bylo ukázáno: to jich oznámení a vedení jest ničímž u práva. *V Starých Veyp. E 11. mezi panem Janem Bořitau z Martinic a Jiříkem Šenffeldem z Šenffeldu, v pondělí po sv. Žofií, léta tisícího pětistého šedesátého třetího.*

V příkladu níže psaném, ačkoliv sau svědkové obeslaného také na svým vedení kříže pokazovali, ale aby jistější a gruntovnější meze a hranice býti měly, toho se vyhledati nemohlo; nebo když k dubu přivedli, odtud dále žádného mezníku neukázali, než maní šli k prvnímu kamenu k hrobu, ješto svědkové důvodoví pořádně při meznících a znameních mezních vedli. *V Starých Registřích Mezních D 3. mezi Jakubem Hruškau z Března a poddanými Jeho Msti. Královské ze vsi hořejšího i dolejšího Varvažova a Aučína k zámku Krupce příslušejících, s Vilémem Kelblem z Keysyngku, Janem Trmickým z Viliny a Jetřichem Lungvicem z Lungvic.*

Dále a veyšeji pak, jakž původ i obeslaný, tak také pán purgkrabě se pány saudcími a přísežnými osobami svými toho všelikterak šetřiti mají, aby při tom saudu a rozepři mezní ve všem se řídili podlé jistého vyměření Zřízení Zemského a pořádu práva zvyklého, od toho se nikam neuchylujíce.

O veypovědí.

§. 89. O m e z n í v e y p o v ě d í. Po vyslyšené rozepři a vystaupení stran, když se již pán purgkrabě se pány saudcími svými o veypověd snese, má tauž veypověd poručiti písaři saudu toho sepsati, ji sobě a pánům saudcům přednésti, tolikrát kolikrát by toho potřebu poznal, volně dáti přečísti, pilně dosleychati, aby byla v každém slově a liteře dobře sepsána, a v čem náleží, aby byla s obesláním i průvody, o kterých se činí zminka v ní, vlastně srovnána, forma a spůsob veypovědí mezní, i celého argumentum aby ví n byl zachován, a tak aby byla sepsána, aby strany měly na všecky své spory a otázky, které z podstaty té rozepře sau vedly, patrnau a zřetedlnau odpověd a rozsauzení a mohli rozuměti světle, v čem a proč jest která strana práva nebo křiva zůstala a proč její obrany, průvody neb obvody nemohly postačiti. A má se vztahovati veypověd na to, nač se obeslání vztahuje, nebo by bylo neslušné, kdyby se nětco jiného přesuzovalo mimo stížnost a žalobu původa. A má se toho šetřiti: Quod non debet esse plus in

consequenti quam in praemissis, že nemá býti víceji přesuzováno, nežli zač jest práva žádáno.

A když již tak bedlivě a pilně veypověd sepsána bude, má se stranám rozkázati vstaupiti a tu od písaře nejprv na strany zavoláno býti. A když obě strany se ohlásí že stojí, tu má písař předně obeslání, potom vedení svědkův jedné i druhé strany, pře vedení, vše pořádně, a potom i veypověd čísti a publikovati; a to se má státi v přítomnosti obojí strany, ne jinde, nežli na mezech v stanu, tu kde byl saud osazen a rozepře slyšána. Však kde se toliko jedné straně dává za právo, tu se v veypovědi dokládá: „Dal památné“ a tu strana po škodách jíti může. Než kdež se oběma stranám za právo dává, tu se dokládá: „Dali památné“ a strana žádná po škodách jíti nemůže.

Po publikování veypovědi, vztahuje-li se táž veypověd na jaké přesazení neb obnovení mezníkův, ty pán purgkrabě v přítomnosti stran a všech obecně, kteří při tom chtějí býti, má sám přítomen jsauce, bez odtahův dáti přesaditi neb obnoviti, a pro památku budaucí na nich některým, a zvláště mladým lidem, skrze rychtáře mezního po pardusu nebo po lopatkách rozkázati dáti, jakž i prvé o tom nahoře zmínka učiněna jest.

§. 90. O škodách utratných a nákladných. Původ i obeslaný sobě všecky náklady a útraty mají pilně poznamenávati. A předně co k auřadu od čeho a nač vydávají, od osob přísežných cedulky, registříky a recognicí bráti, na hospodách, kde se hospodářům, anebo komu koliv, a kde koliv co platí, mají se dožádati pana purgkrabí Hradu Pražského, aby, jakž na cestách, tak posléze na mezech, při odjezdu, dvě osoby z pánův saudcův, a s nimi třetího písaře k sčítání škod vyslal. Před těmi ten aučet vykonán býti má, i také registříky i recognicí se před ně předložiti mají, a ti toho pilně dosleychati, co v slušnosti a náležitosti jest utraceno, a potom to vše na pořádný registřík poznamenajíc, k úřadu s sebau písař přivésti má. A když strana, kteréž jest za právo dáno proti druhé straně, k úřadu se dostaví a žádati bude, má jí býti vydána relací k úřadu desk zemských. Kterážto když ve dsky zemské vepsána bude, již dáleji útok a obeslání od desk, před pány úředlníky Pražské menší desk zemských, k saudu škodnímu, spůsobem, jakž podlé vyměření Zřízení Zemského k témuž saudu škodnímu i po jiných nálezích o škody vychází, vyjíti má. K tomu saudu strana sobě těch škod nákladných a utratných, i co k úřadu vynaloženo, od úřadu nejvyššího purgkrabství Pražského, seznání pod pečetí pana purgkrabí Hradu Prážského vzíti, a dále proti druhé straně s svými průvody k té při o ty škody zhotovena sauce, státi, je provozovati, a jakž ji toho jest potřeba, se opatrovati a přisauzení očekávati má.

§. 91. O další stran potřebě. Dále, kterak po veypovědi strana, kteréž jest za právo dáno, o veytržnost, stala-li jest se tu jaká, o přesazení, vykopání nebo stětí mezníků; item, původ k zpravcí nebo držiteli dědin ve zpravě zavázaných, o nezastaupení i o jiné exekucii, strana k straně kráčeti má, kterak k sobě se zachovati sau povinni: poněvadž to ne ku právu meznímu, nežli ku pořádu práva obecně zvyklému přisluší, toho se tuto pomíjí a zůstavuje se dále všeho spůsobu vedení a opatrování rozepře stran, i řízení saudu tohoto mezního, při vyměření Zřízení Zemského a pořádu práva starobylého a obecně zvyklého.

Registřík pořádný
všech věcí v knížce této obsažených.

B.

C.

D.

F.

L.

M.

N.

O.

P.

Š.

U.

V.

Z.

Knížka o měrách zemských

a vysvětlení, od kterého času míry a měření zemské

v království českém

svůj začátek mají;

též kdy staré míry proměněné a napravené byly a tyto jichž se před i po shoření desk zemských užívalo a posavad užívá, nařízené jsau a jak jim od každého rozumíno býti má; tolikéž o zlém a škodném užívání měr zemských,

s pilností v létu 1617 sepsaná

od

Simeona Podolskýho z Podolí,

JMC. geometry, toho času měřiče zemského v království českém.

Od kterého času měr a měření zemského v království českém se užívá.

Když pak Pán Bůh z milosti své to spůsobiti ráčil, že česká země víru křesťanskau přijala, i to vnuknutí vrchnosti dal, kterauž lidem svým nařiditi a vystaviti ráčil, aby nad spravedlností, řádem a právem ruku ochrannau drželi a všelijaké prostředky k zachování jí obmeyšleli; mezi kterýmiž se nachází (Hájek v listu 107.) kníže Oldřich, pán pobožný a spravedlivý milovník vlasti své, země a národu českého. Ten od Narození Syna Božího, léta tisícího dvadcátého druhého, s biskupem českým Helikardem, jemuž prostý lid Okard říkali, čtvrtým po svatém Vojtěchovi, vida že předešlý biskup nemírný desátek nařídil, dal nejprvé všecky dědiny vorné v Čechách měřiti na lány; a k tomu měření ustanoven byl měřič knížetcí, velikau přísahau obtížený; tu hned jest ustanoveno i rozkázáno knížetcím a biskupským rozkázáním, aby z každého lánu dáno bylo faráři jeden strych pšenice a druhý ovsa, a strych aby byla nádoba okrauhlá, tří pídí zšíří a pěti pídí zvýší, a na

to dvau prstův, a ta míra aby byla knížetcím s jedné strany, a s druhé biskupovým znamením horkým železem znamenána. To se stalo právě roku toho, když jest k žádosti s. Štěpána krále uherského svatá koruna s nebe dána, kterauž posavád páni Uhří krále svého korunují. (A tomu již jest do léta tohoto 1617. pět set devadesáte pět let.)

Potomně pak léta 1268. za Přemysla Ottogara krále českého, opět míry zemské, obilné, váhy kramářské, též na stříbro a zlato, tolikéž míry sudu, pinet, žejdlíkův byly obnoveny a světleji nežli kdy prve vypsány jsau. A pro šlechetnost toho slavného pána, aby vidíno bylo, jakým dobrým aumyslem to učinil, tuto slovo od slova, co jest o něm poznamenáno, tolikéž i míry zemské od něho tehdáž nařízené položím, obilné pak a jiné vypustím, poněvadž ty k mé povinnosti nenáležejí (Háj. l. 247.)

Přemysl Ottogar král český, jsa muž dobrotivý a spravedlivý, maje velkau milost k království českému, smeyšlel o to a na to se s svými věrnými raddami radil, kterak by mohl to království rozšířiti za dnův života svého, také i upokojiti; raddy jeho to coby pán jich míti chtěl rozváživše, dali jemu odpověd skrze Bořislava Veselského z Hrádku, těmito slovy: „Slavný králi český a pane náš! Kmetové tvojí poručili jsau tobě pověděti, poněvadž chceš království své české rozšířiti: oni neznají, aby je mohl lépejí a snážeji rozšířiti než skrze zřízení a zachování v něm spravedlnosti a pokoje, i ustanovíž v něm některá práva, tak aby se v něm děla jednostejná chudému jako bohatému spravedlivost, a kdožbykoli tvého ustanovení nezachoval, aby byl přísné a těžce pokutován.“ I líbila se ta řeč králi, a tu hned rozkázal, aby ve všem království všecky míry i váhy byly změřeny a zváženy a jeho znamením ceychovány, a spůsob toho měření aby byl takový.

Neyprve: Aby čtyry zrna ječmenná vedle sebe položena byla, a ta jich širokost aby slaula *prst;* čtyři prstové vedle sebe položení, ta širokost aby jmenována byla *dlaň;* deset prstův vedle sebe položených aby slaula *píď;* na tři pídí aby jmenován byl *loket pražský* neb český; *provazec zemský i lesní* každý aby vzdélí byl na dva a čtyřidcet loket a dvě pěsti, aneb aby byl na dvě pěsti delší provazec. A k tomu aby byli zvláštní auředlníci, kteříž by měřili, a aby měli přisahu na to obzvláštně vydanau. Také měřič zemský každý z nich aby měl provazec řetízkový, aby jeho rosau neb vlhkostí nemohlo ubyti ani suchem přibyti, a ten řetízek aby byl byl z mědi aneb z mosazi, aby nezrzavěl deštěm ani rosau.

A když se naměří pět provazců, to aby slaulo *jitro,* a jitro aby mělo v sobě dvě stě loket a deset loket, a tak aby

bylo v jitru šest set pídí a třidceti pídí. A když se naměří pět jiter, to aby slaulo *prut,* a v tom prutu bude pětmezcítma provazců, a prut bude míti v sobě tisíc loket a padesáte loket, a tak v prutu bude tři tisíce pídí a půldruhého sta pídí. A když se naměří tři pruty, to slauti bude *čtvrť,* a bude v čtvrti patnácte jiter, a bude ve čtvrti sedmdesáte a pět provazců, a v čtvrti bude tři tisíce půldruhého sta loket, a tak bude ve čtvrti devět tisíc a půlpáta sta pídí. Když se naměří čtyry čtvrti, to slauti bude *lán,* a v lánu bude dvanáct prutů, a bude v lánu šedesáte jiter, a bude v lánu tři sta provazců, a bude v lánu dvanáct tisíc loket a šest set loket, a tak se dostane v lánu třidceti a sedm tisíc pídí a osm set pídí.

Záhon každý aby měl sedm *brazd* a druhý osm brazd, a tak v každé mírné roli aby bylo ve dvau záhoních patnáct brazd.

V lánu dobrém vorném královském ať jest dvanáct kop záhonů, v lánu kněžském vorném aby bylo jedenácte kop záhonů, v lánů panském neb zemanském svobodném ať jest deset kop záhonů, v lánu sedlském platném ať jest osm kop záhonů; a tak v královském lánu bude pět tisíc brazd a čtyry sta brazd, v kněžském lánu bude čtyry tisíce brazd, devět set a padesáte brazd, v zemanském lánu svobodném bude čtyry tisíce brazd a pět set brazd, v sedlském lánu podauročním bude tři tisíce brazd a šest set brazd.

Poněvadž pak tí kteříž jsau mocnější, obyčej mají jiným dědiny rozdělujíce, lepších a úrodnějších sobě zanechávati, z té příčiny, aby řídce sili pro odnože, aby volněji růsti mohly a hojnější užitek jim vydaly, tehdy na mdlejší dědinu musí se hauště síti, a na neurodnau nejhaušť pro vyhynutí. A tak bude se síti na kněžských dědinách haušť než na královských, a na zemanských ještě haušť, a na sedlských nejhaušť, protože jest nejméně. A tak vyrovná se, aby na lán královský, kněžský, zemanský i sedlský jednostejně padlo, šedesát a čtyry strychy pšenice.

Počítajíc pak na hony, *hony* jest pět provazců zdélí, a bude v honech dvě stě a deset loket, a tak v honech bude šest set pídí a třidcet pídí; kolečko plužné také aby bylo mírné, tak aby se v honech šedesátekrát obrátilo. V *míli* aby bylo šedesáte honů, a tak bude v míli tři sta provazců, a bude v míli dvanáct tisíc loket a šest set loket; a tak v míli bude třidceti a sedm tisíc a osm set pídí.

Rybnikářský pak provazec též má býti na pražský tři pídní loket měřen, ale nemá býti vzdélí než na dvamezcítma loket, a též po každém provazci, když se měří, aby bylo „naděl Bůh."

Kterého času staré míry proměněné, a ty jichž se není užívá, nařízené jsau.

Jakým pak spůsobem a kterak dávno s užívání těchto měr sešlo, toho nikoliv s gruntem doptati sem se nemohl; nebo ve dskách zemských několikrát s pilností hledati sem dal, a nic vyhledati se nemohlo. Ale takové jest domnění i od osob příse?ných, že za slavné paměti císaře Karla čtvrtého musili svrchu psané míry napravené býti, jako i strych viničný, kterýž také jest tehdáž od něho nařízen, o kterémž se nížeji poznamená (Hájek v listu 329.) A paměti toho se nacházejí, že ten slavný pán, mnohá dobrá chvalitebná nařízení v tomto království českém, k rozeznávání lidských spravedlností, mívaje a užívaje v radách svých onoho osvíceného muže a vtipu velmi ostrého i v právích zběhlého, Bartola řečeného, s jeho radau ustanovil, jakož i v předmluvě Práv Městských od pánův Pražanův toho dotknuto jest. A nepochybně že to všecko dskami zemskými poznamenáno bylo; nebo málo před tím, totiž za krále Jana, pána otce téhož císaře Karla, dsky zemské obnovené byly pro zapisování do nich zvláštních zemských věcí, a od toho času nic toho se nenachází, aby ty míry od koho změněné byly, až když jest po smrti svaté paměti císaře Karla, v devadesáti čtyrech letech, též slavné paměti král Vladislav na království české korunován, za jehožto království Zřízení Zemské jest obnoveno a vůbec vydáno, do kteréhož nařízený důchod měřiči zemskému jest položen, ale o měrách zemských žádné zmínky v něm učiněno není (Kalend. histor. list 300.)

A to opět tak trvalo až do šťastného dosednutí na království toto slavné paměti krále Ferdinanda, kdežto potomně v létu 1541. ve čtvrtek před svatým Duchem, v hodin 19 ten hrozný, nešťastný a žalostivý oheň z dopuštění Božího na Hrad Pražský přišel, tak že Hradčany s půl městem Malé Strany téměř do gruntu vyhořel, a jakž se paměti nacházejí, že se to všecko dřív čtyr hodin stalo; a tu ten přední a znamenitý klínot, dsky zemské, do kterýchž všelijaké potřeby všech stavův království tohoto se dotýkajících, též všelijaká obecní nařízení a pamětí zemské se vpisují, a jakž nepochybně že i míry zemské v nich poznamenány byly, shořely, a tím ohněm k zkáze přišly, a potomně snad nepřipomínáním, a to tehdáž Jich Mstem. nejvyšším pánům auředníkům a saudcům zemským, od na onen čas nařízeného měřiče zemského, takové míry zemské do obnovených desk zemských zas vložené nebyly, tím spůsobem, jakož páni stavové své věci sobě zas kladli.

A když po shoření desk zemských, slavné paměti císař Ferdinand, o to pilnau peči maje, aby Zřízení Zemské předešlé, kteréž v některých artikulích zdálo se býti sobě odporné, opět znova obnoveno bylo, jakož pak léta 1550. k vytištění přišlo, a v krátkých letech opět, zas synu svému nejmilejšímu, osvícenému knížeti a pánu, pánu Ferdinandovi arciknížeti Rakauskému slavné paměti, obzvláštně poručiti ráčil, aby on na místě Jeho Msti. Císařské jakožto krále českého, s jistým počtem osob, s plnau mocí k tomu volených, na táž Práva a Zřízení Zemská ráčil zasednauti, je v jistý řád a dobrý spůsob uvésti; což se tak i stalo, ale tím se prodlilo, tak že teprva za dobré a svaté paměti císaře Maximiliána, léta 1564. táž Zřízení Zemská k vytištění přišla.

Kdežto tolikéž v tom obojím Zřízení Zemském žádné zmínky o měrách zemských učiněno není, než jednom o důchodu měřiče zemského, v tom ve všem spůsobu, jakž za krále Vladislava do Zřízení Zemského položeno bylo, a tak v tom času v měrách ani důchodu nic měněno nebylo. A z toho ze všeho patrně sauditi se může, že ještě před králem Vladislavem, totižto za slavné paměti císaře Karla, napravení svrchu psaných měr státi se muselo. Když pak po shoření starých desk zemských nebylo nic toho zas do nových desk poznamenáno, jakož se posavád najíti nemůže, zůstávalo to již jen v pamětech lidských, jak jsau jedni po druhých týchž měr od shoření desk až posavád užívali.

Jakož pak já v létu 1575. jsa toho času ve třinácti letech, k dobré paměti panu Mataušovi Ornysovi z Lindpergku, předešlému měřiči zemskému, sem se dostal, a tu několik let zůstávaje, témuž umění se cvičil, nýbrž jsa již v službě císařské v starosti a sešlosti jeho, až do smrti jemu v měření zemském napomocen sem byl, a to začasté od něho slýchal, že také týchž měr zemských nikde zapsaných uptati se nemohl, ale že jich tak užívá, jako předešlý měřič zemský, předek jeho. (Sněm 1609. list 32. a 35.)

Až potomně teprva léta 1609, na supplikování a připomínání mé, do sněmu obecního o lánu zemském, jako i o provazci zemském, co držeti má, krátce jest položeno. Čemuž někteří nemajíce sobě toho vysvětleno, nerozumějí, ale ujímají to tak, že co se jedním stem devadesáti dvauma provazci obtáhne, to že jest a slove lán. V čemž jest velký omyl (Sněm 1615. list 352.) A protož často psané míry zemské podle poslednějšího sněmovního Vašich Msti. na tom snešení a mně o tom milostivého poručení, poslušně se v tom zachovavše, tak jakž nejsvětleji býti mohlo, jak se jich užívalo a užívá, i kterak jim každý rozuměti má, tuto níženi sem rozepsal.

O měrách zemských, kterýchž se po shoření desk zemských v království tomto posavád užívalo a užívá, a jak jim od každého rozumíno býti má.

Nejpřednější jak latinští tak i němečtí geometrové, jako i Gvalterius Rivius, píšíce o měrách, začátek berau od zrna ječného, prstu, širokosti palce, čtyr prstů, dlaně, pídi, šlepěje, až přicházejí na loket, a z toho na jiné míry, jakož pak při měrách za Přemysla Ottogara českého nařízených tolikéž nětco toho, ano i v Právích Městských poznamenáno jest. Ale poněvadž lokte pražského již od starodávna se užívá, a toho jistá míra železná bedlivě udělána a jak na rathauze Starého Města Pražského, do kamenných veřejí, za dveřmi železnými, když se do obecní světnice jde, rozuměti, brzo po tom ohni (Hájek v listu 360, léta 1399.), když za krále Václava rathauz Staroměstský byl shořel; tak i na Novém Městě Pražském, na rohu věže rathauzské, pod radní světnicí na ulici, dobře upevněna a zazděna jest, tak že každý maje k tomu přístup volný, může tu sobě jistau míru téhož lokte Pražského k potřebě své vzíti. A z toho lokte jako z nějakého gruntu všecky jiné míry pocházejí, ten pak loket na mnohé díly větší a menší se dělí a podle potřeby děliti může, nebo když jest na dvadceti čtyry díly rozdělený, ten každý díl col slove, a toho rozliční kunstlerové a řemeslníci k měrám svým užívají.

Ten týž pak *loket* pražský, k obecnému užívání jako i k zemským měrám, dělí se obyčejně na čtyry díly, a ty slovau čtvrti, a potomně čtvrt na poly, a bude půl čtvrti lokte. *Sáh*, co člověk prostřední postavy vysáhnauti může, ale tři loket zdélí, jest jistá míra jeho. *Látro* jest míra na dél, čtyř loket zdéli, také odtud vzatá, co člověk od země nad sebe rukau vysáhnauti může. *Prut* slové míra dvau láter, totižto osmi loket zdélí, a ten místy k obecnému vyměřování luk od sedláků na tenkém a subtylném bidelci se vyměřuje, a tím bidelcem se pak měří. Sáh pak a látro, jakožto kratší míry, nejspůsobněji mohau vyměřeny býti na rovném pravídku čtyrhranně vyhoblovaném, a to aby pravau délku buď sáhu anebo látra mělo. *Provazec zemský* jest zdélí padesáti dvau loket. *Provazec viničný*, podle veysady císaře Karla čtvrtého, osm prutů, to jest šedesáte čtyry lokty. A ti provázcové z dobrých šňůr se dělají, však musí se tak opatřiti, aby vlhkosti k sobě nepřijímaly, a tudy jich neubývalo.

A to jsau již míry neb nástrojové, kterýmižto to což zapotřebí jest, se vyměřuje, totiž sáhem na sáhy, provazcem na

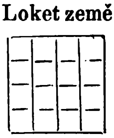
provazce, loktem na lokty, látrem na látra, prutem na pruty, podobně jako mají nádobu, totižto strych spravedlivé míry, tím již všeliké obilí na strychy měřiti se může. Nebude-li pak kdo míti spravedlivého lokte, nebude sobě moci změřiti spravedlivého provazce a jiných nahoře položených měr. (Poněvadž ani loktové v království tomto jednostejní nejsau, v jednom kraji delší a jinde kratší se nacházejí, pročež položenau liní, zdélí *A* až k *B* čtvrt pravého lokte Pražského sem položil, poněvadž pro skrovnost knížky celý položen býti nemohl, tu vezma čtyrykrát na dél, bude míti loket Pražský spravedlivý, ten kdož jest žádostivý toho.)

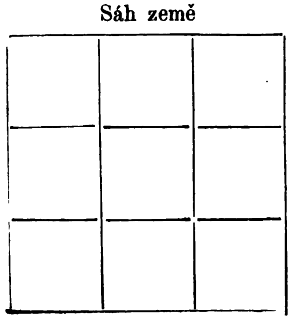
Jest pak rozdíl dvojí v měření, a to takový, že některá věc nepotřebuje šířky aby se měřila, ale toliko samá délka, jako jest míle; ta když se měřiti má, na dél se měří, kolik provazců držeti má. Tolikéž kdyby jeden chtěl věděti samau délku, buď jak kde jest aneb býti má dlauhá hráz, též jak od jednoho místa k druhému, a k tomu podobné věci, to vše prostě loktem, sáhem, provazcem a kteraukoli nahoře položenau mírau měřiti se může. Jiné pak měření velmi rozdílné tohoto jest, když se délka a šířka měřiti má, jako jsau lesové, dědiny, luka a jiní všelijací gruntové, když kdo chce věděti, co ten který grunt hranicemi aneb mezníky vůkol obmezenými, vnitř v sobě drží, a to buď loket, sáhů, provazců, jiter anebo lánů.

A pro lepší vyrozumění tomu, když se má odměřiti jeden loket země, tehdy položíc na zem loket, vyměřiti místo, aby bylo na všecky čtyry strany šířky i délky jednoho lokte, ten pak prostředek mezi těmi čtyrmi lokty odměřený, jeden loket země drží, a má v sobě šestnácte čtvrtí, jakž to v figurce položené, punkty poznamenáno jest. A pakli sáhem se měří, kterýž jest na dél 3 loket zdélí, když se tím spůsobem na čtvero rozměří, i bude sáh země; a ten již bude míti v sobě devět loket, proto že po všech čtyrech stranách jest po třech loktech, jakž tuto pro očité spatření, loket i sáh země jest vyreysován.

Loket země

Sáh země

Tolikéž i o provazci zemským týmž způsobem rozumíno býti má; nebo ten jest na dél 52 loket, a roztáhna jej na dědině v kvadrát, totižto čtverhranně, aby každá strana na délku jednoho provazce, to jest 52 loket, měla, i bude jeden provazec odměřen, a ten má v sobě dva tisíce sedm set a čtyry lokty. A teprva takových již v kvadrát aneb v čtyry hrany uvedených provazců počítá se do zemského lánu 192 provázce, i bude v jednom lánu 192 provazce, což učiní pětkrát sto tisíc devatenácte tisíc jedno sto šedesáte osm loket, v půl lánu 96 provázcův, totiž dvakráte sto padesáte a devět tisíc pět set osmdesáte čtyry lokty, ve čtvrti lánu čtyrydceti osm provazců, to jest jedenkráte sto tisíc dvadceti devět tisíc sedm set devadesáte dva lokty. Jitro, to drží tři provazce, a když se táhne na šíř jednoho provazce a na dél tři provazce, i bude v jitře osm tisíc jedno sto dvanáct loket; půl jitra drží půldruhého provazce aneb čtyry tisíce padesáte šest loket. Čtvrt jitra jest tři čtvrti provazce, a má dva tisíce dvadceti osm loket, protož bude v lánu zemském šedesáte čtyry jitra.

Strych viničný, ten jest od slavné paměti císaře Karla čtvrtého, otce vlasti této, nařízen a do veysady na vinice Pražské dán, kteréž jest datum léta Božího tisícího třistého padesátého osmého, první pátek před masopustní neděli, veyslovně položen, totižto že má míti šestnácte prutův na dél a na šíř osm prutů, a prut osmi loket Pražských počítati se má. A tak vyměřic provazec osm prutů, to jest šedesáte čtyry lokty na dél, ztáhna jej na dél dvakrát a na šíř jednau, však tak, aby obědvě délky, též i šířky sobě rovné a jednostejné byly, i bude odměřen jeden strych vinice. A pakli týmž provazcem, totižto zdélí osmi prutů, změří se v čtyry hrany, aby byly sobě rovné, tak bude odměřeno půl strychu vinice. I bude v jednom strychu viničném jedno sto dvadceti osm prutů, což učiní 8192 lokte, v půl strychu šedesáte čtyry pruty, učiní čtyry tisíce devadesáte šest loket, ve čtvrti strychu třidceti·dva pruty, učiní dva tisíce čtyrydceti osm loket.

Míle jest zdélí tři sta šedesáte pět provazců zemských, a tu k vyměřování míle žádné šířky potřeby není; ale od starodávna to se zachovávalo, když se trefilo míle vyměřovati, tehdy začalo se od brány města k tomu místu kamž míle měřena býti měla, měřiti, a to ne stezkami ale nejbližší svobodnau silnicí, lečby kdo chtěl věděti, za kolik míl lesův aneb gruntův svých má, nebo něco tomu podobného; tuby musila míle na šíř i na dél měřena býti.

Již pak z vrchu poznamenaných a světle vypsaných měr zemských bude moci jedenkaždý patrně porozuměti, v jaké dlauhosti neb velikosti která z nich jest, a co sáh, látro, prut, provazec zemský i viničný, též lán i míle drží. A z té

povědomosti bude se mocí i snáze všudy po všem království českém v jednostejném spůsobu týchž měr užívati. Ovšem geometra aneb měřič zemský, přísahau jak Jeho Msti. Císařské, tak všem čtyrem pánům stavům království tohoto zavázaný, majíce již tuto světlé a patrné rozepsání častopsaných měr zemských, i bude moci podle toho jakožto jistého pravidla, jsa k tomu dobře geometriae povědom, lesy, luka, dědiny a jiné všelijaké věci náležitě vyměřovati, zvlášť maje k tomu instrumenta geometrická spůsobná, a to jak k vynalezení všelijakých oklikův, cípův, kautův (bez kterýchž řídcí lesové, luka neb dědiny se najdau, totiž aby v jedné dlauhosti, v jednostejným kvadratu neb širokosti ležely), tolikéž v přenášení zas toho všeho v zmenšené míře na papír, v té proporci jak to vše leží, což se již tak koliv vůkol se všemi cípy a okliky lesů neb jakého koliv gruntu obměřilo. Odkudž teprva na lány, provazce, pruty a jiné napřed jmenované míry, to což táž vyměřená věc drží, zčísti se musí, jinak což tak cipovatého jest, samým provazcem toho bez instrumentův spravedlivě vyměřiti nikoliv možné není, lečby v rovných stranách ta věc, kteráž se měřiti má, ležela a žeby toho na rnále bylo; aneb kdyby provazcem rovně táhna, ve čtyry hrany každý provazec zvlášť měřiti chtěl, tak jakž hájní při prodaji lesův vyměřují. Ale nekaždý jest geometra a měřič, kdož maje šňuru aneb provazec v ruce, okolo lesů neb dědin s ním chodí.

A tak mimo nahoře rozepsané míry, žádných jiných měr při měření zemském se neužívalo, ač někteří dají sobě měřiti lesy a dědiny na provazec čtyrydceti dvau loket zdélí, a to pro vytažení lesův, dědin neb luk k prodaji a nemírného tudy zveyšení statků; ale s jakým to nepatrným ublížením kupujícího jest, toho doleji při zlém užívání měr zemských dotknu, jako i toho, proč mezi svrchu vypsanými zemskými měrami, kteříž jistau, patrnau, vše od lokte Prážského se začínající míru mají, neužívá se rozvrhování na leče, též vyčítání dědin na kopy, záhony a brázdy, co jich do lánu vjíti má, kdežto žádné dokonalé a jisté míry býti nemůže; avšak od mnohých vyšších i nižších stavů za věc jistau se drží.

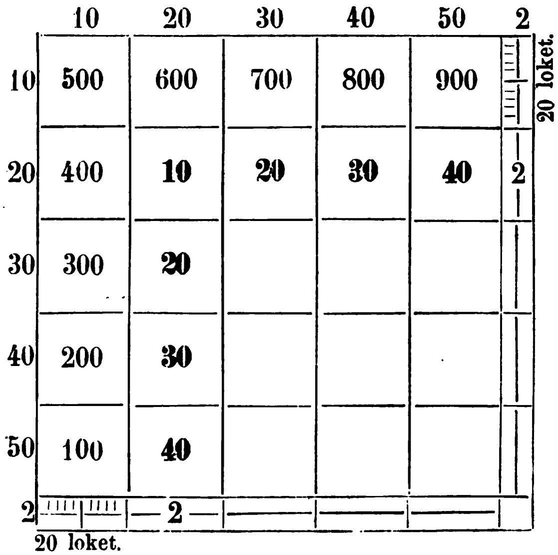
Naposledy i toho se od starodávna při měření zemském ostříhalo, že nikdá zimního času, když mrazové byli aneb sněhově spadli, nic se neměřilo a neodhadovalo, jakož za tau příčinau za paměti mé, když jsme na místo přijeli kdež se odhadovati mělo, a v tom mraz aneb sníh připadl, tehdy spátkem jeti sme museli; než když se trefila zima teplá, že bylo kopno a měřiti se mohlo, tu se odhadové konali. Přičiny pak toho proč v zimě odhadovati se nemohlo, měli staří tyto dvě: jedno že při odhadích pán místo-komorník spolu s obeslanými a nej-

bližšími přísedícími těch gruntů pány, dědiny, lesy, luka, a to což se odhadovati mělo, shlídli, a podle hodnosti lesů, hájů, dědin šacovali, což se až posavád zachovává; za druhé že měřiči zemskému v rukavicích regule na instrumentu pro zimu spravovati, nad to maje přemrazené ruce, do tabulek co poznamenávati možné není. Pakli sprchne sníh anebo déšť, tehdy i hned kompast zamokne a magnet přestane jíti, ovšem když v lesích vítr z větvoví sníh aneb déšť sráží, tehdy to na kompast, kterýž přikrytý býti nemůže, padne, a i tu do tabulek nic poznamenávati se nemůže, nebo i to což prve poznamenáno jest, déšť neb sníh smaže. A to jsau ty překážky, proč v takové časy vyměřovati možné není, načež staří zvláštní pozor měli.

O zlém a škodném užívání měr zemských.

Když dvě věci jakékoli sobě odporné, totiž jedna pěkná a druhá šeredná, vedle sebe postavené jsau, tu se hned patrněji škaredá od pěkné rozeznati může. Pročež vypsavši napřed o jistých zemských měrách, kterýchž se v království tomto užívati má, proti tomu vidělo mi se za dobré, i ten nepěkný a škodlivý neřád ukázati, a to neyprve v tom, že mnozí v království tomto posavad zle měr zemských užívají, a to s velikým ublížením bližních svých. Předně ti, kteříž na svých gruntech k měření a prodaji lesův kratší provazce mimo zemské mají; nebo někteří z nich toliko dvadcíti osmi loket, jiní třidcíti dvau, mnozí pak čtyrydceti dva lokte na dél provazce mají, ač poněkud i v tom vymluveni býti mohau, poněvadž od shoření desk zemských o jistých měrách, jakby jich každý užívati měl, nic toho ve dskách ani v sněmích poznamenáno a vůbec vydáno není. I spravují se v tom na větším díle, zvlášť kteříž čtyřidceti dvau loket zdélí provázce užívají, kronikau českau a těmi měrami za krále Ottagara vydanými, kteréž za pravé mají; ale jaká pod tím nepravost s ublížením lidským neužíváním jednostejného provázce vězí, na to nepřichází a toho neznají. Což aby mohlo každému patrně ukázáno býti, dám toho příklad na provazci zemském, kterýž jest zdélí 52 lokty, proti provazci 42 lokty držícímu, když se kratším měří, o kolik tu loket z delšího provazce ujde, kdežto mnohý a zvlášť prostější, nad to pak sedlák řekne, že ujde toliko o deset loket; ale zle tomu rozumí, nebo provazec o těch 10 loket jest kratší, ale ne na tom záleží, než na tom, co ujde tu gruntů aneb lesů na něm kaupeného, když se ten provazec do kvadratu, totiž po všech čtyrech stranách po jednom provazci zavře, proti provázci zemskému, o těch deset loket delšímu; čehož k očitému toho spa-

tření, ukáže se dole vyreysovanau figurkau, kdežto rozměřen jest v zmenšené míře provazec zemský na všecky čtyry strany po padesáti dvau loktech, a ten každý kvadrátek malý drží na dýl deset loket, jakž cifry ukazují, kromě ty dva lokty po padesáti zbeyvající, při tom tence na dýl deset loket, na šíř dvau loket vyreysovany.

V tom pak provazci jest poznamenán druhý menší provazec, totiž čtyrydcíti dvau loket zdélí, dýlka jeho ciframi po vrchu od desíti až do čtyrydcíti dvau, a po straně šířka dolů tolikéž čtyrydceti dva lokte; odkudž patrně vyčísti se může, oč jest ubylo na delším provázci, totižto o devět set a čtyrydceti loket, a to tak, nebo ten každý kvadrátek v delším i kratším provazci jest na dýl i na šíř po desíti loktech, i drží v sobě sto loket, a tak na samých těch kvadrátcích po stu loktech držících, jichž jest zbeyvajících nad provazcem kratším devět, a ty ciframi od jednoho sta až do devíti set poznamenané jsau, na nichž ubeyvá hned devět set loket, a na těch dvauch zbeyvajících loktech na dýlce 20 loket a na šířce tolikéž 20 loket, což učiní všeho toho devět set a čtyrydceti loket.

Pakli kdo počtem zvěděti a tomu s gruntem vyrozuměti chce, to snadně sobě rozvrci může; nebo když počte, že provazec zemský 52 lokte zdýlí a tolikéž zšíří má v sobě 2704 lokty, jakž nahoře při vypsání měr zemských oznámeno; ale provazec čtyrydceti dvau loktu na dýl i na šíř, drží toliko 1764 lokte,

což sejma z těch 2704 loket provazce zemského, zůstane 940 loket; a o to jest provazec zemský větší a proti tomu druhý menší, a tak hned víc nežli čtvrt provazce, totiž třetí díl, ujde na kratším provazci, co pak ještě na kratších provazcích, kde se jich užívá, ujíti nemá. A protož kdo na takovau míru jaké grunty kupuje, neuměje sobě toho rozvrhnauti (čehož příkladové jsau), sám sobě nevědomě škodí. A předkové dobře toho staročeského přísloví užívali: Prodej, dej zač dej, jen spravedlivau míru měj!

Že pak při měření zemském vyčítání záhonův, co jich do lánu vejde, toho se nyní neužívá, jakož pak i nálezové Jich Msti. na to jsau se stali, kdož tak komu co na lány prodal a nětco se nedostávalo, že ne vyčítáním, ale vyměřením měřiče zemského to vyhledáno býti musilo. Proč pak takové nařízení od slavné paměti krále Ottagara jest opuštěno, snadně tomu rozuměti se může, nebo ačkoliv jest v něm obmezeno, aby jeden záhon měl sedm brázd a druhý osm, a hony pět provazců zdélí, ale v tom nikoli rovná míra najíti se nemůže, nebo musili by i radlice k dělání rovných záhonů k jedné míře, aby brázda jedna větší mimo druhau nebyla, dělány býti; záhonův tak jednostejných nikdež se nenajde, ale v dosti blízce někteří záhonové čtyř-brázdní, pěti-, sedmi-, osmi- až i dvanácti-brázdní se nacházejí. Nadto hony sobě rovné býti nemohau, neb tak se dělati musejí, jak někdy příčiny cestami, roklemi, pahrbky a jinými případnostmi sedláku dýlka k vorání se dopauští; nebo nevšudy roviny jsau k vyhnání mírných honů, a budau-li o čtvrt honů méně neb víc, delší neb kratší, nežli svrchu dotčená míra ukazuje, předce se počítá za hony, byť bylo pěti čtvrti honu anebo tři čtvrti honu, a tak nic jistého tu býti nemůže. Ale měřením se vyhledá v jistotě, buď že jsau hony dlauhé, krátké, široké neb auzké, co provazcův drží a z toho i lánů. Co jsau pak toho staří předkové za příčinu měli, že do lánu královského dvanáct kop záhonů, do panského neb zemanského deset kop záhonů a do sedlskýho toliko osm kop záhonů, a potom aby se vyrovnaly setím lány, kdyžby sedlák na svůj nejhauštěji sil, maje nejmíň roli, tomu se rozuměti nemůže. Nyní v měření zemském toho se nic neostříhá, ale lán, jak královský, panský tak i selský jednostejný jest, sto devadesáte dva provazce zemské v sobě držící, v čemž jak bohatý tak i chudý jednostejnau spravedlnost má. Týmž spůsobem mnozí tu otázku mají, chtějíce věděti, aby měřič zemský jim oznámil, co drží jedna leč provazců, když jest v obtažení tolik a tolik zvířetcích tenat aneb kolika zvířetcími tenaty má obtažena býti pravá leč, jakoby to tolikéž nějaká jistá míra byla, a ona není; a to z té příčiny, že leč řídko se trefí tak rovná, aby byla právě

čtyrhranatá anebo jednostejně dlauhá a široká, což kdyby bylo, snadno by se rozvrhnauti a co drží, pověditi mohlo. A k obtažení takových lečí, šířku i dílku rovnau majících, nejméně tenat se potřebuje, a bude v ní nejvícejí lesův. Jest také leč jedna menší nežli druhá a nemá žádné jisté míry, jakby veliká býti měla; nebo leč ta se dělá podle příčin, jak kde býti může a jaké položení lesové aneb háje mají, někde okrauhle, dlauze, cípovatě a auzce, a do takové k zavření jí mnoho tenat potřebovati se musí. A to zavření lesů málo v sobě míti bude, jakž nížeji při neumělém a zlém měření ukáži, pročež tolikéž na leče žádné jisté míry zemské ani jistého kupování lesův není, leč by kdo toho dobře povědom byl, což by kaupiti chtěl.

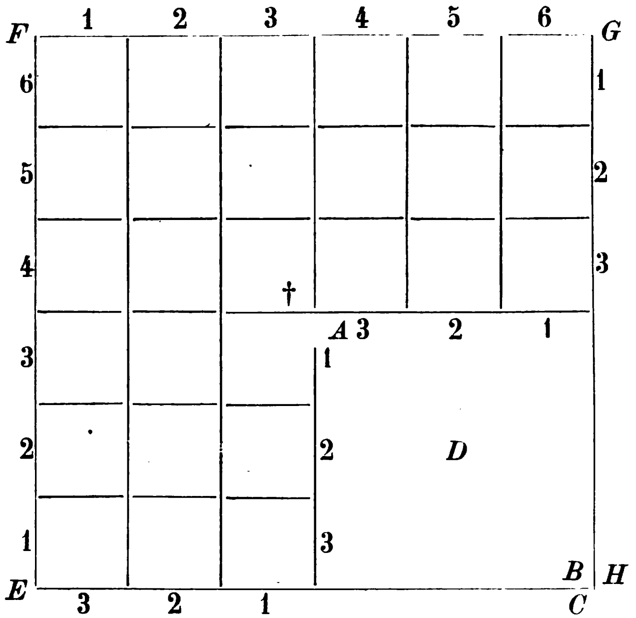
Co se pak viničného strychů a provazce k vyměřování jeho dotýče, v tom jest veliký nedostatek a omyl, jakým pak koliv spůsobem a nedopatřením do Práv Městských položený; nebo pod literau K. 39. takto napsáno stojí: *Strych kdožby na vinici, na poli neb v lese změřiti chtěl, vezmi provazec sedmdesáti dvau loktův zdýlí, a ten roztáhni po dvakrát na dýl, což učiní 144 lokty, a na šíř roztáhni aneb polož toliko jeden provazec, a tak budeš míti změřený strych.* Tím spůsobem byloby v jednom strychu deset tisíc tři sta šedesáte osm loket, v půl strychu pět tisíc jedno sto osmdesáte čtyry lokte, v jedné čtvrti dva tisíce pět set dva lokty. A to velice proti viničnému strychu a míře jeho, od slavné paměti císaře Karla nařízenému čelí, nebo strych císaře Karla má býti vyměřen provazcem zdýlí šedesáti čtyr loktů, stáhna jej na díl dvakrát, na šíř jednau, tak jakž o tom napřed šířeji poznamenáno jest; a ten má v sobě jedno sto dvadceti osm prutův, což učiní osm tisíc jedno sto devadesáte dva lokty; v půl strychu šedesáte čtyry pruty, učiní čtyry tisíce devadesáte šest loket; v jedné čtvrti třidceti dva pruty, což učiní dva tisíce čtyrydceti osm loket. A tak strych viničný v Právích Městských položen jest větší nežli od císaře Karla vyměřený o dva tisíce jedno sto sedmdesáte šest loket, to jest: třidceti čtyry pruty, i ušlo by tím spůsobem na jednom strychu císařském hned o jednu čtvrt viničného strychu a jedno sto dvadceti a osm loket; tak by na čtyrech stryších ušel vždycky jeden strych a osm prutů. V čemž opět veliké nesrovnání jest, nebo pokudžby které vinice podlé té míry v Právích Městských položené, buď předešlé neb nyní měřené byly, veliká nerovnost, i se škodau, jak J. M. C. tak i těm, kteří jaké platy z viničných strychův berau, býti by musila, zvláště bylo-liby toho na mnoze. A jakož pak i od nejedněch se naříká, že majíc vinici pod jeden neb dva strychy, tak mnoho z ní pergkrechtu neb platu dává, jako ten, kterýž

má dvákrát větší kus, pročež také i toho slova se od mnohých užívá: Já mám tolik a tolik strychů staré míry držící, ješto ne dvojím spůsobem sobě odporným, ale jednau mírau jednostejně každému strych viničný vyměřován býti má.

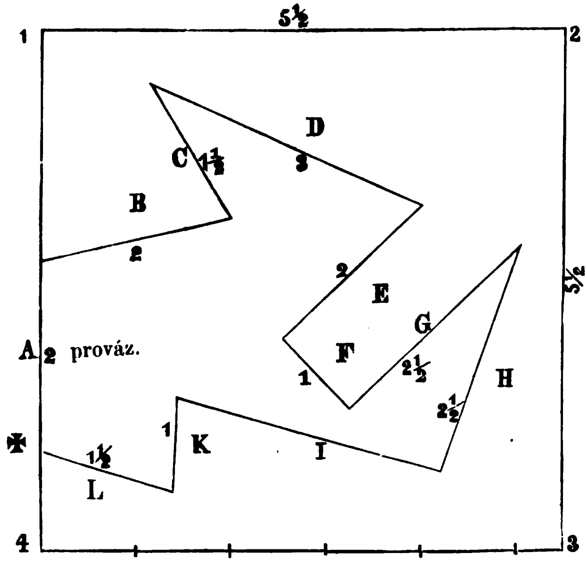
Naposledy i to jest mrzutau a velmi škodnau věcí, což každému k veystraze znáti náleží, totižto neumělé vyměřování lesův, dědin, luk a těch podobných věcí, v čemž někteří dadí se potřebovati, žádné geometrii prve se neučivše a ji dokonce nerozumějíc, kteříž mnohé z stavů vyšších, berauce za to penize, k škodám přivozují. Jejichžto měření jest takové, že lesy aneb dědiny, nechť jsau jakkoli cipovaté, bezevšeho instrumentu geometrického, kterýmž se všelijaké zatočení, cípy, okliky vyhledati musí, samým provázcem změřiti chtějí; pročež vůkol les aneb dědinu sem tam cipovatau provázcem obtáhnau, až tak podobně jako leč tenaty vůkol zavrau, a jak mnoho vůkol provazců odměří a sečtau, potomně to na čtvero rozdělí; jako ku příkladu: Kdyby les vůkol jedním stem provazcův zavřín byl, tehdy na každau stranu dvadceti pět provazců položí, a tak dvadceti pět skrze dvadceti pět multiplikuje, což učiní šest set dvadceti pět provázců; i musilo by toho lesu neb dědiny tak mnoho býti; ale v tom jest veliký omyl, nebo cípy, kauty a okliky mnoho provazců vynesau, jakž jsem napřed o lečech oznámil, ale vnitř dosti málo gruntů aneb lesů držeti bude.

Čemuž aby se lépe vyrozuměti mohlo, k očitému spatření toho figurku tuto, kterážto toliko oklik má a nic cípovatá není, ale rovné strany leží, sem vyreysoval, a ten les jest šestihranný po hořejší straně (patříc na figurku k pravé ruce) na dýlku šest provazců, a odtud po druhé straně dolu tři provazce, zas po spodu po třetí straně zpátkem do cipu tolikéž tři provazce, po čtvrté straně opět z cípu na roh dolů tři provazce, po páté straně dolu k levé ruce také tři provazce, po šesté straně přímo zhůru, odkudž se začátek stal, šest provazcův, kdežto jest ten kus zavřín, jakž ciframi po všech stranách poznamenáno stojí. A tak vůkol jest všeho dvadceti a čtyry provazce. A rozdělíc to na čtvero, dostane se na každau stranu kvadrátu šest provazců, a ten každy kvadrát bylby tak veliký, jakž litery *E. F. G. B.* ukazují, a multiplikujíc vedle jejich spůsobu šest skrze šest, totiž šestkrát šest, učini třidceti šest provázců.

A to by ten kus lesů tak vůkol obměřený držeti musil, ale nedrží, nežli dvadceti sedm provazců, jakž se to z též figurky a provazců v kvadrátky uvedených snadno vyčísti může. I chybuje hned o devět provazců, totižto o čtvrtý díl toho lesu; nebo ten cíp, kterýž do vnitř jde, litera *A*, ujal tři provázce na díl, žeby byl dosáhl na roh *H*, jako i druhý tři provazce z cípu

od *A* také by byl dostal k liteře *C,* a tu by byl zavřený ten kvadrat, kterýž by od nich tím počtem nalezen byl, a držel by třidceti šest provazců, ale musil by tu také, kde jest litera *D,* les býti, an jeho není. A to jest na nejprostějším kausku tak veliká chyba takového zlého a neumělého měření, což snadně na této první a málo níže i druhé figuře zprůbovati se může, a to tak: Když se od poznamenaného † z cípu litera *A.* k pravé ruce po spodu, potom po straně nahoru, a tak vůkol a vůkol, až zase k tomu † do cipu obtáhne, a potud se nitka uřeže, kterauž na čtvero složíc, i bude z toho jedna strana držící 6 provazců, a čtyry strany tak dlauho do kvadrátu uvedauc, i bude právě tak veliký kvadrát, jakž literami *E. F. G. B.* poznamenáno, a tu se spatří, že ten kvadrát víc v sobě obsahuje nežli lesu, tak jakž již nahoře o tom povědíno. Co pak, kde se mnoho cipů a oklików trefí, čehož v lesích, dědinách i lukách dosti jest, jakž tuto opět níže položená druhá figurka tolikéž v svém zavření ukaže? Kteréžto položení tak cípovaté vůkol jedenáct stran má, a ty jsau jedenáct literami od *A* až do litery *L* poznamenány; první strana totiž od litery *A* začna, má 2 provázce, druhá tolikéž 2, třetí půldruhého, čtvrtá 3, pátá 2, šestá 1, sedmá půldruhého, osma půldruhého, devátá 3, desátá 1, jedenáctá půldruhého provazce. Čehož všeho učiní

22 provazců, a rozdělíc to nápřed ukázaným spůsobem na čtvero, bude míti čtvrtý díl půlšesta provazce, a udělajíc z toho kvadrát, i bude tak veliký, jakž opět okolo též figurky ciframi 1. 2. 3. 4. položen jest; a tak jakž ten kvadrát ukazuje, mělo by toho lesu býti 30 a čtvrt provazce, ale kde jeho není, to mezi tím kvadrátem a vyreysování téhož lesu v jeho oklicích, co prázdného zůstává, patrně se vidí; nebo ten les drží toliko půljedenácta provazce, a co prázdného mezi tím lesem a kvadratem zůstává, drží 19 a tři čtvrti provazců, a o tak mnoho již jest tomu lesu přičteno, totiž téměř dvakrát víc nežli sám v sobě drží. Což opět jakž nahoře oznámeno, může se nitkau začna od křížku okolo cípů téhož lesu obtáhnauti, a ten kvadrát jak veliký přijde i co prázdného zůstane, sprůbovati.

A tak tím spůsobem někteří jakž napřed oznámeno, neumělí měřičové s velikau lidskau škodau, když se jim toho věří, své měření vykonávají. Jiní pak chtěje toho mistrovštěji dovésti a těm jenž měří, jak jim to těžce přichází, větší zřetel ukázati, protož okliky sobě vyznamenávají, je sem i tam rozpočítají a rozměřují; ale jest v nich tak mnoho umění jako v prvních, když pravého gruntu geometriae nemají a instrumentem geometrickým všech okliků, kautů, cípů, jak který z nich k které straně se točí neb obrací, toho nevyhledají, pročež zvěděti nemohau, v kterých místech jest les auzký anebo široký, o čemž napřed dotčeno jest, bez čehož žádných gruntův vyměřiti možné není.

Ex

Pauli Stranskii opere „Respublica Bojema"

caput XI—XVI.

CAPUT XI.

De Ordinibus Regni Bojemiae.

I. Modus aliquis certus ratioque in hominum omni consociatione potest manifesto observari, qua vir viro praestare, par vel impar esse cognoscatur. Hic virtute, hic generis splendore, hic opum magnitudine, hic loci, in quo collocatur, eminentia, alteri antecellit. Inoleverunt ex his fere principiis certi in politia quoque ac omnis generis rerumpublicarum statu, honoris dignitatisque gradus, conditio, discrimen, quo populi universitas sub magistratus summi imperio certos in ordines ac veluti classes distincta et ab ultima vulgi promiscui turba secreta habetur. Sic et in Bojemia nostra fecit inter homines incolas jam olim gradus certos provida antiquitas, et rudi vulgo ad servilia abjecto, populum naturae melioris ad constituendum reipublicae corpus delegit, eumque perinde ac in rebuspublicis caeteris status in regno nuncupavit. Voluit autem Status illos suos, alios quoque ab aliis esse discretos; ut videlicet alii in templis dignitatis locum caperent, alii in curiis, illi ut procurarent religionis, hi vero hujus, ut ajunt, saeculi negotia, et ut nec illi civilia attingerent, nec hi rebus se sacris immiscerent. Sicut ipsa re, ita et significatione diversi erant: *Rádowé et Stawowé.*

II. Unde duplex in Bojemia Status proprie fuit semper, Ecclesiasticus nempe et Politicus. Ecclesiasticus sive sacer constat ex sacerdotibus, in quibus sunt archiepiscopus, ejusque, quem vocant, suffraganeus et officialis, capitulares Arcis Pragensis, coenobiorum abbates, praepositi, priores, et si qui sunt

alii, inter eos qui Romanae Sedis disciplina reguntur, quique sub una cognominantur Itemque administrator cum presbyterio omni suo, archi-decani Cutno-Montanus et Hradecensis, urbiumque in regno populosiorum decani, inter eos qui Evangelicae disciplinae instituta sequuntur, quique sub utraque dicuntur. Omnes illi more prisco a Rege, regnique Senatu ac primoribus partis suae non tantum nominantur, sed etiam confirmantur ac suis functionibus praeficiuntur, omnes Regi Senatuique obtemperant, omnes a consiliis subselliisque politicis penitus arcentur. Nulla Hagecus, nulla caeteri, qui contrarium vel opinati sunt olim vel opinantur hodie, documenta, quibus opinionem suam de praelatorum inter Ordines politicos loco, rerum peritis approbent, idonea produxisse cernuntur. Leguntur quidem adhibiti nonnunquam fuisse obeundis publicis regni legationibus ex antistitibus disertiores viri, sed stirps, ut plurimum, seu generis splendor, non dignitas (qnae alioquin, ex nonnullorum sententia, neque ordinem neque praestantiam ipsorum naturalem minuit), locum iis hunc conciliabat. Aderant tanquam legatorum referendarii, et ὑπὸ δεισιδαιμονίας τινες (praesertim ubi negotium de privilegiis, regnique statu communi fuit, quae defendi, conservari, augerique ecclesiasticorum aeque ac politicorum interfuit), non tanquam universitatis politicae membra. Circa Regem frequentes quoque esse consueverunt, sed ut de pietatis exercitio monitores, non ut politici proceres. Vocabatur praeterea in Senatum quandoque archiepiscopus, et cancellarius regni creabatur praepositus Wyssehradensis, sed nec semper, nec necessario. Ille ob muneris reverentiam et in iis saltem rebus, quae tam sacras res quam profanas concernebant; hic ex privilegio, quod jam olim exspiravit, neque adversus vetustissimum gentis morem legis vim habere diu potuit. Et sane quia in sacris plus quam fatis quod agat, habet sacerdos, et ex homine natura politico factus consecratione est homo theologus, aequissima Bojemi veteres ducti ratione, a profanis illum studiis ac cogitationibus remotum esse, statusque gradum nonnisi propter aram tenere voluerunt.

III. Politicus autem seu sacris solutus Status, vocatus inter Bojemos Ordo, et vetustissimo, nec Georgii regis aevo demum introducto more triplex est: Baronum, Equitum, Civitatum [1]). Permagna est horum Ordinum in regno libertas. Etenim quamvis Regem agnoscunt dominum supremum, eique et fidem omnem et obedientiam honoremque debent, ideoque singuli eo perquam multis gradibus sunt inferiores: universi tamen propterea quod rempublicam repraesentant, plerisque in rebus majestatem quodam-

[1]) Jus Provinc. art. 9.

modo cum eo habent communem, ejusque potestatem ac splendorem adaequant. Bona ipsorum tota Bojemia pleraque omnia hereditaria sunt seu allodialia, perpauca feudalia. Possidet quisque, quod habet, cum minore et majore, quam capitis vocant, jurisdictione; venandi etiam aucupandique ac piscandi in suo habet potestatem liberam, nullis nisi in quas comitiis frequentibus fuit consensum, exactionibus novis aut vectigalibus a principibus gravatur. A privatis hisce rebus ad publica quoque regni negotia late porrigitur Ordinum libertatis magnitudo, in quorum procuratione ex veteri instituto (id quod jam ante [1]) recensuimus) aliquot jurium majestatis, validam habent cum principe participationem; in justitiae administratione, praemiorumque et poenarum distributione amplissima est illorum authoritas, quae loco suo clarius explicabitur [2]). Nemo extra regni fines natus, vel in Ordine quoquam censeri vel agri glebam jure dominii habere vel gerere se pro regnicola potest, priusquam, nobilis a nobilitate conventu frequenti [3]), civis a sedente pro tribunali magistratu loci civico, ea de re assensum impetrarit, et priusquam, data de colenda tuendaque coronati Bojemorum regis tanquam domini sui unici et magistratus supremi majestate regia, deque servandis Ordinis legibus et liberis in lingua Bojemica instituendis, fide ingenua, Ordini, quem gesturus est, adscriptus publice ac consociatus fuerit. Duces, marchionesque Bojemia nullos habet, comites perpaucos. Si quis dux vel marchio vel comes inter regnicolas cooptari atque agrum intra regni fines habere cupiat, Baronis loci eminentiaque contentum esse oportet; decus altius ambire per leges non potest. Veteri autem instituto, nemo in Baronum Ordinem, qui non ab abavis equitibus, nemo in Equestrium, qui non a proavis, integrae famae hominibus, procreatione legitima descendat, majoribusque exceptione documentis demonstrare rem queat, admitti cooptarive solet.

IV. Distinguendis porro isthoc modo Ordinibus occasionem veteribus objecit posita ob oculos reipublicae necessitas. Apparebat siquidem eam neutiquam duraturam diu vel salvam futuram nec principem oneri muneris sui ferendo solum fore parem, nisi legum et liberatis custodes tum togatos tum armatos, mercaturaeque et commerciorum ac opificiorum curatores domi haberet. Juris ergo patrii legumque interpretationi, libertatis ac privilegiorum custodiae et capiendis de republicae consiliis (siquidem peregrini omnes a tractandis rebus Bojemicis, lege prisca, moreque semper accurate servato, prorsus repelluntur)

---

[1]) Cap. V., §. 10 et 11. [2]) Cap. XVI, §. 4, 5, 6. [3]) Comit. ann. 1610, 1615.

Barones sunt tanquam patriae patres praefecti; militiae vero equestris studiis, armorum tractationi, finibus defendendis, hostibus a limite arcendis, pacisque publicae turbatoribus et acceptae a majoribus libertatis legumque violatoribus ferro coercendis, Equites destinati [1]; vitae denique commode agendae mediis comparandis, commerciis quaestuosis, negotiationibusque quibusvis curandis ac opificiis discendis Cives instituti. Eapropter habitantibus sparsim in arcibus, castellis, villis, ager Bojemus Baronibus primum, et postea Equitibus quoque a Nezamyslo principe proportione geometrica fuit distributus et manuum mortuarum sive colonorum glebae adscriptorum certus numerus datus, ut abducti a solicitis in quaerenda re familiari occupationibus, cum famulitium operis praestandis necessarium, tum ordinarios, qui vitae luculenter tuendae affatim essent, reditus ac proventus inde habere, et pro vocatione quisque sua, reipublicae principisque sui commodis invigilare toti possent. Civibus vero, utcunque occulta et quasi insita apud nobilitatem invidia despicatuque flagrantibus, tamen ut membro Communitatis regni Bojemi insigniori [2], ac quod firmum tuendae principum dignitatis fulcrum semper est habitum, et in quo jam olim primas solent tenere permulti, qui virtute et impensioribus in Regem atque Rempublicam studiis, splendorem sibi equestri loco non multo inferiorem compararunt, generique suo ac posteritati omni, ex Regum munificentia ἐπίσημα sive familiae insignia peculiaria promeruerunt, et qui legibus nostris [3] *panoše* dici jubentur, loca condendis urbibus opportuna sunt assignata, immunitatibusque praerogativis et exemptionibus permultis ornata, in quibus, adversus vim externam communitis tuti, larem figere, augendae commerciis quaestuque honesto rei familiari operam dare, opificia manuaria et lucrosas operosasque cujusvis generis artes exercere, principi denique ex quaestu suo canonem annuum in fiscum pendere possent atque jus haberent. Feliciter cessit, utilisque reipublicae magnopere olim fuit Nezamyslaea haec ordinatio. Etenim tam cives ordoque equester, quam proceres officium solerter faciebant, principem colebant, patriam ornabant, colonos quisque suos amabant, ministeria ab iis, operas, praestationesque caeteras, nonnisi moderatas exigentes. Quae tamen ne gratuitae prorsus essent vel manu invita praestarentur, agelli, ex quo ipsi etiam coloni rem pro se familiarem possent comparare, portiunculam cuique de suo assignabant. Lene igitur tum ac perquam moderatum erat sicut principis in nobilitatem, ita nobilitatis in agreste vulgus imperium. Quod vero proceres equestresque hujus aevi

---

[1]) Hagec. sub ann. 678, 720, 752. [2]) Wladisl. Reg. Decis. ann. 1502, §. 1. [3]) Jus seu Constit. regni, A. 15.

plerique, colonos suos, erepta iis penitus omni querelae facultate, acerbissimo dominatu asperrime ac impotenter divexare, immodicis praestationibus exorbitanter gravare, inhumaniusque non raro quam jumenta tractare nihil pensi habent: id hercle! et a Nezamysli mente et a more prisco et ab humanitate omni alienissimum, barbarum, publice pernitiosum ac propterea legibus coercendum et ad moderationem benigniorem reducendum merito est. Sic quia τὸ καπηλεύειν, cauponatione vivere, lucro quaestuique inhiare, sicut recepto apud vicinas gentes more legibusque, nobilitati interdictum [1]), ita viris generis splendore antecellentibus indecorum et illiberale esse videbatur: ideo non modo magnates, verum et nobilitas omnis ab id genus studiis prorsus est remota, ac institoria quaecunque civibus solis relicta. Ex agri quidem hortorumque cultura rei familiaris accessiones facere, Ordini nulli lege est interdictum; sed praeterquam quod nobilitatis ager *zpupný*, civium vero (loquor de personis, non de communitatibus) *šosný* fere est, indecorum ac infra Ordinis naturam existimatur, si ex nobilitate quis rusticis id genus in cultura ista necessariis operis se defatiget ipse. Oculis quisque eam in curam vigilans, vernis suis vel colonis ac meritoriis opus hoc imperat. Sic apud veteres, hortos sevisse Cyrus [2]), sic Attalus Hieronque [3]), sic Romanorum nobilissimus quisque [4]) agros exercuisse leguntur.

V. Ordinum ista distinctio leges quoque gentis diversas jam olim peperit. De Regis assensu suas sibi rogavit ac fixit leges et jura Nobilitas, suas Civitates [5]); reguntur que hactenus, ut hae suis, ita illa quoque suis, et est utrisque liberum, pro re nata, Regeque conscio, de voluntate ac consensu publico, legibus, quod opus videatur, vel addere vel detrahere [6]). Abhorruit videlicet gens haec semper a jure in Germania usitato, nec ei se unquam voluit submittere [7]). Jus quod Nobilitati est scriptum, Terrestre verius quam Provinciale, quod civibus, Municipale, *Práva Zemská, Práva Městská,* vocatur. Ob juris diversitatem istam, suum habet forum Nobilitas, suum Civitates. Quam late autem cum provincialis tum municipalis codicis vis sese extendat, et quibus in causis, sicut civitates provinciali, ita nobilitas municipali jure alligetur (altercatum enim hac quoque de re perniciose diuque olim fuit) pactis Swato-Wacslavianis *(ann. 1517)* diserte est cautum. Interea vero Ordo quisque inter se suis etiam tenetur institutis. Quem Barones inter se, quem Equites, tam Ordini quisque suo toti, quam singulorum,

---

[1]) Cod. Lib. 4, tit. 63, l. 3. [2]) Xenoph. in Oecon. [3]) Varro 1. de re rustica, cap. 1. [4]) Cicer. in Cat. Maj. [5]) M. Daniel. Calend. ad V. Octob. [6]) Jus Provinc. Z. 4 et Jus Municip. T. 13. [7]) Comit. ann. 1557.

vel generis vetustati vel munerum dignitati vel denique aetati honorem, cum publicis tum privatis in congressibus, debeant servare, tabulis regni publicis, Barones sub Wladislao II. et Ferdinando I. *(ann. 1501, 1502, 1542)*, Equites sub Rudolpho II. quamvis obnixe contradicentibus nobilitatis ἐπισήμοις, per Imperatores vel Reges ornatis, Ordinis civici potioribus *(ann. 1609, 1610)* ex temporis longiusculi observantia definiverunt. Civitates similiter et civitatem, quibus volunt, hominibus liberis dant pro arbitrio, et ab iis, quos post exactam de natalibus legitimis inquisitionem, in suum adsciscunt ordinem, stipulantur manu conserta coronato Bojemorum regi, patriisque legibus subjectionem, magistratui urbico et senioribus reverentiam, in rei familiaris procuratione opificiove justitiam, civitati toti in techna, si quam uspiam cudi cognoverint, patefacienda vigilantiam, fidem omnem et pro virili curam solertem, aliquot vero in locis etiam in religionis professione consensionem. Civis autem plus quam unius civitatis nemo esse potest [1]. Si quis civitatis se suae jure abdicare, nomenque porro alibi inter cives profiteri velit: non prius istic auditur nec prius in civitatem cooptatur, quam vitae honeste innocenterque inter civitatis prioris socios transactae testimonium idoneum, coram loci magistratu produxerit, fidemque de observanda loci disciplina pariter ut caeteri obstrinxerit. Neque temere est, quod diximus generis vetustati peculiarem inter Equites perinde ac inter Barones servari honorem. Voluerunt enim majores etiam ea in causa aliorum ab aliis haberi rationem. Sunt videlicet in nobilitate Bojemica cum Baronum, cum Equestrium familiae quaedam, quae ortus sui Ordinisque decus non ita pridem, quaedam quae ante hominum memoriam omnem, quaedam quae ante, quaedam quae post datos Bojemis reges, quaedam quae ante, quaedam quae post plantatam religionem christianam, in patria ex rebus praeclare gestis acceperunt; sunt quaedam, quae generis clarissimi splendorem cum primis gentis conditoribus in hanc oram attulerunt. Et quamvis fatorum invidentia stirpis splendidissimae complures vel nostra memoria defecerint, penitusque sint exstinctae: non paucae tamen adhuc utroque in ordine sunt reliquae, quae patriae gentique meae permagno sunt ornamento, quarum tametsi velle omnium nominatim meminisse, captum superat nostrum, nihilominus, si sicco propterea pede, quas tenemus, praeterire vellemus, non arbitramur nos declinaturos permultorum hominum non iniquorum reprehensionem. Sua igitur familiae cuique salva splendoris praerogativa, usitato literarum ordine et nomenclatura vernacula (licet ea, lingua alia quam Bojemica dedignetur

---

[1]) Cicero pro Cacin. et pro Balb.

commode scribi) ad latini sermonis formulas utcunque inflexa, recensebimus, quoad fieri poterit, primum Magnatum seu Baronum genera, postea Equestrium quoque progenies pervulgatiores investigabimus. (Sequitur enumeratio familiarum.)

VII. Equestrium vero familiarum perquam multae, et plures quam quis fortasse credat, sunt stirpes, quas quia omnes neque exacte scire, neque quas scimus, absque lectoris taedio percensere possumus, aliquas saltem, quas casus potius quam accuratio suggeret, commemorabimus. (Sequitur enumeratio familiarum.)

VIII. Nec minus civitates inter se quoque sua habent instituta Ordinis peculiaria, consuetudines unaquaeque suas singulares ac privilegia, suas aliae prae aliis praerogativas. Praga, caput regni, Vetus nempe et Nova, anteit urbibus caeteris absque controversia, olim etiam Equitibus anteibat. Cutna ei dignitate est proxima, hinc Hradecium Reginae, Plzna, Zatecium, Budiegovicium, post easque tres et triginta reliquae, in provincia quaeque sua a nobis jam ante [1]) memoratae. Videntur autem et hae, quia aliae aliis vel vetustiores sunt vel splendidiores vel populosiores, de loci praerogativa inter se nonnunquam contendere.

Praeter tres Ordines hosce liberos, habet Bojemia quosdam Ordini nulli adscriptos colonos praediorum liberos sive scultetos, plus minus trecentos et quadraginta, qui *Swobodníci, Dědinníci, Nápravníci,* vulgo vocantur [2]). Praedia illorum haereditaria quoque sunt et permultis, inter se tamen variantibus atque aliud prae alio amplioribus immunitatibus ornata.

Tributa nulla, nisi quae pro praediorum adaeratione veteri majorum more ipsis comitiorum decreto solent imponi, tenentur pendere. Onus unicum est, quod cum coenobiorum glebae adscriptitiis subire habent necesse, quod nempe bello in regno excitato, subvehendis aeneis tormentis, globis, pulveri nitrato et caetero id genus instrumento, equos operasque praestant [3]). Forum ipsorum est regni Dicasterium supremum et ἀμύντωρ atque vindex in plerisque Procurator regius. Erant ii quondam multo, quam nunc, plures, sed a potentioribus ex nobilitate jam pridem, actibus inique compositis sensim, sunt oppressi.

Verum de introducta a majoribus populi nostri in Status distinctione, deque politicorum Ordinis cujusvis institutis diversis, haec sunt, quae lector tibi explicanda habuimus.

---

[1]) Cap. II. [2]) Jus Provinc. E. 12. Ordinatio Reg. Rudol. II. 1585. [3]) Comit. ann. 1596, 1598.

CAPUT XII.

De Bojemorum legibus.

I. Legimus tum in sacra, tum in profana veterum historia, sapientes priscos qui respublicas celebriores primi vel fundarunt vel formarunt, in re nulla solertius elaborasse, quam ut omnem sub idem coelum et in unius certi quasi corporis compagem coëuntium hominum ac civium suorum turbam, in societatem, quoad fieri posset, beatam [1]) et longum duraturam traducerent, attemperatisque ad ejus genium bonis ac aequis legibus, inter se quam arctissime devincirent. Scimus id egisse apud Hebraeos Moysen, Minoa apud Cretenses, apud Graecos Solonem Lycurgumque, apud Romanos Numam, et qui post illos surgebant, viros prope divinos plures. Nec ulla fuit aut est celebris hominum societas, quae vel, nomadum instar, leges nullas habeat, vel quas habet, non magno cuipiam et cum deis-quasi consiliorum communionem tenenti, heroi suo acceptas ferre audiatur. Bojema gens nihilo forte gentibus aliis hac quoque in re est inferior. Habuit illa, habetque, moribus suis convenienter, natas domi et jam olim a magnis suis, usuque rerum spectatissimis thesmothetis rogatas leges bonas atque instituta. Omnium primus genti quosdam, rudes sane illos et ex decessorum Czechi ac Croci utriusque arbitriis compilatos, legum, ut ita loquamur, θεσμοὺς praescripsisse legitur [2]) Przemyslus, ex Stadicii pagi domino, quamvis aratore, princeps in Bojemia primus. Hic igitur apud nos est, quod et nomen ejus signat, quidam quasi Prometheus! Bene se dederunt ea principia et sanctiones Przemyslaeae illae, quales quales erant, probatae sunt populo omni ac publice receptae, nec minus tenacitate tanta religioneque observata, ut earum quaedam neque dum penitus exoleverint. Radix igitur illae sunt rogatarum apud nos posterioris aevi legum omnium.

II. Quoniam vero, multiplicato admodum confirmatoque postea in Bojemia Czechicae gentis populo, mitioribus studiis, mercaturae et opificiis nati homines, communicatis inter se collatisque consiliis et partim commoditate ipsi sua, partim principum gratia atque cohortationibus animati, ad urbes condendum admovebant manus, tandemque numero spes accedente, inter nobiles et agrestem vulgum quasi medii, sola principis, nulla aliorum, imperia ferre vellent, et nihilominus, formando in melius ac firmando statui suo, certa aequi atque iniqui regula opus

[1]) Plato de repub. lib. 3. [2]) Cosmas Chron. lib. 1.

esse cernerent: ideo de principum assensu, salvis dudum receptis, magnam partem sibi cum nobilitate communibus, Przemyslaeis legibus illis, statuta peculiaria, suo saltem instituto ac vitae generi accomodata, paulatim condere ac sequi, civitatesque nomine tum a nobiliorum, tum ab agrestium turba diversa, dici voluerunt. Inde factum tandem est, ut gentis leges juraque, alia terrestria *(Práwa Zemská)*, populo universo, alia municipalia *(Práwa Městská)*, civitatibus solis condita, sensim in provincia invalescerent. Nam quia a Przemyslo, nomotheta primo, populus legum domesticarum factus fuit dominus, quotiescunque causae novae ac praegnantes emergebant, quibus decidendis scriptae ad id tempus leges non inveniebantur pares, receptum aliquanto post usu fuit, ut de difficultatibus, quae, sive in legibus ipsis sive in causis inter litigantes controversis deprehendebantur, optimates (quippe inter principem et populum medii), de terrestribus, civitatum celebriorum legati de municipalibus, frequenti populi omnis concilio et coram principe, proponerent ac pro nata re recenserent. Quod dum fiebat, cumque, post accurate in consessu excussa, tum quae proposita, tum quae pro et contra dicta erant rerum momenta, populo novatione visum est esse opus: non sumebat quidem nec usurpabat eam curam ac potestatem sibi populus universus, sed vel senatui magno, vel delectis ex sui medio viris gravibus et prudentibus, quo rectius ac cautius res ea conficeretur, negotium delegabat. Ii re bene deliberata, quae in legibus, de quibus actum in concilio erat, abroganda vel supplenda viderentur, sciscebant et ad concionem referebant. Scitum ipsorum, princeps populusque universus pro concione habebant ratum. Nihil hic sanciebatur, quod ab gentium jure vel aequitate posset videri alienum, nihil quod barbarum. (Barbarus ipse est, qui diversum in nos fingit!) Variare leges, rarum omnino apud veteres nostros et infrequens fuit. Semel rite latae ac receptae haud temere mutabantur. Quaevis in iis abrogatio, derogatio, obrogatio, surrogatio, reipublicae exitiosa est judicata. Male post alios sub Ludovico Rege puero vertit ac efflictim invidiosa fuit, Timocrati apud nos novo, Alberto Rendelio, homini ex fortuna tenui altius, quam vulgo probabatur, evecto, crebra nec necessaria, usu magistro probatarum legum alteratio. Additum nihilominus, temporis progressu, Przemysli legibus priscis illis nonnihil est, sub Mnata, sub Neclano, sub Borzivogio, sub Boleslao Leni, inprimis *(ann. 1135)* sub Sobieslao seniore, ducibus; mutatum excultumque, haud sane infeliciter, nonnihil est sub Wenceslao Lusco *(ann. 1250)* et Przemyslo-Ottacaro II. *(ann. 1269)*, itemque sub Johanne *(ann. 1322, 1341)*, et inprimis, idque subinde, sub Wladislao II. Rudolphoque II. regibus. At cum prima omnium, duce Przemyslo

adhuc superstite, Wlasta amazona sanguinaria, postea vero Wenceslaus cognomento Sanctus (!), ut et nepos ejus ex filia Imp. Carolus, illis obrogare, et suas, Wlasta muliebres *(ann. praeter propter 628)*, Wenceslaus peregrinas *(ann. 1295)* Carolus illiberales *(ann. 1348)*, populo pro iis tentarent obtrudere, frustra fuerunt ac nonnisi laterem laverunt. Wlasta videlicet suas, in commisso paulo post cum Przemysli copiis praelio cruento, sanguine ipsa suo delevit; Wenceslaum regem optimates acriter propterea increparunt; et Carolus Imp. codicem suum ipse, cum fratre marchione, volens nolens *(ann. 1355)* revocavit. Quod vero Ferdinandus I. *(ann. 1547)* post bellum Smalcaldicum, et Ferdinandus II. *(ann. 1627)* necdum regno plene post praelium Albo-Montanum pacato, veteres populi Bojemi leges pro arbitrio interpolarunt, belli jure et armati fecerunt.

III. Legibus porro communi cum principe consensu semel receptis, ut et institutis ac mori prisco tuendis, conservandis nec illa privati cujusquam praevaricatione turbandis, custodes sui a veteribus (sicut alibi diximus) [1]), sunt constituti, viri ex melioribus prudentes, patriae amantes et vigilantes. Principes etiam ipsi in inauguratione quisque sua, ad seriem earum sicut observantiam, ita et defensionem accuratam, sacramento pariter et cautione literaria hactenus astringi sunt soliti. Et quamvis (quod ad privatum jus concernentium legum custodiam attinet), custodes illi (velut et leges ipsae) sint discreti ac proinde regni primores saltem in nobilitatis, Majoris vero Pragae senatus in municipum atque plebejorum foro usitatarum legum tuendarum ac interpretandarum curam jubeantur gerere: de republica tamen patria ac jure ejus publico latas, longo usu jam olim confirmatas leges, tam hi, quam illi consueverunt tenenturque opera mutua propugnare [2]). Semper autem majoribus id curae fuit, ut leges suas a promulgatione statim, sive volumine sive codice certo comprehensas, in membranis luculenter describerent, religioseque cum regni monumentis caeteris in scriniis servarent. Ne vero occultae haberi viderentur vel vulgo ignorari possent, temporius eas ad usum multitudinis promiscuae publicabant ac in lucem dabant. A recentioribus ordine literarum alphabetico fuerunt distinctae, Provincialesque seu Terrestres supra quingentas, Municipales supra nongentas factae. Uni autem cuique literae, huic plures, illi pauciores sunt subjectae. Sic recognitarum legum codicem innovatum ac editum legimus, terrestrium quidem sub Sobieslao Duce, itemque sub Johanne Rege, manu scriptum, sub Wladislao II., Ferdinando I. *(ann. 1549)* et Maximiliano II.

[1]) Cap. XI, §. 5. [2]) Jus Terrestre seu Provinc. D. 49.

(ann. 1549) impressum habemus ipsi. Municipales porro leges primum Minerva rudi (ut fere omnia veterum erant) sub Křesomyslo principe *(circa ann. 800)* scribi coeptas, paulatimque a posteritate grata excultas ac usu longo confirmatas, indulgentius in Bojemia a Wratislao et Przemyslo-Ottacaro II. regibus habiti atque multiplicati convenae Germani ausi sunt familiari in sua gente juri Magdeburgico posthabere ac repudiare. Adhinniebant ad ipsorum attentata postmodum etiam ex indigenis fastidiosi non pauci, ita ut tempore aliquanto post Litomierziceis, Nymburgi, Slanae, Launae, Ustae et toto fere ad septentriones porrecto regni tractu, usitatarum apud municipes caeteros legum domesticarum prae jure Magdeburgico modica esset authoritas et usus propemodum nullus. Aegre sane faciebat legum ista diversitas, et cum mutua inter se, tum inprimis a Provinciali sive Terrestri Jure in plerisque discrepantia, non solum ex civium Ordine moris patrii prisci retinentioribus quam plurimis, sed etiam prudentioribus ex nobilitate permultis; credebant namque cum Menandro, esse νόμοις τοῖς ἐγχωρίοις ἕπεσθαι καλόν. Sed quia gangraena ista postea ex Johannis Regis ea de re privilegiis fomitem accipiebat, connivendo ferre eam habebant neçesse. Vigebant nihilominus interea ac poliebantur tum aliis in urbibus, tum Pragae cum primis leges patriae. At quia, prout aetas ac librariorum ingenium erat, confusius eae in dies, plerunque etiam perquam negligenter describebantur, primus eas, quod sciam, ex Pragae Majoris monumentis, Ludovico regnante, consarcinavit, congestasque in volumen grandiusculum typis imprimi curavit M. Briccius de Zlitsca. Quae cum nec ipsae omnibus tum quoque essent ad gustum et nonnullius momenti in rebus quibusdam a Terrestri jure dissidentes viderentur, murmuri Ordinum in comitiis persaepe causam dabant, donec tandem methodo nova emendatius distinctiusque descriptae regi primum Maximiliano *(ann. 1569)*, tandem vero etiam ejus filio Rudolpho, a civitatibus *(ann. 1579)*, populi consilio frequenti, fuerunt oblatae, et ex comitiorum horum decreto regisque ipsius approbatione, authoritatem pleniorem adeptae.

Nec mora, Majoris Pragae primatis Johannis Drazicii procuratione, sunt evulgatae. Approbarunt evulgatas calculo etiam suo *(ann. 1580)* nostri, sedentes ad provocationum tribunal sapientes, et durat earum usus etiamnum inconvulsus. Terrestres illae, quae tam ante, quam nostris adhuc temporibus ut oracula observabantur, per recens ab Imp. Ferdinando II. promulgatas Constitutiones novas plane *(ann. 1627)* ab usu sunt remotae atque abrogatae, adeo ut vocandarum sub incudem ac recognoscendarum, quae datae jam regno sunt, legum facultas prisca populo penitus sit erepta.

IV. Et quanquam, post crebras ante et ab excessu Maximiliani patris sub Rudolpho filio natas, partimque decretis comitialibus sancitas leges, partim pro tribunali de variis controversis casibus tum a Regibus tum a Senatu magno latas, et propterea, patrio de more, legis sic vim indeptas decisiones novellas *(Nálezy Královské a Panské)*, Regi pariter et populo e republica est visum, ut promulgatus, cum Terrestrium ille Maximiliano, tum Municipalium Rudolpho regnante, uterque promiscuo tum usu publice frequentatus legum codex iterum recognosceretur, ac dispunctis quae heterogenea, quae discrepantia, quae non satis succincta in utroque passim occurrunt, in ordinem, quam hactenus exactiorem redactus, insertisque comitialibus tribunaliumque illis legibus novis, auctior ac enucleatior prodiret: res tamen ea, fato nescio quo prohibente, successum habere nequiit, nisi quod Magdeburgici peregrinique juris caeteri usus omnis, aegre tandem aliquando *(ann. 1610)* una cum vetusto scabinorum tribunali Litomierzicensi, penitus est sublatus. Mandabatur interea persaepe ea legum scitius digerendarum cura delectis in Ordinum conventibus ex omni numero viris sapientibus et juris patrii peritis, nunc pluribus, nunc paucioribus: nonnullorum tamen praepostere sive timidorum, sive religiosorum morositate, in cursu medio sistebatur. Regno nihilominus Matthiae Imp. propemodum extremo *(ann. 1615)* progressus eos res haec est sortita, ut nisi repentinus ille turbo ac lacrymabilis totius regni motus *(ann. 1618)* supervenisset, exitum tandem ex voto habitura dici possit. Inolevit porro mos jam inde ab ipsis legum incunabulis, ut earum facti ex membrana codices authentici Pragae, terrestres principio in fani cujusdam sacrario, postea (nisi quod Caurzimae ex quadam Boleslai Saevi ordinatione, cui urbs ea prae aliis fuit addicta, aliquandiu in novo praetorio condebantur), in San-Clementina domo praetoria, tandem vero in arcis S. Wenceslai palatio Wladislaviano, cum regni archivis servarentur [1]), municipales in Urbis Majoris chartophylacio custodirentur. Harum primigenii codices, in eo quo diximus Pragae Majoris loco, hodieque superesse scribuntur [2]): illarum vero exemplaria, quae ante Ferdinandi I. tempora fuerunt scripta, repentino illo atque terribili, nec unquam satis deplorando, arcis et Minoris Superiorisque Urbis Pragensis incendio *(ann. 1541)* cum monumentis ac tabulario regni universo sunt absumpta. Quae cum ita sint, non inepti modo, verum etiam convitiatores manifesti sunt, quaecunque post Johannem Aubanum, Bojemos cyclopum more leges nullas habere, nedum audire cavillantur,

---

1) Hagec. ad ann. 876, 959 et 1321. 2) M. Paul. Christiani Praefat. dedicatoria in Epitomen Jur. Munic.

ut et ii, qui cum magno alias et docto antiquario, sed potentiorum fortunae velificante, Bojemo mastyge novo, nugantur habere illos quidem leges nonnullas, at Slavicas, iniquas, crudeles ac barbaras. Georgium Beatum et Petrum Stierbam, viros naris non prorsus obesae, haud idem cum ipsis sensisse certo est certius; quorum ille terrestres, hic municipales leges nostras ex vernacula Bojemorum lingua fecerunt germanicas. Ostenderunt ii opera hac sua, tam justas, tam bonas, tam utiles esse gentis hujus leges, ut eas etiam a diversae linguae hominibus legi cognoscique, nequaquam infructuosum, nec iis apud quos sunt natae, pudendum censeri debeat; quae tametsi magna sui parte in publico silere jam ac situ squalere videantur, privatim tamen necdum penitus ipsae pro se loqui ac cavillatoribus, quos memoravi, in os resistere desierunt.

CAPUT XIII.

De Bojemorum Comitiis.

I. Inter salutaria, procurandisque in republica socialis vitae commodis media prorsus necessaria, non est postrema comitiorum cura. Etenim cum persaepe in populosa hominum societate, qualis respublica omnis est, negotia incidant complura ardua, difficilia, gravia, ea deliberatione communi et consensu populi universi peragi atque expediri est aequum. Libere autem, sed sobrie quoque, dicendi in iis, quae quis e republica esse existimat, facultas est membro non temerario cuique danda, et postulata cujusque citra impeditionem audienda, tam ut quod omnes tangit, ab omnibus peragatur, et qui in magna sunt potentia, horum comitiorum metu contineantur in ordine, quam ut libertatem populo priscam superesse, illibatamque conservari, hoc modo appareat. Viguit semper vigetque hactenus in Bojemia hoc quoque jus et comitiorum libertas. Restricta namque in hoc regno, ut diximus [1], usque adeo est Regum potestas, ut ubicunque de republica vel arduo reipublicae quocunque negotio, est statuendum, in comitiis id et de populi voluntate fieri oporteat. Indicendorum porro comitiorum et populi de profanis rebus ad deliberationes communes convocandi jus, praeter Regem vel in interregno, praeter optimates regni, concessum est nemini. Non tamen novum est, neque bonis regibus faciebat aegre, cum populus, reipublicae neccessitate exposcente, vel eos de conventibus agendis interpellabat, vel rebus moram non ferentibus, regibusve peregre absentibus, arbitrio ipse suo conveniebat.

[1]) Cap. V, §. 9, 10, 11.

II. At quia ardua haec, quae vocavimus, negotia, ita sunt comparata, ut nunc Coronae corpus universum spectent, nunc provincias ejus corporis singulas attingant, eapropter ad comitia nunc membrorum Coronae unitorum universitas omnis, nunc Bojemi soli, convocari commodum in locum et ad diem certum publico Regis programmate solent, clausula hac programmati fere adjecta, quod, sive quis veniat sive non veniat, Rex cum iis qui vocati deliberationi interfuerint, quod aequum et ex reipublicae usu futurum videbitur, sit decreturus, et is nihilominus qui comparere neglexerit, decreto obtemperare necesse habiturus. De provincialibus Moravorum, Silesorum, Lusatorumque comitiis loqui, hoc loco non est locus. Ad Bojemica vero comitia, si universalia sint, excitae provinciae concorpores omnes per legatos solent comparere, et apud majores usitato more, de communibus Coronae totius negotiis, capita cum Ordinibus Bojemis, alii post alios in concilium honorifice acciti et sententiam rogati, conferre ac consentire; sin particularia, Bojemi Ordines soli rem omnem arbitratu suo expedire. Cogendis porro iis nullum leges locum certum definiunt. Principis arbitrio is, pro re nata, nunc hic, nunc ille; nunc intra fines, nunc ad fines regni; aliquando etiam sub dio, in campo patenti delegi potest. Pragae tamen, tanquam in metropoli, eum ut plurimum condici placuit, id quod situs ipsa commoditas rerumque copia suasit. Diversis a Praga locis actos populi conventus celebriores legimus, idque intra regni fines: ad Sadscam pagum sub dio a Wladislao Duce *(ann. 1110)*, Cutnae a Wladislao II. *(ann. 1477, 1485)*, Colini seu Colinae a Ludovico *(ann. 1525)*, Budiejoviciis a Ferdinando I. *(ann. 1529)* et a Matthia *(ann. 1614)* regibus; Zwikovi praeterea *(ann. 1318)*, Reginae Hradecii *(ann. 1391)*, Czaslaviae *(ann. 1421)*, Melnici *(ann. 1438)*, Bojemo-Brodae *(ann. 1444)*, Cutnae *(ann. 1471)*, ab Optimatibus; a primoribus denique iis, qui sub Vna dicuntur *(ann. 1465)*, Viridi Monte, et ab iis qui sub Utraque vocantur *(ann. 1483)* Nymburgi. At vero coacta ad regni fines comitia accipimus fuisse: apud Loctum seu Cubitum *(ann. 1318)* a Johanne Rege; apud Chebum seu Oegram *(ann. 1461)* a Georgio; apud Gladscum *(ann. 1512)* a Wladislao II. Hos caeteroqui ad conventus, ubi ubi sint, omnes quidem promiscue Rex solet evocare, sed non comparent fere nisi qui sunt locupletes. Poscere videlicet videtur aequitas, ut qui plus possident, quique plus in usus communes et reipublicae subsidia conferunt, plus aliis quoque in statuendo de re communi possint, praesertim cum salvam esse rempublicam eorundem, quam tenuiorum, magis intersit. Qui cum frequentes conveniunt ad diem, Rex (nisi quod si quando extra regni fines degit, per legatos rem omnem potest expedire) cum senatu Bojemo,

aulicoque comitatu suo, pompa regia, praeferente districtum gladium aulae marescalco, in comitium (vocatur *Saudná Swĕtnice*) per confertissimam populi turbam, venit. ipse. Venienti illi assurgunt universi cum demississima veneratione. Qui posteaquam in sublimiore splendidioreque caeteris solio regio sub uranisco consedit, agit per interpretem archi-cancellarium lingua Bojemica de praestito mandatis suis obsequio, concioni omni gratias, et mox rem, in qua ope populi sui consilioque sibi sit opus, proponi jubet. Legit de suggestu propositionem ex scripto regni vice-notarius vel declamator. Qua absoluta consurgens burggravius supremus, populi omnis nomine, verba ad Regem reverenter facit, et precatus illi felicissima quaeque, quoniam Ordines ex clementissima jam publicata Regiae Majestatis suae propositione, quae Regi ac reipublicae sint opus, prolixe cognoverunt, de iis se quamprimum diligenter deliberare, ac gratum, quoad maxime fieri poterit, Regi obsequium praestare velle, respondet. His auditis consurgit Rex, et comitatus ut prius, cum regni senatoribus, tum aulae suae familiaribus, in regiam redit.

III. Deducto in regiam Rege, revertuntur in comitium regni senatores, et burggravius supremus (ut qui praecipue comitiis solet moderari), exclusis prius omnibus, qui more patrio comitialibus deliberationibus interesse vetantur, convertit ad Ordines sermonem, et vel, si diem longius processisse ac inclinasse videt, commonefactis ut postridie redeant ad horam universis, concionem dimittit; vel, si per tempus diei commode fieri posse cernit, actionem inchoat. Rogat autem principio sententiam omnes et cognoscit, velintne expendendis postulatis regiis facere initium, aut habeant nec ne aliquid, quod deliberationem de iis non temere nec immerito possit remorari? Dicunt sententiam rogati ordine, Barones quidem et Equites viritim, Civitates vero (nisi quid incidat quam ob rem a Baronum vel Equitum sententiis dissentire oporteat) post collata inter se capita, collectim per Veteris Pragae cancellarium. Et quanquam negotia reipublicae non nisi post expeditam de postulatis regiis deliberationem tractari, lex nova jubet [1]), usus tamen et ante et post natam legem hanc obtinuit, ut si quid occurrat, quod vel rempublicam populi universam vel Ordinem aliquem seorsim contingat, cujusque nec difficultas facile expediri, nec iniquitas diutius ferri queat, anteponatur ejus explicatio propositorum a Rege negotiorum tractationi, Regique supplicetur, ut ante omnia morbo, qui populi omnis judicio vel reipublicae toti vel Ordini huic aut illi perniciosus est ac gravis, mederi non dedignetur, ita ut eo remoto, tanto posthac alacrius securiusque proposita negotia

---

[1]) Comit. ann. 1610.

regia deliberatione matura tractari atque expediri queant. In his omnibus prout Rex facilis est vel difficilis, facilis quoque vel difficilis est expeditio, quae aliquando nonnisi post multas Ordinum cum Rege disceptationes conficitur.

IV. Remotis demum his obstaculis, ac ordinatis populi rebus, legitur denuo propositio regia in concilio, ejusque descripta ex prototypo aliquot exempla potioribus inter Ordines distribuuntur. Nec mora longa, descenditur ad capiendum ordine de propositis comitiorum indictorum causis, regiisque necessitatibus consilium publicum. Suus autem his quoque consiliis est mos antiquus. Vocantur in deliberationem postulatorum regiorum capita, prout usus est, vel conjunctim si sint pauca, vel singulatim alia post alia, si sint plura vel ardua. Et quia populus hic vivit in libertate aequabili, ita ut onere ullo Ordinem alium ab alio citra assensum gravari, mos patrius haudquaquam sinat, ideo deliberat de iis suo loco Ordo unusquisque seorsim. Barones omnium primi in conclavi, quod, ut diximus, *Saudná Swětnice* appellatur. Qui cum soli in commune consuluerunt inter se, quodque e re est visum scripto comprehenderunt, de eo Equites cunctos per delectos Ordinis sui faciunt certiores, eosque ut et ipsi accurate rem inter se expendant et in medium consulant, cohortantur. Equites cognita Baronum animi sententia in conclavi, quod *Zelený Pokoj* nominamus, frequentes consilium capiunt, et expensis diligenter cum postulatis regiis, tum ea consequutis Baronum placitis, sententias invicem similiter conferunt, et complexi scripto communem suam de capite unoquoque voluntatem, in comitium, ubi Barones adsunt frequentes, confertim veniunt, communicaturi cum iis, quod inter se ut populo tolerabile nec regi incommodum censuerunt, et colloquuturi plenius de iis, si qua forte restent, quibus indagine majore esse sentiant opus. Excussis tandem ac conciliatis utrinque, quae dissentientia erant omnibus, per selectos ex utroque Ordine suos, confestim ad Pragenses (consentientis utrinque suae voluntatis scripto comprehensa formula iis reddita), quod mutuo placet, enuntiant, et a Civitatibus quoque, quid et ipsae fieri velint, sententiam exposcunt. Convocant ergo Pragenses ad diem, qui utilis sequitur, proximum, cunctos Civitatum ad comitia legatos (solent namque Civitates binos vel ternos, ex corpore unaquaeque suo, viros consulares tribunitiosve, cum plenis mandatis ad comitia ablegare), et post maturam cum iis, eorum quae Rex postulavit, quaeque Barones una cum Ordine Equestri pro se facere velint, considerationem, decernunt et ipsi, quod majorum more ac consuetudine vetusta ab Ordine suo praestari conveniat. Ab hac deliberatione per delectos Ordinis sui Supremo Burggravio, paratos se esse ad exponendum, quae ad proposita respondere velint, significant,

id quod etiam, ut primum commodum vident, magno Ordinis universi referendario, cancellario nempe Pragae Veteris perorante, in concilio frequenti faciunt.

V. Collatis in hunc modum Ordinum sententiis voluntatibusque conjunctis, concipitur ac scripto comprehenditur reddendae Regi responsionis formula. Stylus hic consuevit adhiberi παῤῥησιαστικὸς, ut in iis, quae Rex proponit, ὀφηγορικὸς, ideoque ille popularis, hic regius. Quae responsio cum facta accurate jam est in promptu, abeunt in regiam ex comitio Regni Senatores et cum iis ex Ordinibus singulis, hanc videlicet in rem ab Ordinis sui primoribus delecti complures, eamque Regi venerabundi offerunt. Ea Rex accepta, et lecturum quae respondent, et scripto se posteaquam deliberaverit, quid de iis sentiat. declaraturum recipit. Exspectatur itaque biduum plerumque vel triduum, dum Rex, ut placeat responsio, declaret. Qui cognitis quae de postulatis comitialibus facere velint Ordines, scripto (replicam vocant) quae placeant, quae displiceant, complectitur, idque per evocatos ad se Regni Optimates concilio mittit. Legitur, expenditur, discutitur, ac cum responsione diligenter confertur regia ista replicatio. Excussisque momentis rerum omnibus et collatis denuo in medium sententiis, fit comitiorum decretum, cui in scripturam redigendo deliguntur statim ex Ordine unoquoque prudentiores aliquot, una cum Primicerio. Quod cum conscriptum est, legitur formula coram universis, et rogantur iterum sententiam omnes, ut si quid in ea desiderent, proponant. Audiuntur omnes, formulaque tam diu limatur, quam diu nihil occurrat, quod castigatione videatur egere. Hoc peracto, renuntiant Regi Optimates Regni, esse jam factum ab Ordinibus comitiorum decretum, orareque Ordines omnes prece submississima, ut Rex in comitium velit venire ac decreti publicationi interesse. Re Rex cognita, eodem splendore regio, eadem pompa, eodem comitatu, quo ad propositionem edendam veniebat, ad hunc actum quoque venit. Qui cum inter laetos populi omnis fremitus regali, pro more, consedit solio, descripta pure ac legibiliter formulae exemplaria dantur [1]), Regi unum et Ordinibus alterum, ex tertio vero publicatur patentibus comitii foribus, ex suggestu a Regni Vice-Scriba factum recens comitiorum decretum. Et hoc absoluto, qui id tabulis Regni de Regis Ordinumque voluntate jubeant inseri, ad Archivi custodes, ex nobilitatis Ordine utroque (quamvis obmurmurantibus quandoque Civitatibus, et in hoc numero sui quoque Ordinis delectos, more apud majores usitato, interesse debere dictitantibus), nuntii destinantur. Peractis denique hisce omnibus et actis concilio, de servato Regi honore

---

[1]) Comit. ann. 1545.

debito, deque exantlato comitiorum labore molesto, composita voce gratiis, conventum dimittit Burggravius Supremus. Rex vero postea quam Regiam clementiam suam omnem populo universo brevi quoque alloquio ipso detulit, consurgit, et e comitio discedens a Regni Senatu, populique primoribus ac caeteris aulae familiaribus in Regiam, cum festa vulgi circumstantis gratulatione, deducitur.

CAPUT XIV.

De Muneribus seu Officiis publicis in Bojemia.

I. In ordinanda apud nos republica necessarium quoque censuerunt veteres, ut non minus in soluto sacris, quam in sacro ejus statu, munera seu officia publica, quibus magistratum summum adjuvari oporteret, tum majora quam minora, prudenter essent distributa. Voluerunt autem ea dignitate esse alia aliis potiora honoratioraque, quin et sua Ordini cuique propria [1]). Ab indigenis illa, non ab alienigenis geri debere statuerunt. Vulgo ea distinguimus in superiora et inferiora. Haec et illa vicissim gradibus quoque suis disparantur, et singula praeterea sub se, pro functionis necessitate, introducta usu et regis Wenceslai privilegio, vel plura vel pauciora ministeria diversa habent. Quae tum in his, tum in illis notatu non indigna animadvertimus, percurrere nunc pro nostra infantia constitutum habemus. Superiora officia illa videmus a viris generis splendore claris geri, et quaedam esse hereditaria, pleraque vero omnia, ut sic dicamus, dativa. Illa certis nobilium stirpibus jam olim sunt alligata, et nonnisi cohonestandae in solennibus inaugurationibus, curiaeque Regiae diebus bonis, regum majestati inservire videntur; haec quoties opus est Regis arbitrio, ex accurata regii consilii sententia, viris idoneis virtute rerumque usu spectatissimis conferuntur. Inter hereditaria in hoc Regno munera sunt Marescalatus, Pincernatus, Dapiferia, Praegustatoria, et si qua sunt alia, quae ex ea stirpe, cui sunt hereditaria, natu maximus solet obire. Sunt autem propria primum stirpi baronum Lippensi, secundum Wartenbergiae, tertium Hasenburgiae, quartum Sezimaeae. Praecipuus illis Regi est usus: Marescallatu in gestando gladio, Pincernatu in poculis, Dapiferia Praegustatoriaque in dapibus ministrandis.

II. Dativa porro quae appellavimus munera seu officia superiora, ut majoris sunt dignitatis, ita tum sacramentis arcti-

---

[1]) Comit. ann. 1526, 1545.

oribus alligantur, tum majoris momenti in rebus versantur, et quotidie fere in quibus vigilent exerceanturque, habere possunt. Ea propter quoties contingit, ut vacet ex iis ullum, Regis, patrio de more, est providere, ne longior quam menstrua sit vacatio. Non prius munus majus quisquam, nisi minus susceperit ac tempore aliquanto obiverit, gerere potest. Semel hoc alicui collatum, nonnisi urgentissimis gravissimisque de causis aufertur. Ambire tamen ab Rege ullum hoc honoris munus, capitale est et infamat. Et quoniam, qui iis funguntur, Regi nostro in concernentium totam rempublicam negotiorum procuratione inprimis adsunt, quicquid in promovendis, cum populi universi tum membrorum singulorum commodis ex officio faciunt, Regis ac reipublicae authoritate faciunt. Manus ii a δωροφαγία omni quam continentissimas habere jubentur; sanctus etiam quodammodo est ipsorum locus laborque. Vendicat autem pro suis jure sibi suo ex his, quaedam Regnum ac respublica praecipue, quaedam vero Rex magistratus supremus. Prioris generis sunt inprimis illa, quae terrestria vocantur, quaeque qui gerunt *Nejwyšší úředníci zemští,* optimates, ephori et primores Regni habentur; item ea, quae juri dicundo, custodiendis reipublicae κειμηλίοις, curandae pecuniae in usus publicos collocatae, et tuendae in districtibus incolarum tranquillitati, sunt excogitata.

III. Terrestre munus supremum est Burggraviatus, Curiae magisterium seu praetorii praefecturae, Marescallatus, Camerariatus, Praetura, Cancellariatus, quae nemo nisi Baro potest obire; Protonotariatus et Sub-Camerariatus, quae Equestri fere Ordini lege jubentur dari. Ex his primo, secundo, quarto et septimo, addixit vetustas proventibus optima praedia nonnulla et agrum haud contemnendum.

Burggraviatus Pragensis Supremus, tenendo fere opera vicaria sive absentis sive morte sublati Regis loco, prohibendis repentinis hostium in regnum irruptionibus, tranquillitatisque publicae turbationibus, coercendis juris contumacibus praevaricatoribusque [1]; cognoscendis regundorum finium, vel natis ex literarum obligatione controversiis, est ordinatus. Exercitus terrestris praefectura, secundum Regem suprema, de jure ei competit semper [2]. Dependent ab hoc munere supremo tum Burggravius arcis Pragensis, quem minorem vocant, cum suo consilio et consilii ministris quibusque; tum *Holomci,* h. e. lictores sive accensi omnes [3]).

Curiae vero sive palatii Archi-Magisterium dirigendo regio, quod Camerale dicitur, iudicio, ornandis pro

---

[1]) Jus Provinc. A. 1, 36, 37. D. 49. O. 19. et 22. [2]) Comit. 1615.
[3]) Victorin. de Wšehrd, lib. 2.

dignitate regiis coenaculis habitationibusque, moderandis pompis publicis, suscipiendis hospitibus illustribus et legatis externis, continendo in ordine ac disciplina aulico regio comitatu administrisque mensae regiae, quaeque id genus in regia sunt opus caetera, occupari solet [1]).

Archimarescallatus terrestris, licet sit, ut diximus, munus hereditarium, tantae tamen est dignitatis, ut, qui illum obit, inter regni ephoros connumeretur, et honore locoque secundus a Supremo Curiae Magistro esse amet [2]). Vocati in jus ab actore, regis quicunque ministri et aulae familiares homines ἀνέςιοι et peregrini, tenentur se ejus cognitioni sistere causamque dicere, et jus in hoc foro accipere. Condecoratur hoc munus a fecialibus sive caduceatoribus, qui ei apparere ac praesto esse jubentur.

Archicamerariatus praeest sartae tectaeque conservandae Regiae Majestati et in regni tabulario moribus introducto ordini bono ac decoro; apparitoribus ad arcessendos in jus reos, remque iudicatam exsecutioni mandandam legitime dimmittendis, possessionibus litigatoris condemnati peraequatione pro rata (*Odhad* nostri vocant) ei qui in causa est superior, addicendis. In aditu ad Regem iis, qui opus habent, procurando, illius est interventio. Ab supremo hoc munere dependet, mutuamque ei in regni tabulario — quod olim in praetorio San-Clementino fuit (locus est adverso aedis D. Virgini in Lacu sacrae), in Majori Praga iam in arce regia est — operamque praestat Vice-Camerarius, γεωδαίτης sive Decempedator, *Starosta Komorničí*, h. e. apparitorum magister, et *Komorníci*, h. e. Apparitores vel Pedelli terrae duodecim.

Jam vero Archipraetura in moderando regni tribunalis judicio supremo, rogandis concludendisque in consilio collegarum sententiis, eloquendis quae ad partes litigantes pro tribunali opus est dici, nuncupandis ad enuntianda S. C. Senatoribus, (Senatus - Consulta *Potazowé* dicuntur, semperque jubentur Barones ex Senatu duo et Eques unus ad ea promulganda consurgere) et caeteris, quae praetoriae sunt dignitatis, pro more expediundis versatur. Muneri huic esse praesto antiquitas jussit Vice-Judicem et Declamatorem, qui *Wolawčí* a veteribus vocabatur.

Archicancellariatus constitutus est conscribendis, signandis, subscribendis regiis diplomatibus, edictis, mandatis, epistolis; accipiendis legendisque quae ad Regem scribuntur; verbis plerunque nomine regio faciendis et responsis dandis, cavendo ne quid a Rege contra ius reipublicae rescribatur, edicatur. decernatur; custodiendo sanctiori illi, quo publica monumenta

---

[1]) Jus Provinc. O. 3, 9, 11. [2]) Jus Provinc. 36, 37.

et res quaevis magnae signantur, regis signo. Hoc igitur qui fungitur munere, os fere Regis est et oculus, μέγας λογοθέτης, qui aulam sectari semper et circum Regem esse debet. Permagna itaque est ejus ad Regem pariter et populum authoritas. Venit cum eo in sollicitudinis partem Pro-Cancellarius, quocum ille, Consistorii regii ac sanctioris consilii secretariis, actuariis, libellariis et quibusvis ministeriis moderatur.

Proto-Notariatus sive Primiceriatum quis vocare velit, occupatur in scriniorum et tabularum Regni sigillique terrestris fideli ac secretiore custodia, tam publicis quam privatis actis, contractibus quibusvis nominatis et innominatis, rebusque omnis generis memorabilibus, scripto comprehendendis, atque suo loco vel in minores vel in majores tabulas referendis, itemque cohibendis tabularii ministrorum populo onerosis extorsionibus. Temporibus priscis viro ille doctrinâ quam genere clariori mandabatur [1]. Sub illo sunt dicto audientes: Vice-Notarius, sigilli justitiae custos, Ingrossatores major minorque, et Tabelliones caeteri omnes seu Scribae. Vice-Notarii porro custodiae commendatum justitiae, quod diximus, sigillum, etsi *Pečeť Zemská* (Sigillum terrestre) vocatur, diversum tamen ab eo sigillo est, quod, ut regni insigne, religiosa Protonotariatus cura servatur. Etenim, praeterquam quod usus ejus in sola justitiae administratione est, repraesentat id non leonem, sed adolescentis specie sculptum gentis quondam principem S. Wenceslaum. Est imago lorica induta, gestans in capite galeam semicirculo redimitam, et in manibus, dextera quidem fasciolam super sedentis in sede viri caput, ad instar soleae sinuatam; sinistra vero vexillum (id quod, utpote lancea in ulnam innitens, amplectitur) et clypeum triquetrum, qui cono suo deorsum propendens aquilam alas expandentem ostentat. Legitur porro scriptum in semicirculo, qui galeae principis incumbit: S. Wencezlaus; in fasciola: Citat ad judicium, et in sigilli peripheria inter parallelos circulos: † S. Justicie tocius terre Sci. Wencezlai Ducis Boem.

Subcamerariatus datus est Civitatibus in consiliis Regis secretioribus adversus potentiores defendendis, Baronum Equitumve contra eas querimoniis controversiisque cognoscendis, et absque fori strepitu, quoad fieri potest, arbitrario jure componendis, mulctis civibus ob enormia delicta irrogatis ab civitatis senatu exigendis, et magistratibus annuis in urbibus regiis, pro uniuscujusque urbis consuetudine innovandis. Et quamvis munus hoc vendicet sibi Ordo Equester, liberum tamen Regi jura relinquunt, si velit aliquem ex civibus Pragae Majoris idoneum ei praeficere. Sic a Sigismundo Imp. *(ann. 1436)* Johannes

---

[1]) Andreas baro de Duba. M. S.

Cunwaldius, a Wladislao Rege *(ann. 1471)* Samuel de Hradecco Waleczovius, eo fungi olim est jussus. Quod ut in usum revocaretur et frequentaretur, nunquam Urbes regiae desinebant optare. Nam quia experientia temporum superiorum manifeste ostendit, quamvis Civium quoque Ordo pars apud nos sit reipublicae et nemo tamen ex hoc Ordine in consilium regium allegebatur, abusos persaepe loci ac muneris eminentia ex nobilitate non paucos, ad regem civitatibus, non solum parum aequos fuisse, sed et (dissimulante rem Sub-Camerario, qui ex Equitibus ut plurimum erat) nonnunquam vehementer incommodasse: eapropter credebant cum aequitatem ipsam, tum suam inprimis salutem necessario deposcere, ut in sacratiore hoc consistorio, in quo Rex plerumque non de nobilitatis tantum, sed de universae reipublicae rebus consilium solet capere, vel unum hunc ex suo Ordine habeant, qui deliberationibus publicis pariter cum nobilitate interesse et ad Regem libere, quod et quoties opus esset, de Civitatum causis querelisve referre ipse posset. Subest muneri huic vicarius, quem vocant Sub Camerariatus praefectus, et Curiae Civitatum Praetor aulicus, Scribaque Cameralis.

IV. Atque haec sunt optimatum seu primorum Regni dignitatis honoratissimae munera. Κειμηλίοις porro reipublicae, hoc est regalibus ornamentis ac privilegiis gentis custodiendis, institutus est burggraviatus Carolosteinensis. Funguntur hoc officio semper nobilitatis vetustae viri duo, Baro unus et alter Eques, qui arctissimo sicut Regi Regnoque, ita mutuo ipsi inter se devincti sacramento, non alibi quam intra regni fines esse perpetuo, domiciliumque habere tenentur. Hi quamvis pariter obstringuntur ambo ad providendum, ne quid arx Carolosteina vel quae in ea sunt recondita, detrimenti capiant, emolumenta tamen ac fructus ex ejus ditione tota (dotata videlicet est arx haec magnifice vicis et agro multo cum a Carolo fundatore primo, tum inprimis a Wilelmo Dubio de Trzebomyslicz) nonnisi ab uno, tantisper dum de vita vel functione decedat, percipi ex asse lex jubet. Usufructuario collegae praemortuo succedit demum, nemine interturbante, collega superstes, et similiter, ut decessor, quoad vivit, reditibus illis solus fruitur. Si qua alterutrius vel utriusque culpa contingat arcem hosti in manum venire vel damnum aliquod reipublicae noxium accipere, convictus de culpa, sive alteruter sive uterque capitis famaeque et bonorum amissione poenas luit [1]).

Cognoscendis vero litibus tam civilibus quam criminalibus, jurique dicundo sedet pro tribunali statis diebus tum Major tum Minor Regni-Senatus [2]), de quo plenius

---

[1]) Jus Provinc. A. 45, B. 8, 9, 15, 19. [2]) Jus Provinc. A. 35. L. 60.

dicendi alius se non ita multo post offeret locus [1]). Pecuniam reipublicae collatitiam procurant lecti semper in comitiis ex Ordinibus singulis triumviri, vulgus eos *Nejwyšší Berníky* vocat. Hi ex decretis in Ordinum conventu contributionibus, collectam ab omni populo pecuniam, ita ut comitiis frequentibus convenit, dispensant. Incolarum autem publicae securitati in territoriis districtibusque conservandae, institutae sunt Provinciales praefecturae. Singulis eas annis renovari ab Rege leges volunt et binis ex locupletioribus in unoquoque districtu incolis demandari, Baroni nempe uni et Equiti alteri, id quod sub Majum fere mensem fieri quotannis consuetudo est. Muneris hujus est usus [2]), in praecavendis periculosis viciniae malis quibusque fortuitis, in describendis necessariis defensioni plebejorum hominum telis ac armis, exercendo in armorum usu, habendaque in procinctu, opportuna adversus hostium repentinas irruptiones, selectorum ex omni numero vicinorum juventute armata, increpandis otio torpentibus [3]), in relaxandis immerito conjectis in vincula tenuioribus, abrumpendis, in repraesentando opificibus oppidanis hostimento vel operarum pretio familiaribus nobilitati tergiversationibus, in prohibenda denique vi privata hominum petulcorum omni. Imprimis vero, secundum Burggravium Supremum, pervigili cura ei est incumbendum, ut comprehendantur errones suspecti et grassatores, sistanturque cujusvis generis populationes ac latrocinia. Et certe, sicubi fuerit sive ab incendiariis, sive vastatoribu squibuscunque, facta in regnum irruptio vel vis a latronibus cuipiam illata, ita ut spolietur, saucietur, capiatur trucidetur, tum ad primam passi injuriam aut alterius spectatoris vocem, vel conclamatione, vel aeris campani pulsu, signum dari leges [4]) jubent. Quo audito, tenetur gravissima sub poena, vicinia omnis, praesertim loci dominus, quin et quisque obvius, arreptis armis accurrere, opem ferre, vim vi opponere, conjectos denique in fugam praedones, tantisper dum comprehendantur, persequi. Sin in arce aliqua, castello, oppido receptum ii habuerint nec dediti absque mora fuerint, locus a persequentibus cingitur et res omnis ad provinciae praefectos enuntiatur. Moniti illi, festinanter provinciales armant, et dum Rex ipse vel Burggravius Supremus, quid porro fieri conveniat, ex Consistorii sanctioris consilio decernat, in loci obsidione haerent. Hujus quoque olim fuerat muneris, conventus cum provincialibus pro re nata agitare et necessariis districtui suo de rebus consultationes habere; sed posteriores Reges facultatem hoc genus ipsis eripuerunt.

---

[1]) Cap. XVI. [2]) Hagecus in ann. 1442. [3]) Comit. ann. 1547. [4]) Regni Constitut. L. 16, 18, 25.

V. Haec igitur, de quibus hactenus disseruimus, sunt quae terrestria vocantur et Regno toti vendicantur, munera superiora: Rex similiter sua habet varia, dignitatis neutiquam spernendae munera. Utitur autem iis jure majestatis suo, in rebus partim seriis, partim oblectabilibus. Seriis rebus occupantur, quae desudant in justitiae administratione, in fisci regii et quae ab eo dependent, procuratione, in feudorum, quae ultra Bojemum limitem sunt, moderatione, inque ordinaria domus et corporis regii custodia. Expeditius porro obeundis muneribus his fere singulis adjuncta etiam est numerosa secretariorum, actuariorum, scribarum, viatorum, ministeriorumque caeterorum turba. Administrandae justitiae Rex consiliarios sibi arbitratu suo legit, per eosque definitis lege diebus, controversa nunc curialia, nunc cameralia negotia quaevis, juris via cognoscit ac decidit. Praesident autem tribunali consilii hujus regio directores duo diversi, quos ambos vocamus supremos: in curialibus quidem Judex Curiae, in cameralibus vero Curiae vel Palatii Magister. Fisci Regii, *Statkův stolních i komorních*, sive patrimonii agrique Regii procurationi, Praefectura Aeraria, seu ut cum vulgo loquar, Consilium Camerae est ordinatum; cui qui praesidet baro, Praesidens Camerae appellatur, habetque ex Equestri Ordine adjunctos collegas ut plurimum quinque. Horum dicto sunt audientes Fiscalis, quem Regis Procuratorem vocant, aerarii quaestor logistesque, et ditionum patrimonialium praefecti omnes, libripens, passimque in limite et urbibus, vectigalibus exigendis constituti exactores. Fisci procurationi affinis quoque est Metallicorum Magisterium supremum. Commendare hoc munus Rex per leges potest [1]) tam ex civibus quam ex nobilitate, viro bono quem rei peritum et obeundae functioni idoneum judicarit. Visitare autem is, prout opus est, tenetur auri et argenti fodinas toto regno omnes, in eaque, quae istic geruntur, diligenter inquirere, et quicquid praeter ordinem juraque fodinaria agi vel a fundi domino vel ab officinarum metallicarum hominibus peccari cognorit, emendare; compellatus ab iis quorum interest, de redimendo a fossoribus auri argentive emolumento, mature id facere, et, ut verbo dicam, omnia quae promovendae rei metallariae opportuna senserit, accurate prospicere. In ejus curae partem cum eo venit Regius monetae explorator, qui tum quae in rem viderit, eum monere, tum ne numus publicus depravetur, operam debet dare [2]). Jam vero quia multas in Germania, ideoque ultra regni sui fines, Rex Bojemus habet clientelas, feuda et beneficia, quae jam olim coronae et regibus Bojemis sunt obnoxia, iis in officio continendis

[1]) Regni Constitut. A. 47. [2]) Cap. XVIII, §. 4.

ac tuendae apud cilentes, qui ea possident, Regum et Reipublicae Bojemae majestati, instituta est[1]), quam vocant, Germanicorum Feudorum Praefectura, qua Baronemne an Equitem fungi oporteat, lis est nondum plane dicisa. Meminimus nos certe Baroni munus hoc, non Equiti, hactenus fuisse collatum. Quia vero circa bona, quae reipublicae proprietas sunt, versantur hujus muneris curae, ne quid reipublicae in fraudem a quoquam hic possit innovari, Archi-Cancellario Regni, pro more, similiter incumbit inspectio. Regiae porro domus, hoc est Arcis Pragensis, ut et Corporis Regii Custodiendi Praefectura, probatissima fide Equestris Ordinis viris semper solita est demandari, quorum ille arcis praesidiariis, hic Regis stipatoribus cum imperio praest. Verum quia a rebus seriis respirari nonnunquam et animi recreationi tempus largiri amant Reges, oblectabilibus etiam rebus procurandis officia quaedam deputarunt. Equos siquidem generosos agitare, ferasque venatu fatigare, magnates plerique omnes ponunt hac tempestate in prima oblectatione; cui rei et hominibus et instrumento multo est opus. Omnibus his scienter accurandis, habet Bojemus Rex Equitii seu Stabuli et Venationis Magisterium. Quae quod equorum, venatusque cura, cum succenturiatis omnibus occupentur, suis ipsa nominibus aperte ostendunt.

VI. Etsi vero plura adhuc variaque cubiculariorum, obsonatorum, dapiferorum, pocillatorum, astynomorum et caeterorum officia in Regis aula familiaria esse non ignoramus, quia tamen singulare nec protritum fere nihil secum trahunt, ab iis percensendis supersedere, quam minutis id genus, lectores obtundere malumus, et ad explicanda, quae in republica nostra pro officiis inferioribus habentur, transimus. Sunt autem illa praecipue continendae in disciplina plebis promiscuae multitudini, vitandis popularibus turbis, et plantandae etiam inter vulgus obscurum, concordiae inventa. Solent illa quotannis exquisitis prius ex loci cujusque incolis delectorum et ideo sacramento fere peculiari alligatorum suffragiis, a magistratu superiore oppidatim vicatimque viris famae integrae et intelligentibus conferri. Magistratus autem ille superior, qui ea confert in liberis urbibus et in regii patrimonii oppidis, est Rex (hic enim, rarius quidem per se ipse, usitatius vero per suos cum authoritate ad id pro more deputatos, hic ea solet distribuere), in caeteris loci cujusque dominus. Nam quia experientia ipsa docebat, nullum etiam minimum vicum, necdum civitatem, stare diu absque incommodo posse, nisi habeat cujus consiliis authoritateque gubernetur, eapropter sui cuique vico, cuique oppido, cuique urbi praefecti sunt antesignani

[1]) Convent. ann. 1595, 1601.

ac boni communis curatores. De iis quorum modica est potestas et ob hominum infrequentiam rarior functionis usus, vulgoque nota tenuitas, verba multa facere, res esset nihili; ea duntaxat munera seu officia, quae in oppidis urbibusque populosioribus publice ac perpetuo obtinent, et quorum non vulgaris est authoritas atque jurisdictio libet, compendio commemorare. Munus igitur praecipuum in urbibus municipiisque est, quod Senatum Civitatis vocamus, Consilium nempe in Majore Novaque Praga Octodecim-Virale, in caeteris urbibus et oppidis Duodecim-Virale, itemque Praetura. Senatus hic sive consilium armatum est tam majore, quam minore, in criminalibus pariter et civilibus causis, jurisdictione. Allegi in hoc consilium per leges nemo potest, qui non prius triennium post jus civitatis acquisitum, in civium numero transegerit, oneribus communitatis assueverit, intereaque consuetudines patrias familiariter condidicerit. Et quamvis tam in capiundis, quam in obeundis his muneribus, singulare aliquid inde a tempore, cujus non est memoria, locus fere unusquisque ex consuetudine inveterata observet: in jure tamen dicundo ubique est pro norma jus patrium municipale, quod Praga matrix amplectitur, quodque propter usum in municipiis communem *Práwo Městské* dicitur. In Senatu hoc urbico, primus quidem absque controversia ordine est, qui commodata nobis a Latinis voce *Primas et Hospodář Města* salutatur, quique in consilio omnium primus sententiam solet rogari et a multitudine omni prae aliis honorari; decernendis tamen, quoties actor instat, reorum in jus citationibus, cogendo Senatui, tractandis ordine negotiis, dirigendis consiliis, rogandis concludendisque sententiis, nominando ex collegis, ac (quod coram eo, cujus res agitur, solet fieri), ad dicendum invitando senatusconsultorum promulgatori, clavium et sigilli publici custodiae, moderatur Consul sive Civium magister. Menstruum autem saltem est apud nos, quemadmodum apud Athenienses prytaneia olim fuit, consulare hoc officium, quo in orbem defungi intra vertentem annum alii post alios ordine solent, singuli Duodecim-Viralis consilii illius Senatores. Usus magister, ut olim, ita et nuper, docuit nostros homines, unam exaequandae libertatis rationem esse, vicissitudinem imperitandi [1]), diuturnioremque hujus generis in civitatibus magistratus administrationem, sive semestrem, sive annuam, non perinde in nostra republica ut in aliis, esse civibus accommodam. Et ideo non facile fit, ut qui funguntur hoc magistratu, in legem Juliam, vel peculatus, vel residuorum, vel repetundarum magnopere possint aut ausint delinquere. Est autem tanto splendidior hujus functionis ac senatus civici dignitas, quanto urbs alia

---

[1]) Livius lib. 3.

prae alia privilegiis immunitatibusque est ornatior, amplior, populosior. Ac propterea quod quaedam, praesertim regiae, urbes, tam sunt populo abundantes, ut cognoscendis in tempore expediendisve cunctis communitatis omnis et incolarum singulorum negotiis, consules haudquaquam possint esse pares: magno illi Senatui subordinatus est Pragae Decem-Viratus, alicubi Octo-Viratus, alicubi vero Sex-Viratus. Asserendae porro a concussionibus promiscuae civium multitudini, constituti sunt seniores populi, quasi tribuni plebis, hic plures, ibi pauciores, qui si quando Senatus muneris fiducia in communitatis fraudem velit quicquam tentare, intercedant, eumque ad saniora commoneant, vel, si emendare abnuat, ad Subcamerarium Regni aut ad Regem ipsum deferant. Caeterum Praetura est alterum inter civica officia munus publicum, quod cognoscendis dirimendisque controversiis minoribus, cohibendae cuivis plebejorum proterviae, comprehendendis et in vincula compingendis male feriatis, et mandandis exequutioni concilii majoris placitis, est institutum. Gerendo autem utrique huic muneri civico, necessario serviunt publica quoque ministeria diversa; Consulatui astynomi, quaestores, aediles, notarii, actuarii, scribae, viatores; Praeturae latrunculator, commentariensis, statores, lictores, et si qui alii sunt id genus accensi.

VII. Praetor communia haec urbibus, municipiis, oppidis quibusvis munia, inter singularia referri et neutiquam silentio praeteriri est dignum Oenoptae munus, quod metallicorum oppidorum quadam, ni fallor, imitatione, Pragae *(ann. 1358)* instituit Imp. Caes. Carolus IV. et collium vitiferorum cultoribus jus reddere jussit. Vocatur munus hoc, voce non nostra, *Úřad Pergmistrský.* Conferendo gerendoque huic muneri latas a Carolo leges, illustravit atque auxit Wladislaus Rex *ann. 1497.* Collium Magister hic praecipuae est inter Seniores populi existimationis, et in coacta civitatis universitate, multitudinis omnis nomine, verba ad Senatum, aut ad quos opus est, solet facere. Hic ex Majoris Pragae Civibus, ab ejusdem urbis Senatu olim, nunc ob Novae Urbis cum Majori intempestiva jurgia, ab Regio fisci consilio legi, eique consiliarii muneris collegae octo, terni videlicet ex Veteri, terni ex Nova, et bini ex minore Praga, Senatus quique sui arbitrio, adjungi consueverunt. Institutum autem est munus hoc, cum cognoscendis coortis ob vineta litibus sicut diximus, tum curando, ne serendis apta vitibus loca suis careant cultoribus, describendis, metiendis, ab omnique venatu tutis praestandis, quotquot ubicunque circa urbem coluntur, collibus, puniendis deprehensis pendentium adhuc fructuum furibus, statuendo praeterea, quod sub hedera vaenum quis dare velit, vini cujusvis pretio, solvendaeque operariis diurnae mercedis

modo; providendo necubi pendulum vinum vel vappa per imposturam vaeneat, et ut dicamus compendio omnia, procurando, decernendo, faciendo, quicquid culturae isti vineariae viderit futurum ex usu. Circum urbem quaqua versum libera omnino est ejus jurisdictio. Caeterum, quia melior fere munerum istorum pars in publica justitiae administratione exercetur, ac propterea, quum iis respublica nostra non possit carere, plenius, quae mox habemus dicere, declarabunt, supervacaneum est in iis diutius hic immorari ac haerere.

CAPUT XV.

De Concilio seu Consistorio Regio.

I. Disserentes in superioribus [1]) partim de politico apud Bojemos regimine, partim de muneribus publicis terrestribus, diximus Regem nostrum non solere absque Regni Optimatibus, Consilioque suo, de republica ac gravioribus reipublicae negotiis quicquam statuere. De privatorum petitionibus quotidianis, querelisque quibusvis, quas absque judicii strepitu expedire est aequum, cognoscere sane potest ille solus, jubereque vel vetare arbitratu suo; plerasque tamen omnes illas ad idem suum Consistorium similiter rejicit, deque amplissimi Consilii sententia in iis quoque, quod placuit, rescribit. Poscit igitur ipsa rerum series, ut de Regio illo Consistorio seu Concilio sanctiore verba quoque faciamus. Est autem id Bojemis unicum, et a vulgo nostrate non aliter quam Cancellaria regni vocatur. Rex quidem, ne contra ipsum disputetur, abstinet fere ipse a publico hoc Concilio, more Hebraeorum regibus olim usitato, nec deliberationibus, nisi rarissime, solet interesse; quae tamen res, quo tempore sint tractandae, expendendaeque, Archi-Cancellario de more dat in mandatis. Archi-Cancellarius igitur Regis nomine, quae consulto opus sunt, in Consilio proponit, sententias rogat et actioni toti ordine patrio moderatur. Postea vero quam sententiam rogati dixerunt omnes, reversus ad Regem vel solus vel cum uno atque altero ex Optimatibus, rem ei exponit omnem, et quid fieri is velit jubeatque, mandata accipit; quae in Senatu tandem explicata, qui a secretis est actuarius, in acta diligenter refert. Datur in hoc Consistorio locus non solum Optimatibus, hoc est, iis qui terrestribus officiis supremis funguntur (quales sunt Burggravius Pragensis, Curiae-Magister supremus, Archi-Camerarius seu Magnus Regni Admissionalis, Archi-Dicastes, Scriba regni Supremus et Sub-Camerarius), sed et Senatoribus Regni indifferenter omnibus, qui tam vocati a Rege quam non

[1]) Cap. V, §. 11 et Cap. XIII, §. 2.

vocati, in Consilium, quoties libet, possunt venire, in commune consulere, interfari et quae e re publica esse censuerint, admonere. Pro-Cancellarius praeterea et Secretarius intersunt necessario deliberationibus omnibus.

II. Quoniam vero negotia, quae hic tractantur, non omnia aeque sunt ardua, ea de causa receptum jam olim usu est, ut Concilii hujus Senatus, pro re nata, alius alio cogatur frequentior, et propter eam Senatorum frequentiam vel infrequentiam, aliud hic augustius, aliud angustius concilium dici queat. In augustiore concilio illo, deliberationes de reipublicae statu, deque Regis ac populi universi necessitatibus ac salute instituuntur; quandoque etiam exemplo olim nocitura et explicatu difficilia incolarum singulorum negotia attinguntur ac disceptantur. Advocat autem, quoties opus est, augustum hoc concilium Rex ipse, excitis ad diem Senatoribus, cum iis qui Pragae per tempus sunt praesto, tum selectioribus caeteris, qui hinc inde per districtus administrandis privatis suis atque domesticis rebus intenti, domi quisque suae tempus rusticando terunt; imo, si casus id deposcat, aliquando etiam aliis ex privatorum numero, viris rerum peritis. Advocant similiter Concilium hoc magnum ac augustum regni Optimates, sed nonnisi tum, cum de Regis assensu, comitiis regni calatis, ejus cogendi illis copia est facta. Adsunt autem concilio sic coacto inter Optimates non modo Senatores regni omnes, regiique consiliarii, verum et descripti plerumque comitiorum decreto, ex privatis, nunc plures, nunc pauciores, delegati. Agitur in eo ac consultatur iis duntaxat de rebus, de quibus, exclusi tempore Ordines universi, in comitiis decernere non potuerunt et de quibus statuendi potestatem huic concilio, verbis disertis fecerunt. Ferdinando, Maximiliano, Rudolphoque regnantibus, concilium hoc legimus fuisse coactum aliquoties [1]), de publica patriae defensione, exciendoque ad bellum viritim populo omni, de recognoscendis ac regundis regni finibus, de relaxandis redimendisque sitis ultra limitem, oppignoratis Coronae latifundiis, de viis recens a finitimis manifesto accolarum incommodo in regnum apertis, emporioque salis inusitato; de monetae cudendae valore et legibus, de collatitia pecunia ex reipublicae usu prudenter dispensanda, de foederibus hereditariis cum principibus vicinis majorum exemplo renovandis, deque id genus rebus aliis.

III. In angustiore porro Regii Consistorii concilio neque tanta requiritur Senatus frequentia, neque de universae reipublicae statu consilia capiuntur. Singulorum hic, vel, ut plurimum, paucorum, pauperum pariter et opulentorum, postulata querimoniaeve, vulgariores ac quotidianae, expenduntur, et qui-

---

[1]) Comit. ann. 1545, 1557, 1569, 1575, 1585, 1586, 1596, 1604, 1610.

dem duntaxat eae, quas decidi absque fori strepitu aequitas ipsa, atque ii, quorum interest, ferant. Prodeunt ex hujus loci sanctiore concilio privilegia quaevis et concessiones regiae, investiuntur hic tam de nobilibus quam ignobilibus feudis Regum Coronaeque vasalli ac clientes quique; legati ad Reges exteros, principesve ac provincias dimittendi mandatis instruuntur; proscripti, vel aliis de causis Regis aulam judicumve tribunalia adire prohibiti, fide publica muniuntur; Regis nuntii speciales (vocantur vulgo Relatores), de citatis ad diem causaeque cognitionem extraordinariam sive in provinciale sive in regium judicium partibus controvertentibus, in impatientibus morae negotiis, de inserendis rotulandisque variis (modo ne sint de regni patrimonio) ab Rege fa:tis contractibus, de datis pupillo tutoribus vel aetatis venia, de testibus producendis, deque rebus similibus, ad tabularii custodes amandantur; eduntur denique hic Regia interdicta, edicta, decreta, rescripta cujusvis generis, quae ut de plenitudine potestatis regiae in Bojemia edi esset fas, Regum majestati a populo legibusque priscis jam olim est permissum, usuque longo receptum.

IV. Expediebantur autem Regii hujus Concilii negotia, quicquid Bojemis, Moravis, Slesis, Lusatisve Rex mandabat, olim quidem nonnisi lingua populi Bojemi vernacula vel latina populorum omnium communi, quoties cum exteris agendum constituendumque quippiam erat; provinciales etiam ipsi Slesi ac Lusati, Slavica populari, quoad maxime fieri potuit ad Bojemam dialectum conformata lingua, res suas in hoc Consistorio proponebant, et, quod plus est, legatos suos, scriptis Bojemice mandatis instruebant [1]). Stetit his moribus institutisque et floruit pacatum longissimo tempore ex ὁμογλώττοις nationibus diversis coagmentatum olim regni nostri corpus. Avorum vero memoria, postea quam Slesi, Lusatique indigenae cum hominibus peregre advenientibus commixti, peregrina, quam sua, lingua loqui maluerunt, contemptui apud eos coepit sermo ille avitus haberi, Wasser-Polacismusque vocari ac Germanicus pro eo in sacris pariter et profanis locis frequentari. Hinc nata postea quoque est, linguae Bojemorum nostrae valde pernitiosa, in sacratiore hoc Regis nostri consistorio, Expeditionis, quam Germanicam vocant, institutio. Ideoque allegebatur eam in rem ab Regni Archi-Cancellario Secretarius Germanicus, qui, quod illa lingua esset expediundum, curaret. Sed non constitit hic, nec eo contenta diu fuit hostium nostrae linguae arrogantia. Extremis namque Rudolphi II. et omnibus fere Matthiae Regum tempo-

---

[1]) Legat. Slesica ann. 1547; item Ordines Opolienses et Ratiborienses ann. 1536.

ribus *(ann. 1601, 1614, 1615, 1619)*, Pro-Cancellarium Germanum praetextibus variis tentarunt Consilio huic obtrudere Slesiae Lusatiaeque incolae; optato tamen successu hactenus novatio ista caruit.

Jam ergo quaecunque ab hujus loci Senatu conclusa regis calculo comprobantur, iis, si Bojemos Moravosve contingant, bojemice, sin Slesos, Lusatos, Cladscanos, Chebanos, Cubitensesve, germanice in scripturam redigendis, formularii sunt ordinati, qui simul ac Archi-Cancellarius vel Procancellarius vel Secretarius injunxit, ea in forma materiae convenienti describant. Valet autem ac fit authentica tum demum haec scriptura, cum non modo ab Rege, verum etiam ab Archi-Cancellario, Pro-Cancellario et Secretario propria manu est subscripta. Necesse praeterea est, ut, si in forma privilegii fuerit vel diplomatis de plena testamenti condendi potestate, aut arduo negotio quopiam alio, Regis sigillo majore seu sanctiore; sin protritis ac minutioribus de rebus caeteris, minore seu vulgatiore, signetur ac muniatur. Verbis porro mandatisque regiis sua ubique constat authoritas semper, fidesque ab omnibus habetur et honor maximus, usque adeo, ut si quis vel morem iis detrectet gerere vel in aliquo ausit derogare, impune id neutiquam sit laturus. Constare illa sibi ipsa quoque perpetuo, ac alterari, retractari aut revocari, nisi urgentissimis de causis ac exacta cum accuratione, vel solent vel possunt, ita ut (similiter quemadmodum Regium apud Medos Persasque jus fuit) ob immotam eorum firmitudinem, veteres non secus ac de oraculis proverbio locum dederint: *Králowská slowa negdau na zpátek*, hoc est: *Regis verba nescire regressum*. Utinam nihil hoc aevo sit, quamobrem diversum quis merito possit sentire! Ipse denique Regii consistorii illius locus, cum ob Regis ipsius majestatem, tum ob rerum, quae in eo tractantur, magnitudinem, multitudinem et dignitatem, sacer quodammodo est et asyli alicujus instar omnibus perquam venerabilis. Veteri autem instituto is, ubicunque Regis aula est, usitatissime vero Pragae, ut in metropoli, in arce Sancti Wenceslai regia solet designari, nec transfertur alio, nisi cum Regis aula et sonticis de causis, quales sunt grassans maligna contagione pestis et hostis bello imminentis justus metus. Liberum cuivis est, etiam tenuissimo cuique, in hoc consistorio rem suam ac animi desiderium libelli forma proponere, opemque Regis implorare. Rex quoque nisi officii atque juramenti neglecti velit accusari, concilii hujus, sicut usum intermittere ita dignitatem imminuere, prisco more prohibetur. Eapropter quemadmodum Matthiae Corvino contra Georgium Wladislaumque pro Rege se Bojemorum gerenti, Bojemicae hujus generis cancellariae usus accuratus ac dili-

gens, commendabilis olim apud Proceres Bojemos etiam post mortem, ita ejusdem vel ad breviculum tempus intermissio Wladislao Regi legitimo *(ann. 1511)* probrosa fuit, nec absque obmurmuratione ab Ordinibus dissimulari diu potuit. Intolerabile similiter majoribus videbatur, si quando Rex Bojemus aliunde quam ex Cancellaria Bojemica mandata Regia de re quacunque dabat vel potestatem regiam extra Regni limitem exercebat. Possunt curiosis esse exemplo mandata cum Johannis Regis Lucenburgica, tum Sigismundi, Wladislaique Budensia, quae authoritatis modicae apud populum fore, ejus temporis optimates palam sunt protestati. Optimatum tamen aevi recentioris conniventia, discessum in plerisque est ab illa moris prisci observantia, exceptaque legibus novis sunt perquam pauca, de quibus Rex ex potestate regia nisi intra regni fines statuere vetatur. Quae cum ita sint, nemo tam rudis poterit rerum esse aestimator, qui majorum nostrorum hac in re prudentiam non sentiat, quamque Consistorii hujus bene ordinata administratio, cum Regi ipsi sit gloriosa, tum incolarum multitudini omni fructuosa, videre non queat.

CAPUT XVI.

De tribunalibus juri dicundo in Bojemia constitutis.

I. Plus quam semel dictum a nobis est [1]) in hoc opusculo, Bojemos habere suos peculiares inde a majoribus acceptos mores, instituta, jura et leges, quibus tum a suis principibus ut homines liberi, non ut servi, moderate regi, tum, ne vaga prorsus ac infraenis videri possit libertas ista, absque obluctatione parere accurate assueverunt. Res enim ipsa visa illis est loqui, perinde ut corpora nostra sine mente, sic civitatem sine lege, neutiquam vim aliquid prudenter agendi, nedum nervis suis ac sanguine membrisque caeteris probi utendi, habere posse. Quoniam vero lingua pariter et natura a Germanorum moribus institutisque erant alieni, ideo nec forum, nec leges, nec jura cum illis voluerunt habere communia. Domi itaque sibi ipsi paulatim, accommoda gentis genio, ex longi temporis ac usus disciplina, consensu populi omnis, sanxerunt jura ac leges. Quae sane ante Przemysli principatum nullis literis comprehensae, solo usu discebantur, et, quia perpaucae erant, a judicibus memoria haud difficulter capi poterant. Emergentes temporis progressu casus varii, et homines usu multo tandem facti eruditiores, genuerunt ex legibus illis paucis alias novas, numero haud paulo plures, easque in literas retulerunt; quibus bono

---

[1]) Cap. III, §. 13 et cap. VIII, §. 3 et cap. XI, §. 5.

publico emendandis, illustrandis, explicandis, multiplicandis, ut prior, ita nec nostra haec posterior aetas, viam sibi claudi, vel segnis ac imperita videri voluit. Idem videlicet quod patribus licuit, filiis licere quoque existimabat. Libertas haec patriis moribus subnixa, nec Wladislao Regi displicuit olim, qui Ordines Bojemos, quia liberi sint, in leges suas, quod publice placuit, referendi, quod displicuit, antiquandi habere semper potestatem, alicubi [1]) est judicio maturo testatus. At quia inutiles alioquin nec vim ullam habiturae fuissent hae leges, nisi ministros illis et interpretes datos ac erecta juri cum authoritate reddendo tribunalia intelligerent reverenturque homines, pravis affectibus suis quam legibus obsequentiores: ea propter occursum malo isti in Bojemia est prudenter, magistratusque et judicia unicuique negotio sua, religioso videlicet religiosa, profano profana, sunt constituta.

II. De religiosis, quae opus videbantur, diximus jam ante [2]). Profana seu politica, similiter ut munera publica, distinguimus vulgo in superiora et inferiora. Superiora vocamus, coram quibus inprimis nobilitas, inferiora, coram quibus cives plebsque promiscua convenitur. Utraque ex jure gentis patrio, illa quidem provinciali, haec vero municipali de causis judicant; utraque moribus priscis approbatum ordinem processumque servant; utraque habentur apud omnes perquam venerabilia; utraque sunt vel ordinaria vel extraordinaria, dignitateque et authoritate alia aliis eminentiora. Sermonis alius praeterquam Bojemici usus, legibus in iis penitus est vetitus [3]). Testibus, qui generis splendore antestant vel alioquin suis familiae insignibus gaudent, in causis in quibus non de capite, fama, hereditate agitur, arbitrarium per leges est [4]) (quod tamen, Austria fortasse et Bavaria exceptis, alibi nec valet nec usum habet ullum), utrobique testimonium post denuntiationem vel oretenus vel in scriptis perhibere, dummodo quisque scripturam testimonii, non solum chirographo subscriptam claudat et sigillo proprio suo vel familiae obsignet, verum etiam per solennem scripturae adjectam clausulam (nimirum, quae sic deponit, integra ab se fide, nec ullo animae periculo deponi) verbis disertis testificetur. Quia enim experientia longa explorata est Bojemorum, praesertim nobiliorum, certa in dictis factisque fides, ideo nihil hic visum est esse, quamobrem vel fraus vel subornatio vel perjurium metueretur. Latae in judiciis hisce sententiae, praesertim cum in rem judicatam transiit, obluctari impune

---

[1]) Wladis. Reg. Decision. ann. 1502, §. 5. [2]) Cap. VI, §. 15, 17, 18. [3]) Constitut. regni, B. 32. Jus Municip. B. 8. [4]) Constitut. regni, X. 26. Jus Municip. B. 49, 50. Andr. Gail. Observ. pract. 101, num. 14, lib. 1.

nemo potest; alioquin exsequtorialia decernentur statim, et contumax, prout meruit, vel mulctabitur vel vinculis aut, si casus id deposcat, manu militari coercebitur. Rex etiam ipse, perinde ut alius quivis, tenetur in rebus controversis eorum cognitioni ac decretis stare; quo tamen in casu, ut conveniens dignitati decus honestasque observetur, in jus tum vocare tum vocari Rex nonnisi per Procuratorem suum, vetustissimo ex more consuevit. Exercendis judiciis superioribus judices, nonnisi ex nobilitate, inferioribus nonnisi ex civibus maxime idonei quique et famae integrioris viri alleguntur. Cavetur tamen utplurimum, ne in subselliis iisdem sedeat collega vel filius patris vel frater fratris. Locum in concilio tenent suo quisque ordine, illi ex aetatis familiaeque praerogativa, hi ex coryphaeorum classis suae assignatione. Uti omnes vestitu decoro et incessu viris digno jubentur [1]). Superiorum res judicatae ac decisiones ratae sunt et validae absque provocatione omni; ab inferiorum sententia provocare, exceptis facinorosis, nemo prohibetur. Cursus porro illorum neque a Rege neque ab ejus ministris impedire, nec homo quisquam, quominus jus suum via legitima persequi audeat, absterreri mandatis ullis debet [2]). Interruptus nihilo secius fuit cursus hic et conticuerunt leges pleraeque omnes ab Wenceslai Regis excessu totos octodecim, post Sigismundum e vivis sublatum totos quatuordecim plus minus annos verum iniquitas temporum illorum, non incolarum truculentia, ordinem hunc tunc conturbavit ac pervertit. Instauratus tamen is fuit, cum ab Imp. Sigismundo *(ann. 1437)*, tum a Ladislao regibus *(ann. 1454)* simulac respirasse a turbis aliquantulum respublicae est visa. Sunt porro magistratus isti ac judicum subsellia, quae dici Superiora diximus, proprie quaedam Regia, quaedam popularia seu Terrestria, ideoque capiunt jurisdictionem haec quidem a populo, illa vero a Rege. Occurrentibus causis difficilibus, quaeque altioris sunt indaginis et intricatae, habent ad Magnum Regni Senatum praesides caeterorum tribunalium omnes in definiendis dubiis recursum, ex ejusque responsis sententiam liti decidendae ferunt. Regia judicia pars ex Baronibus constant, pars ex Equitibus, eorumque numerus Regis arbitrio major esse protest vel minor; Terrestrium, ut qui legibus est definitus, non potest. Certae quoque sunt ac definitae causae, quas ab his vel illis cognosci majores voluerunt. Consulta utrorumque per consurgentes concilii collegas, Barones (ubi ex legis ordinatione ii intersunt) duos, Equitemque unum promulgari mos est; strictissimaque est ac perquam diligens hujus moris observatio.

---

[1]) Comit. ann. 1615. [2]) Comit. ann. 1575. Hagec. ann. 1250.

III. Quoniam vero causas tam horum, quam illorum cognitioni attributas, compertum est natura sua a qualitatibus, ut plurimum, alias ab aliis distare: neque Rex, neque populus tribunalia iis disceptandis erecta, indistincta relinquere diu potuit. Discrevit igitur ea quoque, post maturam disquisitionem, cum Rex, tum populus oportune. Unde regium judicium duplex in hoc regno habemus: Praetorium nempe, sive, ut vulgus loquitur, Camerale, *Saud Komorní,* et Curiale seu clientelare, *Saud Dworský.* Neutrum alibi, praeter quam in conclavi quod Viride vocatur, potest legitime peragi [1]). Onus functionis in utroque obeundae ab Rege demandatum defugere, nemini est integrum, nec nisi post exantlatos hujus loci labores annuos, renuntiare honeste muneri per leges collega quisquam potest. Etsi vero Regi cooptare pro arbitrio in hoc concilium licet judices ex nobilitate nunc plures, nunc pauciores: attamen pauciores quam Barones octo, plures quam Equestres quatuor esse, et de lite, quaecunque ea sit, nisi concilio frequenti et decem, ad minimum, collegarum praesentium suffragiis, pronunciare vetantur. Praetorio seu Camerali judicio singulis annis definitum legibus est tempus certum, quater nempe anno unoquoque, per continuos dies quatuordecim: Primum ad sextum Kalend. Februar., secundum postridie Misericordias sic vocati diei Dominici, tertium ad septimum Kalend. Septemb. et quartum ad Eidus Novembr. Moderatur illi in omnibus magnus praetorii sive palatii Magister. Disceptantur in illo actiones de calumnia sive injuria verbali non contumeliosa, ex stipulatu pro dote repetenda, pro mutuo, de mulcta, ei qui testimonium perhibere recusavit, aut ei, per quem factum est, quominus quis judicio sistatur, irroganda, de revocandis impetratis in aliorum fraudem privilegiis, vel vacantium bonorum ecclesiasticorum largitionibus, vi bonorum raptorum, vi quavis privata, et si qua sunt similia. Consumptis porro in hujus generis litium cognitione quatuordecim diebus illis, octiduum aliud superadditur, quo permotus supplicum precibus Rex, in causis moram non ferentibus, jus iis extra ordinem reddi jussit. Rex similiter ipse non raro litigantes ex conjunctis regno provinciis huic se judicio jubet sistere causamque dicere [2]). Ubi de disputatis ultro citroque id genus controversiis, nomine et authoritate regia pronuntiari tandem consuevit ac decerni. Haud absimiliter Curiale seu clientelare Regis judicium certa itidem, quibus peragatur, habet constituta tempora, quae unoquoque anno duntaxat sunt utiles dies quatuor: Utilis nempe quisque ante quatuordecim illos, qui habendo judicio Camerali sunt solennes.

---

[1]) Comit. ann. 1575. [2]) Comit. ann. 1575.

proximus. Causas in eo nullas mos est agitari alias, praeterquam de quibus aliis in locis coram paribus curiae experiri mos est, et quae clientes regios, bonaque vacantia ac controversias feudales attingunt. Praesidet huic tribunali, resque ejus moderatur Judex curiae Regiae supremus, in cujus custodia sunt tabulae, quas Aulicas seu Curiales vocant, feudorum intra regni fines sitorum descriptiones, investiturae monumentaque, et acta publica id genus omnia. Nostra adhuc memoria similibus in causis locus simili judicio fuit in Tachovo arce, sed antiquavit id de Ordinum assensu Rudolphus Rex [1]).

IV. Regiis hisci judiciis aequipollent, vel in nonnullis fortasse quodammodo antecellunt Terrestria, quae vocant, sive Regni dicasteria (plerique non propria voce provincialia appellant), a quibus nobilitas veterum Bojemorum omnis, non tantum ipsa sibi, nemine excepto, sed et principi, supremo magistratui suo, in maximis aeque ac minutioribus negotiis quibusque, quae absque fori strepitu compositionem respuerent, jus dici voluit, quaeque potestate tanta atque authoritate armavit, ut nemo e regni incolis ei se per contumaciam eximere queat. Exemplo sunt Comites Slicchii, qui cum forum hoc declinare obstinatius olim *(ann. 1505)* pergerent, bello se difficili, incommodisque gravibus involverunt. Primum inter illa est tribunal judiciorum Burggraviatus, *Saud Purkrabský,* quod et ipsum est geminum: Prius Burggraviatus Pragensis supremi, posterius Burggraviatus in provincia Hradecensi. Sedent in hoc perinde ac in illo secundum concilii omnis moderatorem Burggravium, συμβουλεῦται ex Equestri ordine ut minimum sex, cognoscuntque de quibusvis propositis in judicio et ad formulam jure praescriptam conceptis literarum contractibus, deque revocandis ex eorum contractum genere natis satisdationibus, de factis sub poena voluntaria tabulisque hujus judicii insertis obligationibus, de confusis ac illegitimis arrestationibus, de compellendo post rem judicatam creditore ad rationes de nominibus cum debitore conferendas, deque cautionibus post solutionem factam dispungendis. In provincia Hradecensi vel potius urbis dotalis primariae arce ipsa regia, erexerunt jam olim majores, in reginarum (ni fallor), maritis Regibus superstitium, dotalitiisque hisce pro aula utentium, nec in Reges successores semper bene animatarum, sive gratiam sive honorem, provincialibus incolis forum peculiare, in quo persequi jus suum actor adversus reum jubebatur. Temporis tandem progressu, factum est tribunal hoc ex tumultuario temporarioque ordinarium et perpetuum. Cognoscitur autem in eo, ex jure necdum plane descripto [2]), sed partim terrestre,

---

[1]) Comit. ann. 1608. [2]) Comit. ann. 1600.

partim consuetudinario, cum de causis paulo ante memoratis, tum etiam de factis provincialium contractibus, ex obligatione sive verbali sive chirographaria, ex stipulatu pro dote vel mutuo repetendo, de refundendis in litem expensis, tum de condictione ex delicto vis privatae cujusvis, itemque non redditi post denuntiationem fugitivi [1]), aliisque nonnullis.

Optantur porro judices in hujus loci collegia, Pragae quidem a Burggravio Pragensi supremo (a quo similiter et ipse consilii praeses arcis Pragensis Burggravius, qui minor cognominatur, legi solet), Hradecii vero ex reginae usufructuariae calculo per Regem ipsum. Judicio huic neutri, contra quam in aliis observatur, tempus certum legibus est praefixum: Burggravii, utpote Praesidis, arbitratu id, quoties et quamdiu est opus, frequentatur. Affine huic judicio Burggraviatus Pragensis, est judicium finium regundorum, *Saud mezní,* quod vetus equidem sed ambulatorium est, et ordinarium ex extraordinario demum ab Imp. Caes. Rudolpho Rege *(ann. 1600)* factum, pauloque post *(ann. 1601)* ab Ordinibus universis in publicis regni comitiis comprobatum. Regitur illud repetitis ex vetustissimo usu, similiterque nuper demum in ordinem a Jacobo Menssico redactis legibus singularibus, rigidiusculis sane illis et severioribus. Ei exercendo quoties opus est et per anni tempus licet [2]), Magnus Regni Senatus ab eo cujus fines per vicinum turbantur interpellatus, Burggravium arcis Pragensis delegat, qui junctis sibi duobus ejusdem subsellii consiliariis, excitisque praeterea ad diem ex vicina Ordinis utriusque nobilitate viris idoneis duodecim, de finibus controversis praesens pro more cognoscat, terminosque vel veteres restituat vel si illi non appareant, novos statuat. Cognitio in tentorio, quod in actoris agro finibus controversis proximo tendi lex jubet, haberi de lite solet.

V. Tribunal judiciorum terrestrium alterum est, quod Minus, *Saud Zemský menší,* vocatur. Vocatur autem minus, cum quod de minoris momenti causis cognoscit, tum quia Senatui magno praesto et imprimis optimatum regni jussis audiens esse tenetur. Sedent in illo *Uředníci Desk Zemských,* omnes ex vetustae nobilitatis equestribus, loco primo arcis Pragensis Burggravius, secundo Vice-Camerarius, tertio Pro-Praetor seu Vice-Judex, qui consiliis tribunalis hujus et actionibus omnibus moderatur, quarto Vice-Scriba, quinto Reginae mandatarius, sexto Subcamerarii legatus. Adhibetur etiam consiliis tabularum Regni minorum Scriba, qui propterea Scriba judicii minoris solet audire; verum is locum habet in cathedra, non in subselliis; notat conscribitque, quae aguntur pro tribu-

---

[1]) Regist. Burggraviatus Hradec. [2]) Comit. ann. 1585.

nali, sententiam non dicit. Inauctorantur autem ii et ad munus hoc admoventur, itemque exauctorantur ex Senatus magni sententia ab Regni Optimatibus singulis singuli: Burggravius nempe, sicut diximus, a Burggravio Pragensi supremo, Vice-Camerarius ab Archi-Camerario seu Admissionali magno, Propraetor ab Archi-Dicaste, Vice-Scriba a Proto-Notario, eodemque modo a caeteris caeteri. Frequentes quidem illi in regni tabulario officii causa utilibus quibusque diebus esse, et occurrentia quotidie fere varia interventorum negotia promovere expedireque pro more tenentur; quia tamen multiplices quoque causae veniunt hoc judicio disceptandae, anniversariis illorum sessionibus locum in Regni dicasterio, a parte Regii solii sinistra, non a dextra, lex designavit, diesque juri dicundo solennes temporibus certis distinxit. Cognitioni actionum, quibus ageretur de debito ex alio quam literarum contractu, quodque centum sexagenas Pragenses non excedit, vel de exhibendis tabulis, fidei commissis, servis mercenariisve fugitivis, de familia herciscunda, tutelae administratione, emancipationibus usurpatis, venationibus vetitis, caeterisque rei vel poenae persequutoriis, lex, inquam, his omnibus dedit post Invocavit vulgo vocatum diem dominicum, Martis, Mercurii, Jovisque; item post Pentecosten Mercurii et Jovis dies proximos, ut et pridie Kalend. Octobr. Quoniam vero in jus quoque vocatur plerumque reus, ut actori, alius sane intra trimestre, alius intra mensem, alius intra diem quartum decimum se sistat, praetereaque multorum actiones exceptionibus exclusae, quin et probationes permultas ad causas producendae, a tribunali majore huc remittuntur, vacare horum omnium cognitioni jubentur [1]) hujus subsellii judices ex cujusque anni die septimo Januar. ad vigesimum, et ex die Junii trigesimo ad Julii tercium decimum. Examinandis porro post sententiam, quacunque in causa et quocunque sive regio sive terrestri judicio latam, factis in litem expensis, statuendoque de iis parti victrici a parte victa refundendis modo, tabularum regni procurationi [2]), et aliis cum primis multis, quae consuetudine magis quam legibus nituntur, perficiendis, descripti sunt dies Mercurii post octavas Paschatis proximus, Julii quartus decimus, Novemb. septimus, et Januarii primus et vicesimus.

VI. Tertium terrestrium judiciorum tribunal, et quidem amplitudine ac dignitate omnium princeps, est judicium quod Majus vocatur, vulgo *Saud Zemský wětši.* Sedent in illo Rex in solio regio trabeatus, vel (si quis est), regni gubernator, et ad alterutrius pedes, aut quoties neque Rex neque gubernator interest, in ipso solio, gerens majestatis insigne, virgam, Burg-

[1]) Comit. ann. 1596. [2]) Hagecus in ann. 1321.

gravius regni supremus, cincti ab latere utroque optimatibus et magno regni senatu. Constabat autem magnus hic Senatus olim ex baronibus tantum, et qui soli in regno essent patriae patres et primores. Sed cum post Alberti regis fata, simultates propterea ex invidia inter barones equitesque accensae, flagrare non desinerent, quarum acerbitate rempublicam jam tum plures quam quindecim annos concuti doluerunt boni cives, iis sopiendis primus Georgius rex equites aliquot, quorum Ordo antehac pro patria arma ferre jubebatur, in ordinem hunc allegisse, et Wladislaus postea, ut perpetuo octo allegerentur, lege nova [1]) diplomateque *(ann. 1487)* cavisse legitur. Pro tribunali igitur in magno hoc archi-dicasterii senatu, ab eo tempore solent sedere ad latus Regis sinistrum ex regni optimatibus: Admissionalis magnus seu Archi-Camerarius et Archi-Dicastes, qui Ordinis hujus loci est princeps et actionum omnium arbiter. Assident illis, pars solio regio dextri, pars sinistri, per Regem ex amplissimi concilii sententia in locum hunc cooptati et idiotismo nostrate a senectute dicti *Kmeté* seu *Kmetové,* h. e. regni Senatores et συμβελεῦται; praeter Palatii Magnum Magistrum, Archi-Cancellarium, Curiae Judicem supremum et Burggravium Carolosteinensem, qui ex optimatibus regni sunt, et locum, more ob dignitatem muneris quisque sui jam fere consueto, habere a Rege jubentur in hoc Senatu, Barones octo; itemque praeter regni Sub-Camerarium, Carolosteinensemque alterum et Hradecensem Burggravios, equestres viri quinque, aetate omnes et gravitate spectatissimi. Regni Mareschallus, Rege praesente, cum ense districto stat propter solium, absente proximus a magno Palatii Magistro locum ad latus dextrum capit. Archigrammateus cum tabulis sedet in cathedra. Sessionibus in hoc judicio habendis, causisque via juris disceptandis, dies stati, iique ter unoquoque anno, sunt constituti: Primum a die Veneris post Invocavit, sic vocatum diem dominicum proximo, per dies quatuordecim continuos; secundum a proximo post Pentecostem similiter Veneris die, per dies totidem; tertium a Kalendis ipsis usque ad pridie Eidus Octobr. Post dies illos dari lex jussit semper pupillis viduisque dies quatuor proximos, in quibus solae illorum causae, ut quas nefas esset protelare, disceptentur ac cognoscantur. Vendicant autem leges tribunali huic soli cognitionem de nobilis cujusque capite, fama et fortunis hereditatibusque; de injuriis contumeliae atrocis, termino moto, violentia quovis modo exorbitante, obligationibus hypothecariis, purgationibus a crimine, per supplicio ultimo affectos objecto; et, quod palmarium est,

[1]) Jus provinc. A. 35.

absolutam cognitionem de quodvis genus litibus a caeterorum judicum tribunalibus, sive ob Regis iter longinquum et a regno absentiam, sive propter nodos difficulter solubiles, huc remissis et indecisis. Senatus hujus ἀριπρεπεςάτε consultum de causa quavis publica privatave semel factum, resque judicatae omnes neque sub incudem revocari, neque in concilio Regis privato vel alio, ullo modo retractari per leges possunt [1].

VII. Restat adhuc, ut post usitata haec atque ordinaria regni judicia superiora, de extraordinario, quod unum est et a cujus fere usu jam in plerisque est recessum, verba breviter faciamus. Vocatur id, quia a provinciarum praefectis est peragendum, *Saud krajských hejtmanów;* veterum nostrorum vulgo *Saud cúdní,* h. e. judicium territoriale vocabatur. Sessitabant enim in eo olim cum praefecto, praecipui aliquot ex cujusque cudae, i. e. territorii nobilitate sapientes. Nunc jam duumvirale saltem est et authoritate multo quam olim tenuius. Neque locum illi ordinarium nec tempus certum placuit designari. Convenitur eo vocatus in jus, in alterutrius provincialis praefecti domo, parsque, quae in causa cecidit, quoties gravatam se ejus sententia arbitratur [2], habet querelae in Regio Camerae judicio instituendae potestatem, quod re plenius examinata, prout aequum videbitur, statuet. Subjiciuntur huic judicio controversiae non adeo multae, quales sunt ob conjectum inique in vincula neque petenti domino relaxatum; itemque ob quovis modo receptum fugitivum hominem; legibus irrogatae mulctae persequutio [3]; ob non exhibitum convictum de vetitis in agro regio agitatis venationibus, colonum rusticanum edita adversus dominum actio; ob negatum opificibus urbanis operae pretium vel mercenariis hostimentum condictio; exortae propter mineralium fodinas ob denegata post oblatum pretium justum apta aedificando ligna, inter fundi dominum fossoresque offensae; et, si qua sunt similia, quae coram provinciae cujusque praefectis disceptari, diserta legum verba jubent.

VIII. Loquuti ergo hactenus de judicum tribunalibus superioribus, loquamur sub hujus loci finem, oratione breviter repetita, de inferioribus seu (utamur hoc patrum verbo) de civitatensibus. Erigi illa coeperunt Mnatae principis aevo [4], posteaque sensim cum civitatibus creverunt, et sicut olim dicebant, ita nunc quoque ordinis sui hominibus ac plebi promiscue, quin et nobilitati quandoque, in casibus certis jus dicunt. Vocantur autem in hoc judicium, descriptoque legibus et recepto ordine disceptantur ac deciduntur causae sine discri-

---

[1]) Comit. ann. 1575. [2]) Jus provinc. R. 16. [3]) Jus provinc. R. 14, T. 2, X. 13, V. 4. [4]) Hagec. ad ann. 791, 836.

mine quaevis, cum civiles tum criminales, editur ab actore actio, decernuntur ab judice processus necessarii, citatur ad tribunal adversarius, libellus producitur, litis fit contestatio, probationes a litigantibus causaeque merita allegantur, disputantur, concluduntur, ultimoque tandem judicium lata ab judice sententia finitur. Tractantur autem haec judicia, ordinaria quidem, passim in singulis regni urbibus, oppidis, municipiis. Consul videlicet cum senatu suo, itemque caeteri (qui consulari collegio alicubi subordinantur) subselliorum minorum judices, in senaculo, consecrato nempe habendo senatui loco, tenentur frequentes, prout populosa est civitas et loci fert consuetudo, vel semel in unaquaque hebdomade vel alternis diebus et quotidie adesse et justitiae petentibus administrandae vacare.

Ea vero quae sunt extraordinaria in actoris, ut plurimum, peraguntur domicilio vel agro. De ordinariis (praeterquam de montensi et mangonario, quod aliis scientioribus explicandum relinquo), egimus jam ante loco alio [1]; extraordinaria quaedam etiam in usu quamvis rariore, in usu tamen esse observamus, qualia sunt *Saud hraničný* seu judicium corrogatum, et *Saud mlynařský,* judicium ripense. Judicium corrogatum ex eo vocamus, quod actor cum adversario, quem in potestate habet ob causam delicti jure experturus, judices ex diversis tribunalibus ad cognitionem privatim in domo sua instituendam corrogare consuevit. Qui de causa cogituri, non capiunt in sessionibus loca, concivis post concivem, sed pro cujusque tribunalis, a quo mittuntur, dignitate, singuli alternatim alius post alium, et vicissim singuli, cum notario jurato, considere sententiamque rogati dicere ex more solent. Et quamvis juri magis est consentaneum, ut coram ordinario tribunalis proximi judice jus suum actor ille persequatur, si tamen causas, quamobrem secus fieri oporteat, idoneas judicibus rogatis demonstraverit, judicesque juris reddendi causa ad ejus domum convenerint, accurate est danda opera, ut et in disceptando cognoscendoque processus legitimi serventur [2], et quae ab utraque parte pro causa fuerint vel dicta vel producta, ordine describantur, legantur, expendantur, definiantur, custodiantur.

Jus ripense cognomentum ex eo sortitur, quod in eo de fluminum eluvionibus, alluvionibus, molendinis, pontibus, aquaeductibus, derivationibus, sepimentis immissuris, operibusque aquaticis caeteris, in finitimorum injuriam factis, cognosci statuique consuetudo est. Adhibentur huic judicio adstricti sacramento speciali, molitores Pragenses, et de causis id genus ex opificii, quod tractant, disciplina, experientia, consuetudinario

---

[1]) Cap. XIII, §. 6. [2]) Jus civit. A. 43.

jure suo et majorum judicatis, in loco ubi innovatum quod est, quod aequum videtur, pronuntiant. Sententia nihilominus judiciorum cujusvis generis inferiorum lata de causa non criminali, non transit in rem judicatam, nisi litigantes ei vel verbis expressis vel duorum et quadraginta dierum silentio acquiescant.

IX. Quoniam vero experientia docuit, judices horum locorum in definiendo nonnunquam per imprudentiam labi ac propterea partem controvertentium, vel utramque vel alterutram eorum sententia gravari: ideo jam olim introducta consuetudine est a judicio uno ad aliud provocatio. Fuit itaque apud majores mos, ut ex civitatibus regni plerisque omnibus, a domesticorum judicum sententia ad tribunal Senatus Pragae Majoris appellaretur, paucae tantummodo civitates, ut Litomierciczae, Launa, Slana, Nymburgum, Ostia cis-Albina, cum oppidis vicinis, ad tribunal Scabinorum Magdeburgensium appellabant. Post cladem demum, quam belli Smalcaldici occasione Bojemia accepit, Ferdinandus rex, ut Pragensium sive authoritati obrogaret sive (quemadmodum ajebat) fastum nimium retunderet, Appellationum tribunal *(ann. 1548)* in Regia arce sua Pragensi primus excitavit, ad quod non modo, ut antehac ad Senatum Pragensem ex civitatibus illis plerisque, sed ex cunctis etiam unitis coronae Bojemicae provinciis provocationes fierent. Collocavit in eo judices tres ex Baronum, tres ex Equestrium ordine, quatuor ex juris doctoribus, et quatuor ex Veteris Novaeque Pragae civibus. Est hactenus in usu Ferdinandea isthaec sanctio, et sedent pro tribunali id genus provocationibus cognoscendis constituti judices, qui impugnatas a provocantibus sententias ad juris normam examinant ac vel confirmant judicio suo vel reformant. Provocare prohibenti vel provocando judicibus convitium facienti, quinquaginta aureorum mulcta est constituta. Valet autem Ferdinandei hujus tribunalis judicium et ratum est ubique, praeterquam in iis causis, quibus de capite, fama vel hereditate agitur, in quibus ab hoc quoque tribunali permissa cuique est supplicationis provocatoriae Regi offerendae, deque judicii vel iniquitate vel nullitate modeste querendi licentia. Cui supplicationi cum delatum ab Rege est, remittitur ea cum causae actis omnibus ad tribunal Regii judicii Camerale, ibique tandem post examen accuratum decisione ultima finitur, exsequutioni a primo litis cognitore quam primum mandanda. Sola ripensium judicum sententia, cum iniqua parti damnatae est visa, ad Minoris judicii terrestris subsellia rejicitur.

Evidentius igitur est, quam ut possit negari, Bojemiae regnum, sicut optimis legibus est institutum, ita esse judiciorum cum aequitate, tum ordine accurato inprimis commendabile.